

**UNIVERSITATEA NAȚIONALĂ DE APĂRARE „CAROL I”
CENTRUL DE STUDII STRATEGICE DE APĂRARE ȘI SECURITATE**

IMPACT STRATEGIC

Nr. 4[53]/2014

Revistă științifică trimestrială, cu acces liber
și prestigiu recunoscut de CNATDCU, indexată în baze de date
internaționale (BDI): CEEOL, EBSCO, ProQuest, IndexCopernicus

**EDITURA UNIVERSITĂȚII NAȚIONALE DE APĂRARE „CAROL I”
BUCUREȘTI**

CONSILIUL EDITORIAL

Prof. univ. dr. Gabriel-Florin MOISESCU, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”,
președintele Consiliului editorial
Prof. univ. dr. Gheorghe CALOPĂREANU, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”
Prof. univ. dr. Ion ROCEANU, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”
Prof. univ. dr. Vasile BUCINSCHI, Academia Forțelor Aeriene „Henri Coandă”
Conf. univ. dr. Florin DIACONU, Universitatea din București
Lect. univ. dr. Stan ANTON, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”
Dr. Mircea TĂNASE, Statul Major General, Ministerul Apărării Naționale
Prof. univ. dr. ing. Pavel NECAS, Reprezentanța permanentă a Republicii Slovacia pe lângă
Uniunea Europeană, Belgia
Prof. univ. dr. Bohuslav PRIKRYL, Universitatea Națională de Apărare, Cehia
Prof. univ. dr. John L. CLARKE, Centrul European pentru Studii de Securitate „George C.
Marshall”, Germania
Prof. univ. dr. Ilias ILIOPOULOS, Colegiul de Război al Forțelor Navale, Republica Elenă
Prof. univ. dr. ing. Adrian GHEORGHE, Universitatea „Old Dominion”, SUA
Conf. univ. dr. Georgi DIMOV, Academia Națională de Apărare, Bulgaria
Conf. univ. dr. Boguslaw PACEK, Universitatea Națională de Apărare, Polonia
Dr. Dana PERKINS, Consiliul de Securitate al ONU, SUA
Dr. Gábor BOLDIZSÁR, Universitatea Națională pentru Servicii Publice, Ungaria
Dr. Dario MATIKA, Institutul de Cercetare și Dezvoltare a Sistemelor de Apărare, Croația

REFERENȚI ȘTIINȚIFICI

CS dr. Mirela ATANASIU	CS I dr. Constantin MOȘTOFLEI
CS II dr. Cristian BĂHNĂREANU	Prof. univ. dr. Visarion NEAGOE
ACS dr. Cristina BOGZEANU	Prof. univ. dr. ing. Toma PLEȘANU
Lect. univ. dr. Florian CÎRCIUMARU	CS II dr. Alexandra SARCINSCHI
Prof. univ. dr. Ioan CRĂCIUN	Lect. univ. dr. Eduard VITALIS
Dr. Pascu FURNICĂ	ACS dr. Mihai ZODIAN

CONSILIUL DE REDACȚIE

Redactor șef: lect. univ. dr. Stan ANTON
Redactor șef adjunct: Daniela RĂPAN
Redactor: dr. Mihai Vladimir ZODIAN - responsabil suplimentul „Colocviu strategic”

Șos. Panduri, nr. 68-72, sector 5, București, România
Telefon: (021) 319.56.49; (021) 319.55.93
E-mail: impactstrategic@unap.ro
Adrese web: <http://impactstrategic.unap.ro>, <http://cssas.unap.ro>

Responsabilitatea privind conținutul articolelor publicate revine în totalitate autorilor, respectând prevederile Legii nr. 206 din 27 mai 2004 privind buna conduită în cercetarea științifică, dezvoltarea tehnologică și inovare. Sunt autorizate orice reproduceri, fără perceperea taxelor aferente, cu condiția precizării exacte a sursei.

Opiniile exprimate în materialele publicate aparțin strict autorilor și nu reprezintă poziția CSSAS/UNAp.

ISSN 1842-810X (on-line); ISSN-L 1582-6511

CUPRINS

<i>Cuvântului editorului</i>	5
------------------------------------	---

ACTUALITATEA POLITICO-MILITARĂ

<i>Crizele politico-militare din Zona extinsă a Mării Negre: de la cronicizare la acutizare</i> Dr. Cristina BOGZEANU	7
--	---

<i>Tendențe în producția, transferul și comerțul internațional cu arme</i> Dr. Florin DIACONU	19
--	----

<i>Statul Islamic în Irak și Levant</i> Dr. Marin DĂNCĂU.....	28
--	----

NATO ȘI UE: POLITICI, STRATEGII, ACȚIUNI

<i>Summitul NATO 2014 – implicații viitoare</i> Daniel-Nicolae BĂNICĂ.....	36
---	----

<i>Dinamica dezvoltării PSAC: puncte de referință și scenarii viitoare</i> Valentin IACOB.....	45
---	----

<i>Impactul actualului context economic internațional asupra implementării conceptelor ‘Smart Defence’ și ‘Pooling and Sharing’</i> Dr. Gheorghe STOIU	57
---	----

SECURITATE ȘI STRATEGIE MILITARĂ

<i>Este războiul hibrid ceva nou?</i> Dr. Crăișor-Constantin IONIȚĂ	64
--	----

<i>Operaționalizarea conceptului ‘abordare comprehensivă’ în contra-insurgență. Contribuția componentei militare</i> Dr. Marius Valeriu PĂUNESCU.....	77
--	----

ANALIZE, SINTEZE, EVALUĂRI

<i>Suveranitatea problematică a statelor eșuate: lecții de management al crizelor</i> Dr. Iuliana-Simona ȚUȚUIANU	88
<i>Criza din Golf și procesul reparațiilor de război</i> Ecaterina MAȚOI	99
<i>Rolul discursului în analiza de informații</i> Dr. Ruxandra BULUC	112
<i>Observații privind actualitatea războiului hibrid. Studiu de caz: Ucraina</i> Alba Iulia Catrinel POPESCU	124

NOTE DE LECTURĂ

<i>Ultima misiune</i> , autor: Ion DUMITRAȘCU Daniela RĂPAN	139
---	-----

EVENIMENT ȘTIINȚIFIC

<i>Conferința științifică internațională STRATEGII XXI cu tema „Complexitatea și dinamismul mediului de securitate”, 25-26 noiembrie 2014</i>	141
--	-----

AGENDA CSSAS

<i>Activități ale Centrului de Studii Strategice de Apărare și Securitate, septembrie-decembrie 2014</i>	143
<i>Ghid pentru autori</i>	145

CUVÂNTUL EDITORULUI

Stimați colaboratori și cititori,

Ediția curentă – cea de a patra și ultima din 2014, totodată cea mai amplă ediție a anului – se înscrie în tematica obișnuită a publicației.

În deschidere, la rubrica *Actualitatea politico-militară*, colega noastră ACS dr. Cristina Bogzeanu analizează subiectul „fierbinte” al crizelor din Zona Extinsă a Mării Negre (ZEMN) în articolul intitulat „Crizele politico-militare din ZEMN: de la cronicizare la acutizare”.

Cel de-al doilea articol, semnat de domnul conf. univ. dr. Florin Diaconu de la Universitatea din București, totodată cercetător științific gr. II la Institutul Diplomatic Român, abordează tematica proliferării armamentelor, sub titlul „Tendințe în producția, transferul și comerțul internațional cu arme”. Materialul a fost prezentat de domnia sa la atelierul de lucru organizat de CSSAS la 25 septembrie, cu tema „Tendințe geoeconomice post-criză”.

Tot în această secțiune am inclus și un material ce abordează problematica legată de „Statul Islamic în Irak și Levant”, semnat de colonel dr. Marin Dăncău.

În continuare, sub umbrela *NATO și UE: politici, strategii, acțiuni*, se regăsesc trei articole, primul dintre ele aducând în atenția cititorilor noștri principalele aspecte discutate și hotărâte la Summitul NATO 2014 ce s-a desfășurat în Marea Britanie, și respectiv implicațiile viitoare pentru securitatea euro-atlantică, realizat de domnul colonel Daniel-Nicolae Bănică.

Cel de-al doilea articol al secțiunii, semnat de domnul colonel Valentin Iacob, tratează dinamica dezvoltării PSAC, din perspectiva unor puncte de referință și a unor posibile scenarii viitoare, rubrica încheindu-se cu un material în care locotenent-colonel dr. Gheorghe Stoiu analizează „Impactul actualului context economic internațional asupra implementării conceptelor 'Smart Defence' și 'Pooling and Sharing'”.

La secțiunea *Securitate și strategie militară*, aducem în atenția cititorilor noștri conceptul de război hibrid, colonel dr. Crăișor-Constantin Ioniță analizând subiectul într-un material intitulat „Este războiul hibrid ceva nou?”.

În continuare, maior lector universitar dr. Marius Valeriu Păunescu tratează „Operaționalizarea conceptului ‘abordare comprehensivă’ în contra-insurgență”, din perspectiva contribuției componentei militare.

Ultima, însă nu cea din urmă rubrică – *Analize, sinteze, evaluări* – include patru materiale diverse, însă complementare ca tematică: locotenent-colonel dr. Iuliana-Simona Țuțuiianu analizează „Suveranitatea problematică a statelor eșuate”, propunând câteva „lecții de managementul crizelor”. În continuare, readucem în atenție conceptul de război hibrid, abordat dintr-un alt unghi, prin articolul doamnei Alba Iulia Catrinel Popescu, care înaintea o serie de „Observații privind actualitatea războiului hibrid”, realizând un studiu de caz pe situația din Ucraina.

Cel de al treilea material, semnat de doamna Ecaterina Mațoi, tratează o altă temă de interes, și anume „procesul reparațiilor de război”, exemplificat prin intermediul Crizei din Golf.

Rubrica se încheie cu o analiză privind „Rolul discursului în analiza de informații”, realizată de lector dr. Ruxandra Buluc.

Cartea pe care dorim să o prezentăm cititorilor noștri în acest număr, prin intermediul recenziei realizate de redactorul-șef adjunct al publicației, Daniela Răpan, poartă titlul – scurt, dar de impact – *Ultima misiune*, ce reprezintă „o mărturie generoasă despre experiențele avute de contra-amiralul Ion Dumitrașcu într-o funcție relevantă la SHAPE/NATO” (citând din prefața semnată de domnul general maior (r) Iordache Olaru).

De asemenea, aducem la cunoștința audienței câteva concluzii rezultate în urma Conferinței științifice internaționale Strategii XXI, cu tema „Complexitatea și dinamismul mediului de securitate”, pe care CSSAS a organizat-o în intervalul 25-26 noiembrie 2014, la rubrica intitulată *Eveniment științific*.

Ca de obicei, *Agenda CSSAS* prezintă, prin intermediul colegei noastre Irina Tătaru, cele mai recente publicații din perioada septembrie-decembrie 2014, precum și activitățile recente și viitoare ale Centrului.

În încheierea ediției, se regăsește *Ghidul pentru autori*, material util celor care doresc să publice în revista noastră.

Pentru cei care descoperă pentru prima dată publicația *Impact strategic*, aceasta este editată de Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate din cadrul Universității Naționale de Apărare „Carol I” și se prezintă ca *revistă științifică cu prestigiu recunoscut din domeniul științe militare, informații și ordine publică*, conform Consiliului Național de Atestare a Titlurilor, Diplomelor și Certificatelor Universitare (CNATDCU).

Publicația apare de paisprezece ani în limba română și de zece ani în limba engleză și abordează o arie tematică complexă – actualitatea politico-militară, strategii de securitate, strategie militară, politici, strategii și acțiuni NATO și UE, problematica păcii și a războiului viitorului, societatea informațională, elemente și aspecte privind comunitatea de informații. Cititorii găsesc în paginile publicației analize, sinteze și evaluări de nivel strategic, puncte de vedere în care se studiază impactul dinamicii acțiunilor pe plan național, regional și global.

În ceea ce privește vizibilitatea pe plan internațional – obiectiv primordial al publicației – recunoașterea calității științifice a revistei este confirmată prin indexarea în bazele de date internaționale CEEOL (Central and Eastern European Online Library, Germania), EBSCO (SUA), ProQuest (SUA) și Index Copernicus International (Polonia), dar și prin prezența în cataloagele virtuale ale bibliotecilor din instituții prestigioase de peste hotare, precum NATO și ale unor universități cu profil militar din Bulgaria, Polonia, Republica Cehă, Ungaria, Estonia etc.

Impact strategic se tipărește trimestrial, în martie, iunie, septembrie și decembrie, în două ediții distincte: una în limba română și alta în limba engleză. Revista este difuzată gratuit în principalele instituții din sfera securității și apărării, în mediul științific și în cel academic din țară și din străinătate – în Europa, Asia, America.

În încheiere, le mulțumesc celor care au contribuit anul acesta la realizarea și la menținerea standardului de calitate a revistei, deopotrivă contributorilor cu materiale științifice, evaluatorilor, echipei editoriale, Editurii și Atelierului tipografic al Universității Naționale de Apărare „Carol I” și vă invit pe toți să lecturați materialele propuse de noi în această ediție, pe care sper să le găsiți interesante și utile.

Totodată, lansez invitația către studenții, masteranzii și doctoranzii interesați să trimită articole spre publicare în suplimentul lunar al revistei, *Colocviu strategic*, disponibil pe internet la <http://cssas.unap.ro/ro/cs.htm> și aflat sub coordonarea ACS dr. Mihai Zodian.

Colonel dr. Stan ANTON,
Redactor-șef
Directorul Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate

CRIZELE POLITICO-MILITARE DIN ZONA EXTINSĂ A MĂRII NEGRE: DE LA CRONICIZARE LA ACUTIZARE

Dr. Cristina BOGZEANU*

Conflictele înghețate din Zona Extinsă a Mării Negre (ZEMN) au constituit, încă din anii '90, o permanentă sursă de instabilitate și insecuritate în regiune. Cauzate, printre altele, și de activități ale mișcărilor separatiste fundamentate etnic, acestea s-au constituit în veritabile crize politico-militare, cu ecou regional, în special prin implicarea Rusiei de partea separatiștilor și a sprijinului acordat de actorii euroatlantici guvernelor centrale. Crizele politico-militare de pe teritoriul Republicii Moldova, al Georgiei și al Azerbaidjanului, deși au depășit faza de escaladare maximă a conflictului armat direct, nu au fost soluționate. Părțile implicate nu pot ajunge la un compromis, ceea ce a dus la o „cronicizare” a acestora.

Prezenta analiză este centrată asupra potențialului crizei din Ucraina, aflată în plină desfășurare, de a acutiza crizele deja existente în această regiune. După o scurtă trecere în revistă a principalelor momente ce alcătuiesc criza ucraineană, este argumentată ideea predictibilității acesteia. Ulterior, analiza este direcționată asupra potențialului crizei din Ucraina de a se croniciza, de a deveni un nou conflict înghețat al regiunii, care să constituie un alt mijloc de menținere a influenței ruse, precum și asupra potențialului evenimentelor din

Ucraina de a reaprinde tensiunile deja existente între republicile separatiste și guvernele centrale din ZEMN.

Cuvinte-cheie: *conflict înghețat, Ucraina, Rusia, Nagorno-Karabach, Abhazia, Osetia de Sud, interese, geopolitică.*

Introducere

La finele anului 2013, în Kiev începeau o serie de proteste de stradă determinate de decizia președintelui ucrainean, Victor Ianukovici, de a anula semnarea Acordului de Asociere cu UE, în urma presiunilor economice exercitate de Moscova în acest sens. Încercările autorităților de a pune capăt protestelor prin utilizarea forței, finalizate cu un număr considerabil de morți și răniți în rândul populației civile, au atras un șir lung de sancțiuni din partea comunității internaționale asupra Federației Ruse și au determinat, în cele din urmă, fuga președintelui ucrainean în Rusia. La 1 martie 2014, sub pretextul necesității de a proteja cetățenii ruși, Putin a ordonat ocuparea Peninsulei Crimeea. Anexarea peninsulei a fost urmată de conflicte armate în sudul și estul Ucrainei. În Donetsk și Luhansk, protestele grupurilor proruse și antiguvernamentale au escaladat către o insurgență armată separatistă, aceștia declarând

*** Dr. Cristina BOGZEANU este asistent cercetare științifică în cadrul Centrului de Studii Strategice de Apărare și Securitate din Universitatea Națională de Apărare „Carol I”. E-mail: bogzeanu.cristina @ unap.ro**

independența celor două provincii față de Ucraina și organizând un referendum, nerecunoscut oficial decât de Rusia, ale cărui rezultate indică sprijinul populației față de declarația de independență. La momentul redactării prezentului articol, în regiune se derulează confruntări armate între forțele guvernamentale ucrainene, pe de o parte, și, de cealaltă, cele ale separatiștilor, care beneficiază de sprijinul Federației Ruse, deși amploarea acestui sprijin și modul în care se concretizează nu transpare și din declarațiile oficiale ale Moscovei. Însă faptul că rușii furnizează echipamente militare, armament, finanțare, și chiar resurse umane grupărilor separatiste, reieșea clar din luările de poziție ale guvernelor occidentale: „Ne manifestăm îngrijorarea că o bună parte din acest echipament va fi transferat separatiștilor, dat fiind că avem certitudinea că Rusia a furnizat deja tancuri și mai multe lansatoare de rachete către aceștia”¹. Declarația emisă în urma Summitului NATO de la Wales (septembrie 2014) confirmă existența certitudinii în ceea ce privește sprijinul militar acordat de Moscova separatiștilor din sud-estul Ucrainei: „Cerem ca Rusia (...) să oprească fluxul de arme, echipamente, oameni și bani peste graniță către separatiști”².

Per ansamblu, situația din Ucraina poate fi descrisă drept o criză politico-militară de amploare regională, cu un potențial considerabil de a menține o stare de incertitudine, insecuritate, tensiune în Zona Extinsă a Mării Negre. Șirul de evenimente a determinat repercusiuni la nivel regional și chiar global, dacă avem în vedere tensionarea relațiilor dintre Rusia, pe de o parte, și actorii comunității euroatlantice, pe de altă parte, în urma condamnărilor și sancțiunilor repetate ale acțiunilor dirijate de la Moscova.

¹ *** , *Russia's Continuing Support for Armed Separatists in Ukraine and Ukraine's Efforts Toward Peace, Unity, and Stability*, Fact Sheet, Office of the Spokesperson, Washington, DC, July 14, 2014, URL: <http://www.state.gov/r/pa/prs/ps/2014/07/229270.htm>, accesat la 16 decembrie 2014.

² *Wales Summit Declaration Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Wales*, 5 September 2014, URL: http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_112964.htm?mode=pressrelease, accesat la 6 decembrie 2014.

1. Ucraina (2013-2014) – cronica unei crize anunțate

În ceea ce privește criza politico-militară din Ucraina, putem identifica două tipuri de abordări în mediul academic. Pe de o parte, există experți care o clasează în categoria „șocului strategic” (eveniment cu probabilitate redusă, imprevizibil, ce determină discontinuități strategice majore în dezvoltarea societăților) sau al „surprizei strategice”³.

Într-un alt tip de abordare, criza din Ucraina este considerată a fi fost predictibilă, de așteptat, mai ales în ceea ce privește acțiunea și reacția Rusiei⁴. Din această perspectivă, extinderea NATO și UE către Est, măsurile de promovare a democrației și de consolidare a relațiilor cu statele aflate la granița Rusiei nu au făcut decât să alimenteze o criză latentă, reacția Rusiei fiind comparabilă cu cea a Washingtonului în situația ipotetică în care China ar fi construit o alianță militară impresionantă și ar fi încercat să includă în aceasta Canada și Mexic.

Mai mult, chiar și argumentările în favoarea caracterului de șoc strategic al acțiunilor Rusiei în Ucraina⁵ identifică o serie de indicatori ai acestui tip de comportament în istoria recentă – poziția Rusiei față de deciziile Summitului

³ A se vedea: Stan ANTON, „Crimea 2014 – Between Strategic Shock and Strategic Surprise”, în *Proceedings of International Scientific Conference Strategies XXI, 12th Edition, „The Complex and Dynamic Nature of the Security Environment”*, Vol. 1, „Carol I” National Defence University Publishinghouse, Bucharest, 2014, pp. 97-105; Christopher DAVIS, „Not by Force Alone: Russian Strategic Surprise in Ukraine”, URL: <http://www.warcouncil.org/blog/2014/5/5/not-by-force-alone-russian-strategic-surprise-in-ukraine>, 17 mai 2014, accesat la 10 decembrie 2014; Magnus CHRISTIANSSON, *Strategic Surprise in the Ukraine Crisis. Agendas, Expectations and Organizational Dynamics in the EU Eastern Partnership until the Annexation of Crimea 2014*, Swedish National Defence College, URL: <https://www.fhs.se/PageFiles/6100/strategic-surprise-in-the-ukraine-crisis-m-christiansson.pdf>, accesat la 10 decembrie 2014.

⁴ John J. MEARSHEIMER, „Why the Ukraine Crisis is the West's Fault. The Liberal Delusion that Provoked Putin”, în *Foreign Affairs*, september/october 2014, ediția on-line, URL: <http://www.foreignaffairs.com/articles/141769/john-j-mearsheimer/why-the-ukraine-crisis-is-the-west-fault>, accesat la 15 noiembrie 2014.

⁵ Stan ANTON, *op. cit.*, pp. 101-102.

NATO de la București (2008), războiul din Georgia (2008), sprijinul acordat Serbiei în ceea ce privește provincia separatistă Kosovo. Așadar, anexarea peninsulei Crimeea și conflictele care i-au urmat în estul Ucrainei constituie un șoc strategic doar din perspectiva recurgerii Rusiei la acest instrument într-o epocă în care cuvântul de ordine al relațiilor internaționale este cooperarea, iar instrumentul diplomatic este preferat celui militar în urmărirea intereselor naționale.

Conceptul de Politică Externă a Federației Ruse (2008) și *Doctrina Militară a Federației Ruse* (2010) conțin mențiuni clare cu privire la importanța acordată de Rusia statelor fost sovietice, în special Ucrainei și Georgiei, precum și cu privire la atitudinea Kremlinului față de relațiile dintre acestea cu NATO și UE. Astfel, dincolo de sublinierea repetată a necesității consolidării relațiilor dintre Rusia, pe de o parte, și NATO și UE, de cealaltă, în vederea contracarării eficiente a provocărilor de securitate, documentele prevăd, cu o claritate de netăgăduit, limitele Kremlinului în acest sens. „Rusia își menține atitudinea negativă față de extinderea NATO, în special față de planurile de a acorda Ucrainei și Georgiei statutul de state membre ale Alianței, precum și față de aducerea infrastructurii militare a NATO în apropierea granițelor rusești, ceea ce încalcă principiul securității egale și creează noi linii de separare în Europa și acționează împotriva misiunilor de creștere a eficienței în ceea ce privește colaborarea pentru identificarea răspunsurilor la provocările reale ale prezentului”⁶. Doctrina militară a Rusiei (2010) listează ca prim pericol militar extern „dorința de a dota potențialul de forță al NATO cu funcții globale, derulate prin violarea normelor dreptului internațional și de a aduce infrastructura militară a statelor membre NATO mai aproape de granițele Federației Ruse, inclusiv extinderea blocului”⁷.

⁶ President of Russia, *The Foreign Policy Concept of the Russian Federation*, 12 July 2008, URL: <http://archive.kremlin.ru/eng/text/docs/2008/07/204750.shtml>, accesat la 10 decembrie 2014 (traducerea autoarei).

⁷ *The Military Doctrine of the Russian Federation* approved by Russian Federation presidential edict on 5 February 2010, URL: http://carnegieendowment.org/files/2010russia_military_doctrine.pdf, accesat la 10 decembrie 2014 (traducerea autoarei).

Relevanța Ucrainei pentru modul în care Rusia se raportează la propria securitate a fost adesea subliniată, unul dintre cele mai celebre astfel de studii aparținând lui Z. Brzezinski (1997). Acesta definește Ucraina ca „pivotal geopolitic”, un actor a cărui importanță nu este dată atât de putere sau motivații, cât de plasarea pe harta lumii, care poate opri accesul la o zonă sau la resurse importante pentru actorii globali sau care poate juca rolul unui scut de apărare pentru un stat sau regiune vitală⁸. Independența Ucrainei, în contextul istoric din 1991, a constituit cea mai mare pierdere a Rusiei în termeni geopolitici, privând Rusia de poziția dominantă la Marea Neagră, impunând o regândire a identității etnice și politice rusești⁹. De-a lungul istoriei, a existat o tendință clară de a considera Ucraina parte a Rusiei, inclusiv numele statului conducând către această teorie (în lb. rusă, *kraina* înseamnă *graniță*). Mai mult, aceeași idee a fost reiterată și în discursul ținut de V. Putin în fața Dumei de stat după anexarea Crimeei și referendumul organizat ulterior: „După revoluție, bolșevicii (...) au adăugat porțiuni considerabile din sudul istoric al Rusiei la Ucraina. Acest lucru a fost realizat fără luarea în calcul a compunerii etnice a populației și, în prezent, aceste zone alcătuiesc sud-estul Ucrainei. Apoi, în 1954, a fost decis transferul regiunii Crimeea către Ucraina (...) per ansamblu, (...) decizia a fost considerată o formalitate pentru că transferul de teritoriu avea loc în cadrul granițelor aceluiași stat. Pe vremea aceea, era imposibil de imaginat că Ucraina și Rusia se vor separa și că vor deveni două state distincte”¹⁰.

Astfel, în perioada în care și-a redactat celebra lucrare, Brzezinski susținea că încercările SUA de a sprijini democratizarea Ucrainei și de a consolida relațiile cu Kievul în preajma anului 1994 erau privite la Moscova ca un afront la adresa intereselor vitale, în ciuda faptului că Rusia însăși trecea printr-un proces de occidentalizare. De

⁸ Zbigniew BRZEZINSKI, *The Grand Chessboard. American Primacy and Its Geostrategic Imperatives*, Basic Books, New York, 1998, p. 41.

⁹ Ibidem, pp. 92-93.

¹⁰ *Address by President of the Russian Federation*, 18 martie 2014, Kremlin, URL: <http://eng.kremlin.ru/news/6889>, accesat la 4 decembrie 2014.

asemenea, Brzezinski accentuează și necesitatea găsirii unui echilibru între relațiile dintre SUA-Ucraina și SUA-Rusia, argumentând necesitatea includerii ambelor în formate de cooperare cu statele europene și de democratizare, intuind însă că Rusia „ar trebui să fie reasigurată continuu că porțile Europei îi sunt deschise, precum și cele pentru o eventuală participare în sistemul de securitate transatlantic extins”¹¹.

Importanța Mării Negre în calculele geopolitice ale Rusiei, dar și ale României, precum și potențialul destabilizator al acestui spațiu a fost abordată și de către Gheorghe I. Brătianu care, în cursul susținut în cadrul Universității din București (1941-1942), „Chestiunea Mării Negre”, susținea că, la Marea Neagră, există două poziții cheie pe care România trebuie să le includă în calculele ei geostrategice: a) intrarea Bosforului și b) Crimeea care, „prin porturile ei naturale, prin cetățile ei din timpurile cele mai vechi, prin bastionul maritim înaintat pe care-l reprezintă în Marea Neagră, este evident o poziție stăpânitoare peste tot complexul maritim de aici. Cine are Crimeea poate stăpâni Marea Neagră. Cine n-o are n-o stăpânește”¹².

Într-o lucrare mult mai recentă, vorbind despre viziunea lui Mackinder asupra statelor din estul Europei, I. Bădescu descrie istmul ponto-baltic ca fiind un spațiu tampon între puterea eurasiatică și cea europeană, subliniind importanța menținerii independenței statelor din acest spațiu pentru securitatea europeană. În viziunea geopoliticianului român, statele din estul Europei constituie „*buturuga* geopolitică ce poate răsturna *carul* geopolitic al marilor state”¹³.

Evenimentele recente relevă cu claritate că atitudinea Rusiei față de vecinătatea apropiată nu s-a schimbat cu mult față de perioada în care

„Marea Tablă de Șah” a fost redactată. În plus, acțiunile Rusiei în Crimeea, precum și urmările sale au fost interpretate și ca manifestări ale unor schimbări profunde în gândirea politică a Rusiei¹⁴. În acest sens, I. Zevelev identifică trei școli principale de gândire. Prima dintre ele este cea a liberalilor postoccidentali, al căror principal scop era integrarea în Occident. Cea de-a doua școală a fost cea a realiștilor, al căror principal obiectiv consta în consolidarea influenței rusești în sfera de influență a Rusiei în spațiul postsovietic și de a reduce influența globală a SUA. Cea de-a treia școală de gândire este cea a naționaliștilor, alcătuiți din două grupuri – neoimperialiști și etnic-naționaliști. Obiectivul neoimperialiștilor a constat inițial în restabilirea Rusiei în granițele fostei URSS (în prima jumătate a anilor '90), ulterior restrângându-se la crearea unei zone tampon alcătuită din protectorate post-sovietice în jurul granițelor actuale ale Rusiei. Viziunea etnic-naționalistă este fundamentată pe ideea alinierii granițelor politice ale Rusiei cu cele etnice, care, în prezent, nu coincid, fapt perceput drept o considerabilă amenințare de securitate.

Zevelev argumentează că politica externă condusă de la Kremlin a fost influențată pe rând de toate cele trei viziuni astfel: între 2003 și 2008 de realiști, între 2009 și 2011 de realiști și liberaliști, între 2012 și 2013 de realiști și în 2014 de realiști și naționaliști, fapt reflectat în acțiunile acestora pe arena internațională. Acțiunile din 2014 au fost conduse, așadar, în baza unor concepte-cheie precum protejarea compatrioților din exteriorul granițelor, divizarea cetățenilor ruși, credința în existența unei civilizații rusești și chiar a unei lumi rusești.

Așadar, criza ucraineană are la bază un context alcătuit dintr-o serie de factori precum:

- importanța geostrategică a Ucrainei – spațiu de tranzit pentru exporturile de hidrocarburi

¹¹ Zbigniew BRZEZINSKI, *Op. cit.*, p. 85.

¹² ***, „Viața și activitatea lui Gheorghe I. Brătianu”, Asociația Europeană de Studii Geopolitice și Geostrategice „Gheorghe I. Brătianu”, URL: <http://www.aesgs.ro/page.php?id=8&s1=67>, accesat la 16 decembrie 2014.

¹³ Ilie BĂDESCU, „Geopolitica Heartlandului Eurasiatic. Rusia: O Perspectivă Non-Ideologică”, în Ilie BĂDESCU, Lucian DUMITRESCU, Veronica DUMITRAȘCU, *Geopolitica Noului Imperialism*, Editura Mica Valahie, 2010, București, pp. 287-288.

¹⁴ Igor ZEVELEV, „The Russian World Boundaries. Russia's National Identity Transformation and New Foreign Policy Doctrine”, în *Russia in Global Affairs*, 7 June 2014, URL: <http://eng.globalaffairs.ru/number/The-Russian-World-Boundaries-16707>, accesat la 9 decembrie 2014.

dinspre Rusia către Europa, importanța pentru influența Rusiei la Marea Neagră, „găzduirea” flotei rusești la Marea Neagră;

- influența crescândă a actorilor occidentali (SUA, NATO și UE), consolidarea relațiilor de cooperare, procesul de democratizare, ascensiunea din ce în ce mai fermă a partidelor pro-occidentale la conducerea Ucrainei, multiplele inițiative de cooperare în diverse formate cu NATO și UE;

- schimbările la nivelul viziunii ce fundamentează politica externă a Rusiei și orientarea acesteia către o direcție preponderent etnic-naționalistă și realistă. La aceasta se adaugă minimizarea importanței de către actorii occidentali a avertismentelor în ceea ce privește apropierea granițelor NATO și UE de cele ale Rusiei, sprijinul acordat statelor din zona de influență a Rusiei, sprijinul acordat „revoluțiilor colorate” (Georgia în 2003 și Ucraina în 2004), tendința acestora de consolidare a relațiilor mai degrabă cu Occidentul decât cu Rusia în formatele de cooperare existente sau nou create (Uniunea Euroasiatică);

- Ucraina are o populație de peste 44 milioane de locuitori, din care 77,8% sunt ucraineni, 17,3% sunt ruși¹⁵, fapt valorificat din plin de discursul predominant naționalist din perioada recentă¹⁶; relevant este și că majoritatea vorbitorilor de limbă rusă sunt concentrați în regiunile ce au făcut obiectul acțiunilor recente ale Rusiei (fig. nr. 1).

¹⁵ Conform datelor furnizate de CIA World Factbook, URL: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/up.html>, accesat la 3 decembrie 2014.

¹⁶ Un exemplu elocvent în acest sens este chiar discursul lui V. Putin din 18 martie: „(...) populația totală a Peninsulei Crimeea este de 2,2 milioane de locuitori, dintre care 1,5 milioane sunt ruși, 350.000 ucrainieni care consideră rusa limba lor nativă și aproape 290.000-300.000 tătari care, după cum a arătat referendumul, înclină, de asemenea, către Rusia”, traducerea autoarei din *Address by President of the Russian Federation*, 18 martie 2014, Kremlin, URL: <http://eng.kremlin.ru/news/6889>, accesat la 4 decembrie 2014.

Figura nr. 1: Diviziunile lingvistice ale Ucrainei

Sursa: <http://www.globalresearch.ca/conscripted-soldiers-of-west-ukraine-refuse-to-fight-against-donbass-rebels/5393190>

Modul în care cumulul acestor factori au determinat criza politico-militară din Ucraina este rezumat în discursul ținut de V. Putin în fața Dumei în martie 2014: „Cu Ucraina, partenerii noștri occidentali au întrecut limita (...) erau deplin conștienți că, în Crimeea, trăiesc milioane de ruși (...) Rusia s-a găsit într-o poziție din care nu se putea retrage”¹⁷.

2. Spre un nou conflict înghețat?

În cazul ZEMN, conflictele înghețate se referă la acele crize politico-militare, izbucnite în contextul dezintegrării URSS, în care s-a ajuns la un acord de încetare a focului, însă care nu sunt considerate încheiate deoarece nu au fost încă identificate în cadrul negocierilor de pace soluții acceptabile pentru toate părțile implicate. În acest sens, avem în vedere cele patru conflicte înghețate din regiune – Transnistria, Nagorno-Karabach, Osetia de Sud și Abhazia. Toate acestea sunt republici separatiste, care își doresc autonomie în raport cu guvernele centrale, fapt justificat de regulă pe principii etnice. Conflictele au escaladat până la confruntarea armată între separatiști și autoritățile guvernamentale, în anii '90, fiind considerate similare luptei pentru

¹⁷ Ibidem.

independență caracteristice, în acea perioadă, fostelor republici sovietice.

Specifică acestor mișcări în Transnistria, Ossetia de Sud și Abhazia este intervenția Rusiei de partea separatiștilor, justificată prin necesitatea de a proteja grupurile minoritare amenințate. Astfel, în cele din urmă, aceste provincii, recunoscute ca entități autonome doar de Rusia și partenerii săi, devin, de facto, protectorate rusești.

Acțiunile Moscovei în Ucraina amintesc de strategia utilizată de Kremlin în epoca post-sovietică pentru a-și menține influența în spațiul vecinătății apropiate, în care are interese privilegiate. Practic, de fiecare dată, Rusia a intervenit în favoarea separatiștilor, sprijinindu-i, recunoscând autonomia republicilor, plasându-le sub influența sa directă.

Discursul lui V. Putin în fața Dumei de stat din 18 martie 2014, relevă o logică similară aflată la baza intervenției din Ucraina, prin urmare, va deveni aceasta terenul de desfășurare a unui nou conflict înghețat în regiunea Mării Negre? Anexarea Peninsulei Crimeea și confruntările armate din estul țării vor fi urmate de o etapă a „înghețării”, a imposibilității compromisului, a identificării unei soluții acceptabile pentru toate părțile implicate? Va deveni Ucraina un nou caz de „cronicizare” a crizei?

Dinamica evenimentelor indică, în opinia noastră, existența acestui posibil parcurs al crizei. Deși este pentru prima oară când Rusia anexează un teritoriu, miza crizei din Ucraina este una similară celei aferente întreținerii celorlalte conflicte etnice din regiune – menținerea țării pe orbita geopolitică a Rusiei. Măsura extremă a anexării este, de fapt, o expresie a importanței strategice pe care Ucraina o are pentru Moscova, precum și a gradului de risc pe care îl comportă, în viziunea Kremlinului, consolidarea relațiilor dintre Kiev și actorii euroatlantici.

Anexarea Peninsulei Crimeea a fost motivul unei lungi serii de sancțiuni economice impuse de Bruxelles și de condamnări din partea NATO. ONU și-a exprimat sprijinul pentru suveranitatea, independența politică, unitatea și integritatea teritorială a Ucrainei și a făcut apel la încetarea și abținerea de la acțiunile îndreptate

către subminarea parțială sau totală a integrității teritoriale a Ucrainei¹⁸. Rezoluția prin care a fost exprimată această poziție a ONU a fost respinsă de către Rusia, care a considerat documentul contraproductiv și a atribuit numărul statelor care l-au aprobat presiunilor, șantajului politic și amenințărilor economice din partea statelor vestice¹⁹.

Similar, și UE a făcut apel la angajarea părților într-un dialog menit să ducă la încetarea crizei, considerând anexarea Peninsulei Crimeea un act de violare a suveranității și integrității teritoriale a Ucrainei, cerând Rusiei retragerea trupelor de pe teritoriul ucrainean în concordanță cu prevederile Acordului asupra Statutului și Condițiilor ale Flotei la Marea Neagră de pe Teritoriul Ucrainei (1997). Ulterior, UE a adoptat o serie de măsuri diplomatice (organizarea summitului G8 la Bruxelles și nu la Soci, anularea summitului UE-Rusia), înghețarea activelor și interdicții de viză, interzicerea importurilor de bunuri din Crimeea și Sevastopol, sancțiuni economice și sistarea cooperării economice²⁰.

Acțiunile Rusiei au fost considerate o amenințare la adresa securității naționale și la nivelul NATO, o violare a principiilor Cartei Națiunilor Unite și o amenințare a păcii și securității în Europa. Alianța și-a exprimat sprijinul pentru Ucraina și a cerut Rusiei să pună capăt „activităților militare și amenințărilor”²¹. Ideea este reluată și în cadrul Declarației

¹⁸ United National General Assembly, Resolution adopted by the General Assembly on 27 March 2014 no. 68/262. Territorial Integrity of Ukraine, URL: http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/68/262, accesat la 6 decembrie 2014.

¹⁹ Cf. Reuters, „Russia criticizes U.N. resolution condemning Crimea's secession”, 28 March 2014, URL: <http://www.reuters.com/article/2014/03/28/us-ukraine-crisis-un-russia-idUSBREA2R0DA20140328>, accesat la 6 decembrie 2014.

²⁰ Pentru detalii, a se vedea ***, EU sanctions against Russia over Ukraine crisis, URL: http://europa.eu/newsroom/highlights/special-coverage/eu_sanctions/index_en.htm, accesat la 6 decembrie 2014.

²¹ ***, *Doorstep Statement by NATO Secretary General Anders Fogh Rasmussen before the meetings of the North Atlantic Council and the NATO-Ukraine Commission*, 2 March 2014, URL: http://www.nato.int/cps/en/natolive/opinions_107663.htm, accesat la 6 decembrie 2014.

Summitului NATO din Wales: „Condamnăm în cei mai puternici termeni intervenția militară ilegală a Rusiei în Ucraina și cerem Rusiei să își oprească și să își retragă forțele de pe teritoriul și din preajma granițelor Ucrainei. (...) Nu recunoaștem și nu vom recunoaște ‘anexarea’ ilegală și nelegitimă a Crimeei de către Rusia. Cerem ca Rusia să se conformeze dreptului internațional și obligațiilor și responsabilităților internaționale; să pună capăt ocupării nelegitime a Crimeei; să se abțină de la acțiuni agresive împotriva Ucrainei; să își retragă trupele; să oprească fluxul de arme, echipament, oameni și bani peste graniță către separatiști; să înceteze să alimenteze tensiunile peste și de-a lungul graniței Ucrainei”²².

Se conturează astfel un set de discursuri distincte în ceea ce privește Ucraina, care relevă pozițiile antagonice ale Rusiei, pe de o parte, și ale actorilor euroatlantici, pe de altă parte²³. Vehemența ce transpare din cele două abordări relevă o criză în plan diplomatic care nu anunță posibilitatea unei cooperări între cele două părți, în acest sens.

În tot acest timp, confruntările dintre forțele separatiste proruse din estul Ucrainei și forțele guvernamentale continuă, în ciuda unui acord de încetare a focului (Protocolul de la Minsk, 5 septembrie 2014). Separatiștii primesc ajutor peste graniță, inclusiv armament și echipamente militare, din partea Rusiei sub forma sprijinului umanitar. Este, de fapt, modul în care Rusia a acționat și a contribuit la întreținerea și întărirea tuturor conflictelor separatiste din ZEMN. Este un scenariu care se repetă și care, în cazurile anterioare, a condus la „înghețarea” conflictelor, la regiuni separatiste, autonome, pe teritoriul unor state suverane, recunoscute doar de Rusia.

În condițiile în care relațiile diplomatice dintre Rusia, pe de o parte, și NATO, UE, SUA, pe de

altă parte, sunt blocate, suspendate, caracterizate de un nivel de tensiune fără precedent în perioada post-Război Rece, iar Rusia concentrează numeroase trupe în preajma granițelor Ucrainei, în timp ce NATO ia măsuri defensive în acest sens, perspectiva identificării unei soluții acceptabile pentru Moscova și pentru Kiev deopotrivă este puțin probabilă pe termen scurt și mediu.

Consecințele pentru Ucraina se prefigurează a fi sumbre din perspectivă politică și economică. Conflictul, fie el înghețat sau fierbinte, sau o criză politico-militară pe teritoriul său va ține Kievul departe de proiectul integrării în structurile euroatlantice, îl va împiedica să implementeze reformele necesare nu doar acestui deziderat, ci și stabilizării situației interne. Mai mult, din punct de vedere economic, anexarea Crimeii de către Rusia echivalează cu faptul că Ucraina nu va mai beneficia de prețuri preferențiale pentru hidrocarburi, acordate de Moscova în schimbul găzduirii flotei sale la Marea Neagră. O relevanță considerabilă în acest sens o are și faptul că estul separatist al Ucrainei constituie zona industrială a țării, ceea ce se va repercuta asupra performanțelor economice ale acesteia.

3. Potențialul de contagiune

Una dintre întrebările cât se poate de legitime în contextul creat în Ucraina se referă la potențialul acestei crize de a reaprinde conflictele înghețate din regiune. Aceasta cu atât mai mult cu cât efectul de domino al „primăverii arabe” în Africa de Nord și Orientul Mijlociu (2010-2012) este încă recent în memoria tuturor. De asemenea, într-un discurs recent, cancelarul Germaniei a avertizat că destabilizarea Ucrainei pune sub semnul întrebării întreaga pace europeană, criza în discuție nefiind în exclusivitate a Ucrainei, ci și a Moldovei și a Georgiei și chiar a Balcanilor de Vest²⁴.

²² *Wales Summit Declaration Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Wales*, 5 September 2014, URL: http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_112964.htm?mode=pressrelease, accesat la 6 decembrie 2014.

²³ O imagine clară asupra duelului de acuzări este furnizată de pagina web oficială a NATO: *** „Russia’s accusations – setting the record straight (July 2014)”, URL: http://wayback.archive.org/web/20140717024045/http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_111767.htm, accesat la 7 decembrie 2014.

²⁴ *** „Angela Merkel warns Russia could seek to destabilise ‘whole of the European peaceful order’”, în *The Telegraph*, URL: <http://www.telegraph.co.uk/news/world-news/europe/germany/angela-merkel/11236622/Angela-Merkel-warns-Russia-could-seek-to-destabilise-whole-of-the-European-peaceful-order.html>, accesat la 7 decembrie 2014.

În opinia noastră, o eventuală „dezghețare” a conflictelor din regiunea Mării Negre ar putea avea loc din două cauze. Prima dintre ele constă în aplicarea de către Rusia a unei strategii similare în cazul statelor cu importanță strategică din apropierea granițelor sale, cu tendințe prooccidentale, iar cea de-a doua cauză ar fi valorificarea precedentului Ucrainei pentru accentuarea tendințelor separatiste caracteristice Zonei Extinse a Mării Negre. Întreaga regiune este marcată de un sentiment de ostilitate, extrem de volatil și ușor inflamabil, fapt confirmat și de evoluțiile recente în planul securității.

Pe teritoriul statelor care cunosc tendințe separatiste staționează așa-numite forțe de menținere a păcii rusești, care însumau aproximativ 13.000 de militari ruși, excluzându-i pe cei care sprijină forțele separatiste proruse din estul Ucrainei și flota militară din Sevastopol (aprox. 13.000 militari). Astfel, în Osetia de Sud și Abhazia sunt staționate, după războiul din august 2008, trupe însumând 7.000 de militari. În Armenia, Rusia are o bază aeriană și una terestră, însumând 3.303 militari, iar numărul militarilor ruși ajunge la 1.500 în Transnistria²⁵.

Enclava Nagorno-Karabach ocupă un loc special în acest context, dat fiind că implică un conflict între Armenia și Azerbaidjan, ceea ce nu echivalează însă și cu absența intereselor Rusiei față de acest spațiu sau cu lipsa implicării Moscovei. Considerată unul dintre pilonii principali ai securității naționale a Armeniei, Rusia a întreținut totuși conflictul, vânzând armament ambelor părți încă de la începutul conflictului și până în prezent. „Moscova dorește să evite orice reaprindere a conflictului asupra Nagorno-Karabach, totuși continuă să vândă armament ambelor părți”²⁶. În plus, atât timp cât Armenia este implicată în acest conflict, nu va cere Rusiei să își retragă trupele de pe teritoriul său și nici nu se va apropia de Vest. În acest context, decizia Erevanului de a deveni parte a Uniunii Euroasiatice în 2013,

în condițiile în care încheiase deja negocierile pentru semnarea Acordului de Asociere cu UE este ușor explicabilă.

Relațiile tuturor acestor state cu actorii occidentali constituie un alt factor important în analiza potențialului de reaprindere a acestor conflicte în contextul creat de criza din Ucraina. Majoritatea acestor state, pe teritoriul cărora există tendințe separatiste, au consolidat treptat relațiile cu UE și NATO. Instrumentul creat de Bruxelles pentru acest scop este constituit de Politica Europeană de Vecinătate, Parteneriatul Estic și Sinergia Mării Negre, menite să favorizeze evoluția acestor actori către stabilitate și prosperitate și să constituie cadrul de cooperare cu UE. De asemenea, NATO a menționat, în cadrul Summitului de la București (2008), intenția de a integra Ucraina și Georgia, intensificându-și dialogul cu acestea și generând, în același timp, reacții negative din partea Rusiei. Practic, toate cele trei mari puteri contigue acestui spațiu „au aplicat diferite mijloace de la negocieri de accesii la construcție de conducte pentru transportul hidrocarburilor și susținerea guvernelor favorabile sau subminarea celor nefavorabile, cu scopul de a se poziționa strategic în regiune, pentru a-și extinde și asigura influența economică și politică”²⁷.

În ciuda presiunilor economice ale Rusiei menite să prevină semnarea Acordurilor de Asociere cu UE în cadrul Summitului Parteneriatului Estic de la Vilnius și să le atragă către aderarea la Uniunea Eurasiatică, Georgia și Republica Moldova au încheiat respectivele acorduri în 2013, respectiv 2014. Azerbaidjan cooperează cu UE în proiecte energetice, exportând deja gaz natural către Europa, prin Georgia și Turcia, prin conducta Baku-Tbilisi-Ceyhan, și dezvoltând un proiect alternativ – gazoductul Transanatolian, ce va transporta gaz natural din Azerbaidjan către Europa prin Turcia. Proiectul a fost lansat deja în 2012 și se așteaptă să devină operațional în 2018.

²⁵ Datele utilizate pentru această analiză au fost preluate din ***, *The Military Balance 2014*, Chapter Five: Russia and Eurasia, Routledge Publishinghouse, London, 2014, pp. 161-200.

²⁶ Ibidem, p. 168.

²⁷ ***, *A 2020 Vision for the Black Sea Region. A Report of the Commission for the Black Sea*, URL: <http://www.ctsp.vt.edu/publications/data/a%202020%20vision%20for%20the%20black%20sea.pdf>, p. 23, accesat la 10 decembrie 2014.

Mai mult, cu excepția Armeniei, care susține că referendumul din Crimeea constituie expresia dreptului de autodeterminare a popoarelor, toate statele din ZEMN care cunosc fenomenul separatist pe teritoriul lor s-au raliat, mai mult sau mai puțin vehement, poziției Occidentului, condamnând acțiunile Rusiei și exprimându-și sprijinul pentru Ucraina. Așadar, dacă pe termen scurt o implicare a Rusiei în alte conflicte înghețate din ZEMN este puțin probabilă din cauza implicațiilor economice, pe termen mediu și lung, am putea asista la o „topire” a conflictelor înghețate din acest spațiu din cauza tendinței acestor state de a se apropia și mai mult de Vest.

Intervențiile militare ale Rusiei în favoarea separatiștilor, cu scopul de a-și menține influența în fostele republici sovietice, au generat, de cele mai multe ori, efectul contrar – Azerbaidjan, Georgia și Republica Moldova și-au consolidat treptat relațiile cu Vestul, tinzând să se îndepărteze din ce în ce mai mult de dependența de Rusia și este de așteptat ca Ucraina să cunoască un fenomen similar²⁸. Totuși, în opinia noastră, având în vedere importanța geostrategică a acestui spațiu din perspectiva Kremlinului și deteriorarea netă a relațiilor dintre Rusia, pe de o parte, SUA, NATO și UE, pe de altă parte, este posibil ca aceste crize să își mențină caracterul înghețat, cu reizbucniri regulate, limitate în timp, menținându-se astfel un climat de incertitudine, instabilitate și nivel precar al securității în regiune.

Dacă, la nivelul guvernelor centrale, tendința este predominant prooccidentală, nu același lucru este valabil și pentru republicile separatiste. Elocventă în acest sens este reluarea ideii ca Transnistria să fie inclusă în cadrul teritoriului Rusiei. Astfel, președintele forului parlamentar al Transnistriei a făcut o astfel de cerere imediat după anexarea peninsulei Crimeea, dar a fost retrasă în scurt timp.

Nivelul de instabilitate pare să fi crescut și în raportul Rusia-Abhazia-Georgia. Umbrită aproape complet în acoperirea mass-media de

criza din Ucraina, Abhazia a fost scena unei revolte populare împotriva guvernului republicii separatiste (mai-iunie 2014), la baza căreia s-au aflat nemulțumiri ale populației abhaze în legătură cu nivelul de trai, sărăcia și corupția conducătorilor. Protestele s-au încheiat cu medierea Rusiei.

Din perspectiva relațiilor dintre Rusia și Georgia, o relevanță mai consistentă este atașată încheierii unui parteneriat strategic între Rusia și Abhazia (noiembrie 2014), ce prevede o cooperare mai strânsă între cele două entități în plan social, economic și umanitar, precum și în aspecte care țin de politică externă, securitate și apărare. În plus, conform datelor publicate în mass-media, acordul cuprinde și referințe cu privire la armonizarea politicilor externe ale celor două entități, precum și la faptul că forțele armate abhaze vor fi conduse de un comandant rus.

Acordul a fost condamnat nu doar de Georgia, ci și de NATO și UE, acestea susținând că respectivul parteneriat compromite șansele de stabilitate din regiune, încălcând suveranitatea și integritatea teritorială a Georgiei și contrazicând normele dreptului internațional. Mai mult, guvernul de la Tbilisi denunță chiar o încercare de anexare a Abhaziei.

În condițiile în care conflictul din Nagorno-Karabach poate fi valorificat de Rusia în continuare pentru menținerea influenței asupra Armeniei și Azerbaidjanului, nu același lucru se întâmplă și în cazul Transnistriei, Abhaziei și Osetiei de Sud. Toate sunt republici separatiste, incluse încă în teritoriul unor state cu o vădită orientare prooccidentală. Evoluțiile recente din Transnistria și Abhazia relevă existența tendinței de consolidare a relațiilor cu Moscova și chiar de includere teritorială a lor în Federația Rusă, tendință venită fie din interior (Transnistria), fie inerentă unor măsuri în planul relațiilor bilaterale (Abhazia). De asemenea, notabilă este și similitudinea dintre statutul Abhaziei și cel al Osetiei de Sud, ambele republici separatiste georgiene, ambele implicate în războiul ruso-georgian (2008), ambele recunoscute de Kremlin ca state autonome și considerate de către guvernul de la Tbilisi zone de ocupație rusească.

²⁸ Jeffrey MANKOFF, „Russia’s Latest Land Grab. How Putin Won Crimea and Lost Ukraine”, în *Foreign Affairs*, May/June 2014, ediția on-line, URL: <http://www.foreignaffairs.com/articles/141210/jeffrey-mankoff/russias-latest-land-grab>, accesat la 6 decembrie 2014.

Concluzii

Acțiunea Rusiei în Ucraina, deși predictibilă, deși intuită de specialiștii în domeniul geopoliticii și indicată adesea prin documentele strategice și acțiunile Kremlinului, constituie cu siguranță un șoc strategic, pentru simplul motiv că nimeni nu se aștepta la o anexare teritorială la marginea Europei, dar și pentru că utilizarea forței armate a fost legată, în viziunea actorilor euroatlantici, predominant de lupta contra terorismului internațional. Mai mult, Europa parcurge încă etapa redresării după șocul economic produs de criza apărută în acest domeniu în anul 2007. Nu în urmă cu mult timp, vorbeam despre glisarea intereselor SUA spre regiunea Asia-Pacific datorită centrelor emergente de putere din acest spațiu și se ridica problema necesității redefinirii NATO și a raportului dintre NATO și UE sub imperativul necesității ca europenii să își asume o responsabilitate crescută pentru propria securitate atât în cadrul Alianței, cât și în cel al UE. În 2012, au fost lansate inițiative în domeniul planificării apărării orientate către atingerea acestui scop.

Evenimentele din Ucraina demonstrează actualitatea misiunilor Alianței și marchează începutul unei noi perioade în ceea ce privește modul de abordare a securității, confirmând, încă o dată, caracterul ciclic al istoriei. Europa se confruntă, fără doar și poate, cu o nouă sursă de instabilitate la granițele sale, generând, pe bună dreptate, îngrijorări cu privire la propria securitate. Totodată, derularea crizei politico-militare din Ucraina îngreunează, tergiversează proiectele de cooperare, menite să favorizeze stabilitatea, predictibilitatea și prosperitatea statelor vecine UE.

Devine necesar să analizăm dinamica mediului de securitate din estul Europei, nu doar în funcție de evoluția crizei ucrainene, ci și luând în calcul probabilitatea considerabilă ca, similar Georgiei, Republicii Moldova, Azerbaidjanului, Ucraina să devină scena unui nou conflict înghețat. Mai mult, potențialul acestei crize de a „reaprinde” celelalte conflicte înghețate din regiune este semnificativ și chiar confirmat de

evoluțiile recente din aceste state. Un alt aspect care trebuie analizat constă în legătura dintre instabilitatea din plan politico-militar, pe de o parte, și vulnerabilitățile economice și sociale ale țărilor afectate de fenomenul separatismului, pe de altă parte.

Prin urmare, vecinătatea estică a Europei a devenit, odată cu evenimentele din Ucraina, caracterizată de dificultăți în ceea ce privește negocierea unei soluții acceptabile pentru toate părțile implicate, cu potențialul de a reaprinde conflicte latente din spațiul apropiat și de a crea un mediu favorabil manifestării unor riscuri și amenințări de securitate cu caracter transnațional.

BIBLIOGRAFIE:

1. ***, *Russia's Continuing Support for Armed Separatists in Ukraine and Ukraine's Efforts Toward Peace, Unity, and Stability*, Fact Sheet, Office of the Spokesperson, Washington, DC, July 14, 2014, URL: <http://www.state.gov/r/pa/prs/ps/2014/07/229270.htm>.
2. ***, „Angela Merkel warns Russia could seek to destabilise ‘whole of the European peaceful order’”, în *The Telegraph*, URL: <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/germany/angela-merkel/11236622/Angela-Merkel-warns-Russia-could-seek-to-destabilise-whole-of-the-European-peaceful-order.html>.
3. ***, „Russia's accusations – setting the record straight (July 2014)”, URL: http://wayback.archive.org/web/20140717024045/http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_111767.htm.
4. ***, „Viața și activitatea lui Gheorghe I. Brătianu”, Asociația Europeană de Studii Geopolitice și Geostrategice „Gheorghe I. Brătianu”, URL: <http://www.aesgs.ro/page.php?id=8&s1=67>.
5. ***, *A 2020 Vision for the Black Sea Region. A Report of the Commission for the Black Sea*, URL: <http://www.ctsp.vt.edu/publications/data/a%202020%20vision%20for%20the%20black%20sea.pdf>.

6. ***, *Address by President of the Russian Federation*, 18 martie 2014, Kremlin, URL: <http://eng.kremlin.ru/news/6889>.
7. ***, *Doorstep Statement by NATO Secretary General Anders Fogh Rasmussen before the meetings of the North Atlantic Council and the NATO-Ukraine Commission*, 2 March 2014, URL: http://www.nato.int/cps/en/natolive/opinions_107663.htm.
8. ***, EU sanctions against Russia over Ukraine crisis, URL: http://europa.eu/newsroom/hi ghlights/special-coverage/eu_sanctions/index_en.htm.
9. ***, President of Russia, *The Foreign Policy Concept of the Russian Federation*, 12 July 2008, URL: <http://archive.kremlin.ru/eng/text/docs/2008/07/204750.shtml>.
10. ***, Reuters, „Russia criticizes U.N. resolution condemning Crimea’s secession”, 28 March 2014, URL: <http://www.reuters.com/article/2014/03/28/us-ukraine-crisis-un-russia-idUSBREA2R0DA20140328>.
- 11.***, *The Military Balance 2014*, Chapter Five: Russia and Eurasia, Routledge Publishinghouse, London, 2014.
12. ***, *The Military Doctrine of the Russian Federation* approved by Russian Federation presidential edict on 5 February 2010, URL: http://carnegieendowment.org/files/2010_russia_militaryDoctrine.pdf.
13. ***, United National General Assembly, Resolution adopted by the General Assembly on 27 March 2014 no. 68/262. Territorial Integrity of Ukraine, URL: http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/68/262.
14. ***, *Wales Summit Declaration Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Wales*, 5 September 2014, URL: http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_112964.htm?mode=pressrelease.
15. ANTON, Stan, „Crimea 2014 – Between Strategic Shock and Strategic Surprise”, în *Proceedings of International Scientific Conference Strategies XXI, 12th Edition*, „The Complex and Dynamic Nature of the Security Environment”, Vol. 1, „Carol I” National Defence University Publishinghouse, Bucharest, 2014.
16. BĂDESCU, Ilie; DUMITRESCU, Lucian; DUMITRAȘCU, Veronica, *Geopolitica Noului Imperialism*, Editura Mica Valahie, 2010, București.
17. BRZEZINSKI, Zbigniew, *The Grand Chessboard. American Primacy and Its Geostrategic Imperatives*, Basic Books, New York, 1998.
18. CHRISTIANSSON, Magnus, *Strategic Surprise in the Ukraine Crisis. Agendas, Expectations and Organizational Dynamics in the EU Eastern Partnership until the Annexation of Crimea 2014*, Swedish National Defence College, URL: <https://www.fhs.se/PageFiles/6100/strategic-surprise-in-the-ukraine-crisis-m-christiansson.pdf>.
19. CIA World Factbook, URL: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/up.html>.
20. DAVIS, Christopher, „Not by Force Alone: Russian Strategic Surprise in Ukraine”, URL: <http://www.warcouncil.org/blog/2014/5/5/not-by-force-alone-russian-strategic-surprise-in-ukraine>, 17 mai 2014.
21. MANKOFF, Jeffrey, „Russia’s Latest Land Grab. How Putin Won Crimea and Lost Ukraine”, în *Foreign Affairs*, May/June 2014, ediția on-line, URL: <http://www.foreignaffairs.com/articles/141210/jeffrey-mankoff/russias-latest-land-grab>.
22. MEARSHEIMER, John J., „Why the Ukraine Crisis is the West’s Fault. The Liberal Delusion that Provoked Putin”, în *Foreign Affairs*, september/october 2014, ediția on-line, URL: <http://www.foreignaffairs.com/articles/141769/john-j-mearsheimer/why-the-ukraine-crisis-is-the-west-fault>.
23. ZEVELEV, Igor „The Russian World Boundaries. Russia’s National Identity Transformation and New Foreign Policy Doctrine”, în *Russia in Global Affairs*, 7 June 2014, URL: <http://eng.globalaffairs.ru/number/The-Russian-World-Boundaries-16707>.

*Această lucrare a beneficiat de sprijinul financiar al Programului Operațional pentru Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013, cofinanțat de Fondul Social European, în cadrul proiectului cu nr. POSDRU/159/1.5/S/138822, cu titlul **Rețea transnațională de management integrat al cercetării doctorale și postdoctorale inteligente în domeniile “Științe militare”, “Securitate și informații” și “Ordine publică și siguranță națională” - Program de formare continuă a cercetătorilor de elită – „SmartSPODAS”.***

TENDINȚE ÎN PRODUCȚIA, TRANSFERUL ȘI COMERȚUL INTERNAȚIONAL CU ARME

Dr. Florin DIACONU*

Folosind în mod extensiv mai multe tipuri complementare de surse deschise, acest studiu explorează câteva elemente și tendințe semnificative, toate relevante, în opinia noastră, pentru o mai bună înțelegere a modului în care producția militară, comerțul internațional cu arme și alte tipuri de transfer al tehnologiilor militare reprezintă metode ce urmăresc a influența – și câteodată a schimba sau a configura în mod masiv – distribuția de putere și evoluțiile geo-strategice majore pe arena internațională.

*Lucrarea începe prin a explora două exemple relevante, care dovedesc cât de semnificative pot fi consecințele comerțului și transferurilor de arme. După aceea, materialul explorează cifre și tabele prezentate în *The Military Balance 2013*, lucrare editată de Institutul Internațional pentru Studii Strategice (IISS) de la Londra. Volumul citat relevă faptul că în zona Asia-Pacific și în Orientul Mijlociu cheltuielile militare sunt în creștere, în timp ce în Europa de vest și în Statele Unite sunt în scădere, rezultat direct al crizei economice, care generează politici de*

achiziționare mai puțin expansive și ambițioase. Același volum oferă date semnificative pentru o mai bună înțelegere a tendințelor din domeniul transferului internațional de arme.

Concluzia acestei lucrări este că un studiu atent al tendințelor referitoare la producția și comerțul cu arme este imperativ pentru o mai bună înțelegere a evoluțiilor majore de pe arena internațională.

Cuvinte-cheie: *puteri majore, tehnologii militare, cursa înarmărilor, SUA, Rusia, China, India, echilibru de putere.*

Considerații introductive

În acest moment, sensul și ritmul tendințelor de diferite feluri de pe arena internațională sunt puternic influențate de capacitatea industrială militară (abilitatea de a produce mari cantități de arme și muniții de bună calitate), de comerțul cu arme, cât și de alte mijloace și metode de a transfera diferite tipuri de sisteme militare (mai mult sau mai puțin avansate; potrivite pentru

*** Florin DIACONU, doctor în Științe Politice, este conf.univ.dr. la Facultatea de Științe Politice, Universitatea București (FSPUB), cercetător științific gr. II la Institutul Diplomatic Român (IDR) și Director pentru Analiză și prognoză strategică la Hans J. Morgenthau Center. E-mail: florin.diaconu@fspub.unibuc.ro, florin.diaconu@morgenthaucenter.org**

atac sau pentru operațiuni defensive; tactice sau strategice; spre a fi folosite de forțe terestre, aeriene sau de flote) către țări aliate sau parteneri statului (sau statelor) care fabrică și vinde (vând) armele despre care vorbim. Acest rol masiv – și câteodată decisiv sau cel puțin potențial decisiv – al comerțului și al transferului (transferurilor) internațional(e) de arme în (re)configurarea arhitecturii geostrategice globale nu reprezintă o noutate în afacerile internaționale¹.

Câteva exemple ar putea facilita, în mod serios, o mai bună înțelegere a acestui subiect. De-a lungul celei mai intense părți a Războiului Rece, Orientul Mijlociu a fost un teatru activ al confruntărilor dintre cele două superputeri, care acționau prin reîntărirea directă și masivă a aliaților lor regionali: SUA a ajutat semnificativ Israelul, iar URSS a vândut și livrat cantități realmente mari de arme și muniții țărilor arabo-musulmane din „prima linie” (Egipt și Siria); în plus, a concesionat destinatarilor acestui transfer de arme masiv și semnificativ din punct de vedere strategic cunoștințe importante, în principal prin antrenamente intensive și prin prezența „consilierilor” la toate nivelurile, inclusiv în cadrul unităților tactice mici.

De exemplu, „din 1954 până în 1966, Uniunea Sovietică a acordat Egiptului, Siriei, Irakului și Yemenului aproximativ 2 miliarde de dolari în arme și echipament militar; între iunie 1967 și octombrie 1968, livrările au depășit aparent 2,5 miliarde de dolari”¹. În termeni reali, Laqueur menționează clar faptul că „în aceeași perioadă... ajutorul militar sovietic... a fost de 4-5 ori mai mare decât asistența economică”². Atunci când vorbim despre magnitudinea procesului de transfer al armelor sovietice către Orientul

Mijlociu în era Războiului Rece, trebuie să ne amintim și faptul că „prin oferirea de înțelegeri de tip barter, Uniunea Sovietică a rupt monopolul Occidentului și a făcut posibile achiziții [militare] mai mari. A furnizat 2.000-3.000 de tancuri statelor arabe, precum și rachete, nave capabile să lanseze rachete, bombardiere tactice Iliușin și TU-16, cele mai recente MIG-uri și alte echipamente sofisticate”. Mai mult decât atât, „după iunie 1967, noi livrări [sovietice] au fost făcute la o scară foarte mare, pentru a înlocui materialul care fusese pierdut sau deteriorat”, și „4.000-5.000 de consilieri militari sovietici au supervizat reorganizarea armatelor arabe și constituirea unor noi industrii producătoare de muniții”³.

Mai recent, în principal în ultimii 10 ani, Forțele Naționale Afgane de Securitate (ANSF), adică Armata Națională Afgană (ANA), plus forțele variate ce aparțin Poliției Afgane au primit cantități foarte mari de echipament militar din străinătate. Unele cifre sunt foarte clare: acum aproape 10 ani, generalul-maior american Robert Durbin, numit „în a doua parte a anului 2005 la conducerea biroului însărcinat cu antrenarea poliției și armatei afgane” (o entitate instituțională numită Combined Security Transition Command – Afghanistan), a cerut Congresului american „un total de 8,6 miliarde de dolari pentru Armata Națională Afgană și pentru Poliția Națională Afgană: 5,9 miliarde de dolari pentru anul fiscal 2007 și 2,7 miliarde de dolari pentru anul fiscal 2008”; să nu uităm cât de uriașă este această sumă de bani – „uluitor, mai mult decât produsul intern brut al unui număr de aproape 50 de țări”⁴.

Tendențele în curs de desfășurare din Afganistan, receptorul unei cantități masive de echipament militar american de toate felurile nu reprezintă prima ocazie în care SUA reconfigurează în mod decisiv balanța strategică din regiunea AfPak prin mobilizare de fonduri și transfer de arme. Conform unui studiu relativ recent, „la scurt timp după invazia sovietică [din Afganistan], Congresul american a disponibilizat în secret sume mari de bani, care au mărit

¹ Textul reprezintă o variantă îmbunătățită a lucrării intitulate „Tendențe geoeconomice în domeniul militar - programe de înarmare, cazuri de competiție regională, costuri militare, contracte internaționale” („Geo-economic tendencies: procurement programs, regional competition, military costs, international military contracts”) redactată pentru – și prezentată public – la un workshop pe probleme de geo-economie, organizat de către CSSAS la sfârșitul lui septembrie 2014.

² Walter LAQUEUR, *The Struggle for the Middle East: The Soviet Union and the Middle East 1958-1968*, Baltimore, Penguin Books, 1969, 1972, Penguin Books, p. 164.

³ *Ibidem*, p. 164.

⁴ *Ibidem*, pp. 169-170.

incremental finanțarea efortului american. Aceste fonduri s-au ridicat la 30 de milioane de dolari în 1981, 200 de milioane în 1984, 470 de milioane în 1986, și 630 de milioane în 1987 și erau egalate, dolar cu dolar, în cadrul unei înțelegeri pe care Statele Unite o negociase cu Arabia Saudită. Fondurile au aprovizionat grupurile de mujahedini afgani cu sute de mii de arme, inclusiv puști Lee Enfield 303, AK-47 chinezești, vaste cantități de lansatoare de grenade, (RPG-7s), mortiere chinezești de calibrul 60 de mm, mitraliere grele de 12.7 mm, rachete sol-aer SA-7 de origine sovietică și 2.300 de rachete sol-aer Stinger.

Armele pentru echiparea mujahedinilor erau achiziționate de Agenția Centrală de Informații (CIA) prin piața de arme globală și de la egipteni și turci, pentru a evita orice implicare americană directă pe arena internațională. Serviciile de informații chinezești au oferit la rândul lor arme pentru a susține efortul SUA”⁵.

1. Câteva date de bază prezentate în *Military Balance*

Pentru a înțelege mai bine câteva episoade actuale și tendințe (prezente și viitoare), semnificative din punct de vedere geostrategic, putem să ne bazăm în mod legitim pe numere și tabele prezente în volumele anuale intitulate *The Military Balance*, realizate de specialiști eminenți care lucrează pentru notoriul, seriosul și influentul Institut Internațional pentru Studii Strategice (IISS) din Londra. De exemplu, ediția din 2013 oferă o cantitate semnificativă de informații despre producția industrială militară din diverse țări (în principal mari puteri și puteri mondiale⁶) și regiuni, cât și despre comerțul internațional cu arme și multe alte tipuri de transferuri internaționale de arme.

Într-un comunicat de presă relativ lung și foarte interesant, din mijlocul lui martie 2013, Directorul-General al IISS a spus, vorbind direct despre cheltuieli și achiziții militare, și

despre comerțul cu arme că „în timp ce zona Orientului Mijlociu este în mod clar într-o stare de incertitudine, peste tot în jurul ei continuă procesul de redistribuție a puterii militare globale. Reflectând climatul economic global dificil, totalul cheltuielilor de apărare a scăzut în 2012 în termeni reali, pentru al doilea an la rând.

Cu toate acestea, creșteri reale există în Orientul Mijlociu și Africa de Nord, Rusia și Eurasia, America Latină și în Asia, în timp ce declinuri reale au fost observate în America de Nord și Europa. Așa cum am estimat anul trecut pe vremea aceasta, în 2012 cheltuielile nominale asiatice pentru apărare le-au întrecut pentru prima dată pe cele ale statelor europene din NATO”. Cu aceeași ocazie, Dr. Chipman a precizat, vorbind despre reconfigurarea rapidă a arhitecturii strategice globale, că „acesta nu este pur și simplu un rezultat al faptului că Asia cheltuie mai mult; este în egală măsură și un rezultat al faptului că statele din Europa au cheltuit mai puțin. În 2012, cheltuielile pentru apărare ale statelor europene membre ale NATO au fost, în termeni reali, cu aproximativ 11% mai scăzute decât în 2006.

Această reducere continuă să contureze capacitățile militare, în mod special în Regatul Unit, Franța, Germania, Italia și Spania, țări cărora le revine aproximativ 70% din cheltuielile europene”. De asemenea, vorbind despre Iran, Directorul-General al IISS a menționat că Teheranul „este socotit a fi obținut o linie licențiată de producție pentru rachete anti-navă”, și că „crearea de sisteme hibride bazate pe arme învechite, dar suplimentate cu subsisteme moderne și desfășurate folosind tactici asimetrice are potențialul de a surprinde adversarii”⁷.

Pentru o mai bună înțelegere a unor tendințe globale în zona producției de arme, *Tabelul nr. 1* (Topul celor mai mari Bugete de Apărare din 2012, în miliarde de dolari SUA) arată, cu toate detaliile necesare, care sunt țările cu cele mai mari Bugete ale Apărării de pe arena mondială.

Analizând datele furnizate, putem constata o serie de aspecte:

a. bugetul de apărare american, deși dramatic redus de ceea ce americanii numesc „sequestration”, este cel mai mare din lume (de

⁵ Seth J. JONES, *In the Grave of Empires: America's War in Afghanistan*, New York, Londra, W.W. Norton & Company, 2009, 2010, pp. 168-169.

⁶ Paul KHURI, „The Foreign Policy of U.S. Arms Transfers”, *Georgetown Security Studies Review* (ediție on-line), 10 iunie 2014, la adresa de internet <http://georgetownsecuritystudies-review.org/2014/06/10/the-foreign-policy-of-u-s-arms-transfers/>, accesat ultima dată pe 29 noiembrie 2014.

⁷ Pentru a înțelege mai bine trăsăturile și capacitățile diferitelor tipuri de puteri (actori/state de pe arena internațională) vezi, de exemplu, Martin WIGHT, *Politica de putere* [titlu original: *Power Politics*], Chișinău, Editura Arc, 1998, pp. 31-88.

6 ori mai mare decât cel chinez și de mai mult de 10 ori mai mare decât cel rusesc în 2012);

b. în cadrul NATO, arhicunoscutul „decalaj al capacităților” care separă SUA de aliații săi europeni este enorm: în 2012, bugetul american de apărare a fost aproape de 4 ori mai mare decât bugetele militare combinate ale Regatului Unit, Franței, Germaniei și Italiei;

c. în Orientul Mijlociu, câteva țări au bugete militare masive – dintre primele 15 bugete de apărare în 2012, nu mai puțin de 3 aparțin unor puteri majore din regiune: Arabia Saudită (cu un nivel al cheltuielilor militare mai mare decât al Franței și Germaniei), Iranul și Israelul;

d. în regiunea Asia-Pacific, bugetele militare sunt imense: cel al Statelor Unite (cu o uriașă zonă de coastă la Pacific), al Chinei, al Indiei, al Rusiei (de asemenea cu o graniță relativ lungă la Pacific), al Coreei de Sud și al Japoniei.

securității au fost foarte mari (mai mult de 3,6% din Produsul Intern Brut – PIB).

Din analiza cifrelor reiese:

a. primele două țări listate aici sunt Irak și Afganistan, receptoarele unor cantități masive de tehnologie militară cumpărată de afară (în principal de la NATO și alte țări occidentale);

b. câteva țări de pe această listă aparțin unora dintre cele mai volatile, imprevedibile și periculoase „butoaie cu pulbere” ale vremurilor noastre – Orientul Mijlociu, cu aproape permanentele sale conflicte de toate felurile: Irak, Oman, Arabia Saudită, Israel, Iordania, Yemen și Bahrain;

c. bugetul militar al SUA este, literalmente, imens, dar un număr important de țări mobilizează pentru apărarea națională o proporție mai mare din PIB comparativ cu Statele Unite.

Tabelul nr. 1: Topul celor mai mari bugete de apărare din 2012, în mld. \$

Nr.	Țara	Buget de apărare (mld. \$)
1	Statele Unite	645,7
2	China	102,4
3	Regatul Unit	60,8
4	Rusia	59,9
5	Japonia	59,4
6	Arabia Saudită	52,5
7	Franța	48,1
8	Germania	40,4
9	India	38,5
10	Brazilia	35,3
11	Coreea de Sud	29,0
12	Australia	25,1
13	Iran	23,9
14	Italia	23,6
15	Israel	19,4
16	Restul lumii	aprox. 315,0

Sursa: *The Military Balance 2013: The annual assessment of global military capabilities and defence economics*, London, International Institute for Strategic Studies, p. 41.

Tabelul nr. 2 (Topul primelor 15 bugete pentru apărare și securitate în 2012, în % din PIB) ne arată, tot în numere foarte clare, care au fost în 2012 țările în care bugetele destinate apărării și

Tabelul nr. 2: Topul primelor 15 bugete pentru apărare și securitate în 2012, ca % din PIB⁸

Nr.	Țara	Buget pt. apărare (% din PIB)
1	Irak	11,28%
2	Afganistan	10,54%
3	Oman	8,24%
4	Arabia Saudită	7,99%
5	Israel	7,85%
6	Iordania	5,58%
7	SUA	5,18%
8	Iran	4,95%
9	Sudanul de Sud	4,69%
10	Yemen	4,55%
11	Algeria	4,54%
12	Myanmar	4,21%
13	Bahrain	3,88%
14	Armenia	3,71%
15	Singapore	3,61%

Tabelul nr. 3 (Compoziția creșterilor reale a cheltuielilor pentru apărare în 2011-2012. Top 10 țări și regiuni, ca % a Totalului Mondial) ne arată care sunt țările și regiunile unde este concentrat cel mai semnificativ pas al creșterilor cheltuielilor de apărare. Astfel de țări pot fi în două situații diferite: a. fie se simt amenințate, deci încearcă să balanseze amenințarea străină

⁸ *Ibidem*, p. 41 (pentru toate cifrele folosite aici).

prin mijloace de creștere puternică a bugetelor militare; b. sunt pregătite pentru un efort deliberat ce are ca scop îmbunătățirea statutului de putere, sau chiar obținerea hegemoniei regionale sau transregionale.

Analizând datele, putem evidenția următoarele:

- China și Rusia, concentrând aproape 40% din creșterea globală a bugetelor militare, sunt clar interesate de reconfigurarea balanțelor regionale sau transregionale de putere (Rusia în principal în Europa și China în principal în zona Asia-Pacific);
- Australia, Indonezia și India încearcă în mod evident să echilibreze, în măsura în care pot, tentativa chineză în creștere de a obține hegemonia regională;
- Europa – în principal Europa de vest, sau partea europeană a NATO – concentrează o parte foarte mică a creșterii bugetelor militare; în cazul în care comparăm cele mai puțin de 4 procente a creșterii globale totale a bugetelor militare concentrate în Europa cu ponderea pe care Rusia o are în cadrul aceluiași proces de creștere a bugetului de apărare – mai mult de 17%! – nu este deloc dificil de înțeles faptul că Moscova a estimat că ar putea avea o fereastră de oportunitate importantă în orice încercare de a-și extinde încă o dată sfera de influență spre Vest. Și a acționat în consecință, atât în Crimeea cât și în estul Ucrainei, începând cu primăvara anului 2014, de asemenea amenințând direct și alte state de pe granița estică a NATO.

Tabelul nr. 3: Compoziția creșterilor reale a cheltuielilor pentru apărare în 2011-2012⁹

Nr.	Țara sau regiunea	% din totalul mondial
1	China	19,1%
2	Rusia	17,2%
3	Australia	5,3%
4	Oman	5,2%
5	Indonezia	5,0%
6	India	5,0%
7	Israel	4,1%
8	Venezuela	3,8%
9	Siria	3,7%
10	Europa	3,2%

⁹ N.a. Top 10 Țări și Regiuni, ca % din Totalul Mondial. Sursa: Ibidem, p. 42: creșterile totale ale bugetelor de apărare din lumea întreagă atinseseră (la prețuri și rate de schimb constante valabile pentru 2010) nu mai puțin de 34,7 mld. \$.

Tabelul nr. 4 (Compoziția reducerilor reale a cheltuielilor pentru apărare în 2011-2012. Top 10 țări și regiuni, ca % din Totalul Mondial) este un instrument care ne permite să înțelegem mai bine tendințele atât de puternic sugerate de *Tabelul nr. 3*.

Este important – și nu foarte dificil – de înțeles că schimbările distribuției de putere pe arena mondială sunt generate nu doar de creșterea deliberată a bugetelor militare operată de unele țări, ci și de scăderea complementară a bugetelor militare a altor țări. Într-o astfel de situație, *unele țări devin în mod clar mai puternice, pe când, în mod concomitent, alți actori ai sistemului internațional devin din ce în ce mai slabi*, ca rezultat direct al deciziilor politice domestice de toate felurile.

În urma analizei acestor date, putem desprinde noi idei:

- evoluția bugetului de apărare al S.U.A. confirmă puternic formula folosită de Paul Kennedy acum câteva decenii, când a estimat că Statele Unite, la nivel global și în termeni de putere, reprezintă un evident „Număr Unu [Mondial] în declin relativ”¹⁰;

- în timp ce bugetul militar al Rusiei creștea semnificativ în 2012, bugetele militare ale unor țări membre NATO din Europa – regiunea cea mai puternic afectată în mod direct de orice acțiune agresivă operată de factorii de decizie de la Kremlin – deveneau din ce în ce mai mici (a se vedea cazul câtorva mari puteri, dar și cel al unui număr destul de mare de state membre ale NATO mai mici);

- Iran părea a se confrunta cu niște probleme severe, din moment ce arhicunoscuta sa dorință de a obține hegemonia regională nu mai era acompaniată, ca în mulți din anii precedenți, de o creștere semnificativă a bugetului militar;

- tentativa Chinei de a obține o influență crescută în regiunea Asia-Pacific a fost ajutată mult de faptul că în mari părți ale Asiei bugetele de apărare s-au micșorat semnificativ, într-un moment în care cheltuielile militare chineze au concentrat aproximativ 20% din creșterea globală a bugetelor militare.

¹⁰ Paul KENNEDY, *The Rise and Fall of the Great Powers: Economic Change and Military Conflict from 1500 to 2000*, New York, Vintage Books, 1989, p. 514.

Tabelul nr. 4: Compoziția reducerilor reale a cheltuielilor pentru apărare în 2011-2012¹¹

Nr.	Țara sau regiunea	% a totalului mondial
1	S.U.A.	77,2%
2	Iran	3,7%
3	Italia	3,5%
4	Spania	3,4%
5	Canada	2,4%
6	Alte țări europene din NATO	2,1%
7	Asia	1,9%
8	Regatul Unit	1,8%
9	Germania	1,2%
10	Țări europene non-NATO	0,9%

Aceeași lucrare oferă date foarte detaliate cu privire la diferite situații regionale. În *Orientul Mijlociu*, de exemplu, guvernul sirian „a continuat să primească echipament militar din Rusia și au existat rapoarte privind asistența iraniană – financiară, materială și experți”¹². La rândul ei, opoziția anti-Assad a primit mult ajutor: „Pe lângă faptul că au oferit sprijin financiar și... asistență materială de un tip necunoscut, state din Golf și Arabia Saudită au permis strângerea discretă de fonduri pe teritoriile lor. Guvernele occidentale se temeau că armele ar putea ajunge în mâinile unor grupări radicale, inclusiv afiliate al-Qaeda, și au limitat asistența la echipament nonletal, cum ar fi echipamente de comunicații”¹³.

Cu privire la evoluția forțelor navale în Orientul Mijlociu, *The Military Balance 2013* specifică în mod clar: „În afară de Asia de Est, și alte state își măresc sau îmbunătățesc flotele de submarine convenționale, în special în Orientul

Mijlociu. Israelul a obținut cel de-al patrulea submarin, clasa Dolphin (o variantă a germanului Type-212) în mai 2012, ca parte a planului său de a-și dubla flota de trei ambarcațiuni. În mod similar, în 2010 Algeria și-a dublat flota de două ambarcațiuni cu alte două Kilo îmbunătățite. Iranul continuă să își mențină flota de trei ambarcațiuni, clasa Kilo”¹⁴.

Conform volumului *The Military Balance 2013*, în zona Asia-Pacific, unele puteri regionale „comandă ambarcațiuni noi, unele pentru prima dată, altele actualizează flote învechite, iar altele măresc numărul de submarine aflate în serviciu, într-un efort concertat de a își extinde capacitățile submarine. Țări ca Malaezia, Singapore, Vietnam, Indonezia, Coreea de Sud, Australia, Japonia, India și Pakistan își extind flotele sau creează unele noi.

Pentru statele din jurul Mării Chinei de Sud – locația unui număr de dispute teritoriale sau care privesc granițele maritime – sau pentru cele percepute ca potențiali rivali regionali ai Chinei, aceste achiziții sunt o reacție la flota de suprafață și submarină în creștere a Beijingului. Procurarea acestor capacități avansate se pot datora și unei dorințe de a îmbunătăți capacitățile militare, ca urmare a creșterii economice. Există un număr de rivalități sub-regionale și competiții militare care pot explica și ele achizițiile”¹⁵.

Tot în zona Asia-Pacific, *împărtășirea (sau pur și simplu vânzarea) de know-how militar modern* este o metodă ce are ca scop transferul de tehnologii semnificative din punct de vedere strategic. A se vedea, de exemplu, următorul fapt: „China... va produce împreună cu Pakistanul tehnologie de tipul sistemelor de propulsie independente de aer, pentru viitoarele submarine ale Islamabadului”¹⁶. În aceeași regiune, comerțul cu arme și transferurile tehnologice nu reprezintă singurele instrumente care duc la capacități militare crescute. *Spionajul industrial (împreună cu consecința sa directă, numită reversed engineering) este ocazional folosit cu succes*. Sursa deschisă pe care o cităm aici specifică:

¹¹ N.a. (Top 10 Țări și Regiuni, ca % din Totalul Mondial) Sursa: *The Military Balance 2013: The annual assessment of global military capabilities and defence economics*, London, The International Institute for Strategic Studies, p. 42: reducerile totale ale bugetelor și cheltuielilor de apărare din lume atinseseră (la prețuri și rate de schimb constante din 2010) 65,5 mld. dolari americani, aproape de două ori mai mult decât creșterile totale ale cheltuielilor reale de apărare listate în Tabelul nr. 3.

¹² *Ibidem*, p. 12.

¹³ *Ibidem*, p. 12.

¹⁴ *Ibidem*, p. 23.

¹⁵ *Ibidem*, p. 23.

¹⁶ *Ibidem*, p. 24.

„Armele se perfecționează la rândul lor. Torpilele au devenit mai silențioase, mai rapide și capabile să opereze la adâncimi mai mari. Ca și submarinele, torpilele sunt produse de un număr relativ mic de țări, ceea ce înseamnă că mai multe state vor folosi același tip. De exemplu, pe piața torpilelor de categorie grea, Mk 48, produsă de Raytheon, este oficial în serviciu în 29 de țări (și neoficial în China, ca Yu-6/Yu-7 – fără licență și produsă prin inginerie inversată)”¹⁷. Pentru discuția noastră, situația din Asia-Pacific este interesantă și importantă, în principal pentru că multe dintre noile ambarcațiuni achiziționate pentru a balansa capabilitățile chineze în creștere sunt importante. Astfel, vorbim despre o *regiune unde comerțul internațional cu arme, conectat la realități geostrategice majore, este foarte intens*.

2. Scurte comentarii cu privire la comerțul internațional cu arme

Așa cum am specificat deja, comerțul cu arme are consecințe importante pe arena globală: a. consolidează semnificativ statutul de putere a producătorilor și exportatorilor de arme; b. este un ingredient major al multor schimbări al distribuțiilor regionale de putere; c. este un instrument care amplifică parteneriate strategice mai mult sau mai puțin vizibile și relevante la nivel global.

The Military Balance 2013 oferă cititorului foarte atent multe elemente generale și detalii interesante, toate permițând o mai bună și o mai aprofundată înțelegere a rolului comerțului cu arme în menținerea sau schimbarea modului în care puterea este distribuită la nivel regional și/sau global.

În acest sens, *Tabelul nr. 5* (Livrări de arme către națiuni în dezvoltare. Primitorii principali în 2011) ne arată un set impresionant de contracte militare majore, cu o valoare de piață imensă. Același tabel este relevant pentru a înțelege care regiuni ale arenei globale devin rapid mai periculoase, ca o consecință directă a importurilor masive de arme/transferurilor de tehnologii militare.

Regiunile despre care vorbim erau (în 2011), în primul rând, Orientul Mijlociu (o regiune unde unele țări încercau să echilibreze Iranul, în timp ce altele au primit cantități notabile de ajutor militar de la partenerii lor strategici majori, cu scopul de a oferi arhitecturii strategice regionale un anumit grad de stabilitate și predictabilitate – a se vedea cazul Egiptului, ajutat semnificativ de Statele Unite, din motive geostrategice evidente și perene, ca și cazul Siriei, o țară unde Rusia trimitea – și încă o face – mult „ajutor militar”) și după aceea Asia de Sud (unde atât India cât și Pakistanul cumpărau – și continuă să o facă și la momentul actual – foarte mari cantități de arme de toate felurile).

Tabelul nr. 5: Livrări de arme către națiuni în curs de dezvoltare. Destinatarii principali în 2011¹⁸

Nr.	Țara	Costul armelor primite (mld. \$)
1	Arabia Saudită	2,8
2	India	2,7
3	Pakistan	1,8
4	Emiratele Arabe Unite	1,7
5	Venezuela	1,7
6	Algeria	1,5
7	Egipt	1,3
8	Irak	1,3
9	Maroc	1,3
10	Siria	1,0

Dar vânzarea de arme și livrările reale nu reprezintă singurul „ingredient” pe care comerțul internațional cu arme îl „varsă” în procesul de (re) configurare al arenei internaționale. Înțelegerile pe termen lung, menite a fi duse la îndeplinire de-a lungul *multor* ani pot fi, măcar uneori, la fel de importante (sau chiar mai importante, în unele ocazii) ca livrarea *reală* a unor arme către o altă țară, cu consecințe clare în ceea ce privește schimbarea modului în care puterea militară și

¹⁷ *Ibidem*, p. 24.

¹⁸ *Ibidem*, p. 555 (Tabelul nr. 26).

politică este distribuită într-o anumită zonă geostrategică.

Impactul potențial al unor astfel de înțelegeri pe termen lung este puternic sugerat de *Tabelul nr. 6* (Înțelegeri globale privitoare la transferul de arme. Furnizorii Principali în 2011).

Același tabel arată clar faptul că un număr foarte limitat de mari puteri – unele dintre ele puteri mondiale/globale, dacă folosim terminologia creată cu destui ani în urmă de Martin Wight, iar altele încercând să (re) obțină statutul de putere mondială/globală – controlează în mod decisiv comerțul global cu arme.

În această privință, *SUA continuă să fie un actor foarte puternic, dominând ușor cea mai importantă parte a pieței globale de arme*: în 2011, înțelegeri bilaterale încheiate între Statele Unite și multe alte țări au avut o valoare totală de peste trei ori mai mare decât toate înțelegerile realizate de către următorii nouă producători și exportatori globali importanți luați la un loc.

Și mai aproape de zilele noastre, *Statele Unite continuă să domine piața globală de arme*. Conform unei surse deschise care oferă statistici, între 2009 și sfârșitul lui 2013, ponderea SUA ca mare exportator de arme a fost de 29%, iar cea a Rusiei – 27%. Germania a avut o pondere de 7%, China – 6%, Franța – 5%, Regatul Unit – 4%, Spania, Italia și Ucraina – 3% fiecare și Israelul – 2% din armele exportate pe piața globală¹⁹.

În ciuda unei ponderi crescute a Rusiei și a Chinei în exporturile globale de arme, Vestul (Statele Unite și partenerii săi strategici, atât din Europa cât și din afara Europei) este cel mai mare exportator de arme din ultimii cinci-șase ani.

Tabelul nr. 6: Înțelegeri globale privitoare la transferul de arme. Furnizorii principali în 2011²⁰

Nr.	Țara	Valoarea înțelegerilor de transfer al armelor (mld. \$)
1	S.U.A.	66,274
2	Rusia	4,8
3	Franța	4,4
4	China	2,1
5	Coreea de Sud	1,5
6	Italia	1,2
7	Ucraina	1,1
8	Turcia	0,8
9	Spania	0,5
10	Regatul Unit	0,4
11	Israel	0,4

Concluzii

Puterea politică și cea militară sunt susținute în mod semnificativ – și făcute posibile – de producția de arme și comerțul internațional cu arme. Un studiu atent al datelor care arată exact cine produce arme de toate felurile, cine exportă arme de toate tipurile, cine importă arme de toate tipurile, este un *imperativ evident* pentru oricine dorește să înțeleagă aspecte și tendințe caracteristice arenei internaționale.

Aceleași date și cifre reprezintă un imperativ pentru *orice* proces serios de *prognoză strategică*, una dintre activitățile realmente vitale ale cercetătorilor civili, cât și a celor militari, oriunde în lume.

¹⁹ Pentru toate aceste cifre vezi „Market share of the leading exporters of major weapons between 2009 and 2013, by country”, pe pagina web *Statista: The Statistics Portal. Statistics and Studies from more than 18,000 Sources*, 2014, la adresa de internet <http://www.statista.com/statistics/267131/market-share-of-the-leading-exporters-of-conventional-weapons/>, accesat ultima dată pe 30 noiembrie 2014.

²⁰ *The Military Balance 2013: The annual assessment of global military capabilities and defence economics*, Londra, International Institute for Strategic Studies, p. 555 (vezi Tabelul nr. 29).

BIBLIOGRAFIE:

1. JONES, Seth J., *In the Grave of Empires: America's War in Afghanistan*, New York, Londra, W.W. Norton & Company, 2009, 2010.
2. KENNEDY, Paul, *The Rise and Fall of the Great Powers: Economic Change and Military Conflict from 1500 to 2000*, New York, Vintage Books, 1989.
3. KHURI, Paul, „The Foreign Policy of U.S. Arms Transfers”, *Georgetown Security Studies Review* (ediție on-line), 10 iunie 2014, <http://georgetownsecuritystudiesreview.org/2014/06/10/the-foreign-policy-of-u-s-arms-transfers/>.
4. LAQUEUR, Walter, *The Struggle for the Middle East: The Soviet Union and the Middle East 1958-1968*, Baltimore, Penguin Books, 1969, 1972.
5. SOKOLSKY, Richard D. (editor), *The United States and the Persian Gulf: Reshaping Security Strategy for the Post-Containment Era*, Washington, D.C., National Defense University Press, 2003.
6. WIGHT, Martin, *Politica de putere* [titlu original: *Power Politics*], Chișinău, Editura Arc, 1998.
7. ***, „Market share of the leading exporters of major weapons between 2009 and 2013, by country”, pe pagina web *Statista: The Statistics Portal. Statistics and Studies from more than 18,000 Sources*, 2014, <http://www.statista.com/statistics/267131/market-share-of-the-leading-exporters-of-conventional-weapons/>.
8. ***, „Press Statement: Remarks by Dr. John Chipman, Director-General and Chief Executive, The International Institute for Strategic Studies, London, March 14, 2013”, <http://www.iiss.org/en/about%20us/press%20room/press%20releases/press%20releases/archive/2013-61eb/march-c5a4/military-balance-2013-press-statement-61a2>.
9. ***, *The Military Balance 2013: The annual assessment of global military capabilities and defence economics*, Londra, International Institute for Strategic Studies.

STATUL ISLAMIC ÎN IRAK ȘI LEVANT

*Dr. Marin DĂNCĂU**

Schimbările majore provocate de Statul Islamic în Irak și Siria constituie o mare aspirație privind dizolvarea granițelor dintre cele două state, cu scopul de a realiza un stat islamic puternic. Această aspirație ar putea deveni viabilă în momentul în care vor exista suficiente resurse economice durabile.

Cuvinte-cheie: *Califatul islamic, Frontul Al-Nusra, Statul Islamic, grupare sunită insurgentă.*

Considerații introductive

Stabilitatea Orientului Mijlociu este percepută ca fiind un echilibru extrem de delicat. Specialiștii consideră că sursa stabilității este o funcție a interdependenței economice, a răspândirii democrației și a emergenței instituționalismului sau o rezistență față de prezența unor forțe militare care generează cadrul strategiilor de securitate a mai multor state din regiune¹.

Ca urmare a fenomenelor tradiționale sau mai recent apărute, Orientul Mijlociu este caracterizat de un grad ridicat de instabilitate.

Problemelor mai vechi (terorismul, programul nuclear iranian) li s-au adăugat tensiunile politice, economice, sociale, religioase,

disputele interconfesionale și lupta pentru hegemonia regională.

În ultimii ani, regiunea a experimentat fenomenul numit „Primăvara Arabă”, aflată în diferite faze de intensitate, și care se află în derulare în unele state.

O altă problemă cu care se confruntă Orientul Mijlociu este criza siriană care a căpătat valențele unui conflict deosebit de complex, iar efectele acestuia se propagă dincolo de limitele Levantului, marcând astfel schimbarea de comportament a unor actori regionali, precum Iran, Turcia, Arabia Saudită și Israel.

Pe fondul acestor probleme, atenția întregii comunități internaționale s-a concentrat asupra recent apărutei organizații Statul Islamic în Irak și Levant, în condițiile în care gruparea a preluat controlul asupra unor zone importante din Irak și Siria.

Implicațiile SIIL în regiune

Luând în considerare eșecurile din mai multe zone controlate de grupuri afiliate, care au aplicat metode rigide de implementare a ideologiei salafite, și conștient de faptul că sprijinul populației reprezintă cheia succesului,

** Colonel Marin DĂNCĂU, doctor în științe militare, își desfășoară activitatea în Secția management educațional din Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, e-mail: marin_dancau@yahoo.com*

¹ Isabela ANCUT, *Reactivarea competiției regionale în Asia-Pacific. Disputele teritoriale din Marea de Sud și de Est a Chinei*, Infosfera nr. 2/2013, București, p. 49.

liderul actual al Al-Qaeda a solicitat adoptarea unor măsuri, astfel încât să câștige încrederea și sprijinul din partea acesteia. Solicitarea a fost făcută în concordanță cu strategia actuală a organizației Al-Qaeda, cunoscută sub denumirea de „Glocal – gândește global, dar acționează local”. Această strategie viza înființarea Marelui Califat, având la bază adoptarea tipului și modului de acțiune la cutumele locale.

Aproape toți liderii grupurilor afiliate au pus în practică intenția liderului Al-Qaeda, totuși liderul Al-Qaeda în Irak – transformată în Al-Qaeda din Irak și Levant, a acționat agresiv asupra populației din Irak și Siria, prin grăbirea impunerii legii islamice într-o formă rigidă. Ca urmare a unei opoziții fragmentate și disfuncționale, Abu Bakr al-Bagdadi s-a impus ca Emir al noului stat islamic, iar în 2010, după ce foștii săi lideri au fost uciși într-un atac de către trupele americane și irakiene, acesta devine lider al organizației din Irak.

Deși organizația se află într-un declin al evoluției sale, aceasta a fost „reînviată” în 2011 de revolta sunitilor din Siria, precum și de o serie de atentate care au fost planificate în Irak și Siria.

Profitând de tensiunile în creștere dintre minoritățile sunitice și guvernul shiit din Irak, dar și de angajarea Siriei într-un război civil intrajihadist cu Jabhat al-Nusra, Ahrar al-Sham și alte grupări, la 9 aprilie 2013 are loc declarația de fondare a *Statului Islamic în Irak*. Organizația Al-Qaeda din Irak și Frontul Al-Nusra, grupare jihadistă activă în Siria, vor fuziona pentru a forma *Statul Islamic în Irak și Levant*.²

Statul Islamic în Irak și Levant (SIIL, ISIS, SI) este o grupare sunită insurgentă afiliată Al-Qaeda³, care desfășoară activități în Irak și Siria și un stat islamic care nu este recunoscut, având capitala la Ar-Raqqah, în Siria⁴. În cele din urmă, Frontul al-Nusra a

² Iuliana ENACHE, „Cine sunt rebelii din SIIL, gruparea radicală ce luptă în Irak și Siria”, <http://mediafax.ro/externe/>, Iuliana Enache, Mediafax 16 iunie 2014, accesat la data de 18 august 2014.

³ Opt membri ai grupării teroriste SIIL, arestați în Spania, [http://adevarul.ro/international/europa/ Mediafax, Adevarul, 16 iunie 2014, accesat la data de 18 august 2014.](http://adevarul.ro/international/europa/Mediafax, Adevarul, 16 iunie 2014, accesat la data de 18 august 2014.)

⁴ Iraq crisis: Isis changes name and declares its territories a new Islamic state with ‘restoration of caliphate în Middle East,

refuzat să adere la această nouă entitate, cele două grupări acționând separat și, începând cu ianuarie 2014, acestea se află în conflict armat.

Statul Islamic în Irak și Levant a contestat autoritatea conducătorului Al-Qaeda, Ayman Al-Zawahiri, respingând solicitarea acestuia de a se concentra doar asupra Irakului și de a lăsa Siria Frontului Al-Nusra, considerând astfel că, prin acțiunile sale, subminează ideologia și obiectivele strategice stabilite de liderul Al-Qaeda.

Cercetătorul Charles Lister de la Brookings Doha Centre arată că organizația avea la acea dată aproximativ 5.000 de combatanți în Irak și 6000 de combatanți în Siria. Treptat, numărul acestora a crescut, iar în perioada iunie – decembrie 2014, SI controla nordul Irakului. Anterior, au fost capturate orașe ca Deir al Zawr și Raqqa în Siria și Mosul, Ramadi, Fallujah în Irak, exemplificate în *Figura nr. 1*.

Figura nr. 1. Teritorii controlate de Statul Islamic din Irak și Levant

Sursa: Syria Needs Analysis Project: The Economist

Ca urmare a amenințărilor de către militanții SI, irakienii creștini au început să părăsească orașul Mosul, fiind amenințați că, dacă nu se vor converti la Islam sau dacă nu plătesc o taxă de protecție, aceștia vor fi executați. Comportamentul deviant al militanților SI a făcut ca Al-Qaeda să

The Independent, iulie 2014, <http://independent.co.uk/news/world/middle-east/>, accesat la data de 18 august 2014.

se dezică de această grupare, spunând că noul stat islamic din Irak încalcă legile sharia.

Avansul fulgerător al fundamentalistilor în Irak, precum și crearea unui califat și impactul pe care aceștia îl au asupra Orientului Mijlociu a făcut ca lumea întreagă să fie consternată.

Dacă ar fi să comparăm bugetul anual al talibanilor din Afganistan, care este estimat a fi undeva între 60 și 300 de milioane de dolari, cei 200 până la 400 de milioane ai Hezbollah și chiar și cei 300 pe care FARC reușește să-i strângă, atunci putem afirma că militanții islamici sunt cei mai bogați teroriști din lume. Un exemplu în acest sens îl reprezintă interviul unui ofițer din serviciul irakian de securitate, acordat reporterilor de la *The Guardian*, care a transmis că ultima lovitură a grupului le-a adus un plus de capital de peste 800 de milioane de dolari, deși cifrele oferite de autoritățile din Mosul estimează prejudiciul la o sumă mult mai mică, în jurul a 300 de milioane. În concluzie, bugetul pe care SI îl are la dispoziție este estimat a fi între unu și trei miliarde de dolari⁵.

Pe lângă jaful bancar, gruparea islamică a creat un sistem foarte bine organizat în ceea ce privește traficul și șantajul, astfel încât importante cuceriri, atât în Siria cât și în Irak, au permis organizației să-și extindă activitățile ilegale și să-și mențină sau chiar să-și sporească bugetul pentru acțiunile militare. La început, grupul a obținut fonduri din donații de la persoane fizice bogate din Arabia Saudită și Kuweit, cu scopul de a sprijini lupta sa împotriva președintelui Bashar al-Assad.

Conform relatărilor prezente, principalele venituri ale SI provin din suprafețele petroliere pe care le controlează în estul Siriei, în urma vânzării unei părți din aceste resurse chiar către guvernul sirian.

Începând cu 2004, gruparea și-a consolidat puterea prin influența puternică asupra acțiunilor grupului Al-Qaeda, până în momentul în care au fost excluși datorită atacurilor executate chiar și împotriva musulmanilor.

Expert în domeniul organizațiilor teroriste,

⁵<http://www.theguardian.com/world/2014/sep/01/un-investigators-iraq-islamic-state-atrocities>, accesat la data de 14 noiembrie 2014.

Myriam Benraad consideră că anumite state din Golf ar finanța activitățile SI, însă această sumă nu depășește pragul de 10% din totalul fondurilor militanților. Totuși, el consideră că cei mai mulți bani provin din donații din state precum Arabia Saudită și Qatar.

Studiile recente realizate asupra unor rapoarte, scrisori și arhive personale ale militanților care au fost capturați arată că bugetul impresionant a fost colectat preponderent din activități ilegale desfășurate și pe teritoriul Irakului. Conform rapoartelor, organizațiile au fost obligate să trimită 20% din profiturile obținute din șantaj și răpiri la eșaloanele superioare. La rândul lor, comandanții distribuiau fondurile în funcție de priorități și nevoile fiecărei filiale pentru a desfășura noi atacuri teroriste⁶.

Observatorul grupurilor teroriste din Orientul Mijlociu, Brown Moses, a estimat că banii pe care gruparea i-a obținut în urma jafului băncii din Mosul asigură recrutarea a peste 50 de mii de luptători plătiți cu 500 de dolari pe lună. De asemenea, gruparea este bănuită că ar primi suport financiar considerabil din vânzarea unor materiale brute, dar și a unor artefacte arheologice aflate pe teritoriul Sirian. Pentru a atrage mai multe donații, începând cu 2012, SIIL a produs un raport anual privind situația financiară, asemănător marilor corporații sau state.

După ce a intrat în posesia teritoriilor bogate în petrol din Siria, SIIL a continuat același efort și în Irak, în special în nord, unde resursele petroliere sunt abundente.

Un lider tribal sunit din Irak, care dorește să-și păstreze anonimatul, a declarat că SIIL a început să cucerească teritorii din Irak în momentul în care suniții au trebuit să aleagă între a se autoapăra, a fi uciși sau a se refugia. Pentru a se autoapăra, aceștia puteau fie să se alăture grupării islamice, fie să procure armament.

În ultima perioadă, gruparea a cunoscut un succes militar considerabil, iar în ianuarie 2014, profitând de tensiunile care au apărut între minoritățile sunit din Irak și guvernul condus de šiiti, a reușit să controleze orașul Fallujah

⁶ *More than 300 bodies found in Syrian town of Darya*, Al-Arabiya, 26 august 2012, <http://www.alarabiya.net>, accesat la data de 17 noiembrie 2014.

aflat în provincia vestică Anbar, având populație majoritară sunită. De asemenea, gruparea a reușit să controleze o mare parte din capitala provinciei Ramadi, dar și un număr însemnat de orașe aflate în apropiere de frontierele cu Turcia și Siria.

În zonele controlate, SI este cunoscut ca fiind represiv. Cucerirea orașului Mosul, în iunie 2014, a avut un impact substanțial. Forțele irakiene au părăsit orașul în momentul în care militanții grupării islamice au avansat. În acest context, căderea unui alt oraș sub autoritatea SI a fost privită ca o amenințare pentru Orientul Mijlociu.

Dacă, la început, SI avea ca obiectiv obținerea de fonduri financiare (prin mijloacele pe care le-am prezentat anterior), în prezent, acesta își concentrează eforturile pe ideologia sa și pe religie, considerând că, prin aceasta, vor reuși să atragă cât mai mulți adepți, în mod special pe tinerii din comunitățile irakiene.

Dimensiunea religioasă prin care SI încearcă să atragă câți mai mulți adepți este minimizată din două motive: primul se referă la faptul că religia are un rol important, se recunoaște că nu pot fi întreprinse demersuri pentru a stopa extinderea grupării islamice; al doilea motiv la care nu poate fi dat un răspuns încă este acela că, dacă SI este asociat cu religia, atunci cum se face că majoritatea dintre musulmani condamnă această mișcare?⁷

Referitor la ideologia SI, aceasta poate fi definită astfel: lupta împotriva liderilor care au fost cooptați de occident; lupta împotriva celor care încearcă să reprime sau să ucidă alți musulmani; combaterea celor care nu sunt credincioși; glorificarea califatului având la bază teologia salafistă (statul trebuie să fie condus de un calif și guvernat de percepțiile islamului așa cum sunt ele interpretate de SI); înfrângerea Iranului în lumea arabă pe fondul rivalității istorice dintre persani și arabi, folosită pentru a avansa ideea că Iranul intenționează să controleze teritorii cu populație sunită din Siria și Irak, precum și dominațiile asupra Libanului și Yemenului⁸.

⁷ Geneve ABDO, Lulwa RIZKALLAH, <http://nationalinterest.org/feature/beware-the-sirien-song-ISIS-11665>, accesat la data de 14 noiembrie 2014.

⁸ *Ibidem*.

Câștigurile, ce au crescut constant, dar și victoriile obținute, au făcut ca SI să atragă atenția tuturor statelor ce au interese în regiune. În acest sens, SI este considerat grupul care unește interesele naționale de securitate ale unor jucători precum Iran, Siria, Statele Unite, Rusia, Iordania, Israel, UE și țările din Golf. Toate acestea sunt amenințate de evoluția sa, de organizare, de îndrăzneală și, nu în ultimul rând, de capacitatea sa de a deveni unul dintre cele mai finanțate grupuri teroriste din lume.

Evenimentele petrecute în ultima perioadă arată că gruparea islamică i-a executat cu brutalitate pe mulți dintre oponenții săi, inclusiv musulmani sau alte confesiuni religioase.

În acest context, comunitatea internațională a luat hotărârea fermă de a învinge această grupare extremistă. Anunțul a fost făcut cu ocazia comemorării victimelor de la 11 septembrie 2001, atunci când președintele SUA, Barack Obama, a anunțat strategia pentru diminuarea puterii Statului Islamic și distrugerea acestuia.

În septembrie 2014, la Paris, s-a desfășurat o conferință internațională, la care au participat delegații din 30 de state, cu scopul de a constitui o coaliție internațională. În afara statelor europene au mai participat Rusia, China, Japonia, Turcia, Canada și SUA, precum și state arabe.

În urma discuțiilor purtate s-a ajuns la concluzia că SI reprezintă o amenințare nu numai la adresa Irakului, ci a întregii comunități internaționale. De asemenea, statele participante au condamnat crimele comise de această grupare și actele de violență în masă și s-au angajat să susțină guvernul din Irak în lupta împotriva grupării islamice prin toate mijloacele necesare.

Cu toate acestea, în rândul membrilor coaliției există obiective diferite și chiar divergențe. Astfel, SUA nu doresc să fie percepute că desfășoară acțiuni militare unilaterale împotriva SI, în timp ce partenerii de coaliție au viziuni și obiective comune.

Spre deosebire de SUA, Rusia și China, dar și o parte dintre țările europene și arabe, se opun desfășurării de atacuri militare pe teritoriul Siriei, acestea fiind considerate o violare a suveranității acestui stat.

Pentru că Iranul nu a participat la Conferința de la Paris, în prezent nu se cunoaște care este rolul și în ce constă participarea sa în campania împotriva grupării islamice. În acest sens, oficialii americani au declarat că prezența Iranului nu ar fi oportună, datorită implicării sale în războiul din Siria, acesta fiind, totodată, și cel mai important aliat regional al regimului Al-Assad. Cu toate acestea, influența sa atât în Irak, cât și în Siria, semnifică faptul că Iranul are un rol deosebit în cadrul războiului global sau regional împotriva terorismului.

Dezacordul destul de vizibil din rândul liderilor americani, precum și viziunea contradictorie privind rolul SUA în campania împotriva SI, a creat o oarecare confuzie în rândul partenerilor, încurajând într-un fel pe militanții islamici. În acest context, obiectivele declarate, dar și strategia împotriva grupării islamice par a fi lipsite de realism. Deși au fost executate atacuri aeriene asupra zonelor controlate de SI, puterile regionale și cele internaționale trebuie să colaboreze cu partenerii interni din Irak și Siria pentru a reuși să ajungă la o înțelegere politică extinsă.

În urma dezbaterilor publice, dar și a știrilor prezentate în mass-media, SI este considerat ca fiind cea mai bogată organizație teroristă din lume. Sub ideologia sa se ascunde o avere importantă obținută în urma unor activități ilegale.

Rolul actorilor regionali în combaterea SIIL

Turcia

Legăturile istorice și culturale, granița de peste 1600 km cu Siria, Irak, Iran, precum și aproape 10 milioane de cetățeni turci de origine kurdă, fac din Turcia un actor implicat în afacerile regionale.

În ultima perioadă, Turcia și-a intensificat prezența politică, culturală și economică atât în Balcani, cât și în Orientul Mijlociu. Acest proces reprezintă o prioritate, fiind un răspuns al transformărilor post Război Rece în mediul relațiilor internaționale și o consecință a poziției sale geopolitice. În acest context, Ankara și-a reajustat principiile de politică internă și externă

în conformitate cu schimbările majore din politica mondială.

Pentru a stabili acest obiectiv, Turcia și-a propus „*să devină o putere status quo în lumea islamică. În acest sens, va utiliza toate instrumentele de care dispune, pentru a-și crea vectori în cele trei direcții: Balcani, Caucaz și Orientul Mijlociu.*”⁹

Ahmet Davutoglu, ministrul de externe al Turciei, susținea că „secolul al XXI-lea trebuie abordat ca o perioadă de restaurare, construcție și cooperare: restaurare, în sensul de a dezvolta un spirit de acțiune comună și reconstrucție, ca o metodă de a depăși frustrările ultimelor decenii și de a răspunde la provocările următoarei perioade.”¹⁰

Considerată cea mai mare putere musulmană din regiune și, totodată, un pivot geopolitic, aceasta își dorește să înlocuiască regimul Al-Assad cu un regim sunit, și astfel să redobândească influența în lumea arabă.

După izbucnirea războiului din Siria și apariția Statului Islamic, Turcia se confruntă cu probleme mari la frontierele cu Siria și Irak, acolo unde Iranul deține o influență predominantă asupra celor două state arabe.

Conștientă de structura etno-confesională din Irak și influența Iranului în regiune, Ankara este tot mai interesată de o acțiune militară a SUA mai mult în Siria decât în Irak. De asemenea, Turcia este conștientă de faptul că interesele sale vor intra în contradicție cu cele ale Arabiei Saudite. În consecință, Turcia este obligată să conlucreze cu Qatarul, având aceeași perspectivă comună în regiune.

O altă problemă majoră pentru Turcia o reprezintă conflictul armat cu militanții kurzi. Deși până acum a dus o politică fermă împotriva constituirii unui stat independent kurd în nordul Irakului, în prezent, înclină să accepte posibilitatea

⁹ Fuat E. KEYMAN, *Globalization, Modernity and Democracy-Turkish*, în Foreign Policy 2009 and Beyond, http://sam.gov.tr/wp-content/uploads/2011/12/efuat_keyman.pdf, accesat la data de 29.11.2014.

¹⁰ Ahmet DAVUTOGLU, *Reîntregirea Balcanilor. O perspectivă turcească asupra viitorului spațiu Balcanic*, în Foreign Policy România, nr. 25, noiembrie/decembrie 2011, p. 63.

înființării unui asemenea stat, care ar putea juca rolul unui tampon, relativ stabil, între granițele sale și actualele zone de conflict dintre suniți și šiiti. Dincolo de aceasta, turcii și kurzii au început să colaboreze împotriva forțelor guvernamentale siriene¹¹.

De asemenea, Turcia este preocupată de algerile generale din luna iunie (2015), alegeri ce se vor desfășura pe fondul unei creșteri economice în scădere față de anul anterior, a unei rate a șomajului în creștere, precum și a criticilor tot mai numeroase la adresa politicii externe promovate de Partidul Justiției și Dezvoltării.

În concluzie, apreciem că reținerea sa în plan militar, precum și susținerea grupurilor islamiste, vor îndepărta Turcia de cea mai mare parte a lumii arabe.

Iran

Pentru Iran este important ca aliații săi šiiti să colaboreze cu populația kurdă pentru a domina în Irak, iar în Siria, guvernul condus de alawiți să nu piardă puterea. Din acest punct de vedere, SI trebuie îndepărtat din Irak, iar în Siria, aceste forțe trebuie diminuate, însă nu eliminate, astfel încât să nu poată să își proiecteze puterea în Irak.

Existența SI într-un conglomerat de grupări servește intereselor Iranului de a menține pe rebeli divizați și de a prezenta această rezistență drept un demers jihadist, ceea ce ar limita, în schimb, sprijinul SUA pentru rebeli și ar împiedica Arabia Saudită să folosească Siria drept rampă de lansare pentru subminarea sa în Iran și Libia.

Arabia Saudită

Poziția geopolitică a Arabiei Saudite în regiune este una nefavorabilă, pentru faptul că este amenințată de šiiti din Iran, de fenomenul Primăvara Arabă, dar și de islamul republican, aflat în plină ascensiune, și de lupta jihadistă condusă de către gruparea SIIL.

Scopul principal al Arabiei Saudite, aflată în

competiție cu grupări precum SI și AQ pentru conceptele de salafism și jihad, îl reprezintă înlăturarea de la putere a regimului Al-Assad. Deși nu deține controlul asupra SI, aceasta se folosește de gruparea antișiită pentru a diminua puterea atât din Irak, cât și din Liban și Siria.

În situația în care Turcia se confruntă cu diferite probleme, statele membre ale Consiliului de Cooperare din Golf, conduse de Arabia Saudită, vor încerca să ocupe vidul din regiune, astfel încât să securizeze interesele arabilor suniți. Aceste măsuri sunt luate și pentru faptul că ele nu se pot baza doar pe SUA pentru a le apăra.

Qatar

Strategia adoptată de conducerea de la Doha are la bază două principii. În primul rând, Qatarul nu dorește hegemonia saudită în lumea arabă sunită, iar în al doilea rând, își dorește să fie un actor regional. Pentru a realiza acest obiectiv, Qatarul a acordat sprijin grupării Frăția Musulmană din întreaga regiune. De asemenea, acesta are o influență asupra grupărilor jihadiste salafiste, inclusiv asupra grupării Jabhat Al-Nusra, considerată în Siria ca fiind o ramură a Al-Qaeda.

Spre deosebire de saudiți și iranieni, acesta dorește ca SUA să distrugă SI, pentru ca forțele islamiste naționale să poată înregistra o ascensiune în Siria și, în cele din urmă, să poată face parte dintr-un acord pentru împărțirea puterii cu regimul din Siria.

De-a lungul ultimului secol, disponibilitatea opiniei publice americane privind implicarea militară la nivel global a oscilat. În acest context, a fost realizat un studiu cu privire la sprijinul față de atacurile aeriene împotriva SI, în care se arată că 76% dintre cei intervievați au fost de acord cu atacurile aeriene, în timp ce 21% se opun unei astfel de intervenții.

Referitor la sprijinul de forțe terestre în Irak, procentajul este mult mai scăzut – 45% fiind de acord, în timp ce 53% sunt împotrivă. Pe baza acestor studii, dar și în opinia analiștilor, contribuția SUA la înfrângerea grupării jihadiste Statul Islamic va fi una limitată, în sensul că nu se va implica în operații terestre majore.

¹¹ Valentin VIDU, *Turcia și-a deschis frontiera pentru kurzii sirieni refugiați din calea grupării Statul Islamic* Mediafax, 19 septembrie 2014, <http://mediafax.ro/externe/>, accesat la data de 15 noiembrie 2014.

În opinia acestora, contribuția cea mai mare trebuie să vină din partea statelor din regiune, precum Iran, Turcia, Arabia Saudită și Qatarul, care vor trebui să lase de-o parte divergențele și să-și asume responsabilitatea de a gestiona situația din regiune pe termen lung.

În comparație cu acțiunile Al-Qaeda, combaterea Statului Islamic, care controlează teritorii din Irak și Siria, va fi mult mai dificilă, deoarece modalitățile de acțiune ale acestuia sunt diferite de cele ale AQ.

În consecință, rolul SUA va fi de importanță redusă și limitat în timp și spațiu față de cel al puterilor din regiune. Deși aceste state au obiective diferite de reconfigurare a regiunii în ceea ce privește lupta împotriva grupării SI, ele trebuie să se implice pentru a-și menține securitatea și interesele în regiune.

Concluzii

Succesul obținut de SIIL constituie o sursă de inspirație pentru grupările salafist-jihadiste din statele vecine Siriei (Liban, Iran, Iordania), în condițiile în care acestea sunt conștiente de faptul că frontul sirian le oferă posibilitatea de a-și spori finanțarea și experiența de luptă pe un câmp real, elemente ce constituie, în perspectivă, germeni ai proliferării fenomenului radical-terorist în țările de origine. Această formă de alafism-jihadist tinde să submineze autoritățile statelor din spațiul analizat, să radicalizeze o pătură semnificativă a populației și să devină o amenințare mai puțin dramatică, dar cu efecte mult mai puternice. În acest sens, puterea tot mai mare și influența SIIL au creat un dezacord regional privind natura amenințărilor reprezentate de extremiștii jihadiști.

Deși SUA a depus eforturi considerabile în ultimii doi ani, SI a continuat să primească resurse, fie prin frontiera turcă, fie prin Golf. În ultima perioadă, această situație s-a ameliorat, însă mai sunt multe de făcut pentru a obține o cooperare unitară din partea aliaților regionali în acest efort. Pentru aceasta, statele cu interese în regiune vor trebui să-și concentreze eforturile pentru a realiza o cooperare politică, diplomatică,

militară și economică deopotrivă.

Probabilitatea ca SUA să participe la diminuarea SI este posibilă, dar, în același timp, este puțin probabil ca acești actori regionali să acționeze unitar pentru a stabili o nouă ordine regională cu scopul de a ține sub control califatul.

BIBLIOGRAFIE:

1. ANCUȚ, Isabela, „Reactivarea competiției regionale în Asia-Pacific. Disputele teritoriale din Marea de Sud și Est a Chinei”, *Infosfera* nr. 2/2013, București, Editată DGIA.

2. BARBU, Mircea, „Statul Islamic - cea mai bogată organizație teroristă din lume. În spatele ideologiei se ascunde o avere impresionantă”, 8 iulie 2014, <http://adevarul.ro/international/in-lume/statul-islamic-cea-mai-bogata-organizatie-terorista-In-spatele-ideologiei-ascunde-avere-impresionanta>

3. DAVUTOGLU, Ahmet, „Reîntregirea Balcanilor. O perspectivă turcească asupra viitorului spațiu Balcanic”, în *Foreign Policy România*, nr. 25, noiembrie/decembrie 2011

4. KEYMAN, E., Fuat, „Globalization, Modernity and Democracy”, în *Turkish Foreign Policy 2009 and Beyond*, http://sam.gov.tr/wpcontent/uploads/2011/12/efuat_keyman.pdf.

5. GRUMAZ, Alexandru, „Un nou stat islamic în Orientul Mijlociu”, *Adevărul*, accesat la data de 20 noiembrie 2014.

6. GLODEANU, Antonio, Statul islamic îi alungă pe creștinii irakieni: „Vă convertiți la Islam sau muriți”, în *Adevărul*, accesat la data de 21 noiembrie 2014.

7. DUMITRU, Elena, „Al-Qaeda se dezice de SIIL, califatul și conducătorul său. Ideologii Al-Qaeda spun că noul stat islamic din Irak încalcă legile sharia și este deviant”, în *Adevărul*, http://adevarul.ro/international/in-lume/al-qaeda-dezice-siis-califatul-conducatorul-sau-ideologii-al-qaeda-spun-noul-stat-islamic-incalca-legile-sharia-deviant_53be5afb0d133766a84c5301/index.htm l, 10 iulie 2014.

8. MALIȚA Mircea, (coord.) *Statele lumii*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1985.

9. MARIN, Viorica, „Jihadiștii vor să-și extindă califatul până în Balcani, inclusiv în România” *Adevărul*, 30 iunie 2014, <http://adevarul.ro/internațional/în-lume/>.
10. NAFEEZ, Ahmed, „Syria intervention plan fueled by oil interests, not chemical weapon concerns”, *The Guardian*, 30 august 2013.
11. RADU, Cătălin, Turcia noul pivot geopolitic din Orientul Mijlociu; *Foreign Policy 2009, România*, octombrie 2011.
12. RUSU, Diana, „Bătălia pentru Bagdad. SUA și Iran, pregătite să se implice militar”, în *Adevărul*, <http://adevarul.ro/internațional/în-lume/Irak:>, 15 iunie 2014.
13. VIDU, Valentin, „Gruparea Statul Islamic este organizată ca un adevărat stat. Cine sunt conducătorii grupului terorist”, *Mediafax*, 11 noiembrie 2014.
14. WITHNALL, Adam, „Iraq crisis: Isis changes name and declares its territories a new Islamic state with ‘restoration of caliphate’ in Middle East”, *The Independent*, accesat la 21 noiembrie 2014.
15. *** <http://independent.co.uk/news/world/middle-east/Iraqcrisis:IsischangesnameanddeclaresitsterritoriesanewIslamicstatewith'restorationofcaliphate'inMiddleEast>. *The Independent*, accesat la data de 14 septembrie 2014.
16. *** <http://www.thenational.ae/Hassan,HassanPoliticalreforminIraqwillstemtheriseofIslamists>. *The National*, accesat la data de 17 noiembrie 2014.
17. *** [http://news.siteintelgroup.com/Jihadist-News, ISIS Spokesman Declares Caliphate, Rebrands Group as Islamic State](http://news.siteintelgroup.com/Jihadist-News,ISISSpokesmanDeclaresCaliphate,RebrandsGroupasIslamicState)”, html, accesat la data de 21 noiembrie 2014.
18. *** [http://ro.wikipedia.org/wiki/Statul Islamic](http://ro.wikipedia.org/wiki/StatulIslamic), accesat la data de 21 august 2014.
19. *** [http://adevărul.ro/international/foreign-policy/Profilul-grupării-isil-si implicatiile în regiune](http://adevarul.ro/international/foreign-policy/Profilul-gruparii-isil-si-implicatiile_in-regiune), accesat la data de 25 august 2014.

Această lucrare a fost posibilă prin sprijinul financiar oferit prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013, cofinanțat prin Fondul Social European, în cadrul proiectului POSDRU/159/1.5/S/138822, cu titlul „Rețea Transnațională de Management Integrat al Cercetării Doctorale și Postdoctorale Inteligente în Domeniile “Științe Militare”, “Securitate și Informații” și “Ordine Publică și Siguranță Națională” - Program de Formare Continuă a Cercetătorilor de Elită – “SmartSPODAS”.

SUMMITUL NATO 2014 - IMPLICAȚII VIITOARE

*Daniel-Nicolae BĂNICĂ **

Un război s-a încheiat, iar altul a început. Ca o punte între Afganistan și Ucraina, Summitul NATO de la Newport a adus în actualitate forța, coeziunea, unitatea de acțiune și dorința aliaților de a apăra și prezerva propria organizație.

Dacă Summitul NATO din 2008, de la București, era marcat de conflictul din Georgia, iar cel din 2012, de la Chicago, marca Primăvara arabă, summitul recent de la Newport a fost marcat de războiul neliniar, hibrid și atipic din Ucraina.

Dezvoltarea exponențială a tehnicilor și a tehnologiilor militare, precum și introducerea în ecuația războiului a celor mai noi concepte doctrinare presupune o reacție promptă și adecvată din partea Alianței, care dovedește că rămâne pilonul de stabilitate mondială.

Planul de acțiune pentru creșterea capacității operaționale a NATO (Readiness Action Plan) arată o reacție șahistă pe tabla de joc a polarității lumii actuale și reliefează faptul că forțele se poziționează și se re poziționează în funcție de anticiparea mutărilor adversarului.

Apărarea colectivă, prin activarea forței de reacție rapidă, presupune coerență, viziune,

instruire și exerciții intensificate pentru atingerea unei capabilități care să fie credibilă, reactivă și eficientă.

Într-un început de secol al exploziilor tehnologice în toate domeniile, dar mai ales în cel militar, referențialul de la Newport înseamnă o redefinire la nivelul cibernetic al actului de comandă și control a Alianței și o reaşezare la nivelul forțelor a balanței de putere.

Cuvinte-cheie: alianță, securitate, structură de forțe, amenințări, capacitate de reacție rapidă, apărare colectivă, forțe operative întrunite.

1. Generalități

Summitul NATO de la Newport, primul pe tărâm galez, a fost un summit al șefilor de stat și de guvern care a marcat, pe de o parte, sfârșitul misiunii din Afganistan, iar pe de altă parte, a definit viitoarele misiuni ale Alianței după finalizarea operațiilor militare din Afganistan.

Summitul NATO a fost marcat de coincidențe istorice importante: 100 de ani de la izbucnirea Primului Război Mondial, 75 de ani de la debutul celui de-al Doilea Război Mondial, 25 de ani de

** Colonel Daniel-Nicolae BĂNICĂ își desfășoară activitatea în Direcția instrucție și doctrină din Statul Major General și este doctorand în Științe militare la Universitatea Națională de Apărare „Carol I”. E-mail: dnl_banica@yahoo.com*

la Căderea Zidului Berlinului și de la finalizarea Războiului Rece, precum și de agresiunea rusă împotriva Ucrainei, în ceea ce lumea denumesc *războiul hibrid - noua provocare a secolului XXI*.

La Summit au participat 10.000 de invitați, printre care 60 de șefi de guvern și de miniștri, șefii de stat din cele 28 de țări membre ale NATO, precum și lideri din 33 de țări partenere ale Alianței și din state care participă la misiunea din Afganistan (ISAF) – pe cale a se încheia –, iar securitatea a fost asigurată de aproximativ 9.500 de polițiști britanici, la care s-au adăugat importante forțe de securitate și de apărare aeriană a importantei reuniuni.

Printre participanții la Summit s-au numărat președintele SUA, Barack Obama, cancelarul Germaniei, Angela Merkel, președintele în exercițiu al Consiliului European, Herman van Rompuy, dar și președintele Ucrainei, Petro Poroshenko, care s-a pronunțat, înainte de lucrările summitului, pentru reluarea procesului de apropiere a Ucrainei de NATO.

Summitul de la Newport s-a derulat în contextul aniversării împlinirii a 65 de ani de existență a Alianței, iar tema principală a constituit-o retragerea majorității forțelor internaționale din Afganistan după 12 ani de război și configurarea misiunii de instruire a forțelor de securitate afgane, prevăzută pentru 2015 și care va implica prezența în această țară asiatică a circa 14.000 de militari ai Alianței¹.

Evenimentele din anul 2014 – și aici trebuie reliefate, în special, războiul hibrid din Ucraina și evenimentele sângeroase din așa-zisul Stat Islamic – au creat condițiile ca NATO să se manifeste, în primul rând, ca o organizație puternică, echilibrată și solidară, care își exercită misiunea fundamentală – de a-și apăra proprii membri de orice agresiune, indiferent din partea cui ar veni aceasta. A fost un summit al solidarității, care a revitalizat organizația și care

dă un semnal extrem de puternic că organizația este gata să funcționeze, să-și îndeplinească misiunea fundamentală, în baza articolului 5². Cu această ocazie, s-a reiterat angajamentul de a îndeplini toate cele trei sarcini de bază definite în Conceptul Strategic al Alianței: apărarea colectivă, managementul crizelor și securitatea prin cooperare³. La acest summit a mai fost lansat un mesaj, care în afara celor de solidaritate și de ridicare a capacității de reacție, stabilește faptul că libertatea nu este gratuită, iar fiecare stat membru al Alianței trebuie să participe în mod consistent la realizarea securității, pentru a putea beneficia de o umbrelă de securitate comună. Aceasta înseamnă că fiecare națiune trebuie să fie conștientă de necesitatea alocării a minim 2% din PIB, precum și de revigorarea industriilor de apărare.

În esență, Summitul a dorit să arate lumii întregi solidaritatea Alianței în momente de tensiune în proximitatea granițelor est-europene și să sublinieze, încă o dată, dacă mai era nevoie, capacitatea de reacție a membrilor Alianței în condițiile existenței unei amenințări iminente asupra integrității acesteia.

La Summitul NATO de la Newport a fost adoptat un număr consistent de documente, dintre acestea evidențiindu-se⁴: Comunicatul Summitului; Declarația privind relația transatlantică (arată angajamentul Statelor Unite pentru Europa și al Europei pentru Parteneriatul cu Statele Unite); Declarația comună NATO - Ucraina; Declarația privind Afganistanul și Declarația privind forțele armate⁵ (arată solidaritate față de cei care au căzut la datorie pe câmpurile de luptă deschise de Alianță și

¹ *The Epoch Times*, „Summitul NATO din Țara Galilor, sub semnul retragerii din Afganistan și al crizei din Ucraina”, youtube.com <http://epochtimes-romania.com/news/summitul-nato-din-tara-galilor-sub-semnul-retragerii-din-afghanistan-si-al-crizei-din-ucraina---222897>, accesat la 13 septembrie 2014.

² Declarația de presă a președintelui României, domnul Traian Băsescu, la finalul lucrărilor Summitul Tratatului Atlanticului de Nord (NATO) de la Newport (Țara Galilor, Regatul Unit al Marii Britanii și Irlandei de Nord), 5 septembrie 2014, http://www.presidency.ro/?_RID=det&tb=date&id=15214&_PRID=ag, p 1, accesat la 25 septembrie 2014.

³ Declarația Summitului din Țara Galilor adoptată de șefii de stat și de guvern participanți la reuniunea Consiliului Nord-Atlantic din Țara Galilor. 4-5 septembrie 2014, www.presidency.ro, accesat la 15 septembrie 2014.

⁴ Ibidem 3, p. 2.

⁵ Ibidem 3, p. 2.

recunoștința față de familiile acestora).

2. Considerații asupra principalelor directive ale Summitului NATO

În cadrul summitului, au fost discutate, dezbătute și asumate o serie de directive de referință, care au fost date publicității prin intermediul Declarației Summitului NATO.

Aceste directive de referință, prezentate pe timpul lucrărilor au o importanță deosebită pentru modernizarea, adaptarea și întărirea Alianței. Totuși, din punctele de vedere al creșterii nivelului de reacție la o iminentă amenințare din partea Federației Ruse, respectiv al apărării împotriva rachetelor balistice, la finalul summitului, s-au remarcat cinci directive de referință.

2.1. Aprobarea Planului de acțiune al NATO pentru creșterea nivelului de reacție

Planul de acțiune al NATO pentru creșterea nivelului de reacție (Readiness NATO Action Plan - RAP) furnizează un pachet coerent și cuprinzător de măsuri necesare pentru a răspunde schimbărilor mediului de securitate atât de la granițele NATO, cât și mai îndepărtate și care reprezintă o preocupare pentru Aliați, răspunzând provocărilor Rusiei și implicațiilor strategice ale acestora⁶.

În cadrul Planului, au fost incluse o serie de măsuri, care vizează:

- creșterea semnificativă a capacității de reacție a Forței de Răspuns a NATO (NRF) prin redimensionarea și dezvoltarea unor pachete de forțe care vor fi capabile să acționeze rapid și să răspundă cu promptitudine la potențialele provocări și amenințări prin stabilirea unei Grupări Multinaționale de Forțe cu un Nivel de Reacție Foarte Ridicat (Very High Reaction Joint Task Forces - VHRJTF), ca o nouă forță comună aliată, care va putea fi dislocată în câteva zile pentru a răspunde provocărilor ce apar, în special la periferia teritoriului NATO;

- o prezență consistentă, în orice moment, a elementelor structurii de comandă și control pe flancul estic al Alianței și anumite grupări de forțe în teren, cu contribuții din partea tuturor Aliaților, pe bază rotațională, concentrate pe scenarii de planificare și exerciții de apărare colectivă;

- sporirea capacității NATO de a întâri rapid și eficient Aliații din flancul estic, inclusiv prin pregătirea infrastructurii, prepoziționarea echipamentelor și a mijloacelor de aprovizionare, concomitent cu desemnarea bazelor specifice;

- sprijinul națiunii gazdă - HNS, care va fi extrem de important în stabilirea prezenței substanțiale a forțelor NATO pe granița de est a NATO;

- întărirea forțelor navale permanente pentru a avea o mai bună informare situațională maritimă în timp real și pentru a se atinge capabilitatea de a derula întregul spectru de operațiuni maritime convenționale;

- dezvoltarea, pe suportul Inițiativei Forțelor Conectate (Connected Forces Initiative - CFI), agreată la Summitul de la Chicago din 2012, a unui program intensificat de exerciții, cu o atenție sporită pentru exercițiile de apărare colectivă, inclusiv exersarea răspunsurilor cuprinzătoare la scenariile complexe de tip civil-militar.

Planul de acțiune al NATO pentru creșterea nivelului de reacție reprezintă elementul de interes major al Summitului NATO din Țara Galilor, în contextul manifestării și al evoluției războiului hibrid din Ucraina. RAP este o garanție a faptului că NATO își respectă membrii și, prin măsurile de întărire a flancului estic al Alianței, inclusiv a consistenței prezenței în Marea Neagră, dovedește că aceasta reprezintă primul aliniament în fața unui eventual atac din partea Federației Ruse.

Prin adoptarea Planului și punerea în aplicare a acestuia începând cu anul 2016, NATO realizează un triumf de apărare în fața intențiilor Federației Ruse: Polonia, România și Turcia urmând a reprezenta vectorii de proiecție a viitoarei forțe a NATO ce va fi dislocată în această regiune.

Prin materializarea ulterioară, în etape, a RAP-ului, se instituie o zonă între Rusia și Occident, constituită din statele baltice, Polonia, Cehia, Slovacia, Ungaria, România, Bulgaria,

⁶ Declarația Summitului din Țara Galilor adoptată de șefii de stat și de guvern participanți la reuniunea Consiliului Nord Atlantic din Țara Galilor. 4-5 septembrie 2014, paragraful 5, p. 1, www.presidency.ro, accesat la 15 septembrie 2014.

Georgia și Azerbaidjan.

NATO își menține credibilitatea de cea mai puternică alianță a lumii, deși nu a putut împiedica anexarea Crimeei⁷ de către Federația Rusă la începutul anului 2014.

Forța de reacție ultrarapidă - „Spearhead”, care se va dezvolta prin punerea în aplicare a RAP-ului, are drept scop descurajarea unui eventual atac al Rusiei. Forța va deveni complet funcțională din anul 2016. Până atunci, va funcționa o structură interimară, capabilă și ea să reacționeze rapid⁸.

2.2. Războiul hibrid din Ucraina

Acest război – noua provocare a secolului XXI – reprezintă un referențial, un punct de inflexiune pentru ceea ce va însemna noua abordare a viitoarelor acțiuni militare. În acest conflict atipic, NATO trebuie să fie capabilă să abordeze eficient și proactiv provocările specifice ale amenințărilor, care implică utilizarea unei game largi de măsuri militare, paramilitare și civile, deschise și sub acoperire, într-o arhitectură cu un grad înalt de integrare.

În acest sens, s-a decis implementarea următoarelor măsuri: dezvoltarea și modernizarea comunicațiilor strategice, alături de dezvoltarea scenariilor de exerciții pentru contracararea războiului hibrid; sporirea coordonării între NATO și alte organizații, conform deciziilor relevante adoptate, în scopul îmbunătățirii schimbului de informații, procesului de consultare politică și coordonării interne.

Războiul hibrid (hibrid warfare - HW) a transformat din temelii geometria conflictului modern. Astfel, noul tip de conflict, precum cel din Ucraina, implică folosirea coordonată, deschis sau sub acoperire, a unui larg spectru

de acțiuni, incluzând, dar nu limitat, de la mijloace militare și civile, la cele convenționale și neconvenționale, într-un atac ambiguu asupra altui stat. Forțele combatante se văd puse acum în fața unor provocări totalmente noi, deosebite, iar conflictele au câștigat în durată și siguranță.

Rusia a anexat Crimeea în mod ilegal din punctul de vedere al dreptului internațional și acționează subversiv în Ucraina pentru a o destabiliza; Rusia susține separatiștii din estul Ucrainei și încearcă să mențină Ucraina în sfera proprie de influență pentru a stopa extinderea NATO; Rusia dorește menținerea unei zone tampon între granițele federației și NATO și încearcă o extindere pentru realizarea unei contraoferte la scutul antirachetă american.

Se prefigurează tot mai pregnant ideea că strategia pe termen lung a Moscovei este păstrarea Ucrainei departe de securitatea europeană, iar Kievul trebuie să rămână în sfera de influență a Rusiei și să stea departe de tot ceea ce înseamnă Uniunea Europeană și NATO.

2.3. Cheltuielile pentru apărare

Cheltuielile pentru apărare sunt un aspect deosebit de sensibil, care trebuie să cunoască un trend crescător, astfel încât bugetele aliaților europeni să respecte valoarea de referință a NATO și să revină la procentul minim de 2% din PIB⁹: NATO recomandă ca statele membre să cheltuiască peste 20% din bugetele lor de apărare pentru echipamentele de importanță majoră, inclusiv activitatea de cercetare, dezvoltare și inovare tehnologică.

Aliații care cheltuiesc în prezent mai puțin de 20% din bugetele lor anuale destinate apărării pentru echipamente noi, de importanță majoră, trebuie să-și stabilească drept obiectiv ca, pe durata următorului deceniu, să-și sporească investițiile anuale la 20% sau mai mult; toate

⁷ Mary Dejevsky, „News of a Russian Arms Build-up Next to Ukraine is Part of Propaganda War”, *The Guardian*, 11.04.2014, <http://www.theguardian.com/commentsisfree/2014/apr/11/russian-arms-buildup-ukraine-propaganda-war-nato/>, accesat la 09.09.2014.

⁸ Eliza Frâncu, „Ce va face NATO pentru Ucraina și ce va face pentru proprii membri”, Radio France International, *Reuniunea Consiliului Nord-Atlantic*, 2 decembrie 2014, <http://www.rfi.ro/stiri-politica-54216-ce-va-face-nato-ucraina-ce-va-face-proprii-membri>, accesat în 3 decembrie 2014.

⁹ Declarația de presă a președintelui României, domnul Traian Băsescu, la finalul lucrărilor Summitului Tratatului Atlanticului de Nord (NATO) de la Newport (Țara Galilor, Regatul Unit al Marii Britanii și Irlandei de Nord), 5 septembrie 2014, http://www.presidency.ro/?_RID=det&tb=date&id=15214&_PRID=ag, p. 1, accesat la 25 septembrie 2014.

statele membre trebuie să se asigure că forțele lor terestre, aeriene și maritime corespund liniilor directe convenite la nivelul NATO în privința capacității de dislocare, a sustenabilității și a altor rezultate cuantificabile convenite; statele membre NATO trebuie să se asigure reciproc de faptul că forțele lor armate pot opera împreună în mod real, inclusiv prin implementarea standardelor și a doctrinelor convenite la nivelul NATO.

După aderarea la NATO, majoritatea statelor europene au redus considerabil bugetele, an de an, astfel că, în anul 2013, situația acestora a ajuns să fie alarmantă din punctul de vedere al potențialului de apărare.

Industria de apărare ale statelor europene aliate au avut de suferit, în special, în urma crizei economice din perioada 2008-2013.

Summitul a trasat sarcina expresă ca toate statele europene să aloce cel puțin 2% din PIB pentru apărare și să-și revigoreze propriile industrii de apărare, astfel încât acestea să-și poată apăra teritoriile, cel puțin până la sosirea forțelor NATO.

Revigorarea industriilor de apărare, concomitent cu intensificarea exercițiilor, susținute financiar la nivel acceptat, va conduce, în perspectiva anilor 2020, la redefinirea capabilităților proprii de apărare.

2.4. Rusia și relația cu NATO

Declarația comună a Summitului NATO de la Newport condamnă intervenția militară în creștere a Rusiei în Ucraina și solicită Federației Ruse să oprească agresiunea și să-și retragă forțele din interiorul și de-a lungul granițelor Ucrainei.

În spiritul Declarației comune, Alianța își manifestă îngrijorarea pentru nerespectarea dreptului internațional, inclusiv a Cartei ONU de către Rusia și pentru comportamentul Rusiei față de Georgia și Republica Moldova, iar violarea aranjamentelor și a angajamentelor fundamentale de securitate europeană, inclusiv cele din Carta ONU și Actul Final de la Helsinki ridică semne de întrebare.

Neimplementarea îndelungată a prevederilor Tratatului privind Forțele Convenționale în Europa și recurgerea la instrumente militare și

de altă natură pentru a-și forța vecinii, reprezintă precedente periculoase în relațiile viitoare dintre NATO și Rusia¹⁰.

În acest sens, Alianța își manifestă sprijinul pentru sancțiunile impuse de UE, G5, G7, G 20 și alte organizații, pentru a împiedica Rusia să escaladeze criza și pentru identificarea unei soluții politice. Se consideră că un parteneriat între NATO și Rusia, bazat pe respectarea dreptului internațional, ar fi de o mare valoare strategică. Însă, deoarece nu sunt întrunite condițiile pentru o relație normală între NATO și Rusia, decizia NATO de a suspenda orice cooperare practică civilă și militară între NATO și Rusia a rămas în vigoare. Alianța Nord-Atlantică a reiterat cu tărie că nu dorește confruntarea și nu constituie o amenințare pentru Rusia și, în cadrul Summitului, nu s-au făcut referiri la Tratatul pentru constituirea Consiliului NATO-Rusia.

În perioada anilor 1990 și începutul anilor 2000, Federația Rusă era lipsită de putere pe plan intern și internațional. În această perioadă, UE și NATO s-au extins într-o mare parte a vecinătății Federației Ruse, prin aderarea unor state membre ale Tratatului de la Varșovia la UE și NATO.

Între 2005 și 2010, situația Federației Ruse s-a schimbat. Aparatele politic și de securitate au fost reconsolidate sub conducerea lui Vladimir Putin, economia s-a redresat datorită prețurilor mari la energie, iar Kremlinul a dispus de un spațiu mai mare de manevră în politica externă (în special în fostul spațiu sovietic), ca urmare a concentrării atenției SUA și a Occidentului pe războaiele din Afganistan și Irak. Federația Rusă a contracarat Occidentul prin înfrângerea Georgiei în războiul din august 2008, reprimarea revoluțiilor „colorate” din Ucraina și Kârgâzstan și lansarea propriului bloc, Uniunea Vamală, cu republica Belarus și Kazahstan în 2010.

Federația Rusă a profitat de aceste progrese pentru a se reîntoarce la statutul de putere regională legitimă, forțând fostele state sovietice și chiar Europa să țină cont de interesele sale.

¹⁰ Declarația Summitului din Țara Galilor adoptată de șefii de stat și de guvern participanți la reuniunea Consiliului Nord-Atlantic din Țara Galilor. 4-5 septembrie 2014, paragraful 18, p. 3, www.presidency.ro, accesat la 15 octombrie 2014.

Totuși, chiar această ascensiune, alături de încheierea războaielor din Irak și Afganistan i-a convins pe europeni și pe Statele Unite ale Americii să se concentreze asupra ținerii sub control a revirimentului Federației Ruse. Aceasta a culminat într-o revoltă împotriva regimului proros din Ucraina, care a condus la impasul actual dintre Federația Rusă și Occident și care s-a extins în restul statelor din fosta Uniune Sovietică¹¹.

NATO își derulează în continuare programele din cadrul realizării scutului antirachetă, iar Federația Rusă își aduce mai aproape de NATO forțele terestre în Crimeea și forțele navale în Marea Neagră.

În opinia mea, relația dintre NATO și Federația Rusă va rămâne tensionată atât timp cât cei doi „mari pugiliști” își vor controla, echilibra și anihila mișcările strategice.

Se prefigurează varianta conform căreia Federația Rusă nu dorește să se implice în mod direct într-o măsură și mai mare în operații care ar putea să presupună avansarea și mai mult în Ucraina și să atragă răspunsuri mai dure din partea Occidentului, în special măsuri precum noi sancțiuni și o prezență NATO mai substanțială. Acest fapt presupune că Federația Rusă va continua să susțină forțele separatiste pentru a menține amenințarea acțiunii militare drept instrument de influență asupra Kievului.

2.5. Relația dintre NATO și Ucraina

Pe de altă parte, relația dintre NATO și Ucraina a cunoscut noi repere pozitive. Alianța a încurajat Ucraina să promoveze în continuare un proces politic coerent și transparent, bazat pe valori democratice și pe respectarea drepturilor omului, a minorităților și a statului de drept. NATO încurajează, în perspectivă, implementarea de către Ucraina a Programului Național Anual și sprijină reforma sectoarelor de securitate și apărare, pentru a promova o interoperabilitate mai mare între forțele Ucrainei și cele ale NATO.

SUA percepe situația de criză din Orientul Mijlociu ca fiind o amenințare mai mare și pe

termen lung la adresa securității occidentale, decât o constituie criza din Ucraina.

În pofida crizei din Ucraina, „în viitor, scopul fundamental al NATO va fi acela de a gestiona problemele la nivel global aflate în afara zonei sale de responsabilitate”¹².

În ciuda declarațiilor ferme privind hotărârea liderilor NATO, Alianța nu poate soluționa conflictul dintre Ucraina și separatiștii sprijiniți de Federația Rusă.

Dezvoltarea capabilităților la nivelul Alianței

Demersul vizează, în primă fază, dezvoltarea sistemului NATO de apărare antirachetă (BMD), care face referire la o serie de aspecte:

- amenințarea proliferării rachetelor balistice la adresa populațiilor, teritoriului și a forțelor europene ale NATO continuă să crească, iar apărarea antirachetă constituie o componentă a unui răspuns mai amplu pentru contracacarea acestui tip de amenințare;

- dislocarea elementelor din cadrul sistemului *Aegis Ashore* la Deveselu, în România, respectă calendarul prestabilit, care prevede ca această etapă să fie finalizată în a doua jumătate a anului 2015, iar elemente ale sistemului terestru *Aegis* vor fi puse la dispoziția NATO și vor furniza o creștere semnificativă a capabilității NATO BMD. Totodată, s-a realizat dislocarea avansată a navelor *Aegis* cu capabilități BMD la Rota, în Spania;

- un număr de aliați dezvoltă, inclusiv prin cooperare multinațională, sau achiziționează capabilități de apărare adiționale împotriva rachetelor balistice - BMD, care ar putea fi puse la dispoziția Alianței, iar sistemele de comandă-control ale Capabilității Stratificate de Apărare Antirachetă în Teatrele de Operații (ALTBMD) și extinderea lor la apărarea teritoriului sunt eligibile pentru finanțarea din fonduri comune;

- Consiliul Nord-Atlantic trebuie să urmărească cu regularitate implementarea capabilității NATO BMD, să elaboreze un raport cuprinzător asupra

¹¹ STRATFOR, Situația statelor din fosta Uniune Sovietică după două decenii de la destrămarea uniunii, 21.09.2014, <http://www.stratfor.com>, accesat la 18.10.2014.

¹² REUTERS, Noile misiuni ale NATO nu vor soluționa crizele din Ucraina și Irak, 07.09.2014, <http://www.reuters.com>, accesat la 21.09.2014.

progreselor înregistrate și a problemelor ce necesită atenție pentru dezvoltarea sa viitoare, până la următorul summit NATO, din 2016.

Forțele NATO 2020 trebuie să devină moderne, flexibile, dinamice, interconectate, echipate, instruite și comandate la nivel de top: obiectivul rămâne prioritar și NATO reafirmă angajamentul de a-l îndeplini. Planul de acțiune al Alianței pentru creșterea nivelului de reacție completează și întărește *Forțele NATO 2020* prin îmbunătățirea gradului de pregătire al Alianței.

Scutul antirachetă reprezintă, în realitate, principalul pretext al nemulțumirilor Federației Ruse care, în repetate rânduri, s-a pronunțat asupra faptului că scutul reprezintă o amenințare la adresa sa.

Dislocarea de către Federația Rusă a unor sisteme de rachete în Crimeea, asociate cu prezența unei flote masive în Marea Neagră asigură un puternic vector de reacție la scutul antirachetă, cu amenințare directă pe elementele din Polonia, România și Turcia. Din Crimeea, Federația Rusă poate dezvolta pe cele trei axe mai sus menționate, simultan sau succesiv, acțiuni rapide, puternice și reactive la adresa elementelor scutului antirachetă.

Noua configurație a apărării ruse antirachetă se bazează pe sistemul de control automatizat al forțelor aeriene și apărării aerospațiale, conceput de societatea Almaz Anti. Rachetele sol-aer interceptoare, ca și sistemele mobile de apărare antirachetă și radarele vor fi conectate la centrul comun de control. În continuare, toate sistemele noi antirachetă, cum sunt rachetele S-500 și noile radare vor fi integrate în acest sistem¹³.

Din documentele Summitului, reies o serie de **obiective importante pentru România, printre care amintesc:**

- adoptarea Planului de acțiune pentru ridicarea capacității operaționale a NATO, prin care s-a decis prezența NATO pe teritoriul statelor de la frontiera de est a NATO, inclusiv pe teritoriul României, și care face referire la: intensificarea proceselor de instruire a elementelor NRF naționale; îmbunătățirea/pregătirea infrastructurii

de instruire și exerciții; elaborarea unui program extins de exerciții naționale pe termen lung; formularea cerințelor de instruire anuală și a cerințelor de exerciții „short notice” pentru VJTF; susținerea operației „Atlantic Resolve”; acordarea sprijinului națiunii-gazdă (Host Nation Support - HNS) pentru derularea unor exerciții NATO; realizarea instruirii viitoare în condițiile războiului hibrid.

- participarea la realizarea siguranței cibernetice;

- îmbunătățirea interoperabilității prin participarea la Inițiativa Forțelor Conectate (CFI) - participarea la Concepția privind instruirea în NATO, în perioada 2015-2020, participarea la exercițiul de mare vizibilitate TRJE 15 și la Programul de exerciții începând cu anul 2016;

- participarea la procesele de instruire individuală și colectivă în cadrul operației Resolute Support Mission, în Afganistan, începând cu ianuarie 2015;

- acordarea sprijinului pentru Ucraina pentru facilitarea participării la exerciții NATO;

- participarea efectivă la creșterea interoperabilității cu partenerii NATO prin sprijinul de instruire;

- participarea la realizarea securității maritime prin intensificarea instruirii la Marea Neagră.

3. Implicații viitoare ale deciziilor adoptate la Summit

De la Summitul de la Chicago din 2012, NATO și-a continuat reforma prin instituirea de noi politici, remodelarea și redimensionarea structurilor proprii și simplificarea procedurilor pentru îmbunătățirea eficienței și pentru a se asigura că Alianța este modernizată, dinamică și flexibilă, adaptabilă și în măsură să răspundă la variatele și multiplele provocări și amenințări cu care se confruntă și, mai ales cu care se va confrunta în viitorul apropiat. NATO s-a adaptat permanent pentru a permite continuarea reformei financiare, a fructificat eforturile Staff-ului Internațional și a Staff-ului Militar Internațional, și-a dezvoltat Structura de Comandă și a atins un

¹³ Mihaela Toth, Agenția AGERPRES, 15 mai 2013, <http://www.agerpres.com>, accesat la 27. 09.2014.

nivel de coerență ridicat între Agențiile sale.

Este de așteptat că se va lucra în continuare în domenii precum materializarea capacităților finanțate în comun, reformarea calitativă a administrației, mărirea transparenței și creșterea responsabilității, în special în ceea ce privește managementul resurselor financiare ale NATO.

Alianța rămâne formatul transatlantic consacrat pentru o apărare colectivă puternică și forumul esențial unanim recunoscut pentru consultări și decizii de securitate între aliați. NATO va rămâne o punte de legătură, va consolida mai departe relația transatlantică și va asigura resursele, capabilitățile și voința politică necesare pentru a asigura faptul că Alianța rămâne gata oricând să facă față oricărei provocări.

Summitul de la Newport a fost ultimul pentru fostul premier danez Anders Fogh Rasmussen în calitate de secretar general al NATO, mandatul său de cinci ani încheindu-se la 1 octombrie 2014. Acesta a fost înlocuit de norvegianul Jens Stoltenberg, care a asistat la Summit în calitate de observator.

În urma summitului, România, are un plan de contingentă și un plan de acțiune, în cazul în care ar fi atacată, în condițiile în care militarii de la NATO, sub comanda SACEUR-ului – Comandamentul Suprem al Puterilor Aliate din Europa – au elaborat scenariile prin care securitatea țării noastre ar putea fi afectată și aceste scenarii vizează varianta atacului României de pe mare, terestru, și din aer.

În același context, planul de acțiune dă soluțiile și contramăsurile adoptate de Alianță pentru a apăra România, alături de propriile ei forțe armate¹⁴.

Armata Română este pregătită să primească echipamente noi.

Avem o industrie de apărare care încă poate să construiască la standarde NATO mașini blindate, tancuri moderne, transportoare blindate, echipate cu ultimele tehnologii, cu condiția ca armata să primească bani din bugetul de stat pentru acest

lucru¹⁵.

Măsurile din planul de acțiune se vor finaliza printr-o prezență militară semnificativă și continuă aeriană, terestră, navală, inclusiv cu forțe speciale, iar, în acest context, pe teritoriul României va crește numărul de militari ai forțelor NATO.

Flota americană va asigura o prezență consistentă, care să desfășoare exerciții comune cu flota militară a României, a Bulgariei și a Turciei¹⁶.

Se va continua programul de amplasare a elementelor scutului antirachetă, baza de la Deveselu va fi operaționalizată la finalul anului 2015 și va intra în comanda NATO atunci când toată investiția, inclusiv faza a treia, va fi finalizată.

Summitul a demonstrat, încă o dată, că NATO rămâne singura opțiune viabilă în fața arsenalului Federației Ruse. Cele trei referințiale fierbinți de pe agenda summitului - Afganistanul, Ucraina și Orientul Mijlociu, inclusiv ISIL - reprezintă un triumf de instabilitate și un focar de insecuritate, o centură de foc care înconjoară Federația Rusă și care creează temeri la Moscova în privința tangenței la joncțiune dintre Rusia și NATO. Chiar dacă nivelul de ambiție al americanilor este ridicat în zona ucrainiană, Federația Rusă nu va permite ca NATO să se extindă în acest spațiu, și va încerca să mențină o situație conflictuală în est, un teren de război permanent, o tablă de șah pe care se vor juca interesele strategice ale „ursului rusesc” contra „vulturului american”.

Concluzii

Summitul NATO din 2014 a marcat, la nivel oficial, un nou început, un referențial în abordarea viitoarelor relații dintre NATO și Federația Rusă. La Summitul NATO de la Newport, Alianța a recunoscut, neoficial, faptul că fără creșterea bugetelor apărării țărilor membre NATO, în special a celor europene, la un nivel de minim 2% din valoarea PIB-ului intern, Alianța nu poate menține

¹⁴ Declarația de presă a președintelui României, domnul Traian Băsescu, susținută duminică, 7 septembrie 2014, la Palatul Cotroceni, http://www.presidency.ro/?_RID=det&tb=date&id=13875&_PRID=, accesat la 31.10.2014.

¹⁵ Declarația de presă a președintelui României, domnul Traian Băsescu, susținută duminică, 7 septembrie 2014, la Palatul Cotroceni, http://www.presidency.ro/?_RID=det&tb=date&id=13875&_PRID=, accesat la 31.10.2014.

¹⁶ Declarația președintelui Barack Obama în cadrul lucrărilor Summitului NATO din 3-5 septembrie.

o capacitate de reacție adecvată la o provocare intempestivă și masivă.

Agenda Summitului NATO din septembrie 2014 a cunoscut adaptări din mers, războiul hibrid din Ucraina fiind un element de noutate, cu care Alianța nu s-a mai confruntat până acum. Summitul NATO a marcat o nouă etapă în competiția dintre cele două părți.

De asemenea, a arătat faptul că, oricând, balanța de putere se poate schimba într-un timp relativ scurt.

Prin decizia de a înființa un comandament de nivel divizie și unul de nivel batalion în România, staționarea unor forțe de peste 600 de pușcași marini în baza de la Mihail Kogălniceanu, precum și prezența în Marea Neagră a navelor de luptă americane, coroborate cu elementele scutului antirachetă de la Deveselu, consider că România este adusă în avangarda NATO, cu toate riscurile și amenințările care decurg din acest nou statut.

Prin anexarea Crimeei, Rusia a făcut un pas înainte și deschide o posibilă nouă cursă a înarmărilor.

Elementele scutului antirachetă american din Polonia, România și Turcia, precum și din Marea Neagră vor putea fi contracarate, în cazul unor lansări, în porțiunea de accelerare a rachetelor, adică mult mai ușor, de către elementele antirachetă rusești care vor fi dispuse în Crimeea și pe navele rusești care se înmulțesc permanent în Marea Neagră și în Nordul înghețat, dominat tot de ruși.

În următorii 10-15, ani vom asista la re poziționări masive de forțe, la dislocări și redislocări rapide de trupe, la scenarii și provocări punctuale, zonale și regionale, la refaceri de alianțe și la experimentări de noi tipuri de tehnică, toate realizate de marile puteri economico-militare, în detrimentul popoarelor și a populațiilor.

BIBLIOGRAFIE:

1. Declarația de presă a președintelui României, domnul Traian Băsescu, susținută vineri 5 septembrie 2014, la finalul lucrărilor Summitul Tratatului Atlanticului de Nord (NATO) de la Newport (Țara Galilor, Regatul Unit al Marii Britanii și Irlandei de Nord), <http://www.presidency.ro/>
2. Declarația Summitului din Țara Galilor adoptată de șefii de stat și de guvern participanți la reuniunea Consiliului Nord Atlantic din Țara Galilor, 4-5 septembrie 2014, <http://www.mae.ro/>
3. Declarația de presă a președintelui României, domnul Traian Băsescu, susținută duminică, 7 septembrie 2014, la Palatul Cotroceni, <http://www.presidency.ro/>
4. DEJOVSKY, Mary, *News of a Russian Arms Buildup Next to Ukraine is Part of Propaganda War*, 11 April 2014, <http://www.theguardian.com/commentisfree/2014/apr/11/russian-arms-buildup-ukraine-propaganda-war-nato/>
5. Portalul NATO, www.nato.int/cps/en/natohq/news
6. The Epoch Times, *Summitul NATO din Țara Galilor, sub semnul retragerii din Afganistan și al crizei din Ucraina*, <http://epochtimes-romania.com/www.stratfor.com>
7. Agerpres, www.agerpres.com
8. Reuters, www.reuters.com

Această lucrare a fost posibilă prin sprijinul financiar oferit prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013, cofinanțat prin Fondul Social European, în cadrul proiectului POSDRU/159/1.5/S/138822, cu titlul „Rețea Transnațională de Management Integrat al Cercetării Doctorale și Postdoctorale Inteligente în Domeniile „Științe Militare”, „Securitate și Informații” și „Ordine Publică și Siguranță Națională” - Program de Formare Continuă a Cercetătorilor de Elită – “SmartSPODAS”.”

DINAMICA DEZVOLTĂRII PSAC: PUNCTE DE REFERINȚĂ ȘI SCENARII VIITOARE

Valentin IACOB *

Această lucrare explorează opțiunile alternative posibile ale securității europene pentru următorii 15 ani, cu focalizare pe domeniul militar. Deplasarea centrului de greutate economic global din arealul Euro-Atlantic către Asia-Pacific, dependența crescândă a Europei față de importurile de hidrocarburi, reorientarea strategică a SUA către Asia și provocările majore de securitate existente în vecinătatea Europei vor testa coeziunea Uniunii Europene (UE) și vor influența dezvoltarea unei arhitecturi comune de securitate. Europa se află la o răscruce strategică și viitorul Politicii de securitate și apărare comună (PSAC) va fi, cel mai probabil, determinat de deciziile luate în următorii cinci ani.

Sunt luate în calcul patru scenarii alternative generate în baza a cinci factori principali și incertitudinile asociate acestora. Acești factori au potențialul de a influența viitorul securității europene chiar până în anul 2030, UE având opțiunea de a rămâne în continuare un actor influent la nivel regional și, posibil, la nivel global, sau de a deveni un actor de securitate irelevant, lipsind Statele Unite de un partener solid în lupta împotriva amenințărilor mondiale.

Cuvinte-cheie: *Uniunea Europeană, securitate, strategic, apărare, scenarii, factori, energie, capacități.*

Introducere

Anul 2014 a marcat aniversarea unui centenar de la debutul Primului Război Mondial, care a declanșat o perioadă tumultuoasă în istoria omenirii. Începutul sângeros al secolului XX a continuat cu al Doilea Război Mondial, după care a urmat Războiul Rece între cele două tabere separate de Cortina de Fier.

Căderea zidului Berlinului și reunificarea Germaniei au oferit Europei o șansă la reconciliere și, totodată, șansa de a depăși rivalitățile trecutului, care au pătat cu mult sânge istoria Bătrânului Continent. Curentul emergent de cooperare intracomunitară a dus la evoluții semnificative în ultima decadă a secolului XX, iar Comunitatea Economică Europeană (CEE), transformată în Uniunea Europeană (UE), a spulberat toate barierele trecutului și a continuat să evolueze rapid printr-un mult-așteptat proces de integrare.

În ceva mai mult de 100 de ani, situația în

* **Colonel Valentin IACOB** este șef de Stat Major al unei brigăzi din structura Forțelor Terestre, la Tîrgu-Mureș. E-mail: iacobval@yahoo.com

Europa s-a schimbat radical, evoluând de la bătăliile sângeroase duse pentru crearea statelor națiuni, în secolul XIX, la „revoluții de catifea” menite să diminueze rolul statelor, către sfârșitul secolului XX.

Secolul XXI a adus în prim-plan noi provocări de securitate: amenințări asociate terorismului, state eșuate, arme de distrugere în masă și, mai recent, amenințări cibernetice; toate acestea au căpătat noi dimensiuni într-o eră de progres tehnologic fără precedent. Globalizarea a susținut creșterea economică mondială și a încurajat țările emergente să joace un rol mai activ pe scena geopolitică internațională. Lumea a devenit mai interconectată ca niciodată, iar efectul în cascadă ce a urmat crizei financiare începute în America în 2007 a scos în evidență câteva din pericolele ascunse ale interdependenței, cu implicații serioase pe linia securității.

După ce a trecut printr-un proces accelerat de extindere în ultimii ani, la sfârșitul anului 2013, UE număra 28 de țări membre, cu o populație totală de 505,7 milioane locuitori¹. Conform datelor statistice furnizate de Banca Mondială, în 2012, PIB-ul UE era de 16,69 trilioane dolari, depășind PIB-ul SUA și pe cel al Chinei.

Numărul total de personal militar activ al UE era în 2012 de 1,45 milioane², depășind ușor pe cel de 1,43 milioane³ al SUA. Deși efectivele militare au trecut recent prin reduceri succesive, cifrele de personal sunt totuși impresionante, însă, până în prezent, UE a manifestat predilecție pentru întrebuițarea instrumentului economic în rezolvarea problemelor de securitate, favorizând utilizarea metodelor persuasive, și nu a celor militare, coercitive. Până în prezent, această

abordare a oferit rezultate satisfăcătoare, dar viitorul nu oferă o perspectivă îmbucurătoare din acest punct de vedere, ca urmare a schimbărilor semnificative în peisajul economic mondial.

Proiecțiile elaborate de Fondul Monetar Internațional (FMI) estimau că economia Chinei o va depăși pe cea a Statelor Unite la finalul anului 2014, cu PIB-ul calculat în baza parității puterii de cumpărare – PPC (engl. *Purchasing Power Parity* - PPP)⁴. Cu numai o decadă în urmă, PIB-ul Chinei reprezenta doar o treime din cel al SUA.

Expansiunea rapidă a economiilor asiatice va determina permutarea centrului de gravitate economic global din Atlantic în Pacific, proces care va fi însoțit de o scădere drastică a influenței pe care marile țări europene o exercitau în lume. Mai mult decât atât, este de așteptat ca modificările din ierarhia economică internațională să fie însoțite de probleme de securitate care pot schimba ordinea globală actuală și care pot influența viitoarele opțiuni pe linie de securitate ale UE.

La sfârșitul secolului XIX, Statele Unite au depășit Imperiul Britanic, devenind prima economie a lumii. Din acel moment, și mai ales după 1990, SUA a exploatat poziția sa de lider economic pentru a contracara amenințările de securitate mondiale cu sprijinul aliaților săi europeni, care, la rândul lor, ocupau poziții fruntașe în clasamentul economic global.

Trecerea Chinei în poziția de lider economic și sprijinul mai fragil de care beneficiază SUA din partea unor aliați europeni, care nu mai sunt atât de potenți economic, vor determina schimbări majore în modul de rezolvare a problemelor de securitate globale.

La momentul actual, UE se confruntă cu probleme semnificative în domeniul energetic, iar această situație va influența politica externă a Uniunii în anii viitori, ca urmare a dependenței

¹ Eurostat Press Office, „European demography”, în *News release* 173 (2013), disponibil la http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_PUBLIC/3-20112013-AP/EN/3-20112013-AP-EN.PDF, accesat la 30.10.2014.

² European Defence Agency, *Defence Data 2012*, p. 5, disponibil la <http://www.eda.europa.eu/docs/default-source/eda-publications/defence-data-booklet-2012-web>, accesat la 30.10.2014.

³ U.S. Census Bureau, Statistical Abstract of the United States: 2012, *Table 509. Military Personnel on Active Duty by Location: 1980 to 2010*, disponibil la <http://www.census.gov/compendia/statab/2012/tables/12s0509.pdf>, accesat la 30.10.2014.

⁴ World Economic Outlook Database, *Gross domestic product based on purchasing-power-parity (PPP) valuation of country GDP*, disponibil la <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2014/02/weodata/weorept.aspx?sy=2012&ey=2019&scsm=1&ssd=1&sort=country&ds=.&br=1&c=924%2C111&s=PPPGDP&grp=0&a=&pr.x=73&pr.y=8>, accesat la 30.10.2014.

de importurile de hidrocarburi. Conform datelor publicate de Comisia Europeană, importurile de petrol au atins 84,7% în anul 2010, cele de gaz ajungând la 62,4%⁵. Atitudinea imprevizibilă a Rusiei și instabilitatea din Orientul Mijlociu au determinat UE să caute soluții pentru a-și diversifica portofoliul surselor de energie. Însă diversificarea și explorarea de noi opțiuni prezintă o serie de riscuri asociate pe care UE va trebui să le adreseze pentru a-și îndeplini obiectivele de securitate energetică.

1. Evoluția Politicii de Securitate și Apărare Comună (PSAC)

Europa a parcurs un remarcabil proces de transformare, care a început cu înființarea Comunității Europene a Cărbunelui și Oțelului în 1950. Sub amenințarea sovietică, dar protejată de umbrela de securitate a NATO, Comunitatea Europeană a evoluat gradual către stabilirea unei piețe comune și deschiderea a numeroase căi de cooperare.

Imediat după prăbușirea comunismului și reunificarea Germaniei, tratatul de la Maastricht, semnat în 1992, a dus la crearea Uniunii Europene pe trei piloni principali: Comunitățile Europene (CE), Politica Externă și de Securitate Comună (PESC) și Cooperarea Polițienească și Judiciară în Materie Penală (CPJMP)⁶.

Înainte de sfârșitul Războiului Rece, Comunitățile Europene au avut nevoie de patru decenii să evolueze de la 6 la 12 membri; după 1993, însă, UE s-a dezvoltat exponențial, integrând 16 noi membri în numai 20 de ani.

Criza financiară mondială care a început în America în anul 2007, s-a transferat în Europa în următorul an, relevând fragilitatea politicilor economice și fiscale europene. Criza a expus, de asemenea, pericolele ascunse ale încercărilor de

a utiliza funcția de „derulare rapidă” în procesul de integrare de noi membri și multe domenii noi într-o perioadă scurtă de timp. În ultimii 5 ani, Bruxelles a acordat multă atenție stabilității fiscale a Uniunii, fapt ce a condus la frânarea progreselor înregistrate în domeniul apărării comune.

Ideea creării unei arhitecturi integrate de securitate europeană a apărut încă din anii 1950, când primul-ministru francez René Pleven a susținut „crearea unei Armate Europene”⁷. Planul lui Pleven a fost lansat mult prea curând după război pentru a se bucura de un sprijin larg, mai ales că SUA considera această abordare ca fiind o subminare a sprijinului pentru NATO. Totuși, a stat la baza încercărilor de creare a Comunității de Apărare Europeană (CAE) în 1952 care, doi ani mai târziu, a evoluat în Uniunea Vest Europeană (UVE).

Dezbaterile pe subiectul apărării comune au continuat, dar nu s-au concretizat în rezultate tangibile. NATO era unanim considerată de europeni ca fiind unica organizație de securitate capabilă să apere Bătrânul Continent de amenințarea sovietică.

Procesul de creare a unei arhitecturi comune de securitate a cunoscut un progres notabil în 1992, când Tratatul privind Uniunea Europeană a dedicat politicii externe și de securitate comună (PESC) cel de-al doilea pilon de bază al Uniunii. Tratatul a permis UVE să se transforme în componenta de apărare a UE și a prevăzut inclusiv „definirea treptată a unei politici de apărare comune care poate conduce la o apărare comună.”⁸

Gama de misiuni sintetizată în PESC a fost detaliată într-o listă cunoscută sub numele de „misiunile Petersberg” care cuprindea, în mare

⁵ European Commission, *EU energy in figures*, (Luxembourg: Publications Office of the EU, 2012), p. 20, disponibil la http://ec.europa.eu/energy/publications/doc/2012_energy_figures.pdf, accesat la 30.10.2014.

⁶ „Treaty of Maastricht on European Union”, Summaries of EU legislation, 1992, disponibil la http://europa.eu/legislation_summaries/institutional_affairs/treaties/treaties_maastricht_en.htm, accesat la 30.10.2014.

⁷ Ștefan Gănzle and Allen G. Sens, (coordonatori), *The changing politics of European security: Europe alone?* (Basingstoke and New York: Palgrave Macmillan, 2007), p. 7.

⁸ „Consolidated versions of the Treaty on European Union and the Treaty on the Functioning of the European Union,” Official Journal C 326, 26/10/2012 P. 0001 - 0390, art. 24, disponibil la <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/HTML/?uri=CELEX:12012M/TXT&from=EN>, accesat la 30.10.2014.

parte, misiuni umanitare și de salvare, dezarmare, prevenirea conflictelor și de menținere a păcii⁹.

Nivelul de ambiție european a fost ridicat în 1999, prin „Obiectivul fundamental” stabilit la Helsinki. Acest obiectiv identifica necesitatea înființării unei capacități până în anul 2003 care „să fie în măsură să se disloce rapid și să susțină un pachet de forțe care să execute întregul spectru de misiuni tip Petersberg..., în operații până la nivel corp de armată (până la 15 brigăzi sau 50.000-60.000 militari).”¹⁰ Acest obiectiv s-a dovedit a fi „un pod prea îndepărtat” pentru acel moment, iar UE a rămas doar la stadiul de intenție în realizarea acestui deziderat. Totuși, ambiția de a realiza o capacitate de genul celei menționate mai sus nu a dispărut complet din gândirea europeană, iar unul dintre scenariile elaborate în această lucrare explorează potențialul strategic al obiectivului fundamental de la Helsinki.

Strategia Europeană de Securitate din 2003, intitulată „O Europă sigură într-o lume mai bună” a asigurat cadrul conceptual strategic pentru apariția ulterioară a PSAC și a definit cinci amenințări principale. Interesant de remarcat este faptul că strategia nu individualizează nici o amenințare existențială convențională pentru securitatea Europei și clasează pe primele locuri terorismul și proliferarea armelor de distrugere în masă (ADM), reprezentând, din acest punct de vedere, o imagine în oglindă a Strategiei de Securitate Naționale Americane din aceea perioadă. Totuși, strategia europeană nu a fost destul de „cuprinzătoare” în ceea ce privește îngrijorarea statelor Central și Est Europene cu privire la Rusia și comportamentul imprevizibil al acesteia.

În deplină concordanță cu predilecția manifestată pentru „politica pașilor mărunți”, UE a scăzut nivelul de ambiție la crearea de „Grupări tactice” pentru a fi „pregătită pentru a partaja responsabilitatea în materie de securitate

globală și pentru a construi o lume mai bună”¹¹. Acest nou deziderat a fost inclus în „Obiectivul global 2010” care prevedea punerea la dispoziția UE a unor grupări tactice de nivel batalion fiecare cu un efectiv de 1500 militari. Grupările tactice ale UE trebuiau să poată fi dislocate și să se autosustină în operații pentru o perioadă de 30 zile, cu posibilitatea de a rămâne în teatru pentru 120 de zile dacă erau reprovizionate. Conceptul a luat naștere în urma unei propuneri Franco-Britanice, care a beneficiat imediat și de sprijinul Germaniei. Operațiunea „Artemis” condusă de UE și executată sub mandat ONU în Republica Democrată Congo în vara anului 2003 a scos în evidență avantajele creării și întrebuințării acestui tip de capacități.

Pentru a coordona mai bine eforturile de integrare în domeniul apărării, Consiliul de Miniștri a creat în 2004 Agenția Europeană de Apărare (AEA) cu scopul de „a îmbunătăți capacitățile de apărare ale Uniunii Europene în domeniul gestionării situațiilor de criză și de a susține PESA în starea sa actuală și în dezvoltarea sa viitoare.”¹² Crearea AEA a reprezentat un pas important în direcția înființării unei arhitecturi instituționalizate de cooperare în managementul crizelor, în domeniul armamentului, în consolidarea bazei tehnologice și industriale de apărare și în cercetare. Reprezentantul pentru politică externă al EU a devenit șef al agenției, creându-se astfel premisele unei mai bune coordonări între politici și acțiunile întreprinse de UE în domeniul securității.

Tratatul de la Lisabona, semnat în 2007, a adus o serie de amendamente la prevederile anterioare ale tratatelor UE și a încorporat unele teme propuse în Tratatul Constituțional neratificat din 2004. Politica de Securitate și Apărare Comună (PSAC) a înlocuit fosta Politică Europeană de Securitate și Apărare (PESA) și gama inițială

⁹ „Petersberg Tasks,” Summaries of EU legislation, 1992, disponibil la http://europa.eu/legislation_summaries/glossary/petersberg_tasks_en.htm, accesat la 30.10.2014.

¹⁰ European Union, External Action Service, *About CSDP - Military Headline Goals*, disponibil la http://eeas.europa.eu/csdp/aboutcsdp/military_headline_goals/index_en.htm, accesat la 30.10.2014.

¹¹ Consiliul Uniunii Europene, *Strategia Europeană de Securitate*, „O Europă sigură într-o lume mai bună”, 2003, pp.1, disponibilă la <http://consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/031208ESSIRO.pdf>, accesat la 30.10.2014.

¹² Council of the European Union, *Council Joint Action 2004/551/CFSP*, 2004, art. 2, disponibil la <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/HTML/?uri=CELEX:32004E0551&from=EN>, accesat la 30.10.2014.

de misiuni stabilite pentru operațiile UE a fost extinsă prin includerea acțiunilor comune pentru dezarmare, misiunilor de consiliere și asistență militară și stabilizare post-conflict¹³.

De asemenea, tratatul a extins competențele AEA și a creat fundamentul Cooperării Structurate Permanente, prin care țările membre „să-și dezvolte și mai intens capacitatea de apărare și să pună la dispoziție unități de luptă pentru misiunile planificate.”¹⁴ Intrat în vigoare din 2009, tratatul de la Lisabona a contribuit la crearea unei arhitecturi necesare viitoarei politici comune de apărare, care să aibă potențialul de a evolua pe deplin într-o apărare comună a Uniunii.

„Prevederile cheie referitoare la politica de securitate cuprinse în tratatul de la Lisabona pot fi sintetizate în două cuvinte: coerență și capabilități”¹⁵ a subliniat Anand Menon, fost consilier în comitetul UE al Camerei Lorzilor din Parlamentul Britanic.

O prevedere progresistă în ceea ce privește apărarea a fost introdusă în tratat sub forma unei clauze de asistență colectivă, care stipula că „în cazul în care un stat membru ar face obiectul unei agresiuni armate pe teritoriul său, celelalte state membre sunt obligate să îi acorde ajutor și asistență prin toate mijloacele de care dispun, în conformitate cu articolul 51 din Carta Organizației Națiunilor Unite.”¹⁶ Mulți au privit această clauză drept o duplicare a articolului 5 al NATO însă, mai realist, ar putea fi tratată drept un angajament la coeziune decât la apărare colectivă. Tratatul face o distincție clară între cele două și

consideră clauza de asistență colectivă ca fiind pe deplin compatibilă cu prevederile Tratatului Atlanticului de Nord.

După reintegrarea Franței în structurile militare ale NATO în 2009, politica de apărare comună a primit un suflu nou prin tratatele de la Lancaster House, semnate în 2010. Dezvoltând inițiativele anterioare lansate prin declarația comună de la Saint-Malo din 1998, Franța și Marea Britanie au semnat un parteneriat strategic de cooperare în domeniul securității și apărării pentru 50 de ani. Principala motivație a semnării acordului a fost subliniată foarte elocvent de către Secretarul Britanic al Apărării, Dr. Liam Fox: „Sunt foarte multe motive pentru care această cooperare are sens. Suntem singurele țări din UE care dețin arme nucleare. Avem cele mai mari bugete pentru apărare și suntem singurii care posedă reale capabilități expediționare pe scară largă.”¹⁷

Dacă privim aceste dezvoltări prin prisma PSAC, parteneriatul anglo-francez poate reprezenta, pentru securitatea europeană, ceea ce SUA este pentru NATO, deoarece poate focaliza eforturile Uniunii și poate îndeplini rolul de locomotivă care să ajute membrii UE să înainteze pe calea cooperării în securitate și apărare. Din acest punct de vedere, două prevederi ale acordului prezintă o importanță aparte: înființarea unei Forțe Expediționare Comune Întrunite (engl. Combined Joint Expeditionary Force - CJEF) și capacitatea de a disloca, imediat după 2020, un grup de luptă integrat având în compunere un portavion.

Operația „Unified Protector” desfășurată în Libia în 2011, a reprezentat un prim test al cooperării militare anglo-franceze. Chiar dacă operația s-a desfășurat sub egida NATO, intervenția din Libia a avut o semnificație aparte pentru UE din mai multe considerente: două dintre statele membre puternice asigurau comanda unei operații de luptă a NATO, în timp ce SUA aveau rol de sprijin; capabilitățile navale și aeriene

¹³ „Politica de securitate și apărare comună,” Sinteze ale legislației UE, disponibil la http://europa.eu/legislation_summaries/institutional_affairs/treaties/lisbon_treaty/ai0026_ro.htm, accesat la 30.10.2014.

¹⁴ Ibidem.

¹⁵ Anand Menon, „European Defence Policy from Lisbon to Libya”, *Survival: Global Politics and Strategy*, vol. 53 no. 3, June-July 2011, p. 76.

¹⁶ Jurnalul Oficial al Uniunii Europene, *Tratatul de la Lisabona de modificare a Tratatului privind Uniunea Europeană și a Tratatului de instituire a Comunității Europene, semnat la Lisabona, 13 decembrie 2007*, art. 27(7) disponibil la <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/HTML/?uri=OJ:C:2007:306:FULL&from=RO>, accesat la 30.10.2014.

¹⁷ U.K. Government, Ministry of Defence, *UK-France Defence Co-operation Treaty*, 2010, disponibil la <https://www.gov.uk/government/news/uk-and-france-make-final-step-towards-co-operation-treaty--2>, accesat la 30.10.2014.

întrebuințate făceau parte din forțele aparținând viitorului grup de luptă integrat anglo-francez (care include portavionul Charles de Gaulle și gruparea de reacție rapidă britanică bazată pe nava HMS Ocean¹⁸); operația a constituit o oportunitate de a căpăta experiență și de a evalua posibilitățile viitoare de intervenție sub conducerea UE. De asemenea, lecțiile identificate au contribuit la dezvoltarea viitoare a conceptului Forței Expediționare Comune Întrunite (CJEF).

La finele anului 2013, au avut loc două evenimente majore, care urmau să-și pună serios amprenta asupra viitorului PSAC: al treilea Summit al Parteneriatului Estic care a avut loc la Vilnius, Lithuania în perioada 28-29 noiembrie și reuniunea Consiliului UE desfășurată între 19 și 20 decembrie 2013.

Summitul a analizat rezultatele obținute în cei 10 ani de implementare a „politicii de vecinătate” și a utilizat puterea de persuasiune a UE pentru a oferi, așa cum spunea José Manuel Durão Barroso, „o nouă perspectivă cetățenilor din Armenia, Azerbaijan, Belarus, Georgia, Moldova și Ucraina.”¹⁹ Noua perspectivă menționată de fostul președinte al UE era zona de liber schimb aprofundată și cuprinzătoare (ZLSAC). UE a reușit în cazul Moldovei și Georgiei, dar a eșuat cu Ucraina. Abordarea lipsită de eficiență a europenilor a precipitat criza din Est și a arătat limitele întrebuirii de către UE a „puterii magnetice” de a atrage parteneri bazându-se numai pe instrumente economice și diplomatice.

Cel de-al doilea eveniment, reuniunea Consiliului UE, a avut ca temă principală securitatea sub deviza „apărarea contează”. Concluziile reuniunii au subliniat că „UE și țările membre trebuie să-și asume mai multe responsabilități în acțiunile întreprinse pentru a răspunde amenințărilor dacă intenționează să contribuie la menținerea păcii și securității prin

PSAC împreună cu partenerii principali ca ONU și NATO.”²⁰ Printre cele mai importante subiecte dezbătute, s-au regăsit necesitatea consolidării bazei industriale și tehnologice europene din domeniul apărării, a stabilirii unui cadru pentru politica UE de apărare cibernetică și a conceperii unei strategii de securitate maritimă comună, mesajul principal fiind „realizarea unei cooperări mai strânse pentru a răspunde provocărilor în domeniul securității energetice.”²¹

După Lisabona, PSAC a înregistrat progrese remarcabile: 34 de misiuni și operații pe trei continente au fost executate sub egida UE începând cu anul 2002.²² Cooperarea cu NATO a evoluat continuu și este permanent subliniată de lideri ai celor două organizații, care au 22 de state membre comune.

Acordul „Berlin Plus” a asigurat UE accesul la capacitățile de planificare și la mijloacele colective ale NATO pentru operații de gestionare a crizelor. Optica SUA referitoare la PSAC s-a nuanțat și îmbunătățit de-a lungul timpului. Institutul Brookings nota, în 2011, că pe ambele țărmuri ale Atlanticului atitudinea s-a schimbat în mai puțin de o decadă: „În contrast puternic cu anii de început ai PSAC, când Primul Ministru Tony Blair încerca să convingă administrațiile președinților Clinton și Bush în privința avantajelor aduse SUA de cooperarea membrilor UE în domeniul apărării, în perioada premergătoare alegerilor generale din Marea Britanie din toamna anului 2009, oficiali ai administrației președintelui Obama încercau să convingă Partidul Conservator britanic că eforturile de integrare din domeniul apărării ale UE sunt benefice intereselor Marii Britanii.”²³

²⁰ European Council, Meeting 19-20 December 2013, *Conclusions adopted*, pp. 2, disponibil la http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ec/140214.pdf, accesat la 30.10.2014.

²¹ Ibidem, p. 5.

²² CSDP Mission Analysis Partnership, hosted by ISIS Europe, *CSDP Map - Mission Chart*, 2014, disponibil la <http://www.csdpmap.eu/mission-chart>, accesat la 30.10.2014.

²³ Clara M. O'Donnell, „The Future of EU-U.S. Security and Defense Cooperation: What Lies Ahead?”, Brookings Institute, EU Institute for Security Studies, 2011, disponibil la <http://www.brookings.edu/research/opinions/2011/10/03-us-eu-defense-odonnell>, accesat la 30.10.2014.

¹⁸ Embassy of France in U.K., *Defence Cooperation, Steps towards French and British cooperation*, 2012, disponibil la <http://www.ambafrance-uk.org/Defence-cooperation>, accesat la 30.10.2014.

¹⁹ European Commission, „Third Eastern Partnership summit, Vilnius 28-29 November 2013”, *Press Releases Database* (2013), disponibil la http://europa.eu/rapid/press-release_IP-13-1169_en.htm, accesat la 30.10.2014.

Până în prezent, UE a reușit să implementeze o strategie de securitate, a creat cadrul instituțional necesar, a întrebuințat grupări tactice în operații și, recent, a beneficiat de un suflu nou prin cooperarea mai strânsă franco-britanică în domeniul apărării. Totuși, aceste eforturi, deși notabile, nu au oferit UE capacități robuste pentru implementarea deplină a unei politici externe comune și apărarea intereselor Uniunii și membrilor săi. A fost oare obiectivul fundamental, stabilit la Helsinki, de a avea 15 brigăzi, o greșală de calcul, sau a fost total nerealist?

În prezent, se pare că PSAC se află la o răscruce strategică la care trebuie luate decizii importante pentru a sprijini UE să răspundă cu succes provocărilor actuale.

2. Factori-cheie care pot influența viitorul securității europene

Sunt cinci factori-cheie relevanți pentru scenariile elaborate în această lucrare: situația economică, securitatea energetică, mediul de securitate din vecinătatea Europei, orientarea strategică a SUA către Asia-Pacific și coeziunea UE. Acești factori pot influența deciziile referitoare la viitorul PSAC și orice proiecții viitoare privind integrarea militară.

2.1. Situația economică

Evoluția viitoare a PSAC este influențată, în mare măsură, de prosperitatea economică a statelor membre care, la rândul ei, depinde atât de modul în care UE va reuși să-și promoveze interesele într-o lume tot mai interdependentă, cât și de abilitatea Uniunii de a implementa eficient reforme interne (intracomunitare).

Având cel mai mare PIB din lume, UE are patru reprezentanți în topul mondial al primelor 10 economii: Germania pe poziția 4, Franța pe 5, Marea Britanie pe 6 și Italia pe locul 9²⁴. Luând în calcul tendințele actuale într-o proiecție liniară, un studiu al PricewaterhouseCoopers estimează că, în anul 2030, Germania va fi singura țară UE

din primele șapte economii ale lumii, în timp ce Rusia poate deveni cea mai mare economie europeană până în anul 2020, când poate ocupa poziția 5 în clasamentul global.²⁵ Proiecțiile arată că Marea Britanie poate ajunge pe poziția 9, cu Franța închizând topul primelor 10.

Previziunile pentru anul 2050 au o tentă mult mai sumbră pentru cele mai puternice state ale UE; numai două dintre acestea vor rămâne în top 10 (Germania pe 9 și Franța pe 10). Dacă studiul este realist și proiecțiile se adevăresc, nici un membru european actual al G-7 nu va mai fi în primele șapte economii ale lumii; acest fapt poate genera ample dezbateri la nivel internațional referitoare la relevanța grupului G-7 și poate cauza dezechilibre strategice majore.

UE a trecut recent prin prima criză economică serioasă de la intrarea în vigoare a Tratatului de la Maastricht, iar consecințele au scos în evidență riscurile unui proces de integrare prea rapid. Introducerea monedei unice fără crearea unui cadru instituțional adecvat și a structurilor care să vegheze la responsabilitatea fiscală a cauzat dezechilibre și convulsii intra-comunitare majore. Criza a arătat că UE este încă vulnerabilă atât în interior, din cauza lipsei de coeziune a membrilor, cât și în exterior, ca urmare a efectelor globalizării.

În decembrie 2013, președintele Consiliului European afirma la o reuniune internațională desfășurată la Monaco: „...trăim în prezent într-o lume cu adevărat interdependentă. Și nu ne-am fi dat seama de acest fapt mai bine decât trecând prin criza financiară, a cărei erupție vulcanică a cuprins rapid întreaga planetă. Ne-a adus pe marginea prăpastiei!”²⁶ Într-adevăr, criza care a erupt în 2007 în SUA și care a ajuns în Europa în anul următor a dus moneda euro aproape

²⁴ The World Bank, European Union, 2012, disponibil la <http://data.worldbank.org/country/EUU>, accesat la 30.09.2014.

²⁵ PricewaterhouseCoopers Economics, „The BRICs and beyond: prospects, challenges and opportunities, *World in 2050*, January 2013, pp. 2, disponibil la https://www.pwc.com/en_GX/gx/world-2050/assets/pwc-world-in-2050-report-january-2013.pdf, accesat la 30.10.2014.

²⁶ Herman Van Rompuy, President of the European Council, (6th World Policy Conference, Monaco, December 2013), pp. 2, disponibil la http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ec/140091.pdf, accesat la 30.10.2014.

de prăbușire și a scos în evidență pericolele interdependenței economice și financiare.

În contextul actual, globalizarea și interdependența diminuează simțitor eficacitatea arsenalului de putere persuasivă a UE bazată, în mare parte, pe întrebuițarea instrumentului economic al puterii. În trecutul recent, spectrul sancțiunilor economice ar fi fost, în multe cazuri, de ajuns pentru a schimba comportamentul unui stat în relațiile internaționale. Sancțiunile păreau eficiente într-o lume dominată economic de SUA, care beneficiau de sprijinul unor aliați europeni puternici, mai ales din punct de vedere economic. În zilele noastre, când topul primilor 10 din clasamentul economic global suferă modificări substanțiale, ca urmare a „creșterii economiilor emergente”, întrebarea legitimă care apare este dacă sancțiunile vor fi la fel de eficiente fără a beneficia de susținerea coercitivă a puterii militare.

O altă fațetă a interdependenței într-o lume multipolară este legată de dimensiunea economică a unui stat. În cazul în care vizează un actor important din acest punct de vedere, așa cum este Rusia în criza ucraineană, sancțiunile pot deveni foarte împovărătoare, chiar pentru cel care le impune; costul sancțiunilor poate depăși, în timp, valoarea investiției în capabilități militare credibile. Astfel, întrebuițarea instrumentului economic al puterii de stat poate fi la fel de costisitoare atât pentru cel care le aplică, cât și pentru cel care este ținta sancțiunilor.

Țările democratice care dispun de un PIB pe locuitor ridicat, de un bun nivel de trai și care implementează politici sociale generoase ar putea întâmpina constrângeri majore. Există posibilitatea ca electoratul unei astfel de țări să nu dorească să achite nota de plată aferentă politicii externe coercitive a guvernului, acesta fiind expus pierderilor masive de capital politic și o posibilă înfrângere în alegeri.

Un alt aspect îngrijorător este situația demografică din țările UE, care va avea un impact semnificativ asupra potențialului economic al Europei. Proiecțiile Eurostat indică o creștere a populației cu vârsta de peste 65 ani, de la 17,5% în 2010 la 24,5%, în 2030 ajungând până

la 29,9% în 2050.²⁷ Ca urmare, bugetele statelor membre vor fi supuse unor presiuni suplimentare pentru a acoperi cheltuielile sociale adiționale determinate de o populație care are un nivel de sănătate superior și care trăiește o viață mai lungă și mai prosperă, dar a cărei rată de fertilitate nu depășește pragul de 2,1 necesar autosusținerii demografice.

Pentru a face față acestor dificultăți, Europa are nevoie de politici de imigrare coerente, care să asigure condițiile necesare creșterii economice durabile. În ultimul raport pe probleme demografice publicat de Comisia Europeană în anul 2010, se arată că o creștere a populației europene va fi posibilă numai datorită migrației, care va duce la o dublare a proporției de imigranți și descendenți direcți ai acestora până în anul 2060.²⁸

2.2. Securitatea energetică

În ianuarie 2006, Rusia a oprit livrările de gaz prin conductele care tranzitau Ucraina, urmărind obiective politice bine calculate. Evenimentul a cauzat îngrijorare la Bruxelles și Washington, demonstrând vulnerabilitatea strategică energetică a UE. Un an mai târziu, „Parlamentul European a concluzionat că UE trebuie să aibă o singură voce în discutarea aspectelor energetice strategice, să evite înțelegerile bilaterale și să-și întărească poziția față de Rusia... pentru a evita ...manipularea politică a resurselor de petrol și gaze”²⁹.

Până la momentul actual, UE nu a dat dovadă de unitate în abordarea problemelor din domeniul energetic, iar Rusia a exploatat

²⁷ Europe in figures - Eurostat yearbook 2008, „Demographic change: challenge or opportunity?”, p. 92, disponibil la http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-CD-07-001-SPOT/EN/KS-CD-07-001-SPOT-EN.PDF, accesat la 30.10.2014.

²⁸ European Commission, *EU population older and more diverse*, 2011, disponibil la <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?langId=en&catId=502&newsId=1007&furtherNews=yes>, accesat la 30.10.2014.

²⁹ Graeme P. Herd, „Europe and Russia: From strategic dissonance to strategic divorce?”, edited with the support of Geneva Centre for Security Policy, *European security in a global context: internal and external dynamics* (London and New York: Routledge, 2009), p. 104.

din plin această vulnerabilitate. Consecințele lipsei de coeziune au fost scoase în evidență pe deplin de mass-media în numeroasele articole referitoare la criza din Ucraina. O publicație titra recent: „Gigantul rus Gazprom a amenințat că întrerupe aprovizionarea cu gaze a Europei, ca urmare a avertismentelor lansate de John Kerry și alți lideri occidentali că Moscova s-ar putea confrunta cu sancțiuni economice dure, fapt pentru care criza din Ucraina riscă să devină un război comercial.”³⁰

Dependența acută a Europei de importurile de hidrocarburi va avea o influență semnificativă asupra deciziilor UE în domeniul securității și apărării. Tendințele de viitor sintetizate în Planul de dezvoltare a capacităților elaborat de AEA indică faptul că, în anul 2025, „Europa va fi dependentă de importurile de petrol în proporție de 90% și de cele de gaz în procent de 80%.”³¹

Strategia de securitate energetică a UE, recent adoptată, consideră că „dependența ridicată de un singur furnizor extern”³² reprezintă „cea mai presantă problemă de securitate energetică.”³³ În ultimii ani, au apărut o serie de inițiative pentru diversificarea portofoliului energetic al UE, atât în privința surselor, cât și a producției, luând în calcul și energia recuperabilă.

Rapoartele de monitorizare a pieței pentru energie arată că în anul 2005 importurile de petrol ale UE proveneau în principal din Rusia (31.12 %), Orientul Mijlociu (21.59 %), și Africa (19.38 %). În anul 2012, importurile de petrol din Rusia au rămas aproximativ la același nivel, dar cele din Africa s-au ridicat la 25.58%, în timp ce importurile din Orientul Mijlociu au scăzut la 15.63%.³⁴ Creșterea semnificativă înregistrată

la importurile din Africa poate fi explicată prin încercarea de a reduce riscurile asociate Orientului Mijlociu, unde Europa nu poate exercita o influență puternică. Diversificarea surselor de aprovizionare cu hidrocarburi presupune, însă, ca UE să posede capacitatea de a asigura securitatea furnizorilor din domeniul energetic și de a fi în măsură să intervină pentru a-și apăra interesele strategice oriunde situația o cere.

2.3. Mediul de securitate din vecinătatea Europei

Situația existentă în imediata vecinătate a Europei este tot mai complexă: instabilitatea generată de Primăvara Arabă se amplifică în majoritatea țărilor Nord-Africane, situația în Libia este explozivă, Egipt este o „bombă demografică cu ceas”, securitatea canalului Suez este permanent amenințată, procesul de pace Israelo-Palestinian este blocat de violență iar Siria este cuprinsă de un devastator război civil. În plus, Irak este amenințat de teroarea crescândă a SIIL³⁵, Cipru rămâne o insulă divizată, conflicte înghețate umbresc progresele înregistrate în Balcani și în Europa de Est, în vreme ce securitatea Moldovei este subminată de mișcarea separatistă din Transnistria, iar atitudinea Rusiei manifestată față de Georgia în 2008 a cunoscut noi dimensiuni în cazul Ucrainei.

Contextul strategic actual îmbracă forma unei nesfârșite liste de amenințări care, dacă rămân fără un răspuns pe măsură, se pot extinde continuu, afectând tot mai multe regiuni din imediata vecinătate a Europei. În cadrul reuniunii Consiliului UE pe probleme de securitate din 19 decembrie 2013, Herman Van Rompuy a lansat un apel către UE să dea dovadă de mai multă acțiune: „Sunt noi amenințări la orizont; peisajul strategic se schimbă rapid. De la țările noastre se așteaptă asumarea unor responsabilități mai mari în ceea ce privește regiunea extinsă din vecinătatea UE; s-a întâmplat de mai multe ori în ultimii ani, cu Libia și în regiunea Sahel”³⁶.

ec.europa.eu/energy/observatory/oil/import_export_en.htm, accesat la 30.10.2014.

³⁵ SIIL este un acronim utilizat pentru Statul Islamic al Irakului și Levantului (engl. Islamic State of Iraq and the Levant - ISIL; also known as / translated as the Islamic State of Iraq and Syria - ISIS).

³⁶ Herman Van Rompuy, President of the European Council, (remarks following the first session of the European

³⁰ Paul Joseph Watson, „Trade War: Gazprom Threatens to Disrupt Gas Supplies to Europe”, Infowars.com, 2014, disponibil la <http://www.infowars.com/trade-war-gazprom-threatens-to-disrupt-gas-supplies-to-europe/>, accesat la 30.10.2014.

³¹ European Defence Agency, *Future Trends from the Capability Development Plan*, 2008, pp. 20, disponibil la http://www.eda.europa.eu/docs/documents/brochure_cdp.pdf, accesat la 30.10.2014.

³² European Commission, *European Energy Security Strategy*, 2014, p. 2, disponibil la http://ec.europa.eu/energy/doc/20140528_energy_security_communication.pdf, accesat la 30.10.2014.

³³ Ibidem.

³⁴ European Commission, „EU Crude oil imports”, *Market observatory & Statistics* (2013), disponibil la <http://>

Politica europeană de vecinătate (PEV) lansată de UE în anul 2004 și revizuită în 2010 reprezintă o strategie pe termen mediu și lung, care are ca scop fundamental „diluarea” granițelor care separă Uniunea de vecinii săi. La momentul actual, sunt 12 țări care participă cu drepturi depline în cadrul PEV, dar peste jumătate dintre acestea se regăsesc și pe lista cu probleme de securitate enunțate anterior.

În timp, PEV s-a dovedit a fi mai degrabă o modalitate de soluționare a dificultăților economice și sociale decât un instrument de management al crizelor. Limitată în ceea ce privește obiectivele și mijloacele, a oferit în timp rezultate contradictorii: a înregistrat succese modeste cu Moldova și Georgia, dar a eșuat lamentabil în cazul Ucrainei. Așadar, este PEV soluția optimă pentru rezolvarea situațiilor care implică state instabile sau care au intenții răuvoitoare?

Toate scenariile anterioare de tip „lapte și miere” elaborate de UE pentru a atrage statele din spațiul ex-sovietic au fost ridiculizate de comportamentul și acțiunile președintelui Putin și de atitudinea sfidătoare a Rusiei față de UE, NATO și SUA. Criza ce a urmat în Crimeea și Ucraina poate avea consecințe strategice pentru viitorul securității europene, în mod special asupra mijloacelor utilizate pentru atingerea obiectivelor.

2.4. Orientarea strategică a SUA către Asia-Pacific

Determinată de reduceri semnificative ale bugetului apărării care va scădea cu 500 miliarde dolari în următorii 10 ani și de „pivotarea” către regiunea Asia-Pacific, postura globală strategică a SUA prevede o micșorare pe măsură a efectivelor militare din Europa. Trupele americane vor fi reduse la numai 65.000 de militari și doar două brigăzi de luptă.³⁷

Inițial, au existat numeroase temeri ale aliaților europeni în privința schimbărilor

posturii strategice a SUA, având în vedere amenințările crescânde din jurul Europei, care necesită o prezență militară pe măsură. Totuși, privind situația dintr-un alt unghi, ar putea exista un efect colateral pozitiv rezultat din necesitatea ca europenii „să acopere” cu ceva „golul” lăsat prin reducerea trupelor americane staționate pe Bătrânul Continent.

O prezență militară mai scăzută a SUA în Europa plasează UE la o răscruce decizională strategică. Târându-se prin criza financiară, statele membre deja au redus masiv atât efectivele, cât și bugetele destinate apărării, în timp ce Rusia a crescut cheltuielile militare cu 16% în 2012 și plănuiește să aloce un procent uriaș de 4,8% din PIB la apărare în anul 2015.³⁸

Totuși, UE încă beneficiază de o superioritate relativă și este de așteptat, în funcție de evoluția evenimentelor, ca avanpostul tehnologic militar să rămână în regiunea Atlanticului de Nord. Având în vedere continuarea reducerilor planificate de personal, țările membre UE au posibilitatea de a compensa pierderile cantitative cu creșteri calitative, transpuse în mai mulți euro alocați pe fiecare militar pentru achiziționarea de echipament și armament sofisticat, capacități dislocabile și cercetare/dezvoltare.

Oare va fructifica Europa această oportunitate de a investi mai mult în apărare? SUA a exercitat demult presiuni asupra aliaților săi europeni să împartă responsabilitățile în domeniul securității și, în cele din urmă, reducerea efectivelor americane poate deveni cel mai convingător argument.

2.5. Coeziunea UE

Acest factor are, de departe, cea mai mare influență asupra viitorului securității europene dar, totodată, are și cel mai ridicat nivel de incertitudine. Termenul „coeziune” a fost utilizat recent în contextul politicilor create să stimuleze creșterea economică. În această lucrare, coeziunea se referă la unitatea politică și solidaritatea necesare procesului decizional care are ca finalitate crearea unei Uniuni mai strânse

Council, Brussels, December 19, 2013), pp. 1, disponibil la http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ec/140239.pdf, accesat la 30.10.2014.

³⁷ John Vandiver and Jennifer Svan, „Panetta: 2 Army combat brigades will leave Europe”, *Stars and Stripes*, January 13, 2012, disponibil la <http://www.stripes.com/news/panetta-2-army-combat-brigades-will-leave-europe-1.165867>, accesat la 30.10.2014.

³⁸ Sam Perlo-Freeman, Elisabeth Sköns, Carina Solmirano and Helén Wilandh, *Trends in world military expenditure 2012*, (Stockholm: SIPRI, 2013), pp. 5, disponibil la <http://books.sipri.org/files/FS/SIPRIFS1304.pdf>, accesat la 30.10.2014.

și mai puternice. Ea are rolul de catalizator care unește voințele acționale ale membrilor.

Coeziunea a fost greu încercată în ultima vreme, sprijinind UE în lupta pentru supraviețuirea monedei unice și ajutând statele membre să absoarbă „șocurile” sociale determinate de problemele economice și financiare. Mult mai recent, a sprijinit Uniunea în confruntarea cu Rusia după izbucnirea crizei din Estul Ucrainei. Succesul strategiei de securitate energetică a UE depinde, în mare măsură, de coeziunea dintre membri, unul din pilonii principali pe care se bazează fiind „să vorbească cu o singură voce în politica energetică externă.”³⁹

Așa cum am arătat anterior, provocările viitorului sunt din cele mai dificile și, probabil, mult mai severe din punctul de vedere al consecințelor politice.

Va demonstra UE același nivel de coeziune ca până acum și în privința PSAC? Explorarea scenariilor alternative poate oferi posibile răspunsuri la aceste întrebări și, totodată, poate demonstra cum incertitudinile legate de coeziune pot afecta viitorul securității europene.

3. Imagine de ansamblu a scenariilor alternative

„Lumea va continua să devină mai complicată, mai interconectată și, în unele cazuri, mai explozivă. În fața noastră sunt provocări și opțiuni care necesită o conducere capabilă să se orienteze către viitor fără a se poticni în prezent”⁴⁰, a declarat fostul secretar american al Apărării într-un discurs rostit la începutul anului 2014. Următoarele două decade sunt cruciale pentru securitatea UE.

Scenariile alternative pe care le avansăm explorează viitorul până în 2030, prin combinarea extremelor a doi factori principali: prosperitatea economică și nivelul de coeziune al UE. Primul

factor determină deciziile legate de profunzimea și magnitudinea proceselor de integrare în domeniul apărării, în timp ce al doilea influențează voința politică și rapiditatea integrării. Prin combinarea celor doi factori, au rezultat patru scenarii alternative:

- Scenariul I – „Menținerea situației existente (progres cu încetinitorul)” – proiectează evoluția securității UE în condiții de prosperitate economică afectată de lipsa de coeziune.

- Scenariul al II-lea – „Naționalizarea apărării (suma tuturor temerilor)” – descrie o UE dezorientată în privința opțiunilor sale de securitate, ca urmare a lipsei creșterii economice și nivelului scăzut de coeziune.

- Scenariul al III-lea – „Unitate cu resurse limitate (integrare mai rapidă)” – ia în calcul un posibil progres al PSAC în condiții de austeritate, dar beneficiind de un nivel ridicat de coeziune.

- Scenariul al IV-lea – „Armata Europeană (Pleven reîncărcat)” subliniază efectele pozitive ale sinergiei dintre prosperitate economică și coeziune ridicată asupra PSAC.

Dacă europenii vor demonstra că sunt uniți, PSAC poate înregistra progrese chiar în cazul unor condiții economice defavorabile și lipsa unui sprijin consistent pentru strategia de securitate energetică. Totuși, PSAC poate rămâne în fază incipientă dacă nu există destulă coeziune în apărarea intereselor și contracararea amenințărilor la adresa securității UE. Creșterea economică și o implementare coerentă a strategiei energetice pot duce la un progres mai rapid al PSAC dacă statele membre ajung la un consens în abordarea problemelor de securitate; lipsa unei perspective comune din acest punct de vedere poate afecta negativ cooperarea și integrarea militară pe termen lung.

Concluzii

UE se află într-un moment strategic crucial al existenței, iar viitorul securității sale depinde de acțiunile concrete și deciziile care vor fi luate în următoarea decadă. Cele patru scenarii enunțate în capitolul anterior oferă o imagine macro a

³⁹ European Commission, *European Energy Security Strategy*, 2014, p. 3, http://ec.europa.eu/energy/doc/20140528_energy_security_communication.pdf, accesat la 30.10.2014.

⁴⁰ Chuck Hagel, U.S. Secretary of Defense, (speech at Munich Security Conference, Munich, February 01, 2014), <http://www.defense.gov/Speeches/Speech.aspx?SpeechID=1828>, accesat la 30.10.2014.

potențialelor alternative de viitor. Separarea acestora devine tot mai dificilă în cazul în care se iau în considerare mai multe variabile într-un orizont de timp mai îndelungat.

Pe lângă factorii principali luați în considerare pentru crearea alternativelor, pot fi și alte variabile care să „direcționeze” deciziile luate pentru viitorul securității europene și care pot transforma un scenariu sau altul în realitate. Starea economiei, securitatea energetică, coeziunea și angajamentul ferm pentru o integrare mai cuprinzătoare vor determina evoluțiile viitoare ale PSAC.

Cele patru scenarii vor face obiectul unui alt studiu⁴¹, care le va explora în detaliu pentru a identifica potențiale repere ale intențiilor UE de merge mai departe în privința PSAC și în ce direcție se prefigurează înaintarea.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ:

1. COTTEY, Andrew, *Security in 21st Century Europe*, 2nd edition, New York, Palgrave Macmillan, 2013.

2. GÄNZLE, Stefan; SENS, Allen G., ed., *The changing politics of European security: Europe alone?*, Basingstoke and New York, Palgrave Macmillan, 2007.

3. HERD, Graeme P., „Europe and Russia: From strategic dissonance to strategic divorce?” edited with the support of Geneva Centre for Security Policy, *European security in a global context: internal and external dynamics*, London and New York, Routledge, 2009.

4. HILL, Christopher; SMITH, Michael, *International Relations and the European Union*, 2nd edition, Oxford, Oxford University Press, 2005.

5. MCCORMICK, John, *Understanding the European Union: a concise introduction*, 5th edition, New York, St. Martin's Press, 1999.

6. MENON, Anand, „European Defence Policy from Lisbon to Libya,” in *Survival: Global Politics and Strategy*, vol. 53 no. 3, June-July 2011, London.

7. MÉRAND, Frédéric; FOUCAULT, Martial; IRONDELLE, Bastien, *European security since the fall of the Berlin Wall*, Toronto, University of Toronto Press, 2011.

8. MERLINGEN, Michael; OSTRAUSKAITE, Rasa, *European security and defence policy: an implementation perspective*, London and New York, Routledge, 2008.

9. O'DONNELL, Clara M., „The Future of EU-U.S. Security and Defense Cooperation: What Lies Ahead?”, Brookings Institute, 2011, <http://www.brookings.edu/research/opinions/2011/10/03-us-eu-defense-odonnell>.

10. PERLO-FREEMAN, Sam; SKÖNS, Elisabeth; SOLMIRANO, Carina; WILANDH, Helén, *Trends in world military expenditure 2012*, Stockholm, SIPRI, 2013, <http://books.sipri.org/files/FS/SIPRIFS1304.pdf>.

11. PricewaterhouseCoopers Economics, „The BRICs and beyond: prospects, challenges and opportunities, *World in 2050*, January 2013, https://www.pwc.com/en_GX/gx/world-2050/assets/pwc-world-in-2050-report-january-2013.pdf.

12. TARDY, Thierry, edited with the support of Geneva Centre for Security Policy, *European security in a global context: internal and external dynamics*, London & New York, Routledge, 2009.

13. VAN EEKELEN, Willem, *From words to deeds: the continuing debate on European security*, Brussels and Geneva, Centre for European Policy Studies and Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces, 2006.

14. Pagina web oficială a Comisiei Europene, http://ec.europa.eu/index_ro.htm.

15. Pagina web oficială a Agenției Europene de Apărare, <http://www.eda.europa.eu/>.

16. Pagina web oficială a Uniunii Europene, http://europa.eu/index_ro.htm.

17. Pagina web oficială a Fondului Monetar Internațional, <http://www.imf.org/external/index.htm>.

18. Pagina web oficială a Ministerului Apărării Marii Britanii, <https://www.gov.uk/government/organisations/ministry-of-defence>.

⁴¹ N.A. Materialul ce tratează în detaliu cele patru scenarii se va regăsi în cuprinsul nr. 1/2015 al revistei *Impact strategic*.

IMPACTUL ACTUALULUI CONTEXT ECONOMIC INTERNAȚIONAL ASUPRA IMPLEMENTĂRII CONCEPTELOR „SMART DEFENCE” ȘI „POOLING AND SHARING”

Dr. Gheorghe STOIU *

Cooperarea tehnologică și militară rămâne o soluție viabilă pentru desfășurarea actualei Revoluții în Afaceri Militare (RMA). Conceptele „Smart Defence” și „Pooling and Sharing”, promovate de NATO și Uniunea Europeană, sunt componente ale actualei Revoluții în Afaceri Militare, în cadrul căreia există proiecte pentru crearea și înfăptuirea de elemente concrete ale capacităților ce stau la baza noii RMA.

Orice proiect lansat în cadrul celor două inițiative reprezintă o adevărată provocare pentru statele Alianței Nord-Atlantice/Uniunii Europene în vederea implementării RMA.

Restrângerile bugetare din ultimii ani au avut o influență majoră în parcurgerea anumitor etape stabilite la nivelul celor două inițiative.

Cuvinte-cheie: *Revoluție în Afaceri Militare, apărare inteligentă, punere în comun și partajare, criză economică, criză bancară, cheltuieli militare.*

**„Smart Defence” și „Pooling and Sharing”
– concepte de actualitate pentru NATO
și Uniunea Europeană**

Conceptele Smart Defence¹ și Pooling and Sharing² constituie pași importanți înfăptuiți de actorii internaționali în preocuparea lor de a-și asigura securitatea și apărarea ca urmare a modificărilor importante survenite în mediul internațional. Cooperarea intereuropeană și euroatlantică a căpătat o nouă dimensiune prin adoptarea celor două concepte, dând naștere unor inițiative în domeniul destul de complicat al planificării apărării. Această cooperare reprezintă esența conceptelor prin care Alianța Nord-Atlantică și Uniunea Europeană încearcă să-și unească eforturile pentru dobândirea unor capacități și folosirea lor în comun.

¹ N.a. Echivalentul termenului în limba română este „apărare inteligentă”. Conceptul a fost adoptat la Summitul NATO de la Chicago din 20-21 mai 2012.

² N.a. Echivalentul termenului în limba română este „punerea în comun și partajarea”.

** Locotenent colonel dr. Gheorghe STOIU își desfășoară activitatea la Facultatea de Securitate și Apărare din cadrul Universității Naționale de Apărare „Carol I”. E-mail: gigi_stoiu69@yahoo.com*

Termenul *eficientizare* definește cel mai bine raporturile ce se doresc a fi reglementate în planificarea apărării la nivelul celor două structuri în contextul creat în ultimii ani, acela al unei crize economice și financiare la nivel mondial.

Adoptat în scopul reechilibrării cheltuielilor pentru apărare între SUA și Uniunea Europeană, Smart Defence vizează acele capacități ce presupun cheltuieli importante legate de instrucția și protecția forțelor, apărarea antibalistică, intelligence, supraveghere și recunoaștere³, în timp ce Pooling and Sharing, adoptat de UE prin Agenția Europeană de Apărare (EDA), propune o serie de proiecte precum capacități de supraveghere și recunoaștere, informații, comunicații militare prin satelit. Cadrul organizatoric prin care programele multinaționale trebuie să fie implementate în Smart Defence a fost creat prin înființarea în 2012 a unei agenții similare EDA – Organizația NATO pentru achiziții. Ambele inițiative se prezintă, prin proiectele propuse, ca o soluție viabilă de gestionare a securității și apărării în actuala conjunctură internațională.

Alocările bugetare, precum și modul cum sunt cheltuite fondurile sunt preocupări majore atât pentru NATO, cât și pentru UE. Smart Defence și Pooling and Sharing au drept scop unirea eforturilor (inclusiv financiare) pentru stabilirea și folosirea în comun a capacităților necesare securității și apărării statelor membre. Rațiunea economică a constituit fundamentul adoptării/implementării conceptului Smart Defence.

Eforturile complementare pentru susținerea celor două inițiative se concretizează în dezvoltarea unor industrii de apărare puternice. Pentru punerea în practică a angajamentelor asumate pe această linie, la Summitul NATO din Țara Galilor, din septembrie 2014, s-au stabilit condiții clare pentru statele membre. Astfel, valoarea de referință a cheltuielilor de apărare raportate la Produsul Intern Brut (PIB) este considerată 2%. Aliații care se află sub această valoare „își vor fixa ca obiectiv să avanseze spre asigurarea valorii de referință de 2% într-un interval de un deceniu pentru a-și realiza Capabilitățile Țintă NATO și pentru a elimina

neajunsurile NATO în domeniul capacităților”⁴.

Unul dintre proiectele importante vizate în cadrul Smart Defence este cel privitor la capacitățile NATO de apărare antirachetă. Inițiat de Summitul de la Lisabona din noiembrie 2010 și confirmat într-o variantă interimară la Summitul de la Chicago din mai 2012, proiectul se constituie într-un exemplu evident de dirijare a investițiilor statelor membre ale NATO în domeniul apărării și optimizarea capacităților de care Aliații dispun la nivel național. România este parte a acestui proiect, ce prefigurează la finele anului 2015 dislocarea sistemului *Aegis Ashore* la Deveselu⁵, contribuind prin aceasta la o creștere semnificativă a capacității NATO de apărare împotriva rachetelor balistice.

Pentru perioada următoare, cheltuielile militare vor avea o serie de priorități ce vor viza „consolidarea pregătirii și exercițiilor; comanda și controlul, inclusiv pentru solicitările de operațiuni aeriene; informații, supraveghere și recunoaștere; capacitățile NATO de apărarea antirachetă,..., inclusiv contribuțiile naționale voluntare; apărarea cibernetică; precum și îmbunătățirea solidității și pregătirii forțelor terestre atât pentru apărarea colectivă, cât și pentru răspunsul la crize”⁶.

Scopul inițiativei Smart Defence, adică punerea în comun a resurselor pentru dobândirea unor avantaje vizibile în ceea ce privește capacitatea și eficacitatea operațională, simultan cu eficiența costurilor, a fost reafirmat la Summitul din Țara Galilor din septembrie 2014. Sistemul JISR⁷, sistemul de supraveghere terestră, sistemul

⁴ *Declarația Summitului din Țara Galilor adoptată de șefii de stat și de guvern participanți la reuniunea Consiliului Nord-Atlantic din Țara Galilor*, 4-5 septembrie 2014, <http://www.mae.ro/node/28465>, accesat la 24.11.2014..

⁵ N.a. Implicarea României va avea loc începând cu Faza a II-a a programului EPAA. Aceasta presupune găzduirea pe teritoriul românesc, la Deveselu, județul Olt, de interceptori terestri, respectiv rachete de interceptare SM3-IB (Standard Missile 3, tip Block IB), care vor deveni operaționale de la finele anului 2015. Faza a II-a a EPAA, prin Baza de la Deveselu, va reprezenta Capabilitatea Inițială a sistemului NATO, după declararea Capabilității Interimare la Summitul de la Chicago.

⁶ *Declarația Summitului din Țara Galilor adoptată de șefii de stat și de guvern participanți la reuniunea Consiliului Nord-Atlantic din Țara Galilor*. 4-5 septembrie 2014, <http://www.mae.ro/node/28465/24.11.2014>

⁷ N.a. Sistemul Întregit de Intelligence, Supraveghere și Recunoaștere.

³ N.a. Aceste capacități de importanță crucială pentru NATO au fost stabilite în cadrul Summitului de la Lisabona din 2010.

aeropurtat de avertizare timpurie și control al NATO sunt proiecte multinaționale ce transpun apărarea inteligentă la nivelul statelor. Implicarea mai multor state în domeniul suportului logistic și al protecției chimice, biologice, radiologice și nucleare are în vedere, de asemenea, reducerea costurilor și promovarea interoperabilității.

Uniunea Europeană dezvoltă o serie de programe prin EDA pentru adoptarea unor capacități deosebite de cele promovate de NATO și desfășurarea misiunilor stabilite/asumate. În cadrul inițiativei Pooling and Sharing s-a demarat o serie de proiecte ce întăresc termenul în sine, și ne referim la crearea sau achiziția unui echipament militar („pooling”), iar ulterior folosirea de către mai multe state („sharing”), precum: Celula de intermediere a comunicațiilor prin satelit, Realimentarea în aer, Rețeaua de supraveghere maritimă, spitale de campanie, Programul de instrucție pe elicoptere, viitoare comunicații militare prin satelit, instrucția piloților, muniții inteligente, logistică, recunoaștere-supraveghere-informații și instrucție navală⁸.

Cele două concepte au luat amploare în contextul economic internațional din ultimii ani, însă nu fără o serie de eforturi susținute în depășirea unor obstacole. În cazul Smart Defence, acestea vizau, în principal, latura politică, deoarece orice proiect/capabilitate necesar/-ă pentru îndeplinirea angajamentelor de securitate presupunea încredere totală între state⁹.

O altă barieră în implementarea conceptului, în viziunea lui Jakob Henius și a lui Jacopo Leone McDonald¹⁰, este cea de *specializare* a statelor membre. Conform sursei citate, specializarea are influență asupra: a) *flexibilității strategice* fiecărui stat în parte; b) *libertății politice a statelor de a acționa sau nu*, și eventualele efecte negative ce decurg din aceasta; c) *creșterii complexității educației și instrucției personalului*

militar; d) *industriilor de apărare ale statelor membre* (unele dintre ele vor fi nevoite să renunțe a mai fabrica anumite produse în favoarea altora); e) *stabilirii criteriilor care stau la baza alcătuirii forțelor specializate*.

Efectele crizei economice și financiare asupra implementării celor două concepte

Deși au înregistrat progrese importante în derularea unor programe, cele două inițiative s-au confruntat cu dificultăți, generate în special de criza declanșată în anul 2007. Denumită de unii analiști criza lumii dezvoltate, aceasta a avut trăsături comune atât pentru SUA, cât și pentru Europa. Ambele crize sunt de natură financiară și ele au apărut pe fondul unei tendințe din ce în ce mai pronunțate de financiarizare a vieții economice. În mijlocul acestei crize se află criza bancară – elementul constant și cauza adevărată a crizei. Momentul „oficial” al declanșării crizei este socotit falimentul unei mari bănci, Lehman Brothers, intervenit în septembrie 2008. Aproape simultan, în ciuda faptului că opinia publică avea „ochii” ațintiți spre America, în Marea Britanie cea mai mare bancă din lume se confrunta cu mari probleme financiare. Este vorba despre Royal Bank of Scotland, care și-a revenit prin intervenția statului¹¹.

Primul deceniu al secolului XXI a schimbat lumea în mod rapid, și implicit ecuația în care problematica securității și apărării va fi abordată pe viitor. Astfel, țările reunite sub acronimul BRIC¹² au înregistrat ritmuri de creștere mult mai mari decât SUA sau Europa. Dacă la începutul deceniului ponderea pe care o deținea PIB-ul țărilor emergente în cel global era de 38%, astăzi această pondere este de 50%¹³. Constatăm astfel tendința de trecere de la configurația unipolară a sistemului internațional (în care există state cu resurse de putere comparabile însă un singur centru

⁸ European Defence Agency, *EDA, Pooling and Sharing*, 30 November 2014, www.eda.europa.eu.

⁹ Teodor Frunzeti, Vladimir Zodian, *Lumea 2013*, Enciclopedie politică și militară (Studii strategice și de securitate), București, Editura RAO, 2013, p. 50.

¹⁰ Jakob Henius, Jacopo Leone McDonald, *Smart Defence: A critical Appraisal*, NATO Defence College, Roma, Editura Deltamedia Group, 2012, pp. 26-47.

¹¹ Paul Dobrescu, *Un deceniu cât un secol. Secolul lumii emergente*, București, Editura Comunicare.ro, 2014, p. 13.

¹² BRIC - Brazilia, Rusia, India, China. Pe lângă ele, o serie de state au cunoscut un dinamism care le-a impus: Arabia Saudită, Indonezia, Africa de Sud, Turcia, Mexic, ele alcătuind lumea emergentă în sens larg.

¹³ ***, „The Great Deceleration”, *The Economist*, July 27, 2013.

de putere cu capacități mai numeroase decât ceilalți actori) la cea multipolară (caracterizată de prezența mai multor centre de putere ce au la îndemână resurse ce pot fi comparate la scară internațională). Ne referim la apariția unei noi realități politice, și anume epoca lumii emergente pe fondul scăderii puterii și influenței SUA.

Criza declanșată s-a regăsit în lipsa de preocupare a societăților dezvoltate față de propriul viitor, în datoriile acumulate, într-o scădere, frecvent semnalată, a nivelului de educație, în starea infrastructurii, în declinul demografic și, nu în ultimul rând, în procentul redus al investițiilor¹⁴. Domeniul militar nu a făcut excepție de la consecințele negative ale crizei amintite. Acesta este contextul în care principala țară ce susține bugetul NATO, respectiv SUA, decide o reechilibrare între partenerii din Alianță a cheltuielilor din domeniul apărării și astfel ia naștere Smart Defence.

Similar, la nivelul UE, inițiativa Pooling and Sharing consfințează o metodă de achiziționare și utilizare în comun a tehnicii militare scumpe, prin comasarea resurselor financiare ale statelor membre. În același timp se evită investițiile deja existente la nivelul altor națiuni și, implicit, axarea pe acele capacități care să permită atât realizarea obiectivelor strategice naționale, cât și conservarea Europei ca un actor important de securitate.

După șapte ani de la izbucnirea crizei, ne propunem o scurtă retrospectivă asupra principalelor economii ce pot influența derularea unor programe în cadrul NATO sau al Uniunii Europene. În opinia specialiștilor în domeniu, se poate spune că rezultatele nu sunt dezastruoase, dar nici încurajatoare. În sprijinul ideii stă aspectul legat de ratele dobânzilor – au rămas extrem de scăzute pentru a stimula investițiile, creșterea fiind timidă, încadrându-se între 1-2 procente.

Din primele șase cele mai puternice economii ale lumii, singura care a depășit nivelul maxim de dinainte de criză este Germania; SUA se află în jurul valorii din perioada premergătoare crizei, cu o ușoară depășire, iar Franța, Japonia, Marea Britanie și Italia se află sub acest nivel. Christine

Lagarde, director general al Fondului Monetar Internațional, avertiza, la întâlnirea de la Davos din ianuarie 2014, că, în ciuda creșterii vizibile, nu este exclusă o reîntoarcere la dificultățile de care economia lumii dezvoltate tocmai s-a desprins¹⁵. Adevărata relansare presupune repornirea economiei propriu-zise, care necesită investiții masive pentru că activitatea financiară nu poate să o ia prea mult înaintea celei economice. Referindu-se la modul de abordare pe timpul crizei al diferitelor economii, analistul David Sainsbury remarcă, prin cercetările făcute, care este tabloul țărilor care au optat pentru „industrii competitive” și care s-au bazat pe „servicii competitive” (a se vedea Tabelul nr. 1).

Tabelul nr. 1. Situație comparativă privind industriile competitive în raport cu serviciile competitive la nivel internațional¹⁶

Industrii competitive la nivel internațional	Servicii competitive la nivel internațional
Germania 46	Germania 7
Suedia 35	Suedia 14
Marea Britanie 18	Marea Britanie 27
SUA 17	SUA 44

Se observă un tablou inversat, adică țara care a îmbrățișat cu deosebire un domeniu (de exemplu, industria) nu mai figurează pe locuri fruntașe când este vorba de servicii. De asemenea, o altă concluzie care se mai poate desprinde este că acele țări care au optat pentru „servicii” au întâmpinat mai multe dificultăți în timpul crizei și invers. Din puținele luări de poziție privind marile opțiuni strategice ale Germaniei se remarcă cea a fostului președinte

¹⁵ Ibidem., p. 133.

¹⁶ David Sainsbury, *Progressive Capitalism: How to Achieve Economic Growth, Liberty and Social Justice*, Biteback Publishing, 2013, p. 143.

¹⁴ Paul Dobrescu, *op. cit.*, p. 16.

al Bundesbank, Axel Weber, care vorbește despre opțiunea pentru *manufacturing* a Germaniei, concomitentă și complementară cu cea pentru servicii a altor țări europene: „Germania a ales să se axeze pe activitatea industrială, lăsând celelalte țări să devină puternice în sectorul serviciilor”¹⁷.

Am prezentat aceste date pentru a înțelege aportul țărilor la implementarea conceptelor Smart Defence și Pooling and Sharing. În aceeași idee, putem face apel la un raport al Băncii Mondiale, chiar dacă cifrele prezentate sunt la nivelul anului 2011. Datele se referă la cele mai mari economii ale lumii, iar clasamentul este următorul: UE, SUA, China, Japonia, Germania, Franța, Brazilia, Marea Britanie, Italia, Rusia, India, Canada¹⁸. Dacă facem abstracție de țările BRIC și Japonia, observăm rolul hotărâtor al economiei SUA, de altfel și principal contributor al NATO și, pe de altă parte, poziția fruntașă a Germaniei în rândul țărilor europene.

În opinia autorilor unei lucrări de referință în domeniu, Carmen Reinhart și Keneth Rogoff, perioadele de refacere care urmează unor crize, cum a fost cea declanșată în 2007, presupun „o contracție pronunțată și prelungită a activității economice și solicită la maxim resursele statului”¹⁹. Datorită măsurilor imediate adoptate (restructurarea masivă a băncilor, aporturi substanțiale de fonduri financiare), se poate considera că, în SUA, criza a atins momentul de vârf în perioada 2008-2009. În Europa, deși resimțită în aceeași perioadă, momentul de vârf al crizei este considerat a fi anul 2012, când așa zisele „datorii suverane”²⁰ și criza bancară au lovit din plin economiile continentului. Reacția Europei în fața crizei bancare a fost una lentă, ușor întârziată, spre deosebire de SUA. Astfel, procesul de refacere este diferit, iar perioada de relansare sau creștere economică consistentă este apreciată pentru continentul european la nivelul anilor 2016-2018.

Pe fondul crizei economice, puterea financiară numărul unu în Europa a devenit Germania. Aportul net al acesteia la bugetul net al UE este de 7,5 miliarde de euro, în comparație cu alte țări: Franța – 4,9 miliarde, Italia – 4,8 miliarde, Marea Britanie – 4,7 miliarde, Olanda – 1,9 miliarde, Suedia – 1,1 miliarde²¹. Mulți specialiști apreciază că rolul de putere detașată și principală contribuatoare la fondurile UE este dat și de așa-zisul contrast cu epoca. Mai concret, celelalte mari țări europene – Franța, Italia, Marea Britanie – se confruntă cu probleme de ordin economic și/sau financiar. În plus, Marea Britanie, oscilează în ceea ce privește calitatea de membru al Uniunii Europene. Pe de altă parte, Germania a fost foarte puțin afectată de criză datorită orientărilor și opțiunilor acesteia. Un exemplu, în acest sens, ar fi alegerea ca domeniu prioritar a dezvoltării energiei regenerabile și tehnologiei pentru energia verde și renunțarea la producerea energiei pe cale nucleară. Revista *The Economist* prognozează ca, în anul 2050, 80% din totalul energiei electrice a Germaniei să fie obținut prin sursele menționate²². Nivelul producției și cel al șomajului raportate la nivelul anului 2013 sunt alte două capitole la care Germania excelează în raport cu celelalte țări europene.

Puterea financiară definește rolul Germaniei în cadrul UE. Dacă în alte țări europene ultimii ani au consacrat lipsa lichidităților, aceasta înregistra surplusuri financiare și juca rolul de principal creditor al Europei. Justificarea surplusurilor este dată tocmai de opțiunea pe care au ales-o germanii, aceea a exporturilor, sustenabilă, la rândul ei, de opțiunea pentru industrie. În aceste condiții, cele trei trăsături definitorii care dau strălucire Germaniei sunt date de industria performantă, exportul puternic și, prin urmare, surplusuri financiare.

Anul 2013, după datele anunțate, a fost unul al scăderii per ansamblu a cheltuielilor militare la nivel global. De altfel, 2012 și 2013 au fost primii ani după 1998 cu reducere a cheltuielilor

¹⁷ Paul Dobrescu, *op. cit.*, p. 178.

¹⁸ ***, *World Development Report*, Gender Equality and Development, World Bank, 2012, <http://data.worldbank.org>, accesat la data de 11.02.2015.

¹⁹ Carmen Reinhart, Keneth Rogoff, *De data asta e altfel*, Editura Publică, București, 2012, p. 19.

²⁰ N.a. Datoriile suverane sunt datoriile făcute de către stat sau garantate de către acesta.

²¹ George Parker, Peel Quentin, „Exasperated Allies”, *Financial Times*, November, 2012.

²² „Germany, Europe’s eluctant Hegemon”, *The Economist* (Special Report), June 15-21, 2013.

militare la nivel mondial. În primul s-a înregistrat o scădere de 0,4% față de 2011, iar în al doilea s-a amplificat scăderea până la 1,9% față de 2012²³.

În ciuda scăderii cu 7,8% a cheltuielilor dedicate sectorului de apărare pentru anul 2013, nivelul acestora pentru SUA (statul cu cea mai mare alocare bugetară din NATO) a ajuns la 1.250 de miliarde de euro. Scăderea sau creșterea acestor cheltuieli este strict legată de cerințele obiective de securitate ale fiecărui stat. SUA, China, Rusia, Arabia Saudită, Franța și Marea Britanie sunt țările care au alocat cele mai mari fonduri în sectoarele de apărare²⁴. Observăm în topul acestui clasament, alături de superputerea lumii contemporane – SUA, prezența a două puteri autoritariste, de mărimi continentale – China și Rusia.

În contextul scăderii cheltuielilor militare, considerăm că inițiativele Smart Defence și Pooling and Sharing reprezintă pentru statele europene participante o alternativă viabilă pentru asigurarea propriei securități.

Concluzii

În condițiile reducerii bugetelor alocate pentru asigurarea securității și apărării, se impune cu necesitate o cooperare cât mai strânsă, iar inițiativele Pooling and Sharing și Smart Defence reprezintă tocmai modalitățile de realizare a acestui deziderat.

Schimbul de idei și transparența instituțiilor care asigură cadrul executării celor două inițiative conduc la o bună relație NATO-UE, relație ce poate asigura interoperabilitatea mult dorită. Această interoperabilitate a fost susținută și trebuie continuată prin întâlnirile frecvente ale șefilor celor două organisme angajate în monitorizarea eforturilor de folosire a Smart Defence și Pooling and Sharing, respectiv EDA (Agenția Europeană de Apărare) și Comandamentul Aliat pentru Transformare (Allied Command Transformation – ACT).

²³ Conform SIPRI (Institutul Internațional de Studii pentru Pace de la Stockholm).

²⁴ Sorin Popescu, *SUA continuă să-și reducă bugetul pentru apărare, în timp ce Rusia și China îl sporesc*, 14 aprilie 2014, Agerpres, www.agerpres.ro/externe, accesat la 10.10.2014.

Consiliul European din decembrie 2013 a adoptat o serie de măsuri ce au menirea de a consolida apărarea europeană și ajută complementaritatea celor două organizații (NATO și UE) în înfăptuirea celor două concepte.

Principala problemă peste care trebuie trecut în aplicarea „apărării inteligente” este cea legată de înlăturarea unor dezechilibre economice create la nivelul statelor în domeniul militar (industria de apărare a unui stat poate suferi repercusiuni negative prin renunțarea la un proiect în favoarea altuia).

În realizarea cu succes a celor două inițiative, un rol important îl au statele europene și relațiile dintre acestea. Ideea de națiune și suveranitate a devenit un domeniu sensibil pentru statele membre UE, odată cu criza declanșată. Deși succesul economic a constituit elementul principal de edificare al Uniunii, acesta s-a erodat, pe măsură ce criza economică lua amploare, iar „europenii” nu au mai reprezentat o realitate (psihologică, mentală, socială) tot la fel de sigură ca înainte. Cu alte cuvinte, în anumite probleme, cetățenii UE erau „europeni”, iar în altele erau „nemți”, „britanici” sau „francezi”²⁵.

Criza a accentuat stagnarea Uniunii în exprimarea opțiunii sale strategice: federație sau simplă piață comună. Această amânare este surprinsă într-un articol de Dominique Reynie: „Nicio țară membră și nici cetățenii europeni nu au refuzat cu adevărat drumul spre o Uniune mai coezivă; dar, în egală măsură, niciuna dintre țări și nici europenii nu și-au dorit trecerea la federalism. Europa este lipsită de dinamism politic, fie el de factură suveranistă sau federalistă”²⁶.

În ciuda rezultatelor negative la nivelul economiilor statelor membre NATO și UE, criza economică și financiară a desemnat un cadru favorabil implementării conceptelor Pooling and Sharing și Smart Defence, iar proiectele

²⁵ Thomas Riise, „An Emerging European Public Sphere? Theoretical Clarifications and Empirical Indicators”, paper presented to the Annual Meeting of the EUSA, March 27-30, 2003, http://userpage.fu-berlin.de/~atasp/texte/030322_europe_public.pdf.

²⁶ ***, „La renaissance douloureuse de l’idée européenne, dans *L’opinion européenne en 2012*, dirige par Dominique Reynie, Editions Lignes de Repères, Paris, 2012, p. 29.

desfășurate sub cupola lor aduc beneficii în plan economic și militar.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ:

1. DOBRESCU, Paul, *Un deceniu cât un secol. Secolul lumii emergente*, București, Editura Comunicare.ro, 2014.

2. FRUNZETI, Teodor; ZODIAN, Vladimir, *Lumea 2013, Enciclopedie politică și militară (Studii strategice și de securitate)*, București, Editura RAO, 2013.

3. HENIUS Jakob, MCDONALD Jacopo Leone, *Smart Defence: A critical Appraisal*, NATO Defence College, Editura Deltamedia Group, Roma, 2012.

4. PARKER, George; QUENTIN, Peel, „Exasperated Allies”, *Financial Times*, November, 2012.

5. POPESCU, Sorin, *SUA continuă să-și reducă bugetul pentru apărare, în timp ce Rusia și China îl sporesc*, Agerpres, 14 aprilie 2014.

6. REYNIE, Dominique „La renaissance douloureuse de l’idée européenne, dans *L’opinion européenne en 2012*, Editions Lignes de Repères, Paris, 2012.

7. REIHART, Carmen; ROGOFF, Keneth, *De data asta e altfel*, Editura Publică, București, 2012.

8. RIISE, Thomas, *An Emerging European Public Sphere? Theoretical Clarifications and Empirical Indicators*, paper presented to the Annual Meeting of the EUSA, March 27-30, 2003, http://userpage.fu-berlin.de/~atasp/texte/030322_europe_public.pdf

9. SAINSBURY, David, *Progressive Capitalism: How to Achieve Economic Growth, Liberty and Social Justice*, Biteback Publishing, 2013.

10. *Declarația Summitului din Țara Galilor adoptată de șefii de stat și de guvern participanți la reuniunea Consiliului Nord-Atlantic din Țara Galilor*, 4-5 septembrie 2014, <http://www.mae.ro/node/28465/24.11.2014>.

11. European Defence Agency, *EDA’s Pooling and Sharing*, November 30, 2014, www.eda.europa.eu.

12. ***, „Germany, Europe’s eluctant Hegemon”, *The Economist* (Special Report), June 15-21, 2013.

13. ***, „The Great Deceleration”, *The Economist*, July 27, 2013.

14. ***, *World Development Report, Gender Equality and Development*, World Bank <http://data.worldbank.org>

Această lucrare a fost posibilă prin sprijinul financiar oferit prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013, cofinanțat prin Fondul Social European, în cadrul proiectului POSDRU/159/1.5/S/138822, cu titlul „Rețea Transnațională de Management Integrat al Cercetării Doctorale și Postdoctorale Inteligente în Domeniile “Științe Militare”, “Securitate și Informații” și “Ordine Publică și Siguranță Națională” - Program de Formare Continuă a Cercetătorilor de Elită – “SmartSPODAS”.

ESTE RĂZBOIUL HIBRID CEVA NOU?

*Dr. Crăișor-Constantin IONIȚĂ**

Întrebarea cum va arăta viitorul conflict/ conflictul viitorului pare să preocupe astăzi cea mai mare parte a teoreticienilor militari occidentali. La sfârșitul anilor '80, câțiva specialiști militari au lansat ideea celei de-a Patra Generație de Război (Forth Generation of Warfare – 4GW), adică o diluare a naturii conflictului viitor, îndeosebi prin dificultatea de a demarca cu claritate starea de pace de starea de război, precum și combatanții de necombatanți.

Tragicele evenimente de la 11 septembrie 2001 și celalalte evenimente care au marcat începutul secolului XXI au adus noi concepții în legătură cu viitorul războiului, descriind creșterea importanței actorilor nestatali și posibilitatea acestora de a schimba caracterul legitim al unui stat. Noi teorii, precum „noile războaie”, „războaiele totale”, „războiul nelimitat”, „războiul roboților”, „războiul popular”, au fost lansate pentru a include schimbările apărute în mediul internațional de securitate, precum și scăderea rolului și importanței organizațiilor internaționale în gestionarea situațiilor de criză.

Cel de-al doilea Război din Liban din 2006 a marcat evenimentul care a unit ideile multor analiști militari care sugerau că viitoarele

conflicte vor fi multilaterale și deosebit de variate, prin combinarea frecvenței crescute cu letalitatea. Noua teorie, cunoscută sub numele de „război hibrid”, a fost accelerată de criza actuală din Ucraina și de intervenția Federației Ruse în Peninsula Crimeea și estul Ucrainei.

Cuvinte-cheie: război hibrid, amenințări hibride, conflict hibrid, provocări hibride, război popular, război total.

Introducere

În urma evoluției conflictelor militare ale începutului de secol XXI, care au tendința de a-și schimba des fizionomia în ceea ce privește gradul de sofisticare și caracterul, numeroși analiști militari acordă o atenție mărită amestecării și diluării tipurilor de război, precum și combinării frecvenței crescute cu letalitatea acțiunilor. Cunoscut la nivel teoretic drept „război hibrid”, acest nou tip de război cuprinde o combinație unică de amenințări hibride (state destabilizate sau falimentare și actori nestatali sponsorizați de state), care permite exploatarea multitudinii de provocări rezultate prin utilizarea tuturor acțiunilor startegice și tactice, de cele mai multe ori, simultan.

** Colonel dr. Crăișor-Constantin IONIȚĂ este sef de serviciu în Direcția planificare strategică, Statul Major General al Ministerului Apărării Naționale. E-mail: ionitacc@yahoo.com*

Un grup mare de teoreticieni militari, condus de Frank Hoffman și dr. Russ Glenn, consideră că războaiele hibride nu reprezintă o noutate, dar cele actuale sunt desfășurate altfel, mai diferit, prin amalgamarea și diversificarea nivelurilor de conducere cu metode noi și complicate de desfășurare a acțiunilor militare¹. Nu este vorba numai despre anihilarea unei amenințări hibride, ci despre conceptualizarea conflictelor viitoare². Scriitorii militari britanici și australieni au mers mai departe și au încorporat deja amenințările hibride în documentele lor doctrinare cu privire la războiul neconvențional, făcând cercetări specifice asupra războaielor civile, pe care le consideră conflicte hibride.

Până în prezent, nicio doctrină americană sau document oficial al Pentagonului nu a inclus această teorie care se referă la nou tip de conflict al viitorului. Încă se folosesc termeni doctrinari precum: „războaie combinate”, „război politic”, „războaie totale” sau „război în patru niveluri”, care cuprind o parte a elementelor războiului hibrid.

Personal, consider teoria războiului hibrid ca fiind o nouă abordare a neconvenționalității împotriva unei tehnologii foarte dezvoltate, în care statele sau grupările nestatale ar putea alege dintr-o multitudine de tactici și tehnologii, pe care să le combine, în proceduri inovative care să le satisfacă propriile aspirații culturale, bazate pe poziția geostrategică și ideologia geopolitică în confruntarea forțelor armate ale lumii civilizate occidentale. Mai mult, nu este vorba numai despre combinarea modalităților de desfășurare a conflictului, ci și despre estomparea nivelurilor de război, prin folosirea unor tactici și tehnici hibride, cu scopul de a obține efecte strategice și de a atinge obiectivele politice.

Era industrializării secolului XX a adus cu sine confruntări armate simetrice și proporționale, cunoscute sub denumirea de „conflicte tradiționale/convenționale”. Era informațională actuală este caracterizată prin reducerea armatelor masive și printr-un potențial tehnologic foarte ridicat al câtorva state super-dezvoltate, ceea ce

a dus, la rândul-i, la decalaje tehnologice majore între state, concomitent cu reducerea substanțială a bugetelor militare și accesul restrictiv la resurse și informații. Acest cumul de caracteristici ale erei informaționale a schimbat natura conflictelor armate, acestea tinzând să aibă un caracter neconvențional (adică acel tip de război desfășurat de o coaliție/alianță împotriva unui stat adversar) sau asimetric (terorismul internațional), adăugând latura de disproporționalitate nu numai în ceea ce privește potențialul economic și tehnic angajat, dar și al tehnologiei și profesionalismului personalului participant. Pentru a contracara astfel de discrepanțe, adversarul (fie de nivel statal, fie nestatal) a trebuit să mixeze acțiuni convenționale, neconvenționale și teroriste cu acțiuni specifice spațiului informațional.

Apariția unor noi actori în spațiul operațional modern, precum actorii nestatali (fie adversari, precum organizațiile teroriste, rețelele de crimă organizată, trupele paramilitare sau „milițiile”, fie neutre, precum populația locală, ONG-urile și organizații internaționale), împreună cu evoluția rapidă a tehnologiei informațiilor au dus la creșterea influenței mass-media asupra liderilor politici și militari, obligându-i pe aceștia să ia în considerare, pe timpul procesului de luare a deciziilor, reacțiile opiniei publice naționale și internaționale ca noi amenințări hibride. Mai mult, se subliniază tendința de creștere a gradului de complexitate a acțiunilor militare, prin adăugarea unor componente nemilitare pe câmpul de luptă modern care, la rândul lor, au dus la transformarea operațiilor militare întrunite în acțiuni inter-agenții sau așa-numita abordare cuprinzătoare (Comprehensive Approach – CA).

„În acest fel, spațiile tradiționale de desfășurare a conflictelor – terestru, aerian și maritim – vor fi completate de cel cosmic, toate fiind interconectate și intercondiționate de cel informațional”³.

Ca urmare, din ce în ce mai mulți analiști militari consideră că viitoarele conflicte militare vor manifesta trei tendințe, în special în funcție de capacitatea și posibilitatea combatanților de a

¹ Frank Hoffman, „Further Thoughts on Hybrid Threats”, în *Small Wars Journal*, www.smallwarsjournal.com, 2 martie 2009, accesat la 1 noiembrie 2014, p. 5.

² Idem, p. 6.

³ Ion Coșcodaru, „Evoluții posibile în fizionomia conflictelor militare viitoare. Operații și forțe expediționare”, în *Impact Strategic* nr. 3/2005, p. 63.

face față noilor cerințe ale spațiului operațional modern: războiul convențional super-tehnicizat, ultra-rapid și extrem de costisitor care poate fi susținut numai de un număr limitat de state super-dezvoltate (economic și militar); războiul hibrid, în care va fi folosit un mixaj de tehnologii noi și doctrine „de modă veche”, combinarea inovativă cu diferite tipuri de tactici și tehnici a căror frecvență și letalitate vor crește; generalizarea conflictelor asimetrice, în care vor fi folosite forțe convenționale și neconvenționale, precum și mijloace atipice (inclusiv, terorismul și crima organizată).

1. Scurtă istorie a teoriei războiului hibrid

Americanii au fost primii analiști militari care au dezvoltat, după transformarea Al Qaeda într-o organizație teroristă internațională, teoria *amenințării hibride*, nominalizând în cadrul teoriei insurgenții irakieni, facțiunile fanatice și religioase din Orientul Mijlociu (cum ar fi Hezbollah și Hamas), precum și luptătorii străini jihadiști din Afganistan.

un amestec necesar de mijloace sau activități convenționale, neconvenționale, teroriste și criminale în spațiul operațional modern. Mai degrabă decât o singură entitate, o amenințare sau o provocare hibridă poate fi constituită dintr-o combinație de actori statali și nestatali⁴. Definiția este evidențiată în figura nr. 1.

La acea dată, amenințarea hibridă a fost analizată mai mult ca o problemă și nu ca abordare conceptuală care să presupună și o soluționare. De aceea, unii teoreticieni militari ai conflictelor viitorului au considerat evenimentele din Irak și Afganistan un ciclu de învățare accelerată pentru insurgenți și teroriști (amenințări hibride) în ceea ce privește dobândirea și utilizarea, din ce în ce mai eficientă, a tacticilor și tehnicilor de luptă, precum adaptarea continuă a dispozitivelor explozive improvizate (IEDs) la mediul operațional, definindu-le drept *conflicte hibrid*. Din perspectiva acestora, „conflictele sunt din ce în ce mai mult caracterizate printr-un amestec hibrid de tactici tradiționale și neconvenționale, o planificare și o execuție descentralizată, precum și de acțiunea unor actori nestatali care pot folosi tehnologii

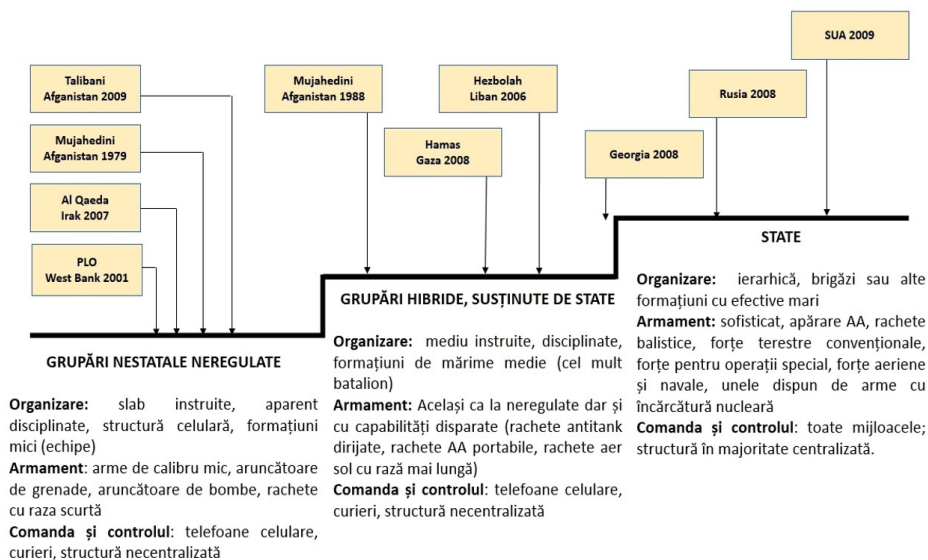

Figura nr. 1: Evoluția amenințării hibride

Sursa: David Johnson 2009, RAND OP295-1

Mai târziu, folosind experiențele acumulate în Afganistan și Irak, precum și analizele desfășurate după cel de-al Doilea Război din Liban, din 2006, și Războiul din Cecenia, din 2008, Comandamentul Forței Întrunite americane a adăugat statele falimentare în definirea și descrierea amenințării hibride: „orice adversar care, în mod simultan și adaptabil, folosește

⁴ Definiția a fost adoptată pe timpul Conferinței pe tema războiului hibrid, desfășurată de U.S. Joint Forces Command în Washington, D.C., la data de 24 februarie 2009. Pentru detalii, a se vedea Russell W. GLENN, „Thoughts on Hybrid Conflict”, în *Small Wars Journal*, 24 februarie 2009, <http://smallwarsjournal.com/blog/journal/docs-temple/188-glenn.pdf>, p. 2, accesat la 1 noiembrie 2014.

simple și sofisticate, într-un mod inovativ”⁵. Această definiție aduce împreună amenințările hibride și provocările hibride (tradiționale, neconvenționale, teroriste și perturbatoare), precum și dimensiunile fizice și conceptuale ale conflictului – prima, o luptă împotriva unui adversar înarmat, iar cea din urmă, o luptă mai extinsă pentru controlul și susținerea populației locale în zona de conflict, menținerea sprijinului public în interiorul statelor participante, precum și obținerea sprijinului comunității internaționale.

Dezvoltând termenii „*amenințări hibride*”, „*provocări hibride*” (pentru a exprima viitorul mediu de securitate așa cum este prezentat în figura nr. 2) și „*conflict hibrid*” (pentru a include agențiile guvernamentale și neguvernamentale, organizațiile internaționale, societățile comerciale multinaționale și alți actori importanți prezenți într-o campanie militară) și considerând că noile modele ale contraterorismului și contra-insurgenței (Counterterrorism and Counterinsurgency – COIN) nu se reflectă în tipurile de conflicte întâlnite în Irak, Afganistan și Liban, o serie de experți americani au mers mai departe cu această teorie, argumentând că, în viitor, războiul va cunoaște o combinație și mai accentuată a nivelurilor sale. Acest amestec de capacități a fost denumit război hibrid, specificul lui constând în faptul că implică „orice inamic care întrebuințează, simultan și într-un mod adaptabil, o combinație complexă de armamente și mijloace convenționale, război neconvențional, terorism și abordare criminală în spațiul de luptă modern, pentru a-și atinge obiectivele politice. Războaiele hibride amestecă letalitatea conflictelor inter-statale cu fanatismul și feroarea îndelungată a războiului neconvențional”⁶.

Chiar și așa, până la sfârșitul anului 2012, termenul „*război hibrid*” nu a fost folosit în nicio publicație militară oficială, fiind considerat un termen doctrinar neacceptat de către planificatorii militari. A fost nevoie de izbucnirea recente crize

din Ucraina, în care Federația Rusă să angajeze un nou tip de război, pentru ca teoreticienii militari ai NATO să reconsidere termenul și să se decidă că au fost transpuse în practică principalele elemente doctrinare ale acestei teorii a războiului hibrid. Acțiunile întreprinse în Peninsula Crimeea și estul Ucrainei au implicat și acțiuni ale Forțelor Speciale, care au executat tactici și tehnici „neortodoxe” și variate, precum și campanii de dezinformare și exploatarea vulnerabilităților interne ale Ucrainei, ceea ce a fost denumit război hibrid pe drept cuvânt. În Ucraina, Federația Rusă a purtat un *război hibrid* importând trupe de comando/mercenari pentru a lupta alături de voluntarii locali, realizându-și, astfel, într-un mod indirect, obiectivele politice.

„Acesta este un așa-numit nou tip de război, un război hibrid, în care armatele nu adoptă, în mod direct, rolul de agresor. În schimb, ele servesc pentru a intimida, în timp ce grupurile importate de mercenari [duc lupta] împreună cu extremiștii locali și bandele criminale din zonă”⁷.

Așa cum James N. Mattis și Frank Hoffman au menționat în cadrul Institutului Naval al SUA, războaiele hibride nu sunt noi, dar sunt desfășurate diferit în zilele noastre. În acest tip de război, forțele sunt greu de identificat în cadrul aceleiași armate sau în același spațiu operațional. Combinația de capacități neconvenționale cu forțe convenționale, integrate la nivel operativ sau tactic, poate constitui o provocare considerabilă dar, istoric vorbind, nu este neapărat un fenomen unic⁸.

2. Ce determină ca războiul hibrid să fie un tip de conflict al viitorului?

În opinia noastră, nu este de așteptat ca viitoarele conflicte să presupună o suită de provocări distincte, așezate în pătrățele distincte, ca într-o schemă organizațională, provocările majore constând însă în caracterul evolutiv al

⁵ Colin S. Gray, *Încă un secol sângeros. Războiul viitorului*, Weidenfeld & Nicolson, Londra, 2006, p. 14 (traducerea autorului).

⁶ Frank G. Hoffman, „Hybrid Warfare and Challenges”, în *JFQ Magazine*, nr. 52/2009, www.ndupress.ndu.edu, accesat la 2 noiembrie 2014, p. 4.

⁷ Oleg SHYNKARENKO, „Russia’s Hybrid War in Ukraine”, <http://iwpr.net/report-news/russias-hybrid-war-ukraine>, 11 iunie 2014, accesat la 3 noiembrie 2014, p. 3.

⁸ James N. MATTIS and Frank HOFFMAN, „Future Warfare: The Rise of Hybrid Warfare,” *U.S. Naval Institute Proceedings*, November 2005, pp. 30-32.

acestora. Războiul tradițional/convențional încă reprezintă cea mai periculoasă formă de conflict interuman, în special ca urmare a amplitudinii sale.

Această construcție hibridă se referă la conceptualizarea spațiului operațional în perioada ulterioară războaielor din Irak și Afganistan.

Mediul de securitate viitor

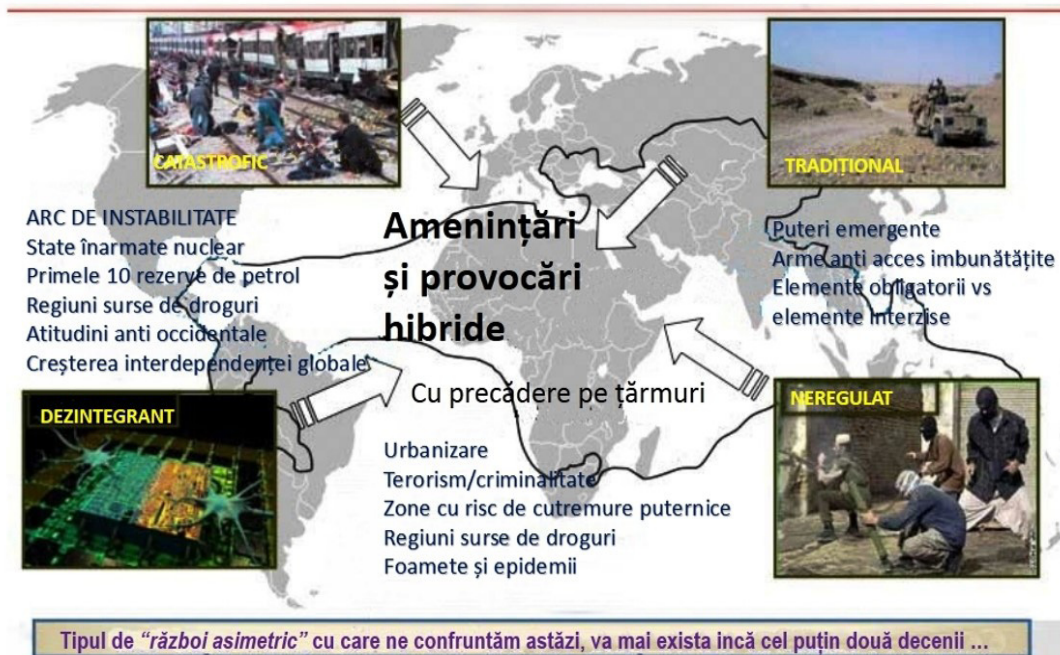

Figura nr. 2. Mediul de securitate viitor

Sursa: The Future Security Environment 2008-2030, Part. I <http://publications.gc.ca/pub?id=365586&sl=0>, p. 3

În același timp, paradigma armatelor înalt-tehnicizate, care trebuie să confrunte mai puțin dezvoltatele forțe – state sau actori nestatali – obligă adversarii să întrebuințeze un amestec de metode și modalități de ducere a războiului pentru a atenua discrepanța dată de diferențele tehnologice. Schimbarea cea mai notabilă în caracterul războiului modern este constituită de natura neclară sau mixtă a acțiunilor militare întreprinse de combatanți.

Armatele moderne se vor confrunta, din ce în ce mai mult, cu provocări hibride distincte ca urmare a amenințărilor hibride existente în mediul internațional de securitate viitor. Figura nr. 2 prezintă modul în care aceste provocări se relaționează cu războaiele hibride.

Ea nu se potrivește cu unele concepte experimentate de ruși în timpul crizei din Ucraina, precum implicarea grupurilor neconvenționale, coordonate și sprijinite de Moscova sau utilizarea unor trupe de comando, pretinzând că nu sunt rusești. Mai mult decât atât, abordarea Federației Ruse pe timpul crizei din Ucraina a scos în evidență apariția unor noi amenințări hibride, cum ar fi energia, spațiul virtual, mass-media sau chiar și așa-numiții „omuleți verzi”.

Războaiele hibride amestecă letalitatea conflictelor statale cu fanatismul și durata războiului neconvențional. În astfel de conflicte, viitorii adversari (state, grupuri sponsorizate de stat sau actori auto-finanțați) exploatează accesul la capacități militare moderne, precum sistemele

criptate de comandă, sistemele portabile sau chiar cele ale rachetelor sol-aer și sol-sol sau alte sisteme letale moderne și caută să promoveze insurgențe prelungite, care să angajeze ambuscade, dispozitive explozive improvizate (IED) și asasinat coercitive. Acest tip de război ar putea include state care să combine o varietate de capacități înalt-tehnologizate, precum armele anti-satelit și anti-aerene cu desfășurarea de acțiuni teroriste, de război informațional și cibernetic, îndreptate împotriva unor ținte financiare internaționale. Destabilizarea, „decapitarea” administrațiilor sau folosirea mass-media în scopul influențării nu reprezintă tactici noi, dar au efecte strategice.

Provocările hibride nu se limitează la actorii statali sau nestatali. Acest lucru este demonstrat de faptul că repercusiunile crizei din Ucraina pot merge dincolo de frontierele sale. Aceste provocări mai pot include și actori regionali sau chiar internaționali, care își pot pierde neutralitatea sau imparțialitatea.

dreptului internațional. Această mențiune a obligat organizații precum OSCE, NATO și UE să ia măsuri adecvate pentru sancționarea sau diminuarea amenințării pentru statele membre.

Războaiele hibride reprezintă mai mult decât confruntarea dintre state și alte grupuri armate. Sunt punerea în aplicare a diferitelor forme de conflict care evidențiază la maximum amenințările sau conflictele hibride. Acest lucru este valabil mai ales ca urmare a faptului că războaiele hibride pot fi efectuate în comun de către state și o varietate de actori nestatali, implicând, de asemenea, numeroase organizații internaționale pentru securitate. În figura nr. 3 se evidențiază modul în care amenințările hibride influențează o gamă largă de modalități de ducere a războiului, combinând forțe și capacități convenționale cu tactici și formațiuni neconvenționale, acte teroriste care includ violență și coerciție generalizată, destabilizarea ordinii publice și atacuri cibernetice.

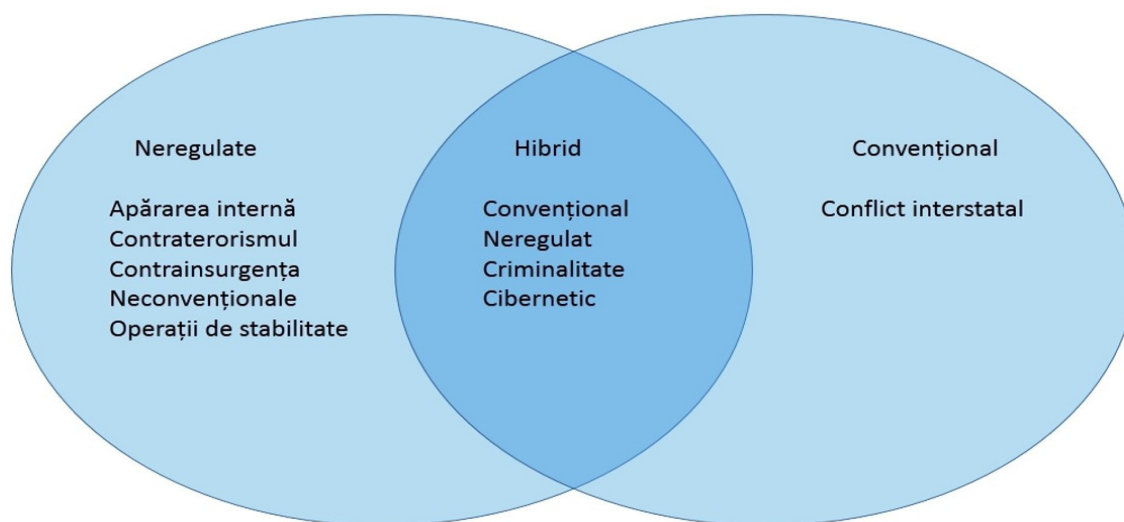

Figura nr. 3. Cum apare războiul hibrid

Sursa: GAO analysis of DoD military concept and briefing documents and academic writings

Afirmația repetată a lui V. Putin că „apărarea etnicilor ruși nu este asigurată în țările în care locuiesc de guvernele și constituțiile acestora, ci de către Rusia”⁹ provoacă o ruptură în prevederile

Aceste acțiuni multi-modale pot fi executate de structuri separate, sau chiar de aceeași unitate, dar sunt direcționate și coordonate în spațiul operațional, la nivel operativ și tactic, astfel încât să se obțină efecte sinergice în dimensiunile fizice și psihologice ale conflictului. Efectele pot fi obținute la toate nivelurile de război. Astfel, comprimarea nivelurilor de război este complicată

⁹ ***, Hybrid War, Hybrid Response?. Material video disponibil la <http://www.nato.int/docu/review/2014/Russia-Ukraine-Nato-crisis/Russia-Ukraine-crisis-war/RO/index.htm>, accesat la 10 noiembrie 2014.

de o convergență simultană a modalităților de ducere a acțiunilor militare. Schimbarea pe care amenințarea hibridă le aduce prin aceste combinații și adaptări inovatoare ale sistemelor existente amplifică complexitatea, și așa mare, a acțiunilor militare.

Complexitatea este și mai mult agravată de convergența amintită de dr. Hoffman dintre componentele fizice și psihologice ale conflictului, de existența combatanților și necombatanților în același spațiu operațional, de executarea unor acțiuni violente combinate cu cele de pace sau de abordarea cinetică și informațională. Mai presus de aceste convergențe se situează multitudinea de modalități de ducere a războiului, în care războiul hibrid implică folosirea simultană, de către state și actorii nestatali, a tuturor formelor – convenționale, neconvenționale, teroriste, perturbatoare sau criminale –, pentru a destabiliza o ordine deja existentă.

În ciuda ideii că aceste tehnici au constituit o nouă abordare, există dovezi care indică faptul că nimic nu este nou pentru Federația Rusă. O scurtă aducere aminte asupra atacului cibernetic din Estonia, în anul 2007, precum și asupra invaziei Georgiei, în 2008, demonstrează, în opinia mea, că teoria războiului hibrid a fost dezvoltată de către teoreticienii militari ruși încă din anul 2004, ca o concepție a conflictelor viitoare, pentru a contracara extinderea NATO spre est și instalarea scutului antirachetă american în Europa. Această concepție a fost experimentată fie oficial, prin documente oficiale (Doctrina militară rusă, 2009), fie prin acțiuni mult mai subtile, precum războiul economic, atacurile cibernetic, sau trimiterea de specialiști sub acoperire. Ceea ce recenta criză din Ucraina arată experților militari este combinația dintre ele ca un set de tactici folosite la un grad diferit de dezvoltare în ultimii cinci sau șase ani.

Este util de menționat că atât războiul informațional rus, cât și mass-media pro-rusă au sprijinit toate tacticile și tehnicile neconvenționale utilizate de către separatiștii din Ucraina, concentrându-se pe *mituri politice rusești și acțiuni de propagandă ideologizată*.

Aceasta este noua doctrină militară a Federației Ruse, considerată de d-na Jolanta Darczewska, de la Centrul pentru studii estice din Varșovia drept „geopolitică eurasiatică, anti-liberală, orientată spre rivalitatea cu Occidentul și dominația Rusiei în Eurasia”¹⁰.

3. Ce ar trebui să întreprindă NATO, UE și statele membre pentru a contracara războiul hibrid?

Strategiile naționale actuale (de apărare și militară), concepțiile, doctrinele și manualele de luptă, precum și structurile de forță nu sunt adaptate la acest tip mixt de război. Același lucru este valabil pentru Conceptul Strategic al NATO din 2010, doctrinele și conceptele aliate deja dezvoltate și experimentate, precum și pentru Strategia Europeană de Securitate (2003) și Tratatul privind UE (2009). Ca urmare, organizațiile de securitate și apărare, statele membre și forțele armate din Occident pot fi considerate nepregătite atât instituțional, cât și intelectual, pentru a face față acestor provocări ale războiului. Atunci când o organizație de apărare puternică, cum este NATO, sau un stat membru dezvoltat este atacat de forțe convenționale terestre, maritime sau aeriene, cea mai bună replică este ușor de executat. Chiar dacă are loc un atac asimetric, fie terorist sau al unei operații insurgente, considerat mult mai dificil din perspectiva reacției optime, tipul de reacție este totuși clar. Dar ce se întâmplă atunci când atacul implică un amestec de forțe convenționale și adversari neconvenționali? Există vreo definiție a celui mai bun răspuns?

„Forțele hibride pot încorpora, în mod eficient, sistemele avansate tehnologic în structura lor, precum și în strategii, având și capacitatea de a folosi aceste sisteme în modalități care sunt dincolo de parametrii pentru care au fost destinate. Din punct de vedere operațional, se poate afirma că forțele militare hibride sunt superioare celor convenționale occidentale, dat fiind că acestea din urmă sunt limitate din perspectiva spectrului de ducere a acțiunilor de luptă”¹¹.

¹⁰ Oleg SHYINKARENKO, Op. cit., p. 2.

¹¹ William. J. NEMETH, USMC, „Future War and Chechnya: A Case for Hybrid Warfare”, A study at the Naval Postgraduate School, Monterey, CA, June 2002, p. 12.

S-ar putea argumenta faptul că o abordare flexibilă și ușor adaptabilă ar constitui cea mai bună metodă de contracarare a amenințărilor și provocărilor hibride. Flexibilitatea constă în înțelegerea și răspunsul eficient dat noilor amenințări, precum celor ce emerg din plan energetic, virtual, al mass-media sau aferente actorilor neconvenționali. NATO și statele membre ar trebui să întreprindă măsuri și acțiuni pro-active și nu reactive. Generalul Philip Breedlove, Comandantul Suprem al Forțelor Aliate din Europa (SACEUR), recomandă ca cel mai bun mod de a contracara această amenințare asigurarea unui răspuns mai dur și nu unul slab, atunci când au loc acțiuni specifice războiului hibrid. „Ceea ce asigură o descreștere a situației

cadru NATO, UE și al statelor membre, măsurile întreprinse au avut un caracter reactiv, foarte greoi. În acest sens, relevant este că, în contextul crizei din Ucraina, multe dintre discursurile liderilor NATO anunțau continuarea măsurilor în situația în care Rusia nu va înceta acțiunile întreprinse în Ucraina. În opinia noastră, logica întreprinderii acestor măsuri ar trebui să fie una inversă față de cea dezvoltată până în prezent.

Contextul actual devine și mai complicat prin suprapunerea, la nivelul NATO, a dezbaterii asupra contribuțiilor militare, care să contracareze amenințările hibride, cu alte dezbateri simultane, cum ar fi cele cu privire la dezvoltarea abordării cuprinzătoare menite să răspundă provocărilor de securitate emergente (a se vedea Figura nr. 4).

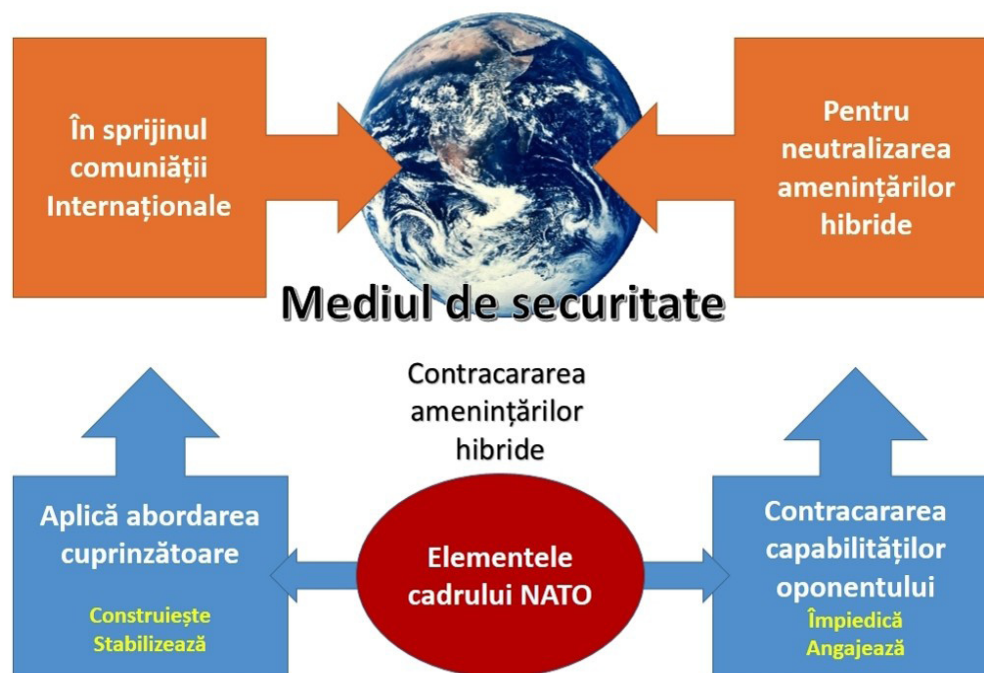

Figura nr. 4: Contracararea amenințărilor hibride la nivelul NATO

Sursa: University of Lincoln: Lincoln Depository <http://eprints.lincoln.ac.uk/6278/>

de criză actuale este asigurarea unui răspuns puternic adecvat, care să oblige Federația Rusă să se gândească de două ori înainte de a continua, să stabilizeze situația tensionată și, apoi, să se poată trece la detensionare”¹². Însă, până acum, în

¹² John Vandiver, „SACEUR: Allies must prepare for Russia ‘hybrid war’”, <http://www.stripes.com/news/saceur-allies-must-prepare-for-russia-hybrid-war-1.301464>, 4 septembrie 2014, accesat la 4 noiembrie 2014, p. 1.

Nu toate statele membre sunt pe deplin de acord în aceste două domenii. În ceea ce privește problema contribuțiilor militare pentru contracararea amenințărilor hibride, nu există un acord asupra acțiunilor pe care NATO (spre deosebire de alți actori) ar trebui să le întreprindă și nici asupra existenței necesității de a dezvolta noi capacități. Referitor la aspectul provocărilor de

securitate emergente, viziunea asupra existenței unei amenințări diferă, la nivelul statelor membre NATO, în funcție de mărime, situarea sau nu în proximitatea Federației Ruse sau în bazinul Mării Mediterane sau, mai departe, în America de Nord. În plus, complexitatea este sporită de potențiala sinergie sau concurență dintre NATO și UE și chiar de viziunile și atitudinile diverse ale statelor europene față de cele două organizații.

Pentru a contracara, într-un mod mai eficient, amenințările hibride, toate organizațiile de securitate și apărare, precum și statele membre, trebuie să combine mai bine toate elementele de putere în planurile de campanie și acțiunile strategice pe care le întreprind. Componentele politice, sociale, diplomatice, precum și cele informaționale ale puterii trebuie să ofere sprijin total organismelor militare. Conducătorii trebuie să încurajeze și să asigure resursele necesare abordării cuprinzătoare pentru a descuraja conflictele prin acțiuni statale, dezvoltând și menționând, în același timp, capacități militare robuste pentru a-și apăra interesele vitale. Acestea ar trebui să folosească toate elementele de putere aflate la dispoziția lor pentru a acționa indirect, uneori, consolidând capacitatea guvernelor și forțelor de securitate partenere de a preveni situațiile de criză, înainte ca acestea să devină conflicte. Acest lucru va servi la izolarea amenințării, pregătind, influențând și stabilizând mediul internațional de securitate, prin parteneriate și angajamente globale.

Pe plan intern, în vederea creșterii capacității de a aborda aspectele nemilitare ale conflictelor, guvernele trebuie să-și îmbunătățească procesele de planificare și integrare inter-agenții, prin coordonarea eforturilor militare cu cele ale instituțiilor cu responsabilități în domeniile securității și apărării, valorificarea expertizei din zona sectorului privat, inclusiv a organizațiilor neguvernamentale și a mediului academic. Dincolo de puterea diplomatică și militară, guvernele trebuie dezvoltate o capacitate mai mare și mai eficient integrată pentru stabilizare și reconstrucție, asigurând, în primul rând, resursele necesare și, mai apoi, coordonând eforturile dintre agențiile civile și categoriile de forțe ale

armatei¹³.

Pentru a aborda caracterul dinamic și hibridizarea războiului, unii teoreticieni militari recomandă adaptarea artei operative astfel încât aceasta să poată răspunde combinației de război convențional și neconvențional, precum și revizuirea și perfecționarea concepțiilor, doctrinelor și manualelor de luptă. Această adaptare ar trebui să descrie centrul de greutate în astfel de conflicte și să valideze accentul pus pe abordarea cuprinzătoare și pe liniile de operații. Succesul în războaiele hibride necesită, de asemenea, lideri la toate nivelurile, cu abilități de luare a deciziilor și deprinderi de viclenie tactică pentru a face față necunoscutului, precum și echipament necesar, pregătiți să reacționeze sau să se adapteze mai rapid decât adversarii de mâine. Instruirea și capacitatea de adaptare organizațională ar trebui să primeze, alături de creșterea investițiilor în diverse proiecte educaționale.

Având în vedere cele mai recente evoluții în planul proliferării, IEDs, cele mai mari implicații vor fi în cadrul protecției forței. Viitorii adversari se vor concentra pe valorificarea avantajelor rezultate din raportul dintre mobilitate și contra-mobilitate pentru a limita libertatea de acțiune a forțelor noastre și a împiedica influențarea populației civile de către forțele militare occidentale. Capacitatea provocărilor hibride de a exploata întreaga gamă a bătaii și preciziei diferitelor tipuri de rachete, mortiere și mine va crește în timp, ceea ce va pune piedici serioase planurilor noastre. Exploatarea tehnologiei informaționale moderne va grăbi, de asemenea, ciclul de învățare al potențialilor adversari neconvenționali și va îmbunătăți capacitatea lor de a transfera lecțiile învățate și tehnicile adaptate dintr-un teatru de operații într-altul¹⁴.

¹³ Russell W. Glenn, „Thoughts on ‘Hybrid’ Conflict”, în *Small Wars Journal*, 24 februarie 2009, <http://smallwar-journal.com/blog/journal/docs-temp/188-glenn.pdf>, accesat la 1 noiembrie 2014, p. 6.

¹⁴ Brian P. Fleming, „The Hybrid Threat Concept: Contemporary War, Military Planning and the Advent of Unrestricted Operational Art”, A study at *the School of Advanced Military Studies*, United States Army Command and General Staff College, Fort Leavenworth, Kansa, AY 2011, pp. 53-57.

O condiție critică pentru atingerea acestui obiectiv esențial este reprezentată de pregătirea liderilor militari pentru a avea o înțelegere holistică a tuturor armelor, precum și relaționarea lor cu strategia și politica. În ceea ce privește provocarea de a se pregăti pentru viitoarele conflicte, incerte ca formă, localizare, nivel de angajament, contribuția aliaților, precum și natura adversarului, este necesar ca planificarea militară să fie mai adaptabilă și să răspundă contextului strategic. Planificatorii trebuie să utilizeze metode de planificare mai cuprinzătoare, care să includă o gamă mai largă de forme de consultare. Prin urmare, este necesar ca educația și instrucția să se extindă dincolo de instituțiile militare și guvernamentale tradiționale de învățământ, pentru a include studierea istoriei, antropologiei, economiei, geopoliticii, culturii, dreptului și comunicației strategice. În consecință, NATO și guvernele statelor membre ar trebui să folosească mediul academic, grupurile de reflecție și de consilieri pentru a realiza această bază de învățământ mai cuprinzătoare. Concomitent cu extinderea orizonturilor lor intelectuale, liderii ar trebui să continue să înțeleagă profesia de militar și implicațiile proiecției forței militare, îmbunătățindu-și și capacitatea de a gândi critic și creativ în achiziționarea și alocarea resurselor.

În legătură cu revizuirea și ajustarea strategiilor și concepțiilor de luptă, comunitatea de apărare trebuie să reevalueze structura forțelor necesare pentru viitoarele conflicte și să construiască capacități adecvate. Pentru a face față unei game mai largi de amenințări, care pot impune necesitatea de a angaja, simultan, diferite capacități, NATO și statele membre trebuie să continue efortul de a derula operații întrunite, care pot deveni chiar inter-dependente. Cu sprijinul UE, statele membre ar trebui să transforme structurile militare caracteristice epocii industrializării în organisme mai agile, bazate pe informații și cunoaștere, care să necesite o mai mare investiție în idei, tehnologie și oameni.

În timp ce armatele occidentale vor continua să fie consolidate din punct de vedere tehnologic, devine și mai important aspectul încadrării cu

personal calificat, mai pregătit și gata de a intra în luptă. Comandanții, statele majore și forțele convenționale trebuie să fie capabile să execute întregul spectru de operații militare. Pentru a putea realiza acest deziderat, forțele vor avea nevoie de o structură de comandă și control constituită în rețea, care să includă toate domeniile nereprezentate până în prezent. Trebuie făcute investiții mai mari în mijloace de informații, supraveghere și recunoaștere (ISR), în special în HUMINT. De asemenea, statele membre și NATO trebuie să fie în măsură să colecteze și să coroboreze informațiile dintr-o varietate largă de surse și să dezvolte acele sisteme care să asigure schimbul de informații între categoriile de forțe, guvernele aliate, precum și cu partenerii. Mai mult, pentru a face față unei game crescute de amenințări, militarii trebuie să dezvolte capacități de lovire cu o mai mare precizie și de angajare rapidă a țintelor adversarului, asigurând astfel o protecție mai bună forțelor proprii, precum și sprijinirea populației, partenerilor și cetățenilor aliați.

Armatele care vor furniza aceste capacități trebuie să aibă forțe echilibrate, multilateral pregătite și dotate, nu forțe destinate unei singure misiuni. Militarii occidentali ar trebui să accelereze creșterea forțelor destinate pentru operații speciale și să-și transforme forțele cu destinație generală în capacități mai profesionale, mai agile, „multi-scop”, cu putere de luptă, flexibile și credibile pentru a desfășura misiuni de asistență de securitate a partenerilor, reconstrucție, stabilizare și menținerea păcii în același timp. Aceste forțe cu o putere sporită de luptă trebuie să fie capabile să acționeze independent, la eșaloane din ce în ce mai mici, cu sau fără sprijin din partea agențiilor civile.

În multe cazuri, structuri luptătoare foarte bine antrenate și echipate, de nivel companie sau batalion, nominalizate pentru pregătirea civil-militară comună, vor desfășura activități de consolidare a capacităților civile în operații de stabilitate sau vor furniza asistență umanitară în timpul acțiunilor de ajutorare în caz de dezastru. Pe durata acestei pregătiri, este necesar ca forțele militare să fie implicate în acțiuni orientate către protejarea și stabilizarea zonelor în care

se află populația locală, refacând sau repunând în folosință sistemele de servicii esențiale, asigurând condițiile pentru derularea activității administrației locale, restabilind forțele de securitate din zonă, precum și reconstruind obiectivele critice economice. În cazul în care mediul devine mai ostil, aceste structuri luptătoare vor putea, rapid și ușor, să treacă la modalități și acțiuni tactice, care presupun folosirea forței letale.

Combinarea optimă a focului tuturor armelor cu manevra tactică este necesară pentru ducerea cu succes a operațiilor împotriva oponentilor neconvenționali. Amenințările hibride constituie o provocare calitativă care necesită combinarea focului cu manevra la niveluri inferioare, în ciuda faptului că, de regulă, sunt implicate structuri luptătoare de dimensiuni reduse. În plus, introducerea armelor sofisticate (de exemplu, ATGMs, MANPADS) s-ar putea adăuga provocărilor considerabile cu care forțele aliate se pot confrunta în războiul hibrid. Armele de înaltă precizie și cele inteligente sunt critice, dar nu suficiente pentru a face față adversarilor din cadrul războiului hibrid, mai ales în cazul în care aceștia își desfășoară activitatea „în rândul populației locale”. De asemenea, sprijinul adecvat și de ripostă aeriană, de artilerie sau cu UAV-uri, precum și folosirea vehiculelor de transport multi-protejate sunt elemente critice ale acțiunilor militare împotriva oponentilor hibridi. Folosirea practicilor deja deprinse de a integra aceste capacități în luptă reprezintă o pre-condiție pentru succes.

Structurile de blindate – de tancuri și vehicule de luptă ale infanteriei – sunt elemente cheie ale oricărei forțe care va lupta împotriva oponentilor într-un război hibrid, oponenti cu un minimum de pregătire, organizare și arme sofisticate. Structurile mai ușoare sau medii pot completa forțele greoaie, în special în teren urban și alte forme de teren mai complexe, dar ele nu oferă suficientă protecție, letalitate sau mobilitate precum structurile de blindate. Pur și simplu, forțele mai greoaie reduc riscurile operaționale și

minimizează pierderile proprii.

Trebuie luată în considerare, de asemenea, necesitatea de a dezvolta și alte capacități, la nivel guvernamental, cum ar fi aceea a ministerelor de afaceri interioare și forțelor de poliție, necesare pentru a contracara atacurile neconvenționale care să includă campaniile de propagandă, atacurile cibernetice sau mișcările separatiste interne.

Concluzii

Chiar dacă istoricii militari au constatat că multe, dacă nu chiar majoritatea războaielor, sunt caracterizate de ducerea ambelor tipuri de operații, convenționale și neconvenționale, teoreticienii militari susțin ideea că războiul secolului următor va fi unul hibrid, impunând valorificarea tuturor elementelor puterii naționale pentru a desfășura acțiuni de stabilitate, asigurarea securității, de reconstrucție sau operațiile militare de luptă.

În opinia mea, atât factorii de decizie din România, cât și cei ai Alianței Nord-Atlantice sunt conștienți de acest nou tip de război, care poate fi aplicat în toate statele ex-sovietice și o mare parte din țările europene. Fiind dezvoltat de teoreticienii militari ruși pentru a contracara NATO și fiind experimentate în Estonia și Georgia, amploarea și domeniul de aplicare al evenimentelor desfășurate, la început în Peninsula Crimeea și mai târziu în estul Ucrainei, au luat prin surprindere statele euroatlantice, care au manifestat o atitudine defensivă, ceea ce a creat un avantaj considerabil pentru factorii de decizie ruși și le-a permis să continue intervenția militară, fără teama de represalii concertate din partea aliaților sau sancțiuni grave din partea organizațiilor internaționale.

Armata României a acumulat o anumită experiență în ceea ce privește războiul hibrid în conflictele recente din Irak și Afganistan. Lecțiile din aceste experiențe ar trebui să fie completate cu experiența aliaților din Liban și Gaza, precum și cu lecțiile desprinse de pe timpul crizei din Ucraina, pentru a deveni relevante în identificarea capacităților de care are nevoie Armata

României în viitor. Combinarea focului tuturor genurilor de arme cu manevra la nivel tactic este deosebit de importantă în desfășurarea cu succes a operațiilor militare în cadrul unui război hibrid, unde adversarii au o minimă instruire, organizare și dotare cu arme moderne, în special dacă aceștia operează în cadrul populației locale. În plus, sistemele de arme de înaltă precizie și cele inteligente sunt critice, dar nu suficiente, pentru a face față unor lovituri de precizie. Mai mult, sprijinul adecvat și riposta aeriană, de artilerie și cu UAV-uri sunt componente critice ale acțiunilor combinate îndreptate împotriva adversarilor în cadrul războiului hibrid. Nu de o mai mică importanță, forțele blindate – de tancuri și de vehicule de luptă ale infanteriei – sunt elemente cheie ale oricărei forțe care va lupta cu adversarii neconvenționali destul de sofisticăți, deoarece reduc riscul operațional și reduc pierderile de vieți omenești în rândul trupelor proprii.

Mai mult decât atât, organizațiile internaționale și regionale de securitate și apărare, cum ar fi NATO, UE, ONU și OSCE, au fost luate prin surprindere și au acționat foarte târziu, de cele mai multe ori reactiv. Acest lucru a fost influențat și de rolul major al Federației Ruse în cadrul ONU și OSCE, precum și de relațiile speciale cu NATO și UE.

Astfel, reacția internațională a fost una limitată, la fel ca și măsurile pentru soluționarea acestei crize, fără a împiedica în mod real continuarea acțiunilor militare rusești în Ucraina. De fapt, experții militari s-au întrebat în repetată rânduri *cum ar trebui organizațiile internaționale de securitate și apărare să se adapteze la astfel de atacuri*.

Nu trebuie să uităm conflictele înghețate din apropierea Mării Negre, probleme serioase de insecuritate în regiune, nici situația volatilă din Orientul Mijlociu și Nordul Africii (MENA), cu implicații speciale pentru planificatorii militari, în deosebi în ceea ce privește următoarele aspecte: complexitatea din spațiul operațional modern; varietatea de actori și de interese; diversitatea culturală (ciocnirea civilizațiilor); volatilitatea,

dinamismul și flexibilitatea securității din regiune. Aceste caracteristici ale conflictelor viitoare impun folosirea unei combinații de forțe convenționale, aproape în întregime profesionalizate și capabile să conducă acțiuni întrunite și inter-agenții împotriva unor fanatici religioși, care pot recurge la acțiuni asimetrice cât se poate de eficiente, integrate cu activități de comunicare strategică și de război informațional într-un mediu complex, în care ar putea interacționa, de asemenea, și alți actori, aproape necunoscuți în conflictele convenționale.

Războiul hibrid a fost o rămasă integrantă a peisajului istoric încă din Evul Mediu, chiar dacă, abia recent a fost inclus de către analiștii militari în categoria conflictelor militare ca element de noutate.

De-a lungul istoriei, marile puteri au avut de confruntat adversari care au utilizat o combinație de forțe regulate și neregulate, prin care au negat avantajul puterii militare convenționale superioare ale acestor state dezvoltate.

Mai mult decât atât, războaiele hibride sunt evenimente sociale care implică un rol major pentru factorul uman și care se desfășoară pe termen lung. De asemenea, războaiele hibride sunt conflictele cu cea mai mare probabilitate în secolul al XXI-lea, în sensul în care adversarii vor folosi forțe hibride să diminueze capacitățile militare occidentale în campanii lungi de epuizare.

BIBLIOGRAFIE:

1. ***, *Hybrid War, Hybrid Response?*, material video disponibil la <http://www.nato.int/docu/review/2014/Russia-Ukraine-Nato-crisis/Russia-Ukraine-crisis-war/RO/index.htm>.
2. COȘCODARU, Ion, „Evoluții posibile în fizionomia conflictelor militare viitoare. Operații și forțe expediționare”, în *Impact Strategic* nr. 3/2005.

3. FLEMING, Brian P., „The Hybrid Threat Concept: Contemporary War, Military Planning and the Advent of Unrestricted Operational Art”, A study at *the School of Advanced Military Studies*, United States Army Command and General Staff College, Fort Leavenworth, Kansa, AY 2011.
4. GLENN, Russell W., „Thoughts on Hybrid Conflict”, în *Small Wars Journal*, 24 februarie 2009, <http://smallwarsjournal.com/blog/journal/docs-temp/188-glenn.pdf>.
5. GRAY, Colin S., *Încă un secol sângeros. Războiul viitorului*, Weidenfeld & Nicolson, Londra, 2006.
6. HOFFMAN, Frank G., „Hybrid Warfare and Challenges”, in *the JFQ Magazine*, nr. 52/2009, www.ndupress.ndu.edu.
7. HOFFMAN, Frank, „Further Thoughts on Hybrid Threats”, în *Small Wars Journal*, www.smallwarsjournal.com, 2 martie 2009.
8. MATTIS, James N. și HOFFMAN, Frank, „Future Warfare: The Rise of Hybrid Warfare,” *U.S. Naval Institute Proceedings*, November 2005.

Operaționalizarea Conceptului „Abordare Comprehensivă” În Contrainsurgență. Contribuția Componentei Militare

*Dr. Marius Valeriu PĂUNESCU**

Posibilitățile de înțelegere și întrebuințare a instrumentului de putere militar în zonele de criză și conflict cu specific insurgență-contrainsurgență reprezintă un domeniu important de cercetare în cadrul școlilor de gândire euroatlantică. Există două tendințe importante de interpretare a acțiunilor militare specifice acestor tipuri de operații: abordarea tradiționalistă în care problemele de securitate sunt privite din perspectivă politico-militară, rezultând un spațiu de confruntare de tip binomic (forțe proprii – adversar) și abordarea constructivistă care extinde analiza problemelor de securitate în forma securizării domeniilor politic, militar, economic, social și de mediu, rezultând un spațiu de angajare de tip trinomic (forțe proprii – populație – adversar).

Cunoscând faptul că forțele armate sunt organizate și antrenate în primul rând pentru a fi în măsură să planifice și să execute activități militare specifice războiului convențional (tradițional), prezentul articol își propune să prezinte câteva aspecte cu privire la felul în care mediul de operații de tip insurgență-

contrainsurgență este definit de unele state membre ale NATO și, în consecință, să evidențieze unele concepte și proceduri noi utilizate în acest tip de operații.

***Cuvinte-cheie:** insurgență, contrainsurgență, doctrină, abordare comprehensivă, EBO.*

Introducere

Identificarea, descrierea și înțelegerea caracteristicilor esențiale ale mediului de operații de tip insurgență-contrainsurgență la început de mileniu trei reprezintă un demers complex și deosebit de anevoios, datorat atât spectrului extrem de variat al formelor practice de manifestare, cât și multitudinii de modele teoretice formulate până în prezent.

Apreciind faptul că în activitățile militare post-Război Rece cunoașterea bazată pe informație și tehnologia informației reprezintă principalul motor de evoluție, transformare și inovare, școala de gândire euroatlantică se preocupă tot mai intens de identificarea unor noi moduri de conceptualizare și întrebuințare a resurselor

** Maior dr. Marius Valeriu PĂUNESCU este lector universitar în cadrul Facultății de Securitate și Apărare din Universitatea Națională de Apărare „Carol I”. E-mail: paunescu.marius@myunap.net*

tradiționale de putere ale statelor:¹ resursele naționale (tehnologie, întreprinderi, resurse umane, resurse de capital, resurse naturale), capacitatea de performare (posibilitățile unei națiuni de a stabili și a aduce la îndeplinire obiectivele propuse) și forța militară (resursele strategice și capacitatea de conversie a acestora în putere de luptă).

Din această perspectivă, puterea de luptă a unei forțe armate ce se adresează unui adversar asimetric nu mai este analizată doar din punctul de vedere al capacităților fizice brute ce pot fi dezvoltate în baza apelării la resursele strategice aflate la dispoziție (buget de apărare, efective de personal, tehnică și echipament, infrastructură militară, instituții de cercetare, dezvoltare, testare și evaluare a activităților ce privesc pregătirea și ducerea luptei, industria de apărare, sprijinul logistic), ci și din punctul de vedere al puterii de conversie a acestora în capabilități militare pregătite să ofere răspunsuri eficiente unei game extinse de provocări și, în consecință, unui tip variat de adversari.

Pornind de la ceea ce spuneau Alvin și Heidi Toffler cu privire la determinismul creat între revoluția afacerilor economice și revoluția afacerilor militare, „*felul în care desfășurăm războiul oglindește felul în care ne creăm averea*”², și constatând faptul că efectele produse în spațiul de angajare de tip insurgență – contra-insorgență trebuie să țină seama de sfaturile lui Thomas Edward Lawrence („Prințul Arabiei”) de pe timpul Primului Război Mondial, „*daunele permanente să fie cât mai mici posibile, deoarece inamicul de azi va fi mâine clientul nostru, iar poimâine aliatul nostru*”³, prezentul articol își propune să prezinte câteva aspecte cu privire la felul în care mediul de operații de tip insurgență-contrainsorgență este definit de unele state membre ale NATO și, în consecință, să evidențieze

schimbările survenite la nivelul concepției de operații a structurilor militare angajate în operații specifice acestui tip de război.

Noțiuni despre insurgență

Statele Unite ale Americii (SUA) înțeleg insurgența ca fiind folosirea organizată, de către un grup sau mișcare, a subversiunii și violenței, cu scopul precis de răsturnare a unei autorități guvernamentale sau de forțare a schimbării acelei autorități guvernamentale.⁴

Cu alte cuvinte, insurgența este o luptă politico-militară organizată, ce se desfășoară prin mijloace subversive și luptă armată, în scopul slăbirii controlului și legitimității autorităților centrale și locale aflate la guvernare și înlocuirii acestora cu simpatizanții proprii.

Regatul Unit al Marii Britanii și Irlandei de Nord (UK) definește insurgența prin acțiunile desfășurate de un grup minoritar ce intenționează să forțeze o schimbare politică, folosind ca mijloace de acțiune subversiunea, propaganda și lupta armată, în scopul de a convinge sau intimida marea majoritate a populației locale să accepte o asemenea schimbare.⁵ Așadar, insurgența reprezintă o formă de luptă armată dusă în plan politic, în vederea aducerii la îndeplinire a unor obiective ce au un mare grad de diversitate.

Din punct de vedere al conceptelor doctrinare canadiene, insurgența este o competiție ce implică cel puțin un actor nonstatal care folosește mijloace violente pentru atingerea obiectivelor politice proprii și care acționează împotriva autorităților guvernamentale constituite.⁶

Gânditorii francezi descriu insurgența ca fiind un protest desfășurat împotriva unei autorități politice legitime, ce îmbracă forma luptei armate de tip gherilă și terorism.⁷ Deci, termenul

¹ Ashley J. Tellis, Janice Bially, Christopher Line, Mellisa McPherson, *Measuring National Power in the Postindustrial Age*, RAND Corporation, 2000.

² Alvin & Heidi Toffler, *War and Anti-War: Survival at the Dawn of the 21st Century* (Boston: Little, Brown and Company, 1993), p. 3.

³ B. H. Liddell-Hart, *Strategia. Acțiunile indirecte*, Editura Militară, București, 1973, p. 364.

⁴ *Joint Publication 1-02, Department of Defense Dictionary of Military and Associated Terms*, 2010, p. 167.

⁵ *AFM, Volume 1, Combined Arms Operations*, Part 10, *Counter Insurgency Operations (Strategic and Operational Guidelines)*, 2007, p. A – 2 – 1.

⁶ *B-GL-323-004/FP-003 Counter-Insurgency Operations*, Canada Land Force, 2008, p. 2-1.

⁷ *Doctrine for Counterinsurgency at the Tactical Level*, Armee de Terre, France, 2010, p. 11.

reprezintă, în accepțiunea franceză, o formă de dizidență împotriva autorităților politice existente la un moment dat, care se poate configura în stări extreme de violență în anumite situații.

Doctrina germană definește insurgența ca fiind procesul de destabilizare generat de revendicări de natură politică, economică și socială, care afectează atât legitimitatea, cât și eficiența formei de guvernare.⁸

Inventariind înțelegerile asupra insurgenței, se pot evidenția câteva trăsături definitorii: insurgența este o mișcare ce utilizează mijloace violente de acțiune precum lupta armată, războiul de gherilă și terorismul; insurgența implică subminarea autorităților politice care se află la putere prin desfășurarea unor acțiuni conspirative menite să distrugă ordinea și liniștea publică; insurgența este desfășurată de un grup minoritar de persoane și are ca scop câștigarea sprijinului majorității populației neangajate, prin oferirea unui sistem politic de organizare a vieții diferit de cel existent.

Noțiuni despre contrainsurgență

La nivelul statelor membre ale NATO conceptul de contrainsurgență cuprinde mai multe înțelesuri. În dicționarul de termeni și definiții al NATO⁹, contrainsurgența (counterinsurgency/ contreinsurrection, COIN) reprezintă acele acțiuni militare, paramilitare, economice, psihologice și civice întreprinse pentru neutralizarea (contracararea) insurgenței. În dicționarul de acronime al SUA¹⁰, contrainsurgența (counterinsurgency, COIN) este definită prin eforturile comprehensive civil-militare desfășurate în scopul neutralizării insurgenței și soluționării adevăratelor motive de nemulțumire.

Doctrina COIN a SUA¹¹ folosește definiția

⁸ *Preliminary Basics for the Role of Land Forces in Counterinsurgency*, German Army Office, June 2010, p. 1.

⁹ *AAP-6 - NATO Glossary of Terms and Definitions (English and French), Listing terms of military significance and their definitions for use in NATO*, NATO Unclassified, NATO Standardization Agency (NSA), 2010, pp. 75-76.

¹⁰ *Joint Publication 1-02, Department of Defense Dictionary of Military and Associated Terms*, 2010, p. 85.

¹¹ *Joint Publication 3-24. Counterinsurgency Operations*,

publicată în dicționarul de acronime SUA (JP 1-02), dar aduce totodată câteva precizări suplimentare, astfel: COIN este în primul rând o acțiune politică care înglobează o multitudine de activități în care asigurarea securității reprezintă numai una dintre acestea; eforturile în COIN pot include acțiuni specializate de ordin politic, diplomatic, economic, financiar, informațional, legal, militar, paramilitar, psihologic și civic, dar nu se limitează doar la ele; centrul de greutate în COIN trebuie să fie reprezentat de protejarea populației, neutralizarea acțiunilor insurgente, consolidarea legitimității Națiunii Gază (Host Nation – HN), construirea capacităților HN; acțiunile civile primează acțiunilor militare, iar unitatea de efort trebuie să se manifeste prin integrarea tuturor actorilor ce contribuie la contracararea insurgenței.

Manualul forțelor terestre al UK pe probleme de contracarare a insurgenței¹² definește COIN prin acele acțiuni militare, de impunere a legii, politice, economice, psihologice și civice întreprinse pentru înfrângerea insurgenței și soluționarea cauzelor care au generat acest fenomen. Pentru a avea succes în contrainsurgență este necesar să se acționeze multilateral, astfel încât problemele de natură politică, economică, socială, culturală și de securitate care au generat și mențin starea de tulburare să-și găsească răspunsurile căutate.

Doctrina franceză definește contrainsurgența¹³ ca fiind cursul de acțiune ales în scopul reducerii libertății de mișcare a unei organizații care desfășoară activități de violență armată specifice războaielor de gherilă sau acțiunilor teroriste. Nivelul de angajare în această formă de luptă trebuie să țină cont de trei elemente: opțiunea politică națională sau internațională, balanța raporturilor de forțe de pe câmpul de luptă și atitudinea populației. Este important de remarcat faptul că prima versiune a manualului de contrainsurgență a primit denumirea de „Doctrină de contre rébellion”. Însă, din nevoia de a evita producerea unor confuzii în

October 2009, p. 29.

¹² *British Army Field Manual*, Volume 1, Part 10, *Counterinsurgency*, 2009, p. 12.

¹³ *Doctrine for Counterinsurgency at the Tactical Level*, Forces Employment Doctrine Center, Paris, April 2010, p. 9.

aplicarea principiilor, procedurilor, tacticilor și tehnicilor în contrainsurgență alături de aliați, termenul francez „contre rébellion” a fost tradus prin „counterinsurgency”, chiar dacă înțelesurile americane sau britanice ale acestuia corespund mult mai bine noțiunii franceze de „stabilization”.

Germania tratează contrainsurgența cu multă circumspecție atunci când trebuie să definească conceptul. În interiorul organizației militare germane, termenul de contrainsurgență este înlocuit cu formularea „stabilirea securității și a ordinii de stat în zonele de criză”¹⁴ (Herstellung von Sicherheit und staatlicher Ordnung in Krisengebieten), definiția asociată fiind totalitatea măsurilor politice, economice, sociale, legale, administrative și psihologice luate de actorii civili și/ sau forțele militare pentru eliminarea cauzelor insurgenței.¹⁵

În România, la nivelul Ministerului Apărării Naționale, au fost elaborate două documente care tratează problematica insurgență-contrainsurgență: Doctrina privind participarea la operații multinaționale împotriva insurgenței – S.M.G. 36/2012 (elaborată de Statul Major General) și Manualul operațiilor de contrainsurgență – F.T.-5/2012 (editat de Statul Major al Forțelor Terestre).

Conform doctrinei românești, contrainsurgența reprezintă totalitatea activităților politice, economice, sociale, militare, civile, psihologice și informaționale, precum și de impunere a legii, necesare pentru a învinge insurgența, precum și pentru soluționarea nemulțumirilor de fond.¹⁶

În cadrul NATO, adoptarea și publicarea doctrinei pentru operațiile de răspuns la crize non-articol 5¹⁷, în care insurgența și contrainsurgența sunt incluse în subcapitolul contracararea activităților asimetrice (counter irregular activities), imediat după operațiile în

sprijinul păcii (peace support operations – PSO), a permis elaborarea și ratificarea doctrinei NATO în contrainsurgență¹⁸.

Prin intermediul acestor doctrine AJP-3.4(A)¹⁹ și AJP-3.4.4²⁰, NATO definește contrainsurgența ca fiind setul de activități politice, economice, sociale, militare, de impunere a legii, civice și psihologice desfășurate în scopul înfrângerii insurgenței și soluționării adevăratelor motive de nemulțumire. AJP-3.4(A) acordă o atenție specială cuvântului înfrângere (*defeat*). Astfel, termenul de înfrângere în context COIN reprezintă acțiunea de diminuare a eficacității unui individ, unui grup sau unei organizații și aducerea acestora la nivelul în care individul, grupul sau organizația fie sunt incapabile, fie sunt lipsite de voința de a continua propriile acțiuni.

Din analiza acestor definiții, se observă faptul că termenul de contrainsurgență are înțelesuri atât asemănătoare (în cadrul conceptelor doctrinare ale NATO, SUA și UK), cât și diferite (în cazul doctrinei UK, doctrinei Franței și al doctrinei Germaniei). Cauzele acestor asemănări sau diferențieri nu sunt surprinzătoare. Acest fapt se datorează problemelor de limbă (echivalarea termenului „counterinsurgency” cu „contre rébellion”, în cazul Franței, fiind un exemplu în acest sens), înțelegerilor asupra contrainsurgenței de-a lungul timpului – AAP-6(2010)-NATO Glossary of Terms and Definitions definește COIN prin „acele acțiuni militare, paramilitare, economice, psihologice și civice întreprinse pentru neutralizarea (contracararea) insurgenței”, pe când AJP-3.4.4 (2011)-Allied Joint Doctrine for Counterinsurgency prin „setul de activități politice, economice, sociale, militare, de impunere a legii, civice și psihologice desfășurate în scopul înfrângerii insurgenței și soluționării adevăratelor motive de nemulțumire” – precum și caracteristicilor de ordin politic,

¹⁴ Preliminary Basics for the Role of Land Forces in Counterinsurgency..., p. 3.

¹⁵ Ibidem, p. 9.

¹⁶ S.M.G.36 - Doctrina privind participarea la operații multinaționale împotriva insurgenței, 2012, p. 11.

¹⁷ Allied Joint Doctrine for Non-Article 5 Crisis Response Operations, AJP-3.4(A), October 2010.

¹⁸ Allied Joint Doctrine for Counterinsurgency (COIN) – AJP-3.4.4, February 2011.

¹⁹ AJP-3.4(A). Allied Joint Doctrine for Non-Article 5 Crisis Response Operations, NATO Unclassified, NATO Standardization Agency (NSA), October 2010, p. 48.

²⁰ AJP-3.4.4. Allied Joint Doctrine for Counterinsurgency (COIN), NATO Unclassified, NATO Standardization Agency (NSA), February 2011, p. 62.

militar, economic, cultural și social ale statelor membre chemate să ofere soluții la situațiile de tip insurgență-contrainsurgență.

În lucrarea *The Basic of Counterinsurgency*, Scott Moore evidențiază imprecizia și confuziile produse în rândul forțelor și actorilor implicați în combaterea insurgenței din cauza utilizării unui număr foarte mare de noțiuni și concepte cu privire la noile forme de luptă: operații de stabilitate (stability operations), operații de contraguerilă (counterguerrilla operations), contracararea amenințărilor neregulate (countering irregular threats), război limitat (small wars), război neconvențional (unconventional warfare), război neregulat (irregular warfare), război asimetric (asymmetric warfare), conflict de joasă intensitate (low-intensity conflict) sau operații militare altele decât războiul (military operations other than warfare), care nu au făcut altceva decât să creeze confuzii și să ridice tot mai multe întrebări. De aceea, Moore crede că pentru o bună înțelegere a conceptului de contra-insurgență este necesar să se folosească o abordare comprehensivă, care să pornească de la premisele ce dau esență insurgenței și să se încheie cu nominalizarea efectelor planificate spre a fi operaționalizate.

Conform cercetărilor lui Moore, contrainsurgența reprezintă un set integrat de măsuri de ordin politic, economic, social și de securitate desfășurate în scopul stopării violenței armate și prevenirii reapariției acesteia, concomitent cu crearea și menținerea unui mediu stabil din punct de vedere politic, economic și social, care să asigure rezolvarea cauzelor primare generatoare de insurgență, pe de o parte, și restabilirea și menținerea securității durabile, pe de altă parte.²¹

Abordarea comprehensivă, războiul asimetric și contribuția militară

Abordarea comprehensivă (*Comprehensive Approach – CA*) este o expresie din ce în ce mai des întâlnită în limbajul specific războiului asimetric de tip insurgență-contrainsurgență atât

la nivelul statelor, cât și la nivelul organizațiilor internaționale (ONU, NATO, UE etc.). Deși abordarea comprehensivă pare a fi un concept modern, apărut ca rezultat al modificărilor unor caracteristici de natură convențională și neconvențională ale conflictelor post-Război Rece, totuși aceasta nu este nicidecum nouă.

De-a lungul timpului, actorii militari și civili angajați în diversele războaie care au cuprins firul istoriei universale au fost preocupați de găsirea de soluții la următoarea întrebare: cum se poate crea o organizație care să fie capabilă să angajeze în mod eficient instrumentele de putere de ordin diplomatic, economic, militar și de altă natură pentru a se putea aduce la îndeplinire obiectivele politice dorite?

Soluțiile oferite pe parcursul timpului au cuprins răspunsuri care au urmărit, în principal, rezolvarea următoarelor probleme: asigurarea unității de acțiune (oricum a fost denumită: unitate de comandă, unitate de efort, unitate de scop etc.); utilizarea eficientă a instrumentelor și mijloacelor aflate la dispoziție (diplomatice, economice, militare, informaționale, psihologice, sociale etc.); stabilirea obiectivă a scopurilor politice.

Cele trei repere se regăsesc integrate și astăzi în declarațiile oficialilor Organizației Națiunilor Unite (ONU), NATO și Uniunii Europene (UE) privind abordarea comprehensivă a problemelor de securitate. Spre exemplu, în 2001, Președintele Consiliului de Securitate ONU spunea: „Găsirea căilor posibile de pace solicită o abordare comprehensivă, concertată și determinată care să se adreseze cauzelor conflictelor, inclusiv dimensiunilor economice și sociale ale acestora ... [și care] trebuie să includă acțiunea actorilor relevanți din domeniul respectiv”²².

În 2011, cu ocazia ședinței de bilanț asupra eficienței folosirii Instrumentului de Stabilitate al UE (*Instrument for Stability – IfS*) în domeniul prevenirii conflictelor și managementul crizelor,

²¹ R. Scott Moore, *The Basic of Counterinsurgency*, Secretary of Defense for Partnership Strategy, f.l., f.a., p. 14.

²² “Security Council Addresses Comprehensive Approach to Peace Building”, In the President Statement (Statement Deals with, among Others, Integrated Strategy, Interrelationship among Peacekeeping, Peacemaking, Peace-building); Press Release SC/7014, Disponibil: <http://www.un.org/News/Press/docs/2001/sc7014.doc.htm>.

Înaltul reprezentant pentru politica externă și politica de securitate al Uniunii Europene declara: „IfS este un instrument prin care UE poate sprijini eforturile de prevenire și management al crizelor la nivel global. Acesta face parte integrantă din abordarea noastră comprehensivă privind relațiile externe și managementul crizelor, cu accent deosebit în domeniile insecurității și instabilității generate de terorism, crimă organizată și dezastre naturale.”²³

La nivelul NATO, experiențele acumulate în urma desfășurării operațiilor din Balcani și Afganistan au demonstrat faptul că rezolvarea problemelor din spațiul de criză și/sau conflict nu ține doar de aplicarea cu justețe a mijloacele specifice forțelor militare, nici de implicarea individuală, imparțială și independentă a altor agenții sau organizații internaționale de securitate, ci de conlucrarea eficientă și coerentă a tuturor actorilor implicați – denumită în mod generic abordarea comprehensivă.

Din perspectivă militară, conceptul abordare comprehensivă își găsește originea în doctrinele și manualele ce prezintă modalitățile practice de analiză sistemică a spațiului de luptă modern.

SUA au dezvoltat conceptul operațiilor bazate pe efecte (Effects Based Operations – EBO) încercând să păstreze și să folosească la cote maxime avantajul strategic al capabilităților tehnologice și informaționale în spectrul continuu al conflictului pace – război – noua pace. EBO²⁴ face trecerea de la conceptul „arme împotriva țintelor”, la conceptul „acțiuni concentrate de dominare a adversarului”, prin înțelegerea modului de comportare a forțelor proprii, a actorilor neutri și a adversarilor în timp de pace, criză și/sau război.

Prin conceptul EBO, SUA unifică acțiunile civil-militare, alăturând ideilor centrale ale planificării și execuției operațiilor militare de tip cinetic (distrugerea țintelor cheie, uzura

adversarului etc.) și idei ce oferă posibilitatea unui angajament militar de tip noncINETIC, în scopul întăririi coeziunii și agregării eforturilor naționale de natură politică, economică și militară. Astfel, filosofia EBO propune două căi de acțiune în procesul de eficientizare a luptei armate:

1. concentrarea eforturilor proprii pentru nimicirea voinței de a lupta a inamicului (rezultatul dorit – limitarea la maxim a angajărilor cinetice în luptă);
2. extinderea aplicării conceptului de război bazat pe rețea dinspre zona specific militară – lupta armată, spre o zonă mai largă, cea a spectrului continuu a conflictului (pace-război-noua pace).²⁵

Varianta NATO a operațiilor bazate pe efecte este EBAO (Effects Based Approach to Operations/Abordarea pe Baza Efectelor privind Operațiile²⁶). EBAO²⁷ reprezintă aplicarea coerentă și comprehensivă a diverselor instrumente ale alianței alături de cooperarea de ordin practic cu actorii non-NATO implicați în zona de operații, pentru crearea efectelor necesare îndeplinirii obiectivelor de campanie și atingerii end-state-ului planificat (dorit). Acest concept al NATO oferă practic cadrul organizatoric necesar unei cooperări civil-militare efective la toate nivelurile (strategic, operativ și tactic), în domeniul militar (forțele armate), politic (diplomație), economic (sanctiuni, ajutor și investiții) și al societății civile (poliție și jandarmerie, justiție, educație, sănătate, informare publică, administrație civilă și infrastructură).

Chiar dacă au contribuit la apariția și dezvoltarea abordării comprehensive, totuși conceptele EBO și EBAO au fost concentrate pe identificarea analitică și sistemică a metodelor și procedeele de eficientizare a acțiunii militare, și nu a acțiunii civil-militare. Elemente complexe de tipul subconceptelor, spațiul de angajare, analiza sistemului de sisteme, dezvoltarea planului informațiilor critice, securizarea superiorității

²³ “Conflict prevention, crisis management and peace building: a busy year for the EU Instrument for Stability”, UE Press Release, 24.07.2012. Disponibil: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-12-832_en.htm?locale=en.

²⁴ Eduard A. Smith, *Effects Based Operations - Applying Network Centric Warfare in Peace, Crisis, and War*, CCCR Publications Series, f.a, p. 108.

²⁵ Eduard A. SMITH, *op.cit.*, p. 105.

²⁶ Abordarea pe Baza Efectelor privind Operațiile (Traducere în limba română a conceptului EBAO) <http://www.nato.int/docu/review/2006/issue3/romanian/interview.html>, consultat la 10.10.2014.

²⁷ Brook SMITH-WINDSTOR, *NATO's Effects Based and Comprehensive Approach to Operations*, NATO Defence College Research Paper no. 38, Rome, 2008, p. 2.

decizionale, matricea de sincronizare a acțiunilor și efectelor operației sunt greu de folosit de către actorii civili ai statelor membre ale NATO și/sau de actorii civili/militari parteneri (non-NATO) cel puțin din două motive: pe de o parte, procedurile, terminologia și instrumentele folosite necesită un nivel de cunoaștere ridicat, care nu poate fi acumulat în timpul și spațiul avut la dispoziție pentru pregătirea unei operații; în al doilea rând, accesibilitatea și transparența acțiunilor civil-militare este îngrădită de procedurile de accesare a informațiilor (principiul „need to know”/nevoia de a cunoaște își arată limitele în anumite situații și medii de operare).

Prin abordarea comprehensivă se încearcă depășirea acestor bariere, dar și a altor probleme ce influențează procedurile EBO sau EBAO în determinarea corectă a efectelor în mediul operațional asimetric.

Dacă, în ultimii ani, conceptul „abordare comprehensivă” se bucură de o atenție tot mai largă, nu același lucru se poate spune despre EBO, care a început să fie folosit tot mai puțin în doctrinele și publicațiile americane. În 2007, la prima revizuire a doctrinei trupelor terestre a SUA (*Field Manual 3-0*), autorii au concluzionat că EBO nu își mai poate găsi locul în concepția de întrebuintare a forțelor²⁸. În schimb, au recunoscut importanța înțelegerii influențelor factorilor de ordin politic, militar, economic, social, de informații și infrastructură în spațiul și timpul mediului de operații.

Astfel, doctrina actuală a SUA pentru forțele terestre reduce utilitatea EBO la contextul conceptual prin care se poate asigura un plus de eficiență clasicei „analiză a misiunii”, desfășurate la nivelul fiecărei structuri militare:

1. înțelegerea mai bună a mediului de operații se face prin cunoașterea culturii și istoriei societății ce face obiectul conflictului, prin identificarea specificității interacțiunilor între structurile militare și celelalte organizații guvernamentale și neguvernamentale din zona de acțiune, prin analiza modului de funcționare din punct de

vedere economic și politic, precum și prin analiza altor factori ce concură la creșterea eficienței militare;

2. vizualizarea intenției comandantului prin intermediul efectelor dorite asigură unitatea de acțiune (principiul centralizării comenzii și descentralizării execuției);

3. modalitatea de angajare a țințelor (criteriile de selecție a țințelor);

4. analize de progres (verificări periodice privind relația obiectiv stabilit – rezultat obținut și măsuri în consecință).²⁹

Aplicarea forței militare în războiul asimetric: tranziția de la Elimină-Protejează-Transferă la Securizează-Stabilizează-Sprijină

Statele membre ale NATO au dezvoltat conceptul *Clear-Hold-Build (C-H-B)* privind întrebuintarea structurilor militare în războiul asimetric de tip insurgență-contrainsorgență având drept repere delimitative două pattern-uri fundamentale: primul este formulat de Carl von Clausewitz, prin celebrul dicton „războiul este o continuare a politicii prin alte mijloace”³⁰, iar cel de-al doilea este evidențiat de David Galula, prin maxima „contrainsorgența este doar un efect al insurgenței, de aceea, ea nu poate fi definită decât prin referire la cauza acesteia.”³¹

Apărut ca urmare a schimbării de strategie a SUA privind intervenția în Irak³² și implementat în doctrina de contrainsorgență națională (FM 3-24 Counterinsurgency, 2006), conceptul C-H-B a împrumutat inițial foarte puțin din ceea ce reprezenta schimbarea de paradigmă a felului de a gândi al militarilor dinspre filosofia – *câștigă prin nimicire* spre filosofia – *câștigă prin sprijinire*, deoarece a rămas cantonat în

²⁸ U.S. Army Training and Doctrine Command (TRADOC), *Doctrine Update #1*, Army Doctrine Update, Fort Monroe, VA: U.S. Arm TRADOC, 24 February 2007, pp. 4-5.

²⁹ U.S. JOINT Force Command, *Assessment of Effects Based Operations*, Norfolk, 14 August 2008, pp. 5-6.

³⁰ Carl von CLAUSEWITZ, *On War*, London: Penguin, 1832/1968, p. 119.

³¹ David GALULA, *Counter-Insurgency Warfare. Theory and Practice*, University Place New York, 1964, p. 3.

³² Stephen C. Phillips, *Establishing a suitable tactical design model for clear-hold-build counterinsurgency operations*, Fort Leavenworth, Kansas, 2009, p. 1.

preceptele cunoscute ale funcțiilor principale ale luptei: Find, Fix, Strike/ Descoperă, Fixează, Lovește (F-F-S).

Iată de ce doctrina americană încă vorbește de angajarea operației C-H-B cu prioritate în zonele aflate sub dominația insurgenților³³, ceea ce induce, sub aspect militar, aceeași angajare binomică forțe proprii – adversar (primul obiectiv urmărit fiind eliminarea fizică a insurgenților) și nu ceea ce se dorește a fi angajarea trinomică forțe proprii-populație-adversar (cu obiectiv dorit – protejarea populației).

Sub aspect binomic, deși conceptul C-H-B aduce nuanțări în ceea ce privește direcțiile principale de efort ale acțiunii militare (precum asigurarea securității populației civile prin separarea acesteia de insurgenți sau organizații criminale, refacerea structurilor de securitate locale, sprijinirea acțiunilor guvernamentale în satisfacerea nevoilor de strictă necesitate pentru populația civilă), totuși planificarea și execuția efectivă a operațiilor militare se materializează prin prisma *endstate*-ului specific paradigmei „câștigă prin nimicire”, adică înfrânge mai întâi adversarul. În acest sens, este relevantă descrierea tactică a termenului „clear” – misiunea specifică de îndepărtare a forțelor adverse și eliminare a rezistenței organizate din aria de operații³⁴ - și a termenului „hold” - menținerea prin forță a posesiunii unei locații sau zone câștigate.³⁵

Sub aspect trinomic, datele problemei privind angajarea militată se schimbă, întrucât conceptul C-H-B primește alte înțelesuri, reprezentând arta de punere în practică a obiectivului strategic de securizare a populației civile prin sprijinirea capacităților acesteia de funcționare în domeniile securitate, guvernare și economie. De această dată, scopul operațiilor militare este acela de a sprijini dezvoltarea pe termen lung a unor capacități guvernamentale centrale și locale care să fie în măsură să asigure securitatea propriilor cetățeni, precum și accesul echitabil la mijloacele care sprijină satisfacerea necesităților

primare ale populației. Astfel, termenul „clear” în contrainsurgență primește un sens nou ce trebuie echivalat înțelegerii termenului de „secure”: protejarea acțiunilor, obiectivelor și resurselor proprii împotriva activităților de distrugere sau deteriorare ale adversarului³⁶, iar „hold” îmbracă forma de „control” – menținerea capacității de influențare a cursului acțiunilor desfășurate în sprijinul stabilității și prevenirea pierderii acesteia în favoarea adversarului³⁷.

Iată de ce, atunci când vorbim de mediul operațional de tip insurgență-contrainsurgență trebuie să subliniem schimbarea de paradigmă care transformă felul de a gândi și de a aplica forța militară dinspre conceptul C-H-B (reprezentând nu altceva decât o nouă denumire dată conceptului clasic F-F-S care rămâne cantonat în aceeași constantă – nimicește <<distruge>> adversarul/inamicul), spre conceptul Secure-Control-Support/Securizează-Stabilizează-Sprijină (S-C-S), orientat pe protejarea populației civile și sprijinirea acesteia în recăștigarea condițiilor de securitate necesare.

Dacă, din punct de vedere teoretic, suntem de acord cu această nouă ipostază a C-H-B, implementarea S-C-S la nivelul acțiunii militare de ordin tactic, operativ și strategic se poate dovedi a fi un demers extrem de anevoios, datorat cel puțin câtorva realități.

În primul rând, trinomul trupe proprii-populație-adversar impune aplicarea de proceduri diferite pe timpul planificării și desfășurării acțiunilor în contrainsurgență. Este nevoie de cunoștințe și deprinderi ce țin mult prea puțin de practica acțiunilor militare convenționale. Cum majoritatea structurilor militare permanente, înainte de a fi angajate în acțiuni specifice mediului insurgent, sunt preocupate în primul rând de instruirea în sprijinul desfășurării acțiunilor ofensive sau defensive specifice războiului convențional (tradițional), este relativ greu de văzut cum se poate realiza un transfer rapid de cunoștințe și aptitudini (de ordin individual și colectiv) la nivelul forțelor nominalizate spre angajare în operațiile de contrainsurgență.

³³ FM 3-24 Counterinsurgency, USA, 2006, pp. 5-18.

³⁴ *Ibidem*, pp. 5-19.

³⁵ FM 3-24, Counterinsurgency, Revision Issue Paper #3, Clear-Hold-Build, US Army Counter Counterinsurgency Center, Fort Leavenworth, Kansas, 2012, p. 3.

³⁶ *Ibidem*, p. 2.

³⁷ *Ibidem*, p. 3.

În al doilea rând, nivelul tactic în mediul operațional de tip insurgență-contra-insorgență este cel care decide *tempo*-ul de implementare a obiectivelor strategice, deoarece populația reprezintă centrul de greutate, iar aceasta se află în majoritate în afara lanțului ierarhic decizional. În consecință, câștigarea sprijinului popular la nivel strategic se realizează prin interacțiunea tactică soldat-localnic, ce se manifestă în două planuri: cantitativ și calitativ.

Din punct de vedere cantitativ, există diverse păreri sau studii care au expus, din perspectivă binomică sau trinomică, numărul necesar de contra-insorgenți pentru asigurarea premiselor de succes în acest tip de operații. David Galula justifică eșecul francez în Indochina prin faptul că nu a fost atins raportul de forțe necesar în contra-insorgență³⁸ (10-20 contra-insorgenți contra unui insurgent). David Gombert³⁹, studiind nu mai puțin de 89 de insurgențe desfășurate după cel de-al Doilea Război Mondial a arătat că la un raport de forțe de cel puțin 9:1, șapte din nouă insurgențe au avut un deznodământ favorabil contra-insorgenților, pe când un raport cuprins între 3:1 și 9:1 a dat câștig de cauză numai unui număr de treisprezece acțiuni în contra-insorgență. John McGrath⁴⁰, în urma unui amplu studiu privind numărul necesar de forțe contra-insurgente, ajunge la concluzia că este nevoie de cel puțin treisprezece contra-insorgenți la o mie de locuitori pentru a avea premise de succes. Toate aceste analize ne arată că, pentru a avea succes în contra-insorgență, raportul de forțe trebuie să fie considerabil mai mare decât cel cunoscut și acceptat pentru acțiunile convenționale (minim 3:1).

De cealaltă parte, din punct de vedere calitativ, interacțiunea de nivel tactic soldat-localnic solicită un efort deosebit

din partea contra-insurgentului, prin prisma obiectivelor de ordin politic, economic, militar, informațional și psihologic de îndeplinit, pe de o parte, și a constrângerilor de ordin cultural, lingvistic și de relații interpersonale, pe de altă parte.

Cerințele operaționale ale acestui mediu au generat schimbări și adaptări ale mecanismelor de conducere și control în vederea sprijinirii luării deciziei și asigurării independenței în acțiune a celor mai mici elemente tactice (companie, batalion), dar au produs și modificări la nivelul programelor de instruire și educație ale personalului militar în vederea dezvoltării orizontului de cunoaștere a personalului aflat pe treapta de execuție cea mai de jos. Un exemplu în acest sens este conceptul lansat de generalul Charles Krulack – „tactical strategist” (strategul tactic) sau „strategic corporal” (caporalul strateg)⁴¹. Potrivit acestuia, în era informațiilor, acțiunile desfășurate la nivel tactic pot avea un impact hotărâtor la nivel strategic. Din acest motiv, se impune o atenție mult mai mare în analizarea implicațiilor generate în plan operativ și strategic de deciziile și acțiunile desfășurate la nivel tactic, decât viceversa.

Nu în ultimul rând, deși S-C-S poate sprijini în mod real integrarea acțiunilor civil-militare în scopul protejării populației civile și stabilizării zonei de conflict (prin asigurarea unității de conducere și reducerea duplicării efortului, prin combinarea mijloacelor și capacităților diferite deținute), totuși, la nivel practic, conceptul poate fi cu greu pus în practică din cauza lipsei unei experiențe comune, exersate la nivelul multitudinii actorilor implicați în războaiele asimetrice de tip insurgență-contra-insorgență.

Concluzii

Recurgerea la forța armată pentru rezolvarea conflictelor asimetrice de tip insurgență-contra-insorgență a suferit transformări notabile atât în ceea ce privește cadrul de organizare a

³⁸ David Galula, *Counter-Insurgency Warfare. Theory and Practice*, University Place New York, 1964, p. 32.

³⁹ David C. Gompert, John Gordon IV, *War by Other Means - Building Complete and Balanced Capabilities for Counterinsurgency*, RAND National Defence Research Institute, 2008, pp. 373-396.

⁴⁰ John J. McGrath, *Boots on the Ground: Troop Density in Contingency Operations*, Combat Studies Institute Press, Fort Leavenworth, Kansas, 2006, pp. 91-109.

⁴¹ James E. Szepesy, *The Strategic Corporal and The Emerging Battlefield - The Nexus Between the USMC's Three Block War Concept and Network Centric Warfare*, The Fletcher School, 2005, pp. 1-5.

activităților militare, mijloacelor întrebuințate, tehnicilor și procedurilor aplicate, cât, mai ales, în termenii definirii efectelor ce trebuie atinse de structurile militare.

Mediul de operații în contrainsurgență fiind caracterizat de interacțiunea foarte strânsă între forțele proprii, populația locală și adversar determină schimbarea filosofiei de angajare a structurilor militare dinspre conceptul *câștigă prin distrugerea voinței de luptă a adversarului* spre conceptul *câștigă prin sprijinirea populației expuse acțiunilor insurgente să-și securizeze stabilitatea*.

În acest context, succesul acțiunilor militare în mediul operațional de tip insurgență-contrainsurgență se relativizează. Dacă în războiul tradițional acesta poate fi măsurat direct pe câmpul de bătălie sub forma gradului de scoatere din luptă a personalului, echipamentului și mijloacelor adversarului, în ceea ce privește războiul asimetric de tip insurgență-contrainsurgență, succesul obținut în angajarea directă a forțelor insurgente devine nesemnificativ. În acest din urmă caz, măsurarea eficienței acțiunilor militare se face prin prisma identificării contribuțiilor aduse la stabilizarea mediului politic, economic și social din zona de acțiune de-a lungul celor trei faze importante ale operației: securizare, stabilizare, sprijin.

BIBLIOGRAFIE:

1. AAP-6 - *NATO Glossary of Terms and Definitions (English and French), Listing terms of military significance and their definitions for use in NATO*, NATO Unclassified, NATO Standardization Agency (NSA), 2010.

2. AJP-3.4(A). *Allied Joint Doctrine for Non-Article 5 Crisis Response Operations*, NATO Unclassified, NATO Standardization Agency (NSA), October 2010.

3. AJP-3.4.4. *Allied Joint Doctrine for Counterinsurgency (COIN)*, NATO Unclassified, NATO Standardization Agency (NSA), February 2011.

4. AFM, Volume 1, Combined Arms Operations, Part 10, Counter Insurgency Operations (Strategic and Operational Guidelines), 2007.

5. ASHLEY J., Tellis; JANICE, Bially; CHRISTOPHER, Line; McPHERSON, Melissa, *Measure National Power in the Post industrial Age*, Rand Corporation, 2000.

6. B-GL-323-004/FP-003 *Counter-Insurgency Operations*, Canada Land Force, 2008.

7. *British Army Field Manual*, Volume 1, Part 10, *Countering Insurgency*, 2009.

8. *Doctrine for Counterinsurgency at the Tactical Level*, Armee de Terre, France, 2010.

9. FM 3-24 *Counterinsurgency*, USA, 2006.

10. FM 3-24, *Counterinsurgency*, Revision Issue Paper #3, *Clear-Hold-Build*, US Army Counter Counterinsurgency Center, Fort Leavenworth, Kansas, 2012.

11. Joint Publication 1-02, Department of Defense Dictionary of Military and Associated Terms, 2010.

12. Joint Publication 3-24. *Counterinsurgency Operations*, October 2009.

13. *Preliminary Basics for the Role of Land Forces in Counterinsurgency*, German Army Office, June 2010.

14. S.M.G.36, *Doctrina privind participarea la operații multinaționale împotriva insurgenței*, 2012.

15. U.S. Army Training and Doctrine Command (TRADOC), *Doctrine Update #1*, Army Doctrine Update, Fort Monroe, VA: U.S. Arm TRADOC, 24 February 2007.

16. U.S. JOINT Force Command, *Assessment of Effects Based Operations*, Norfolk, 14 August 2008.

17. BÉDAR, Saïda *apud* MUREȘAN, Mircea și VĂDUVA, Gheorghe, *Războiul viitorului, viitorul războiului*, ed. Universității Naționale de Apărare, București, 2004.

18. B.H. Liddell-Hart, *Strategia. Acțiunile indirecte*, Editura Militară, București, 1973.

19. CLAUSEWITZ, Carl von, *On War*, London: Penguin, 1832/1968.

20. GALULA, David, *Counter-Insurgency Warfare. Theory and Practice*, University Place New York, 1964.

21. GOMPERT, David C., GORDON IV, John, *War by Other Means - Building Complete and Balanced Capabilities for Counterinsurgency*, RAND National Defence Research Institute, 2008.

22. MCGRATH, John J., *Boots on the Ground: Troop Density in Contingency Operations*, Combat Studies Institute Press, Fort Leavenworth, Kansas, 2006.
23. MOORE, R. Scott, *The Basic of Counterinsurgency*, Secretary of Defense for Partnership Strategy, f.l., f.a.
24. PHILLIPS, Stephen C., *Establishing a Suitable Tactical Design Model for Clear-Hold-Build Counterinsurgency Operations*, Fort Leavenworth, Kansas, 2009.
25. SMITH, Eduard A., *Effects Based Operations - Applying Network Centric Warfare in Peace, Crisis, and War*, CCCR Publications Series, f.a.
26. SMITH-WINDSTOR, Brook, *NATO's Effects Based and Comprehensive Approach to Operations*, NATO Defence College Research Paper no. 38, Rome, 2008.
27. SZEPESEY, James E., *The Strategic Corporal and The Emerging Battlefield - The Nexus Between the USMC's Three Block War Concept and Network Centric Warfare*, The Fletcher School, 2005.
28. TOFFLER, Alvin and Heidi, *War and Anti-War: Survival at the Dawn of the 21st Century* (Boston: Little, Brown and Company, 1993).
29. VĂDUVA, Gheorghe, *Simetria, disimetria și asimetria în conflictele militare actuale*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, 2008.
- Această lucrare a fost posibilă prin sprijinul financiar oferit prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013, cofinanțat prin Fondul Social European, în cadrul proiectului POSDRU/159/1.5/S/138822, cu titlul **„Rețea Transnațională de Management Integrat al Cercetării Doctorale și Postdoctorale Inteligente în Domeniile “Științe Militare”, “Securitate și Informații” și “Ordine Publică și Siguranță Națională” - Program de Formare Continuă a Cercetătorilor de Elită – “SmartSPODAS”.**”

SUVERANITATEA PROBLEMATICĂ A STATELOR EȘUATE: LECȚII DE MANAGEMENT AL CRIZELOR

*Dr. Iuliana-Simona ȚUȚUIANU**

Acest articol analizează modul în care statele slabe și eșuate - prin considerarea aspectelor legate de suveranitatea lor nominală - prezintă potențialul de promovare a unor conflicte și rețele teroriste regionale și internaționale. Legalitatea recursului la forță și moralitatea combaterii violenței prin violență sunt teme abordate în vederea înțelegerii rațiunilor care au condus la modificarea regulilor jocului westphalic: suveranitatea nu mai presupune neamestecul în treburile interne ale statelor.

De asemenea, lucrarea prezintă o abordare juridică a teoriei, din ce în ce mai convingătoare, vizând suveranitatea post-westphalică bazată pe interdependențe. Un exemplu este reprezentat de dezvoltarea tribunalelor penale internaționale, care aduc în boxa acuzațiilor reprezentanții statelor slabe și eșuate, în sprijinul drepturilor victimelor crimelor de război și împotriva umanității. Aceasta reprezintă o evoluție importantă în ceea ce privește capacitatea comunității internaționale de gestionare a crizelor contemporane.

Nu în ultimul rând, prezentul articol se referă la controversile legate de gestionarea crizelor internaționale „out-of-area”, prin exemplificarea unor situații precare de securitate din astfel de state slabe și eșuate și evidențierea unor soluții pentru rezolvarea problemelor determinate de slăbirea suveranității tradiționale a acestor state.

Cuvinte-cheie: *suveranitate, securitate, stat eșuat, conflict, intervenție militară, managementul crizelor, justiție, responsabilitate.*

Introducere**

Școala de la Copenhaga a revoluționat în anii '90 ai secolului trecut problematica securității și a implicațiilor acesteia asupra vieții individului. Teoreticieni precum Barry Buzan, Ole Waever și Jaap de Wilde și-au focalizat analizele nu doar pe sectorul militar, ci și pe implicațiile în planul securității de natură economică, socială, politică și asupra mediului înconjurător. Alianța Nord-Atlantică a recunoscut importanța acestei abordări, în declarația finală a Summitului din 1995 consemnându-se faptul că securitatea privește nemijlocit cele cinci dimensiuni fundamentale amintite. Această nouă grilă constructivistă, care încă se conformează principiilor tradiționaliste, a generat lărgirea agendei de cercetare în domeniul securității, prin includerea de teme vizând, spre exemplu, actorii nonstatali sau influențele generate de elemente psihosociologice de tip identitate, credințe și valori.¹

Problematica statelor „slabe” și „eșuate”

¹ Ole WAEVER, Barry BUZAN, Morten KELSTRUP, Pierre LEMAITRE, *Identity, Migration and the New Security Agenda in Europe*, St Martin's Press New York & CEU Budapesta, 1993.

* Lt. col. dr. Iuliana-Simona ȚUȚUIANU, cercetător științific, este șeful Biroului Strategii de Apărare din cadrul Institutului pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară din București (ISPAIM). E-mail: simonajul@yahoo.com

** Idei din acest articol se regăsesc în Simona Țuțuianu, *Towards Global Justice: Sovereignty in an Interdependent World*, T.M.C. Asser Press/ Springer, 2013.

dobândește relevanță strategică aparține în sistemul internațional succesor al lumii bipolare. Evenimentele din 11 septembrie 2001 au demonstrat că semnificația modernă de tip westphalic a statului național a fost depășită: în realitate, statele eșuate sunt private de coerență sociopolitică și identitară, iar guvernele lor nu pot controla eficient teritoriul național și impune populației respectarea legilor. În textele strategiilor de securitate ale marilor actori ai scenei internaționale, devine frecvent uzitată sintagma „state eșuate”, în încercarea de evidențiere pragmatică a riscurilor și amenințărilor contemporane la adresa securității naționale și internaționale.²

Eroziunea autorității de stat, incapacitatea regimurilor autoritare de a satisface nevoile populației, fenomenul corupției, metodele represive împotriva oponenților politici, colapsul sistemului social, criminalitatea pe fundalul sărăciei extreme, încălcarea gravă a drepturilor omului, iată doar câteva aspecte care caracterizează un stat eșuat. Comunitatea internațională este profund îngrijorată de proliferarea acestor entități, care ajung să exercite constrângeri din ce în ce mai vizibile asupra progresului social în interiorul propriului teritoriu național și să amenințe pacea și securitatea internațională. *Fund for Peace (Fondul pentru Pace)*, o organizație de cercetare independentă, și revista *Foreign Policy* au elaborat o listă cu 59 astfel de state vulnerabile la conflicte interne violente.³

² Strategia de securitate a Statelor Unite ale Americii, apărută în mai 2010, consideră că interesele de securitate națională sunt amenințate de așa-numitele “failing states” (vezi secțiunea intitulată “*The Strategic Environment - The World as it is*”; http://www.whitehouse.gov/sites/default/files/rss_viewer/national_security_strategy.pdf, accesat la 02.08.2014). În mod similar, Strategia de Securitate a Uniunii Europene identifică statul falimentar drept amenințare primară la adresa securității comunității internaționale, alături de terorismul internațional, proliferarea armelor de distrugere în masă, conflictele regionale și crima organizată (*European Security Strategy*, 12 decembrie 2003; <https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/78367.pdf>, accesat la 02.08.2014).

³ Vezi raportul special anual al organizației - *The 2013 Annual Special Report by the Fund for Peace* -, disponibil pe site-ul *Foreign Policy*, la: http://www.foreignpolicy.com/failed-states_index_2012_interactive, accesat la 03.08.2014.

Cifrele relevă dezordinea caracteristică secolului al XXI-lea, demonstrând faptul că problematicile aferente conduitei statelor slabe și eșuate sunt foarte grave, fiind necesar un efort concertat al comunității internaționale în vederea gestionării raționale a acestora.

1. Suveranitatea limitată a statelor eșuate

În anii '90, termenul de “stat eșuat” era folosit îndeosebi pentru a reflecta crizele din unele țări din lumea a treia, precum Sierra Leone, Liberia, Somalia și Haiti. Spre sfârșitul mileniului însă, sintagma înlocuiește conceptul de *națiune în curs de dezvoltare* (“*developing nation*”). Conotațiile acestei noi denumiri au inclus nu doar aspecte de ordin economic și umanitar, dar au devenit asociate cu problemele de securitate și perspectivele de intervenție militară. Invazia Irakului și cea a Afganistanului au accelerat folosirea acestei construcții terminologice, nu doar prin intermediul studiilor academice, ci, și mai ales, prin promovarea unor discursuri populare care au întipărit în conștiința opiniei publice internaționale pericolele generate de existența și proliferarea unor astfel de state.

Vectori de promovare a rețelelor teroriste internaționale și a conflictelor regionale, statele eșuate contribuie direct la exportul de instabilitate în regiunile aflate în vecinătatea lor, mai mult sau mai puțin imediată, de unde și noțiunea frecvent întâlnită de *globalizare a insecurității*. Comunitatea internațională este din ce în ce mai preocupată de zonele caracterizate de un vid de putere, intervenția externă constituind cel mai adesea un indiciu pentru falimentul unui stat, nefiind însă exclusă nici ipoteza creării premiselor unui astfel de faliment. Iar prezența forțelor militare străine pe teritoriul național al unui stat eșuat atrage după sine, complementar sau independent de alte sancțiuni economice sau politice, limitarea suveranității statului respectiv.

Pe scurt, cauzele istorice ale unui stat eșuat se regăsesc în confuzia de după sfârșitul Războiului Rece, opresiunea moștenirii coloniale și insuccesele proceselor de modernizare economică și tehnologică. Acești factori, la rândul lor, sunt deplin interconectați cu aspectele fundamentale ale drepturilor omului și suveranității popoarelor.

După sfârșitul Războiului Rece, s-a recurs frecvent la măsuri intervenționiste pentru stoparea conflictelor interne din alte state, a războaielor civile, a foametei, a proliferării armelor de distrugere în masă și a terorismului. Intervențiile umanitare, deși controversate din considerente de ordin strategic și geopolitic, au devenit o constantă a mediului de securitate contemporan. Protectoratele Occidentului, după modelul colonialismului timpuriu, reflectă speranța de normalizare a situației deficitare cu care se confruntă statele slabe și eșuate.⁴ În acest context, legalitatea recursului la forță, mai ales când este vizat un stat suveran, dar și aspectele legate de moralitatea combaterii violenței prin violență prezintă relevanță sporită. Evoluțiile mediului de securitate, marcat de numeroase crize economice, sociopolitice și conflicte militare, indică faptul că argumentele juridice și morale își pierd din consistență pe fundal de forță „hard”, evidențiind, totodată, modificarea regulilor jocului westphalic – suveranitatea și neamestecul în treburile interne ale statelor.

Unii analiști consideră că obsesia față de statele eșuate a constituit dintotdeauna mai mult o manie decât o doctrină strategică veritabilă⁵, cel puțin în cazul SUA, care pentru un deceniu și jumătate și-a construit discursul dominant în materie de securitate națională pe amenințările generate de statele slabe și eșuate, implicându-se masiv în construcția statală (*state building*) a altor state la o scară neoimperială. Eliminarea de la putere a guvernului taliban din Afganistan și războiul preventiv al americanilor împotriva Irakului au demonstrat realitatea că suveranitatea nu mai furnizează protecție absolută. În mod similar, intervențiile militare din Libia și cele ale Franței, sub mandat ONU, din Coasta de Fildeș sau Mali vin să întărească această concluzie.

⁴ În literatura de specialitate se folosește sintagma „neo-trusteeship” pentru desemnarea acestor protectorate ale Vestului. James D. FEARON și David D. LAITIN, „Neotrusteeship and the Problem of Weak States”, în *International Security*, vol. 28, nr.4, 2004, pp. 5-43.

⁵ Michael J. MAZARR, „The Rise and Fall of the Failed-State Paradigm: Requiem for a Decade of Distraction”, în *Foreign Affairs*, ian-feb. 2014.

Interesantă este și cazuistica Kosovo versus Osetia de Sud și, respectiv, Crimeea. Opinia publică mondială vede astăzi aceste episoade în oglindă, drept exemple de modificare a statuto-ului teritorial de la Helsinki, chiar dacă paralelismul este exagerat. NATO nu a instigat la separatism și nici nu a provocat Serbia prin acțiuni la graniță, în același mod în care Moscova a acționat în Osetia de Sud față de Georgia. Din perspectivă post-westphaliană, bombardarea Iugoslaviei (a Serbiei) nu reprezintă o violare a suveranității, ci un atac aerian pentru impunerea unui anumit comportament, așa cum se întâmplă în orice război. Însă nimeni nu s-a amestecat în afacerile interne ale Serbiei, preluând atributele conducerii statului sârb, chiar dacă, în final, această intervenție a dus la desprinderea provinciei Kosovo de Serbia. Una este impunerea unui comportament și cu totul altceva lipsirea unui stat de suveranitate, deci încălcarea principiului suveranității.⁶ Cu toate acestea, Kosovo rămâne un exercițiu contestabil în istoria Alianței Nord-Atlantice, având în vedere faptul că nu a existat mandat din partea ONU, deși motivul inexistenței unui astfel de mandat a fost desemnat de atitudinea Federației Ruse, aceeași țară care destabilizează în prezent situația din Ucraina.

Nici comparația dintre Kosovo și Crimeea nu se susține în mod logic. Kosovo a reprezentat consecința epurării etnice a albanezilor de către armata iugoslavă, în timp ce realitățile din teren indică faptul că în Crimeea rușii nu sunt alungați. Mai mult, în Kosovo s-a recurs la forță după ani în care mijloacele diplomatice nu au dat rezultatele așteptate. În fine, abordările juridice arată faptul că episodul Kosovo nu a schimbat nicio graniță, separându-se de Serbia în contextul negocierilor de după război, situație total diferită de situația din Ucraina în 2014. A se vedea și Constituția Iugoslaviei din 1974, care prevede foarte clar autonomia provinciei Kosovo și faptul că aceasta deține aceleași drepturi ca republicile iugoslave, inclusiv dreptul la secesiune. Referendumul din 1992 a consemnat votul populației albaneze, al cărei covârșitor 95% din populația totală a decis

⁶ Simona ȚUȚUIANU, *Towards Global Justice: Sovereignty in an Interdependent World*, Springer, 2013, p. 92.

finalmente calea independenței.⁷

Principiul de drept internațional al autodeterminării, promovat de Woodrow Wilson către sfârșitul Primului Război Mondial, prezintă nuanțe multiple de interpretare și, implicit, de implementare. Aplicat logic, ca atare, cu siguranță va produce consecințe majore pentru viitorul unor regiuni minoritare precum provincia Xinjiang, Catalonia, Osetia de Sud și Nagorno-Karabagh. Comunitatea internațională ar putea fi reticentă să accepte astfel de dezvoltări. Din păcate, materia dreptului internațional nu a înregistrat încă un consens cu privire la acest principiu relativ simplu, fapt care atrage după sine ambiguități în privința problematicii secesiunii și a emergenței unor noi tinere state. În această lumină nefavorabilă, diferența dintre Kosovo și Crimeea este practic nulă, cu excepția aspectelor ce țin de interesele și oportunitățile de ordin politic. Astfel, privită dinspre Occident, autodeterminarea în cazul Kosovo a fost indicată, însă pentru Crimeea dimpotrivă.⁸ Intervenția NATO în Kosovo este considerată de mulți analiști un exemplu pozitiv de autodeterminare wilsoniană, în care o alianță de state au ales să „violetze” suveranitatea unui alt stat (Serbia) pentru a opri epurarea etnică și genocidul. Prin contrast, genocidul din Ruanda și cel, mai recent, din Darfur (Sudan), precum și criza umanitară gravă în care se regăsește Siria și estul Ucrainei la acest moment, demonstrează dezavantajele ideii că suveranitatea este inviolabilă.

Criza economică mondială, revoluțiile Primăverii Arabe, conflictele recente din Irak, Siria și Ucraina par să infirme binecunoscuta axiomă a gândirii politice moderne construită de

profesorul american Francis Fukuyama. Eseul său apocaliptic, intitulat „Sfârșitul istoriei?” – publicat la puțin timp după căderea Zidului Berlinului și protestele prodemocratice din Piața Tiananmen din Beijing, în perioada valului de tranziții democratice din Europa de Est, America Latină, Asia și Africa Subsahariană – anunța schimbări pozitive radicale prin eliberarea umanității de constrângerile sociale și politice ale trecutului și promovarea universală a liberalismului democratic, a economiei de piață și a respectării drepturilor omului. Un sfert de veac mai târziu, un Fukuyama temperat ne vorbește despre o postistorie în care evenimentele continuă să se întâmple într-un sens pozitiv, analizând evenimentele ultimelor ani prin prisma unei revizuirii a propriilor sale idei. Astfel, Primăvara Arabă nu a eșuat, dar are nevoie de timp suplimentar pentru a-și atinge idealurile, după modelul „Primăverii Popoarelor” (Revoluțiile europene din 1848, unde a fost nevoie de 70 de ani pentru consemnarea reușitei). În opinia lui Fukuyama, evenimentele recente din Orientul Mijlociu, dar și conduita Rusiei în arena internațională, vor exercita o presiune sporită asupra regimurilor autocratice, întreaga omenire fiind în prezent conștientă de nevoia de valori democratice, chiar și lideri precum Vladimir Putin sau Ayatollahul Ali Khamenei, liderul spiritual al Iranului.⁹

Statele slabe și eșuate sunt incapabile să ofere esența a ceea ce oamenii își doresc de la guvernul lor: securitate personală, prosperitate economică și funcționarea eficientă a unor servicii publice de bază, precum sănătatea, educația și infrastructura adiacentă. În plus, democrațiile depind de o conducere bună, de abilitatea oamenilor de a lupta pentru un sistem juridic solid și independent și, nu în ultimul rând, de „puțin noroc” (*sheer good luck*).¹⁰

⁷ Kosovo și-a proclamat independența în anul 2008, fiind recunoscută în prezent de SUA și 23 din cele 28 de state membre ale Uniunii Europene. În pofida faptului că Serbia contestă independența Kosovo, în aprilie 2013, Priștina și Belgrad au ajuns la un acord, sub auspiciile UE, în direcția ameliorării relațiilor. Această evoluție a condus la flexibilizarea poziției României, care înclină din ce în ce mai mult să se alăture marii familii de state europene care recunosc independența regiunii.

⁸ Matthew PARISH, „Kosovo and Crimea: What’s The Difference? – Analysis”, *TransConflict*, 2 iunie 2014; disponibil la <http://www.eurasiareview.com/03062014-kosovo-crimea-whats-difference-analysis/>, accesat la 10 august 2014.

⁹ Francis FUKUYAMA, „At the ‘End of History’ Still Stands Democracy”, în *The Wall Street Journal*, 6 iunie 2014, disponibil la: <http://online.wsj.com/articles/at-the-end-of-history-still-stands-democracy-1402080661>, accesat la 15 august 2014.

¹⁰ Ibidem.

2. Gândirea politică normativă privind semnificația juridică a suveranității westphalice

Materia dreptului penal internațional a devenit o provocare majoră la adresa suveranității înțeleasă în sensul său clasic. Cu titlu de exemplificare, dincolo de precedentul Miloșevici, cazuri precum Charles Taylor și Al Bashir sunt deosebit de sugestive în contextul demolării imunităților tradiționale care au fost până acum asociate cu suveranitatea statală.

În realitate, suntem martorii emergenței unor elemente post-westphalice pozitive în dreptul penal internațional, care permit exercitarea suveranității naționale a statelor într-o manieră constructivă și interdependentă. Aceste elemente sugerează emergența unei teorii credibile a suveranității post-westphalice bazată pe interdependențe, care în fond nu abandonează teoria clasică, dar arată cum aceasta poate fi revizuită și reconfigurată. Un astfel de model explică, spre exemplu, rezoluțiile Consiliului de Securitate al ONU nr. 1970 (deferirea situației din Libia procurorului CPI) și, respectiv, nr. 1973 (NATO întreprinde „toate măsurile necesare” pentru protejarea populației civile de un regim care a dăinuit patruzeci de ani în această țară). Instanțele penale internaționale trebuie privite ca instituții acționând în sprijinul deplin al drepturilor cetățenilor din țările confruntate cu situații de genocid și crime împotriva umanității, nicidecum ca instituții care diminuează suveranitatea națională a acestor state.

Activitatea tribunalelor penale internaționale este îngrădită însă de o serie de factori care preocupă în mod serios comunitatea internațională în încercarea acesteia de a asigura un cadru procesual adecvat realităților secolului al XXI-lea. În primul rând, acestea nu dispun de puteri coercitive, nu au forțe de poliție și nici mijloace de efectuare a arestărilor și de colectare a evidențelor. Iată de ce, întărirea legăturilor dintre justiția penală internațională și capacitățile naționale de combatere a impunității este imperios necesară. În al doilea rând, voința statelor de a adera la aceste instanțe internaționale

este și ea foarte importantă. Spre exemplu, marile puteri – SUA, Federația Rusă și China – încă refuză aderarea la Statutul de la Roma. Cu toate acestea, pot fi anticipate evoluții pozitive, dacă luăm în calcul faptul că SUA erau ostile față de jurisdicția universală a Curții Penale Internaționale (CPI) în perioada mandatului lui George W. Bush, iar acum administrația Obama înclină spre un sprijin moderat al acesteia. În al treilea rând, un alt fenomen important privește dezvoltarea organizațiilor regionale: în Europa avem Curtea Europeană a Drepturilor Omului; în America Latină, Comisia Interamericană; în Africa, Curtea Africană a Drepturilor Omului și Popoarelor. Dovezile empirice arată că este mult mai ușor pentru africani să accepte jurisdicția unui tribunal format din judecători africani decât jurisdicția CPI, care presupune judecători provenind din toate colțurile lumii. Nigeria a fost aspru criticată pentru că nu a deferit cazul Charles Taylor Uniunii Africane, luând în schimb decizia unilaterală de a-l preda pe acesta unei „instanțe de judecată a albilor” (*white man's Court*) aflată la Haga.¹¹ Mai recent, în Octombrie 2013, la Addis Ababa, cu prilejul Summitului Uniunii Africane, oficialii prezenți au fost de acord în unanimitate că niciun șef de stat african în exercițiu nu poate fi obligat să facă față unui proces în perioada mandatului său. Astfel, ei au pledat pentru respingerea cazului președintelui kenyan Uhuru Kenyatta, susținând că, în vreme ce mandatul CPI este global, numai africanii au fost vizați până în prezent de lucrările Curții. Mai trebuie specificat faptul că se pune problema retragerii Kenyei din Statutul de la Roma, creându-se astfel un precedent îngrijorător pentru viitorul și relevanța CPI.¹² În fine, tradiția exilului foștilor șefi de state este încă de actualitate. Este cazul

¹¹ Vezi declarația făcută de Olenka FRENKIEL, *Africa's test for international justice*, BBC News, 26 februarie 2008, disponibilă la: http://news.bbc.co.uk/2/hi/programmes/this_world/7259238.stm, accesat la 23 august 2014.

¹² Referitor la situația din Kenya, o evoluție pozitivă în funcționarea CPI este faptul că Biroul procurorului s-a folosit pentru prima dată de puterile „propriu motu” pentru a iniția investigațiile, fără solicitare prealabilă din partea unui stat membru al Statutului de la Roma sau din partea Consiliului de Securitate al ONU.

fostului președinte tunisian Zine El Abidine Ben Ali, al cărui exil l-a protejat până în prezent de consecințele unui proces veritabil desfășurat în Tunisia.

Chiar dacă este prea devreme să anunțăm sfârșitul impunității, asistăm la o încurajatoare „cascadă a justiției” (*justice cascade*).¹³ Procesele care s-au derulat pe fundalul crizelor și conflictelor din Orientul Mijlociu și Africa de Nord demonstrează că nimeni nu este mai presus de lege, indiferent de puterea financiară și rangul său politic. Hosni Mubarak, Zine El Abidine Ben Ali sau cei 37 de adepți ai familiei Gaddafi au fost judecați pentru crime de război de instanțe naționale, dar cazul Laurent Gbagbo, fostul președinte al Coastei de Fildeș, constituie un precedent în istorie, fiind primul fost șef de stat judecat de CPI (acum se adaugă și exemplul kenyan). Trebuie făcută precizarea că multe state suverane din regiunea arabă rămân în continuare în afara sistemului Statutului de la Roma. Din acest motiv, din păcate, jurisdicția CPI nu poate fi extinsă la aceste țări. De aici și frecvența dezbaterilor cu privire la autenticitatea proceselor derulate în format național, dacă ne gândim la aplicabilitatea corespunzătoare a principiului complementarității (CPI acționând doar acolo unde sistemul național nu dorește sau este incapabil să investigheze sau să defere cazurile justiției). Astfel, mecanismele naționale de justiție continuă să aibă responsabilitatea primară pentru judecarea crimelor comise, în pofida faptului că de multe ori nu există un sistem judiciar bine pus la punct, acționându-se pe considerentul că este în resortul justiției lor judecarea inculpaților, fiind o chestiune care ține de suveranitatea lor națională (cazul Libiei, spre exemplu).

¹³ „Justice cascade” este un concept dezvoltat de Ellen L. LUTZ și Kathryn SIKKINK, în lucrarea „The Justice Cascade: The Evolution and Impact of Foreign Human Rights Trials in Latin America”, publicată în *Chicago Journal of International Law* 2, nr. 1, 2001, pp. 1-34. Autorii au identificat o modificare normativă considerabilă în America Latină, între sfârșitul anilor ‘70 și mijlocul anilor ‘90 ai secolului trecut, care a condus la un consens regional în privința judecării persoanelor care au comis abuzuri ale drepturilor omului.

Nici statele aflate pe continentul european nu sunt exonerate de răspundere penală internațională, atunci când vine vorba de crime comise împotriva umanității. Criza din Ucraina a ajuns în atenția CPI în cazul fostului președinte ucrainean Viktor Ianukovici. Parlamentul național al Ucrainei a decis să sesizeze CPI, o solicitare care nu pare a fi bine întemeiată din cel puțin două motive, și anume, pragul de gravitate al faptelor comise și doctrina Curții privind complementaritatea. Trebuie să ne amintim că judecătorii CPI cu greu au admis cazul Kenyei, unde peste 1000 de persoane și-au pierdut viața într-o serie de violențe postelectorale, fapt care indică strictețea acestui prag. De asemenea, având în vedere nemulțumirea populației față de președintele demis, ucrainenii ar putea insista ca acesta să fie judecat de instanțele naționale. Prin contrast, în Siria, de la începutul conflictelor, în martie 2011, peste 162.000 de persoane au fost ucise, conform estimărilor Observatorului Sirian pentru Drepturile Omului. În prezent, 58 de state susțin propunerea Franței de a sesiza CPI în cazul crimelor comise de părțile beligerante din Siria. În acest caz însă, chiar dacă există dovezi indubitabile care arată că oficialii guvernamentali sirieni, între care și președintele Bashar al-Assad, sunt responsabili de crime împotriva umanității, faptul că Siria nu este membru al CPI reclamă ca orice anchetă internațională în baza dovezilor strânse de ONU să necesite validarea Consiliului de Securitate.

Ca urmare a operațiunii *Protective Edge*, lansată de Israel în Fâșia Gaza, palestinienii amenință cu aderarea la CPI. Aceasta ar putea fi o amenințare goală, dacă Hamas se opune investigării propriilor crime de război. Pe de altă parte, ar fi cu adevărat o mare provocare la adresa Curții, care poate depăși pentru totdeauna veto-ul geopolitic al „justiției învingătorilor” și, de asemenea, problemele legate de autoritatea sa jurisdicțională. Asta deoarece foarte mulți sunt cei care susțin faptul că marile state au încă un cuvânt greu de spus în privința activităților CPI, și ar putea pretinde că Autoritatea Palestiniană nu este un stat în adevăratul sens al cuvântului, sau cel puțin unul care să poată ratifica Tratatul CPI.

Este adevărat că, raportat la crizele virulente care au loc pe întreg mapamondul, tribunalele penale internaționale vor fi întotdeauna mult prea mici și mult prea slabe pentru a soluționa problemele umanității, de la statele eșuate, terorism și proliferarea armelor de distrugere în masă, până la crima organizată și conflictele regionale, având mai cu seamă autoritate morală decât capacitate executivă. Prin urmare, responsabilitatea primară de a urmări în justiție crimele împotriva umanității rămâne în sarcina statelor naționale. Sensul juridic formal al suveranității naționale nu s-a perimat, numai că statul a atins un grad ridicat de maturitate în ceea ce privește exercitarea prerogativelor sale, conștientizând din ce în ce mai mult nevoia de consolidare a dreptului penal internațional. Suveranitatea a devenit o funcție de responsabilitate, într-un sistem de identități și de voințe care coexistă, inclusiv voința de a găsi o rezolvare la disputele interstatale. În concluzie, suveranitatea de tip westphalic exercitată de stat asupra propriilor cetățeni nu a fost delegată, ci, mai degrabă, restricționată (supusă controlului), devenind subiect de apel către comunitatea juridică internațională.¹⁴

3. Gestionarea crizelor internaționale „out-of-area”

Rețelele de construcție național-statală nu au generat, din păcate, până la acest moment, schimbări miraculoase, existând un clivaj masiv între teorie și practică. Principalele obstacole derivă din angajamentele pentru conservarea granițelor și conflictele care izbucnesc pe fundalul identităților etnoreligioase ale diferitelor populații. Conflictele de natură etnică reprezintă cea mai severă formă de conflict care își pune amprenta asupra destinului statelor slabe și eșuate. Miloșevici este exemplul cel mai concludent al recurgerii la mituri etnice în procesul de legitimare a puterii politice.

Conduita statelor tâlhar (*outlaw*) poate conduce la acțiuni concertate represive ale unor coaliții de state, în scopul evitării unor crize care

riscă să amenințe, prin efectul de contaminare (*spill over*), întreaga comunitate internațională. Consensul internațional cu privire la intervenția umanitară este întrunit pe fundalul existenței a două criterii de bază: pe de o parte, extinderea sau anticiparea unor pierderi masive de vieți omenești, ca rezultat al unor politici deliberate ale statului, neglijenței statului, incapacității acționale sau falimentului său (*state failure*); pe de alta parte, extinderea sau anticiparea unor politici sistematice de purificare etnică prin crimă, teroare, expulzare forțată sau viol¹⁵. Suveranitatea este nemijlocit legată, astăzi, de noțiunea de responsabilitate. Este vorba de emergența unui principiu fundamental în sistemul relațiilor internaționale, anume *responsabilitatea de a preveni*, care vizează în mod direct statele care sfidează normele impuse de dreptul internațional. Iar această responsabilitate este una colectivă, “*a collective duty to prevent nations without internal checks on their power from acquiring or using WMD*”¹⁶. Așadar, reinventarea suveranității are loc pe coordonatele ideii de responsabilitate – responsabilitatea de a proteja, dublată de responsabilitatea de a preveni. Neglijența comunității internaționale atrage după sine răspândirea falimentului statului național, cazuistica Africii de Vest fiind mai mult decât elocventă în acest sens.

Incapacitatea statelor falimentare de a-și transforma suveranitatea lor nominală într-o guvernare eficientă impune implicarea comunității internaționale, inclusiv prin mijloace coercitive, pentru restabilirea controlului politic și stabilizarea regională. Angajamentele preventive, formalizate în Strategia de Securitate a UE prin sintagma „*preventive engagement*” pot fi asimilate unei revizui inovatoare a conceptului clasic de „autoapărare”, apărarea echivalând acum cu implicarea în gestionarea crizelor internaționale „out-of-area”.

¹⁴ Iuliana-Simona ȚUȚUIANU, *Apusul Westphaliei? Statul național în sistemul relațiilor internaționale în anii post-Război Rece*, Editura Militară, 2011, pp. 177-178.

¹⁵ Gareth EVANS, Mohamed SAHNOUN, “The Responsibility to Protect”, în *Foreign Affairs*, vol. 81, nr. 6, 2002, p.103.

¹⁶ Lee Feinstein, Anne-Marie SLAUGHTER, “A duty to Prevent”, în *Foreign Affairs*, ianuarie/februarie 2004, p. 26.

Evoluțiile recente par însă să demonstreze faptul că era construcției statale”(*state building*) intervenționiste, promovată îndeosebi de SUA, se apropie de sfârșit. Secretarul General al ONU, Ban Ki Moon, a afirmat răspicat faptul că întreaga comunitate internațională se face vinovată de criza umanitară din Siria, neintervenind la timp pentru prevenirea acesteia (multe state invocând posibilitatea de repetare a scenariului libian). Fostul emisar al ONU pentru pace, Lakhdar Brahimi, este de părere că Siria devine un stat eșuat, condus de lideri militariști, evoluție ce prezintă un pericol iminent pentru Orientul Mijlociu. Mai mult, conflictul din Siria, din cauza eșecurilor diplomatice, se răspândește în regiune, producând destabilizarea situației de securitate a Libanului și a Irakului, potențiale amenințări vizând Iordania și Turcia. Avem de-a face poate cu cea mai mare provocare geopolitică a prezentului, unde asistăm la confruntarea marilor actori (SUA versus puterile care se opun globalizării, Rusia și China), dar și la un teatru de confruntări între puterile regionale (Israel, Turcia, Arabia Saudită și Iran). Efectul de contaminare (*spill over*) din Siria produce efecte grave asupra Irakului, unde diviziunile etnice și violențele sectariene complică situația de securitate, Irak tinzând să devină un stat eșuat în toată regula, incapabil să mai asigure protecția propriilor cetățeni. La momentul scrierii acestui articol, o intervenție umanitară este condusă de SUA în această țară, unde un al doilea raid de atacuri aeriene lovește orașul Erbil, principalul obiectiv fiind protejarea minorităților religioase locale împotriva crimelor împotriva umanității comise de islamiști. Este interesant de sesizat faptul că nu au existat obiecții imediate din partea Chinei sau a Rusiei, și nici din partea altei puteri care, în mod uzual, sprijină interpretarea strictă a suveranității statale: aceasta este o dovadă în plus că practica statului, fundamentul dreptului internațional cutumiar, permite acum intervenția umanitară în vederea stopării crimelor de război.

Totodată, fenomenul de contaminare este mai mult decât evident în privința acțiunilor grupării *Statului Islamic (ISIL)* care acționează în regiunile de graniță dintre Siria și Irak, și mai nou și în Turcia, subminând controlul suveran al acestor state în regiunile pe care a ajuns să le

controleze militar și social, impunând o agendă politică și socială paralelă celei guvernamentale. Summitul NATO din Țara Galilor, din septembrie 2014, a condus la formarea unei coaliții numită „coaliție nucleu” (*core-coalition*), care în prezent implementează misiuni de bombardare a unor ținte ISIL din aceste regiuni de graniță, de asemenea, cu consimțământul tacit al guvernelor rus, chinez și chiar sirian, teritoriul acestuia din urmă fiind adesea ținta bombardamentelor aliate împotriva membrilor ISIL.

Ucraina de astăzi este pe cale să devină un stat eșuat, în esență un obiect al diplomației marilor puteri.¹⁷ Democrația a eșuat, iar țara este aproape de faliment, susține publicația daneză *Jyllands-Posten*. Experții acesteia consideră că, în acest caz, avem de-a face cu un stat nesustenabil și insolubil, care se îndreaptă spre statutul de a doua Somalie. Dacă separatiștii proruși vor transforma estul țării într-o nouă Somalie sau dacă NATO va interveni rămâne de văzut, însă Ucraina este acum, mai mult ca niciodată, vulnerabilă la influența externă.

Doborârea de către separatiști a avionului companiei Malaysian Airlines MH17 a constituit un moment istoric deosebit de relevant pentru coeziunea sistemului relațiilor internaționale și securitatea Europei. Tragedia umanitară a sensibilizat opinia publică internațională într-o măsură covârșitoare, punând sub semnul întrebării influența lui Vladimir Putin în cadrul comunității internaționale. Zbigniew Brzezinski, fostul consilier prezidențial american pe probleme de securitate, a invocat autoritatea instanțelor penale internaționale pentru crime de război (a Curții Penale Internaționale) pentru investigarea faptelor și tragerea la răspundere a celor responsabili de prăbușirea avionului.¹⁸

¹⁷ Dmitri TRENIN, „As Ukraine stares into the abyss, where is Europe’s leadership?”, în *The Guardian*, disponibil la: <http://www.theguardian.com/commentisfree/2014/apr/20/ukraine-stares-abyss-europe-leadership>, accesat la 25 august 2014.

¹⁸ Vezi interviul acordat postului de televiziune CNN: Zbigniew Brzezinski on Putin: “He has gotten himself into a horrendous jam”, 20 iulie 2014, disponibil la: <http://cnnpressroom.blogs.cnn.com/2014/07/20/zbigniew-brzezinski-on-putin-he-has-gotten-himself-into-a-horrendous-jam/>, accesat la 28 august 2014.

În opinia sa, Putin a declanșat un nou Război Rece, însă s-a regăsit rapid într-un context cumplit (*horrendous jam*). Mulți cetățeni ruși sunt tot mai preocupați de statutul actual al Rusiei în arena internațională, de declinul său economic și de amenințarea de a deveni un satelit al Chinei, toate aceste evoluții putând conduce la autoizolarea și discreditarea Federației Ruse. În această linie de analiză, am putea afirma faptul că Rusia, și nu Ucraina, se încadrează în categoria statelor eșuate.¹⁹ Un eventual Război Rece va impieta asupra cooperării SUA și a partenerilor săi europeni cu Federația Rusă în privința soluționării unor chestiuni strategice legate de criza din Siria și dosarul nuclear iranian, astfel încât trebuie exploatate în cel mai înțelept mod cu putință valențele diplomației publice internaționale pentru ca Vladimir Putin să-și reevalueze conduita expansionistă, evitând izbucnirea războiului în Europa. În cazul scenariului pesimist în care politica de îngrădire (*containment*) împotriva lui Putin eșuează, poate fi luată în calcul și varianta coalițiilor ad-hoc. De această dată, Brzezinski consideră că ceea ce se întâmplă în prezent în Ucraina ar putea preveni acest curs de acțiune, în cazul în care se va ajunge la o poziție colectivă puternică și inteligentă cu Europa față de Rusia și Ucraina.

O preocupare majoră a comunității internaționale vizează ofensiva Israelului în Fâșia Gaza. Și în acest caz, logica militară de soluționare a crizei câștigă teren, pe măsura estompării eforturilor de pace promovate de SUA și țările arabe vecine. Crizele din Ucraina și Gaza demonstrează riscurile unor politici agresive, ambele fiind rezultatul acțiunii unor guverne care autorizează violența motivată îndeosebi de politici interne, care promit popularitate internă pe termen scurt, însă riscă pierderea credibilității internaționale și producerea unor consecințe nefaste în viitor. Astfel, Israel s-ar putea regăsi, nu prea departe în viitor, într-o confruntare cu o provocare mult mai periculoasă decât cea

a Hamasului, care nu poate fi îngrădită prin expediții punitive rapide, de genul celor practicate în Gaza și Liban în ultimul deceniu, acceptate de populația internă și tolerate de guvernele occidentale. Aceste atacuri, devenite rutină pentru israelieni, ar putea contribui la o radicalizare dincolo de Fâșia Gaza, și chiar dincolo de spațiul relațiilor bilaterale dintre Israel și Palestina. Adevărata problema a lui Benjamin Netanyahu nu este doar Hamas, ci și instabilitatea extremă a Orientul Mijlociu Extins, unde conflictele violente produc ravagii în Siria și Irak, iar stabilitatea Iordaniei (absolut crucială pentru stabilitatea Israelului) este din ce în ce mai mult expusă la risc. În opinia analistului britanic Julian Lindley-French, în Orientul Mijlociu se desfășoară în prezent trei tipuri de luptă, care împreună amenință pacea în regiune: statul *versus* statul/ideologia antistat (aluzie la Statul Islamic a cărui existență amenință toate celelalte state din regiune, obiectivul principal urmărit fiind distrugerea întregului sistem de state și înlocuirea acestuia cu un Califat), bătălia statelor pentru dominație regională (ambițiile strategice ale Iranului complică peisajul politic deja inflammat) și, nu în ultimul rând, lupta între interpretările diferite ale Islamului din statele în curs de eșuare (*failing states*).²⁰

După cum li se adresa Robert Gates președintelui Bush și Condoleezzei Rice în anul 2007, provocarea de la începutul secolului al XXI-lea este aceea că, „crizele nu vin și pleacă, toate par să vină și să rămână”. Ca martori ai crizelor violente din întreaga lume și disoluția unor state, devine evident faptul că aceste crize care „vin și rămân” își au rădăcinile cu mult timp în urmă, încă din anii 70 ai secolului trecut: „Revoluția din Iran din 1978 a declanșat valul islamist care a spulberat vechea ordine din Orientul Mijlociu susținută de americani, iar invazia sovietică din Afganistan din anul următor a provocat opoziția războinicilor musulmani ai căror descendenți spirituali, zeci de ani mai târziu,

¹⁹ Vadim SHTEPPA, “Russia, Not Ukraine, is a Failed State”, în *The Interpreter*, 8 mai 2014, disponibil la: <http://www.interpretermag.com/russia-not-ukraine-is-a-failed-state-shteppa-says/>, accesat la 12 septembrie 2014.

²⁰ Julian LINDLEY-FRENCH, „Dangerous Connectivities: Why Mid-East War is Imminent”, 15 iulie 2014; disponibil la: <http://lindleyfrench.blogspot.ro/2014/07/dangerous-connectivities-why-mid-east.html>, accesat la 15 septembrie 2014.

vor conduce avioanele deturnate de ei în zgârie-norii americani” (traducerea noastră)²¹. Cartea recentă a lui Gates intitulată „Duty: Memoirs of a Secretary at War” oferă un portret a două lumi – Războiul Rece și post-Războiul Rece – care, în mod eronat, de multe ori sunt tratate separat și distinct.

Toate aceste evoluții de securitate, mai mult decât îngrijorătoare, vor conduce cu siguranță la relansarea de către Occident a dezbatărilor privind conceptul responsabilității de a proteja. Mandatul organizațiilor internaționale de securitate în materie de gestionare a crizelor trebuie revizuit, instrumentele *soft* fiind depășite în contextul geopolitic actual caracterizat de prudența generală a puterilor occidentale, slăbirea angajamentelor SUA în privința securității europene, o vecinătate europeană din ce în ce mai tumultuoasă și probleme financiare majore la scară planetară.

Concluzii

Axioma suveranității tradiționale, definită drept combinație între suveranitatea juridică internațională (recunoașterea mutuală interstatală) și suveranitatea westphalică (inviolabilitatea teritorială și neamestecul în afacerile interne ale altor state) nu mai are susținerea de odinioară.²² Aceasta, din cauza faptului că, în multe state, autoritatea centrală se află în colaps, armele de distrugere în masă au devenit mai ușor de procurat, există spații anarhice neguverdate, iar anumite guverne naționale funcționează ineficient și încalcă drepturile omului.

Prevenirea eșecului unui stat depinde aproape în întregime de voința politică internațională,

bazându-se, în mare măsură, pe recunoașterea externă, timpurie, a faptului că tulburările interne ale respectivului stat prezintă un potențial distructiv. În situația în care totuși ajunge în colaps, statul distruge încrederea propriei sale populații și mutilează instituțiile sale, fiind ulterior nevoie de eforturi intense și susținute de reconstrucție, care reclamă suficientă voință politică, timp și asistență externă – angajamente tehnice și economice durabile. Foarte important, națiunile contribuatoare trebuie să nu abandoneze cauza reconstrucției, înainte ca munca cea mai grea din teren să fie terminată, înainte ca statul eșuat să funcționeze în mod adecvat pentru mai mulți ani consecutivi. În caz de conflict armat, o încetare a focului de durată trebuie să fie realizată ca un prim pas în „vindecarea” unui stat eșuat.²³ Apoi, este esențială dezarmarea și demobilizarea combatanților, o etapă foarte importantă, care a fost, din păcate, omisă în Somalia, în 1993. De asemenea, redresarea legii și a statului de drept, proces care se realizează în etape, cu sprijinul direct al populației locale.

În cazul în care eforturile diplomației publice nu produc efectele dorite, țările donatoare, agențiile internaționale, ONU și grupările regionale, precum Uniunea Europeană (UE), sunt nevoite să recurgă la măsuri drastice, precum: stoparea asistenței economice, impunerea unor „sanțiuni inteligente” - interdicții de călătorie pentru liderii și oficialii care nesocotesc ordinea și legislația internațională, precum și înghețarea conturilor deținute de aceștia în străinătate (cazul sancțiunilor impuse recent de UE și Statele Unite față de Federația Rusă).

Provocările majore de securitate contemporane – instabilitățile endemice specifice Balcanilor, Africii sau Orientului Mijlociu – nu pot fi gestionate eficient în absența unor parteneriate strategice, care să funcționeze în baza unor proiecții instituționale solide. Tendința generală este de a pleda pentru o doctrină a integrării, care să sprijine crearea unor formate multilaterale de

²¹ Mark Danner, „How Robert Gates got away with it”, în *The New York Review of Books*, Summer Issue, 14 August-24 Septembrie, Vol. LXI, Nr.13, 2014, p.78. [*The Iranian Revolution of 1978 set loose the Islamist wave that swept away the old American-backed order in the Middle East, and the Soviet invasion of Afghanistan the following year provoked the opposition of Muslim warriors whose spiritual descendents, decades later, would pilot their hijacked airliners into American skyscrapers.*]

²² Stephen KRASNER, „Sharing sovereignty: New institutions for collapsed and failing states”, în *International Security*, Vol. 29, Nr. 2, 2004.

²³ Robert I. ROTBERG, „Failed States in a World of Terror”, în *Foreign Affairs*, iulie-august 2002, disponibil la: <http://www.foreignaffairs.com/articles/58046/robert-i-rotberg/failed-states-in-a-world-of-terror>, accesat la 20 septembrie 2014.

cooperare focalizate pe principalele amenințări la adresa securității internaționale. Pilonul central al acestei doctrine constă în articularea unui cadru normativ internațional legitim care să definească reguli stricte, și chiar principii de bună practică, în încercarea de a impune reglementări adecvate în beneficiul tuturor membrilor societății internaționale.

În concluzie, comunitatea internațională și factorii de decizie responsabili se confruntă cu provocarea majoră de a dezvolta capacități funcționale de intervenție în zonele eșuate pentru a răspunde condițiilor improprii de securitate și, mai ales, de a construi mecanisme de întărire a statului de drept care să controleze și să gestioneze aceste spații anarhice. Creșterea potențialului de gestionare a crizelor presupune un efort planificat de inginerie instituțională, care să combine eficient resursele de putere *soft* cu cele de tip *hard*, în baza unei distribuții echilibrate a sarcinilor între principalii actori implicați, capabili să stabilizeze mediul de securitate.

Plaja de soluții pentru rezolvarea problemelor legate de slăbirea suveranității tradiționale și de creșterea numărului de state slabe și eșuate include măsuri multiple – de exemplu, asistență politică și economică, schimbarea forțată a regimurilor politice periculoase, reformarea instituțiilor internaționale – interconexiunile dintre acestea, complicațiile survenite în procesele de implementare și consecințele majore de securitate, fiind mai mult decât sugestive pentru relația inextricabilă dintre suveranitate, autonomie și intervenție și, totodată, pentru nevoia de reconfigurare a sistemului westphalic internațional de state.

BIBLIOGRAFIE:

1. ARMATTA, Judith, *Twilight of Impunity: The War Crimes Trial of Slobodan Milosevic*, Duke University Press, 2010.
2. CHOMSKY, Noam, *State eșuate. Un abuz al puterii și un atac asupra democrației*, Editura Antet, 2007.
3. EZROW, Natasha M., FRANTZ, Erica, *Failed States and Institutional Decay:*

Understanding Instability and Poverty in the Developing World, Bloomsbury Academic, 2013.

4. GHANI, Ashraf, LOCKHART, Clare, *Fixing Failed States: A Framework for Rebuilding a Fractured World*, Oxford University Press, 2008.

5. KRASNER, Stephen, *Problematic sovereignty, contested rules and political possibilities*, Columbia University Press, New York, 2001.

6. RATNER, Steven R., ABRAMS, Jason S., *Accountability for human rights atrocities in international law*, Oxford University Press, 2001.

7. ROBERTSON, Geoffrey, *Crimes against humanity: The struggle for global justice*, Penguin, 2012.

8. SIKKINK, Kathryn, *The Justice Cascade: How Human Rights Prosecutions Are Changing World Politics*, W. W. Norton & Company, 2011.

9. ȚUȚUIANU, Simona, *Towards Global Justice: Sovereignty in an Interdependent World*, Springer, 2013.

10. ȚUȚUIANU, Iuliana-Simona, *Apusul Westphaliei? Statul național în sistemul relațiilor internaționale în anii post-Război Rece*, Editura Militară, 2011.

11. WAEVER, Ole, BUZAN, Barry, KELSTRUP, Morten, LEMAITRE, Pierre, *Identity, Migration and the New Security Agenda in Europe*, St Martin's Press New York & CEU Budapest, 1993.

Această lucrare a fost posibilă prin sprijinul financiar oferit prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013, cofinanțat prin Fondul Social European, în cadrul proiectului POSDRU/159/1.5/S/138822, cu titlul „Rețea Transnațională de Management Integrat al Cercetării Doctorale și Postdoctorale Inteligente în Domeniile **“Științe Militare”, “Securitate și Informații” și “Ordine Publică și Siguranță Națională” - Program de Formare Continuă a Cercetătorilor de Elită – “SmartSPODAS”.**”

CRIZA DIN GOLF ȘI PROCESUL REPARAȚIILOR DE RĂZBOI

*Ecaterina MAȚOI**

Această lucrare prezintă o scurtă perspectivă asupra unui caz mai aparte, respectiv al crizei din Golf din 1991 și a procesului ulterior de impunere, de către Organizația Națiunilor Unite, a unui foarte structurat și instituționalizat mecanism de plată a compensațiilor, în cadrul logicii reparațiilor de război. Însă, ceea ce face aparte cazul Irakului este atât nivelul înalt de implicare și de supraveghere a justiției tranziționale de către ONU, la o amplitudine niciodată realizată până atunci, cât și existența, adiacentă acestei logici de justiție, a unor motivații politice din partea unor mari actori internaționali, care se folosesc de acest sistem de control al economiei irakiene pentru a limita influența și potențialul militar, politic și economic al Irakului.

Cuvinte-cheie: reparații de război, criza din Golf, regimul Saddam, justiție tranzițională.

1. Conceptul „reparații de război”

Problema „reparațiilor de război” se înscrie în cadrul mai larg al situației „reparațiilor”, unul dintre elementele esențiale ale proceselor de „justiție tranzițională”. Acestea se referă la cazurile, într-o paletă extrem de largă, în care se ia în considerare redresarea unor abuzuri survenite în situații de conflict sau de violențe exercitate de

diferiți actori, statali sau nonstatali¹.

Ca urmare, atunci când se analizează orice demers de justiție tranzițională, tema „reparațiilor” este considerată ca având o poziție centrală, tocmai pentru că ia în discuție situația victimelor, a factorului uman și conține o structurală dimensiune morală, compensatorie. Reparațiile nu doar că încearcă să redreseze daune, umane sau materiale, dar mai ales sunt un indicator simbolic al conștientizării, de către agentul culpabil, al faptului că recunoaște și asumă acțiunile reprobabile.

Obiectivul implicit al acestei redresări compensatorii este de a reconstrui un spațiu de dialog, încredere, respect față de normele și valorile juridice și morale, între actorii implicați, în contextul unui proces de justiție tranzițională. Injustiția perpetuată în cazurile culpabilizate – violențe, conflicte, încălcarea drepturilor omului – trebuie anatemizată printr-un proces aproape psihanalitic, dar care trebuie să aibă forme concrete, explicite, cele ale instituirii unor mecanisme și procese de compensare a victimelor. Ca atare, un asemenea demers, necesar pentru a reveni la o situație de normalitate postconflict sau postcriză, trebuie să fie integrat

¹ Pablo de Greiff, „Justice and Reparations”, in Pablo de Greiff (ed.), *The Handbook of Reparations*, Oxford University Press, 2006, pp. 451-477.

* Ecaterina MAȚOI este doctorand în cadrul Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, România. E-mail: cepoi.ecaterina@myunap.net

în ansamblul mai larg al redresărilor sociopolitice și economice, care oferă tocmai fundalul normativ și funcțional real pentru a se aplica un astfel de proces de reparație.

Evident, fenomenologia situațiilor de justiție tranzițională și, deci, de „reparații” este extrem de largă, cazurile clasice fiind ale războaielor și ale conflictelor civile sau ale regimurilor autocratice.

În ceea ce privește formele de reparație, în special cele formalizate la nivelul dreptului internațional și care presupun și existența unor mecanisme instituționale, naționale și internaționale, pentru a le realiza în mod concret, acestea pot fi, potrivit autoarei Lisa Magarrell: a) reparații prin programe administrative; b) beneficii materiale și simbolice; c) reparații individuale și colective².

Termenul „reparații de război” face referință la compensațiile pe care le primesc statele, organizațiile, structurile publice sau private, persoanele fizice, în urma unui conflict, fiind considerate drept forme de compensație primite din partea statului învins și considerat ca agresor și culpabil. Astfel, din punct de vedere juridic, ele își găsesc justificarea prin postularea existenței unor acțiuni (război, conflicte, invazie, agresiune) judecate, din perspectiva legalității internaționale, drept nelegitime. Compensarea financiară este văzută drept o formă de justiție, dincolo de problematica reglementărilor geopolitice clasice privind situația teritoriilor în dispută. Ea este statuată, foarte adesea, în momentul încheierii tratatelor de pace (ex. tratatele încheiate după Primul Război Mondial, care au impus Germaniei plata unor mari compensații).

Se poate pune întrebarea, în cazul conflictului din Golf, dacă situația postconflict se încadrează astfel în această logică, a existenței unui proces de reglementare a unei stabilități și de legitimare a unei noi ordini la nivel regional, așa cum sunt ele presupuse de un tratat de pace în manieră convențională. Așa cum mai mulți analiști constată³, Rezoluția 687 a Consiliului de

Securitate al ONU, din aprilie 1991, care stabilește încheierea ostilităților și mai ales obligațiile și reparațiile pe care trebuie să și le asume Irakul, poate fi considerată drept echivalentul unui tratat de pace în manieră clasică, adică formalizează juridic o nouă ordine regională și internațională, afirmă stabilirea păcii între foștii beligeranți și statuează readmiterea condiționată a Irakului în interiorul comunității internaționale. Ca urmare, așa cum se va reveni pe parcursul lucrării, Rezoluția 687 este principala referință normativă, în ceea ce privește problematica reparațiilor de război și a compensațiilor postconflict în cazul conflictului din Golf încheiat în 1991.

Din punct de vedere al dreptului internațional, problematica reparațiilor postconflict a fost statuată prin Convenția de la Haga din 1907, care afirma că „responsabilitatea pentru orice act culpabil de încălcare a prevederilor de către membri ai forțelor armate trebuie atribuită guvernelor pe care le deserveșc (...) Orice grupare beligerantă care încalcă prevederile convenției va fi datorare să plătească compensații, dacă se constată că este cazul. Ea va fi responsabilă pentru toate actele comise de indivizii care fac parte din forțele sale armate.”⁴

Analizând, la rândul său, sensurile juridice și formele sale concrete de aplicare, Emanuela-Chiara Gillard consideră că *reparațiile de război* se regăsesc în trei forme: *restituire*, *compensație* și *satisfacție*⁵ care, de altfel, apar și în *Principii de bază și instrucțiuni privind dreptul la compensație și reparații pentru victimele încălcării grave a legii internaționale a drepturilor omului și a legii umanitare internaționale*.

Journal of International Law, Vol. 13, No. 1, pp. 237-303, <http://www.ejil.org/pdfs/13/1/468.pdf>.

⁴ Ameer Zemmali, „Reparations for victims of violations of international humanitarian law”, in *Seminar on the Right to Restitution, Compensation, and Rehabilitation for Victims of Gross Violations of Human Rights and Fundamental Freedoms*, Netherlands Institute of Human Rights <http://www.uu.nl/faculty/leg/nl/organisatie/departementen/departementrechtsgeleerdheid/organisatie/onderdelen/studieeninformatiecentrummensensenrechten/publicaties/simspecials/12/Documents/12-07.pdf>, Maastricht, 1992, p. 65., t.n.

⁵ Emanuela-Chiara Gillard, „Reparation for Violations of International Humanitarian Law”, *International Review of the Red Cross*, Vol. 85, No. 851, pp. 529–553, https://www.icrc.org/eng/assets/files/other/irrc_851_gillard.pdf, t.n.

² Lisa Magarrell, *Reparations in Theory and Practice*, International Center for Transitional Justice, pp. 3-7.

³ Bardo Fassbender, „Uncertain Steps into a Post-Cold War World: The Role and Functioning of the UN Security Council after a Decade of Measures against Iraq”, *European*

Astfel, *restituirea (Restitution)* are în vedere revenirea la situația care exista înainte de realizarea unor acțiuni nelegitime: libertatea, drepturile legale, proprietatea și locuința, statutul social și familial etc. În această categorie, sunt totuși situații în care restituirea e imposibilă, în măsura în care bunurile au fost distruse; ea constituie totuși o presuposiție fundamentală pentru orice acțiune de *reparații de război*.

Restituirea este completată, uneori substituită, cu *compensația (Compensation)*, care reprezintă o atribuire financiară, din partea agresorului, pentru a acoperi daunele realizate în urma acțiunilor acestuia: „Compensația trebuie atribuită pentru orice prejudiciu estimabil economic, corespunzător și proporțional cu gravitatea actului comis și circumstanțele fiecărui caz, ca urmare a încălcării legii internaționale a Drepturilor Omului și a legii umanitare internaționale, precum: (a) vătămare fizică sau mentală, (b) pierderea oportunităților, de angajare, la educație și drepturi sociale, (c) distrugerii materiale și pierderea câștigurilor, (d) distrugerii morale, (e) costuri pentru asistență legală și medicală, servicii medicale, psihologice și sociale”⁶.

În ceea ce privește *satisfacția (Satisfaction)*, aceasta dublează dimensiunea materială a reparației, fiind o formă de compensație morală a unei persoane sau a unui stat; ea poate lua forma unor *scuze oficiale (Official Apologies)*, recunoașterea caracterului injust al acțiunilor de către agentul culpabil și chiar pedepsirea unor oficiali vinovați. În sfârșit, mai pot fi luate în considerare și *garanțiile de nonrepetare (Guarantees of non-repetition)*.

Pornind de aici, vom încerca să analizăm problematica reparațiilor de război în contextul crizei din Golf și a deciziei ulterioare a ONU de a obliga Irakul la plata unor compensații.

2. Criza și conflictul din Golf

Ocuparea Kuweitului de către Irak în august 1990 a fost o consecință, în primul rând, a

războiului Irak-Iran, dar și a schimbărilor de la nivelul relațiilor internaționale, produse de prăbușirea blocului comunist și de încheierea Războiului Rece⁷. Principalele sale cauze au fost motivațiile economice, imperativele și condiționările geopolitice și cele ideologice.

2.1. Motivațiile economice

Problema centrală a Irakului după războiul cu Iranul, de care depindea atât stabilitatea sa internă, cât și poziția la nivel regional, era rezolvarea situației economice. Cei opt ani de conflict au provocat decăderea economiei irakiene, și o datorie externă de 80 de miliarde \$, dintre care 40 față de țările arabe, în special monarhiile din Golf. Este vorba de o schimbare dramatică a statutului Irakului care, după ce în deceniul șapte fusese unul dintre principalele state creditoare în regiune și pe plan internațional, se vedea transformat într-un debitor. La mijlocul deceniului opt, criza petrolieră a dus la scăderea de trei ori a veniturilor Irakului. La aceasta, se adăugau dificultățile legate de războiul cu Iranul: creșterea inflației, sporirea cheltuielilor militare, distrugerea unei părți din infrastructura economică și civilă pe fondul ofensivelor iraniene, dependența crescândă de importurile de alimente și resurse prime, închiderea oleoductului ce trecea pe teritoriul sirian – ceea ce a afectat exportul produselor petroliere pe filiera nordică, în măsura în care sudul era un teren direct de conflict militar. Între 1980-1985, cheltuielile militare au fost de 94 miliarde de dolari, pierderi ale veniturilor petroliere estimate la 55,5 miliarde de dolari, pierderi ale produsului național brut (PNB) estimate la 26,2 miliarde de dolari; sintetizate, toate acestea confiscau anual 87% din PNB irakian⁸. În total, se estimează că războiul cu Iran a costat Irakul circa 452 de miliarde \$.

După sfârșitul ostilităților cu Iran, Irakul a inaugurat, în 1988, un proces intens de redresare

⁶ *Basic Principles and Guidelines on the Right to a Remedy and Reparation for Victims of Gross Violations of International Human Rights Law and Serious Violations of International Humanitarian Law*, Adopted and proclaimed by General Assembly resolution 60/147 of 16 December 2005, t.n.

⁷ Walid Khalid, „The Gulf Crisis: Origins and Consequences”, *Journal of Palestine Studies*, Vol. 20, No. 2, 1991, pp. 5-28.

⁸ Abbas Alnasrawi, „Oil Dimensions of the Gulf Crisis”, în Ibrahim Ibrahim (coord.), *The Gulf Crisis: background and consequences*, Center for Contemporary Arab Studies, Georgetown University, 1992, p. 49.

a infrastructurii de stat și civile, grav afectate în timpul conflictului. Aceasta presupunea însă investiții masive, pe care țara nu reușea să le finanțeze din resurse proprii, în vreme ce creditorii internaționali, arabi în primul rând, cereau returnarea datoriilor. Demobilizarea armatei, care număra acum în jur de un milion de soldați, ridica, la fel, pentru factorii de decizie irakieni, o problemă majoră de integrare socială și profesională.

Încă după încheierea războiului cu Iranul, Irakul ceruse țărilor din Organizația Țărilor Exportatoare de Petrol (OPEC) o creștere a prețului petrolului pentru a facilita o redresare postconflict a țării sale dar acesta, dimpotrivă, scade, țările petroliere arabe și Iranul nefiind interesate de o micșorare a producției. Este vorba, aici, de o ruptură radicală între două strategii petroliere în interiorul OPEC-ului, fiecare ilustrată de către Irak și Kuweit: această dualitate va contribui, în mod decisiv, la sporirea climatului conflictual dintre cele două țări în lunile premergătoare invaziei. State precum Kuweit, Emiratele Arabe Unite, dar mai ales Arabia Saudită, privilegiază, în principal, o politică bazată pe exporturi masive, în căutare de devize rapide, în dauna unei strategii care pune accentul pe moderarea controlată a producției pentru a forța menținerea unui preț ridicat la petrol.

În prima parte a anului 1990, barilul trece de la 18,84 \$, în decembrie 1989, la doar 14,02 \$ în iunie 1990. Kuweitul este unul dintre principalii responsabili ai acestei scăderi de preț, căci el aruncă pe piață mari cantități de petrol, într-o încălcare flagrantă a cotei sale stabilite în OPEC cu mai mult de 1 milion de barili pe zi față de limitele impuse de Organizație. Considerând că această politică maximalistă de export afectează în mod direct propriile interese financiare și politica de redresare a Irakului, Saddam Hussein ajunge să interpreteze tot mai mult strategiile partenerilor din Golf drept un afront personal și chiar ca elemente ale unui război economic îndreptat împotriva sa, având în spate Statele Unite sau Israel. Capacitățile de extracție, prelucrare și distribuție petroliere ale Irakului fiind în parte afectate de război și de restricțiile

de tranzit impuse de Siria sau de dificultățile datorate rezistenței kurde din nord, era perfect inteligibilă dorința Bagdadului de a privilegia prețul în dauna cantității.

Pe fondul refuzului țărilor din Golf de a-și modera politica petrolieră, liderul irakian începe tot mai mult să facă presiuni și amenințări, laolaltă cu încercarea de construire a unui câmp de simpatie regională în jurul dificultăților irakiene. Depășită de acum conjuncturala solidaritate cu CCG din timpul războiului cu Iranul, propaganda de la Bagdad reia vechile sloganuri referitoare la decadența emirilor și suveranilor din zonă, trădători ai cauzei arabe și agenți ai imperialismelor occidentale și sioniste.

Deja din februarie 1990, în timpul Summitului Consiliului de Cooperare Arabă, Irakul își exprimă, pentru prima oară explicit, cererea către emiratele arabe din Golf nu doar de a-i șterge datoria, ci chiar de a-i acorda o recompensă de 10 miliarde de dolari ca răsplată pentru apărarea „națiunii arabe”⁹. În timpul Summitului Ligii Arabe din mai 1990, ținut la Bagdad, se reiterează cererea către emiratele petroliere, argumentând că ea este motivată de criza economică masivă a țării, rezultată din refuzul OPEC de a crește prețul petrolului. Pentru Saddam, scăderea cu 1 dolar a prețului la baril echivalează cu o pierdere anuală de 1 miliard de dolari pentru Irak; el propune cifra de 25 \$ drept nou preț de referință la baril. Mai mult decât atât însă, este pentru prima dată când liderul irakian sugerează, într-un mod abia voalat, că o continuare a politicilor petroliere ale Kuweitului, EAU și Arabiei Saudite – afectând în mod dezastruos economia țării sale, echivalează cu un război convențional.

În iulie 1990, Saddam Hussein acuză emiratul că a extras ilicit petrol irakian din câmpul petrolifer Rumeilah, aflat în zona „neutră” dintre cele două țări și cere daune de 2,4 miliarde de dolari, începând deja să aducă primele trupe la frontieră. Kuweitul refuză, totuși, atât să-i ofere suma cerută, cât și să anuleze datoriile Irakului față de emirat (10 miliarde de dolari) dar, temându-se de o intervenție militară irakiană, cere o mediere

⁹ Gresh Alain, Vidal Dominique, „Golfe: clefs pour une guerre annoncée”, *Le Monde*, 1991, p. 202.

arabă și internațională. Însă toate încercările de rezolvare a diferendului care au urmat nu au avut rezultate pozitive: Saddam nu a putut fi convins să renunțe la cerințele sale și nici șeicul Jaber al-Ahmed al-Sabbah nu s-a dovedit mai flexibil.

2.2. Imperativele și condiționările geopolitice

Din punct de vedere geopolitic, acțiunea irakiană a urmărit atât sporirea resurselor de hidrocarburi, cât și realizarea mai vechiului deziderat de a avea acces deplin la zona Golfului Persic. Una dintre obsesiile geopolitice majore ale Bagdadului au vizat lărgirea accesului său maritim spre apele Golfului. Cu excepția micului port Umm Qasr, situat efectiv pe litoralul Golfului, transporturile și navigația irakiană sunt realizate prin portul Basra, dar care e situat pe *Chatt el-Arab*, la 70 de km de mare. Aceasta obligă Irakul să-și exporte o bună parte din petrol pe cale terestră, prin conductele care tranzitează vecini adesea ostili (în 1982 conductele ce trec prin Siria spre Mediterana sunt închise, fiind deviate prin Turcia). Problema insurmontabilă pentru Irak e aceea că insulele Warba și Boubyane, la vărsarea canalului Shatt el-Arab, revin Kuweitului, blocând astfel oportunitatea realizării unei navigații grele irakiene spre apele Golfului, dar și extinzând în folos kuweitian limitele exploatărilor petroliere maritime.

2.3. Motivațiile ideologice

În sfârșit, criza din 1990 este și o consecință a persistenței viziunii panarabe ba'athiste, dar mai ales a ambițiilor regionale ale lui Saddam Hussein. Percepând oportunitățile oferite de slăbirea influenței sovietice în Orientul Mijlociu¹⁰ și intuind principalul efect al acesteia, adică intensificarea prezenței americane în regiune, liderul irakian revine acum la vechiul proiect, promovat de Nasser, al creării unei noi ordini regionale strict arabe, evident cu Irakul, asumându-și rolul hegemonic, îndeosebi datorită supremației sale militare¹¹.

¹⁰ Ken Matthews, *The Gulf Conflict and International Relations*, Routledge, 1993, pp. 51-54.

¹¹ Saint Prot, *Saddam Hussein: un gaullisme arabe?*, Albin Michel, 1987.

Reluarea unei intense retorici arabe și antiimperialiste are ca efect câștigarea simpatiei unei părți din populația irakiană, care vede în mobilizarea lui Saddam un semn al promovării intereselor naționale; această propagandă cu dublă dimensiune, naționalist-justițiară și islamic-revoluționară, va găsi însă o puternică receptivitate, mai ales în rândul populației tinere defavorizate din țările arabe, în special din teritoriile palestinienne și Maghreb.

După februarie 1990, Bagdadul pornește o virulentă campanie antiamericană și antisionistă, provocată îndeosebi de unele suspiciuni ale lui Saddam față de ceea ce considera a fi un complot occidental îndreptat împotriva sa. Pentru a-și justifica lipsa de disponibilitate în a plăti datoriile financiare față de creditorii săi arabi, Saddam reia vechiul discurs, care face din țara sa protectorul „flancului estic al lumii arabe” în fața amenințărilor iraniene și šiite și pretinde să-i fie anulate obligațiile față de statele din Golf, în măsura în care Irakul a suportat în mod direct lunga perioadă a războiului cu Iranul¹².

În fapt, intenția președintelui irakian de a ocupa emiratul vecin a fost încurajată, la început, tocmai și de atitudinea ambiguă a unor oficiali SUA¹³. Invadarea Kuweitului s-a bazat tocmai pe speranța, făcută posibilă de aceste semnale ambigue, că Statele Unite nu vor interveni în cazul ocupării emiratului vecin.

Totuși, la sfârșitul războiului Iran-Irak, strategia americană față de aceasta din urmă avea să se modifice. Washington susținuse intens Bagdadul, în momentul conflictului, în măsura în care aceasta servea intereselor sale în regiune, adică blocării politicii destabilizatoare iraniene orientată către regiunea Golfului. Acum, cu un Iran recentrat pe dimensiunea națională, cu restrângerea strategiilor sovietice în lumea arabă, politica americană în Orientul Mijlociu are de înfruntat pozițiile crescânde de hegemonie pe care Irakul le revendică tot mai mult și în care el se substituie practic Iranului, ca de acum principala putere care amenință status quo-ul în Golf și securitatea monarhiilor petroliere.

¹² Christine M. Helms, *Iraq: Eastern Flank of the Arab World*, Brookings Institution Press, 1984.

¹³ Judith Miller, Laurie Mylroie, *op. cit.*, p. 9.

Există trei factori majori care au produs o răcire a raporturilor SUA cu Irakul: producția și acumularea continuă de arme de distrugere în masă, incapacitatea guvernelor americane de a controla efectiv pe Saddam, în pofida sprijinului financiar, politic și militar pe care i l-au adus pe toată perioada războiului cu Iranul, cererea sporită de către Bagdad a capitalurilor occidentale, chiar și pe fondul insolvabilității regimului, ceea ce ridică întrebări asupra posibilităților și mijloacelor efective la care ar recurge regimul irakian pentru achitarea lor. La acestea, se adaugă criticile crescânde ale lobby-ului evreiesc din America, îndeosebi din Congres, care acuza Irakul că folosește fondurile occidentale pentru sporirea programului de armament¹⁴.

Pe de altă parte, cultura politică a lui Saddam Hussein, în pofida experienței sale îndelungate la conducerea statului, era adânc înrădăcinată în specificitățile regionale și el a anticipat greșit limitele de acțiune pe care comunitatea internațională era dispusă să le accepte din partea unui actor secund, precum Irakul. Decizia de a invadea Kuweitul a fost, prin excelență, ideea lui Saddam Hussein și a unui cerc de colaboratori apropiați din Consiliul Comandamentului Revoluției, cu excluderea principalilor factori de decizie militari irakieni¹⁵. Ea s-a bazat pe interpretarea eronată a unor semnale americane și, mai ales, pe convingerea că Irakul, fiind cea mai mare putere militară din regiune, era puțin probabil să se formeze împotriva sa o alianță pur arabă.

Invazia din 2 august 1990, ce urmează imediat după eșuarea ultimelor discuții între reprezentanții Irakului și Kuweitului din 1 august, la Jiddah în Arabia Saudită, duce la ocuparea militară și apoi administrativă rapidă a emiratului. Familia domnitoare Sabah se refugiază în Arabia Saudită, iar în 8 august, Saddam anunță că Kuweitul devine a „nouăsprezecea provincie” a Irakului. Prin aceasta, Bagdadul ajungea să ocupe locul

doi în lume ca rezerve de petrol (19 %) și ca producție (7 %); în plus, prețul la baril se va dubla instantaneu, trecând de la 16 dolari în iulie la 30 în august și la 40 de dolari în septembrie¹⁶.

Ocuparea emiratului și instalarea aici a unui regim marionetă, condus de Ali Hasan al-Majid, văr și colaborator fidel al lui Saddam, a avut trei efecte imediate pozitive pentru Irak: ștergea orice datorie irakiană față de Kuweit, sporea masiv capacitățile petroliere irakiene, ceea ce permitea dezvoltarea proiectelor de refacere a distrugerilor din războiul cu Iranul și, în sfârșit, lăsa încă în activitate o parte importantă din efectivele militare. Prezența militară irakiană în emirat și intenția de a integra efectiv acesta în statul irakian s-au însoțit de politici de represalii împotriva populației civile kuweitiene (câteva mii de persoane arestate și alte câteva sute ucise), mai ales pe fondul unor încercări de rezistență populară.

Confiscările de bunuri atât la persoanele civile, cât și la instituțiile kuweitiene, s-au desfășurat pe scară largă, fiind nu doar expresia unor excese dispartate din partea forțelor civile și militare irakiene, ci mai ales rezultatul unor strategii asumate. Kuweitul era unul dintre cele mai bogate state din regiune, ceea ce a și provocat, vreme de decenii, invidia vecinului său irakian. Sutele de mii de muncitori arabi și asiatici au fost lăsați să părăsească țara, trecând prin Irak, și apoi Iordania; în schimb, cea mai mare parte a populației palestinienilor din emirat, care reprezenta mai ales elita educațională, intelectuală, din industrie, inginerie etc. a rămas în țară. Rezultat al politicii și retoricii propalestinienilor a lui Saddam, palestinienii din emirat au avut o poziție pozitivă față de noile autorități irakiene și chiar au colaborat cu acestea, ceea ce a afectat dramatic destinul lor după eliberarea Kuweitului, când au fost expulzați în totalitate și averile lor confiscate. Irakul a închis ambasadele străine din Kuweit și a forțat trimiterea acestora la Bagdad.

Acțiunea irakiană a stârnit însă împotriva ei o mobilizare internațională puțin întâlnită în timpul Războiului Rece, marcată îndeosebi de

¹⁴ Omar Ali, *Crisis in the Arabian Gulf: An Independent Iraqi View*, Praeger Publishers, 1993, p. 86.

¹⁵ Baram Amatzia, *The Iraqi Invasion of Kuwait: Decision-making in Bagdad*, în Amatzia Baram, Barry Rubin, *Iraq's Road to War*, St. Martin Press, 1993, pp. 5-36.

¹⁶ André Nouschi, *Pétrole et relations internationales depuis 1945*, Armand Colin, 1999, p. 170.

adoptarea unor poziții comune de către Statele Unite și Uniunea Sovietică. Deja în 2 august, Consiliul de Securitate al ONU va adopta, într-o ședință de urgență, rezoluția 660, care va cere „retragerea totală și necondiționată” a irakienilor. În 6 august, o nouă rezoluție (661) va impune sancțiuni riguroase asupra comerțului înspre și din Irak; rezoluția 662 din 9 august declară nulă anexarea de către Irak a Kuweitului¹⁷. Începe acum un amplu proces diplomatic, la care participă aproape toate marile puteri, inclusiv țările arabe sau cele din Asia, în încercarea de a găsi o soluție pașnică la criza kuweitiană.

Încă din 6 august 1990, Statele Unite, care după ambiguitățile inițiale vor căpăta o atitudine neechivocă de condamnare a Irakului, vor convinge pe regele Fahd că amenințarea irakiană se poate extinde inclusiv asupra zonelor petroliere saudite și își arată disponibilitatea de a trimite trupe în regat pentru a bloca o eventuală înaintare irakiană. În 10 august, la Cairo, doisprezece lideri arabi iau decizia de a trimite o forță panarabă în Arabia Saudită pentru ca, la rândul său, Consiliul de Securitate al ONU să adopte, în 29 noiembrie, rezoluția 678, care autorizează statele membre să ia toate măsurile necesare împotriva Irakului, dacă acesta nu se retrage din Kuweit până la 15 ianuarie 1991.

Refuzul lui Saddam de a părăsi necondiționat Kuweitul a dus la punerea în aplicare a rezoluției 678, mai întâi prin inițierea unor bombardamente aeriene împotriva obiectivelor irakiene, odată cu 17 ianuarie, care au provocat inclusiv mari pierderi umane în rândul populației civile. În 24 februarie, a început ofensiva terestră în Kuweit, inițiată de către coaliția internațională condusă de Statele Unite, și care după trei zile, în 27 februarie, a condus la eliberarea Kuweitului și la o încetare a focului cu Irakul.

3. Consecințele regionale și internaționale ale crizei din Golf

Consecințele politice, economice, umane ale Războiului din Golf au fost dezastruoase pentru Irak, în primul rând, apoi pentru Kuweit și pentru întreaga regiune. Peste 100.000 de civili și militari au fost uciși între august 1990 și februarie 1991, și peste 300.000 au fost răniți. 2,5 milioane de persoane au fost deplasate, fie intenționat și voluntar, în cele două țări. La nivelul daunelor, Irakul a suferit noi pierderi și distrugerii estimate la 170 de miliarde de dolari, care au agravat și mai dramatic situația sa economică și, corelativ, condiția populației civile. La rândul său, Kuweitul a suferit daune estimate la 60 de miliarde de dolari, reprezentând averile, resursele statului și ale civililor, confiscate sau furate de către irakieni, resursele petroliere direcționate către Irak, precum și distrugerile în urma conflictului din ianuarie-februarie 1991. Aici se înscrie, de asemenea, sabotarea a 700 de puțuri petroliere, aprinse de către forțele irakiene în retragere, și care au produs grave consecințe ecologice, necesitând intervenția comunității internaționale. Conform estimărilor făcute de Congresul american, Statele Unite (ale căror trupe militare și auxiliare au reprezentat 74% din totalul forțelor coaliției internaționale) au fost implicate în gestionarea crizei și a conflictului la un nivel de peste 61 de miliarde de dolari, dar din care, totuși, cea mai mare parte a fost decontată de către alte țări. În primul rând, 36 de miliarde au fost date de Kuweit, Arabia Saudită și celelalte state din Golf, în vreme ce Japonia și Germania au furnizat, la rândul lor, 16 miliarde de dolari.

Tot la nivel economic și social, conflictul a afectat, într-o manieră importantă, forța de muncă străină din Kuweit și Irak și deci, corelativ, situația statelor din care proveneau muncitorii. 200.000 de palestinieni au fost expulzați din emirat, după eliberare, inclusiv cei care aveau statut de rezidenți și locuiau de zeci de ani; averile lor au fost integral confiscate de către stat. Lor li se adaugă 150.000 de egipteni și mai ales 600.000 de asiatici (India, Bangladesh, Pakistan, Sri Lanka).

¹⁷ Robert Springborg, *The United Nations in the Gulf War*, în Tareq Y. Ismael, Jacqueline S. Ismael (eds.), *The Gulf War and the New World Order: International Relations of the Middle East*, pp. 40-51.

În cazul Irakului, situația a fost la fel de gravă, căci au fost nevoiți să plece 350.000 de egipteni, veniți aici în anii anteriori pentru a lucra în agricultură, în măsură în care o parte importantă din populația irakiană masculină era plecată pe front. Egiptul fiind principalul susținător arab al unei ofensive anti-Saddam, guvernul irakian a hotărât expulzarea acestora. Tot la fel, apropierea și susținerea Irakului de către Yemen, în momentul crizei, a dus la răcirea relațiilor cu Arabia Saudită: 700.000 de muncitori yemeniți din regat au fost expediați, în a doua jumătate a anului 1990. Toate acestea au afectat resursele financiare și veniturile statelor din care au provenit, în anii care au urmat: doar populația din Bangladesh a pierdut peste 1,4 miliarde de dolari, prin depozitele confiscate sau rămase în Kuweit, pe lângă faptul că s-a sistat procesul de trimitere de deize spre metropolă.

Iordania, care a fost singurul vecin arab al Irakului ce a încercat să mențină o poziție neutră, a fost printre cele mai afectate după război. Regatul a pierdut petrolul primit la preț preferențial din Irak, poziția de spațiu de tranzit (Aqaba) pentru o mare parte din produsele care intrau spre Irak, cei peste 500 de milioane de dolari primiți de la Arabia Saudită și Kuweit, precum și sistarea relațiilor comerciale cu statele din Golf. Turcia și-a limitat drastic relațiile comerciale cu Irak, mai ales la nivelul produselor agricole, și închiderea pipe-line-ului, în momentul crizei, a afectat de asemenea și propria aprovizionare cu petrol irakian. Deja în martie 1991, într-un raport redactat de *Overseas Development Institute*, se oferea o statistică asupra pierderilor suferite de către țările în curs de dezvoltare până la acel moment (de ex. Yemen – 830 milioane dolari, Pakistan – 855 milioane dolari, Iordania – 1,77 miliarde dolari, Turcia – 3,46 miliarde dolari, Egipt – 985 milioane dolari, Maroc – 410 milioane dolari etc., în total, 12,1 miliarde de dolari)¹⁸. În anii ulteriori, aceste cifre vor crește, contribuind la persistența dereglărilor economice la nivel internațional generate de criza din 1990-1991.

¹⁸ Overseas Development Institute (ODI, Institutul pentru Dezvoltare Externă), *The Impact of the Gulf Crisis on Developing Countries*, Briefing Paper, March 19, 1991, <http://www.odi.org/sites/odi.org.uk/files/odi-assets/publications-opinion-files/6770.pdf>. accesat 15.09.2014.

4. Mecanismele juridice și instituționale ale procesului „reparații de război”

Acesta este contextul general pe care s-a proiectat conflictul din Golf; invazia Kuweitului de către Irak a avut nu doar consecințe politice majore, ci și economice; ea a afectat întreg câmpul internațional într-o manieră semnificativă, tocmai într-un context general marcat de dispariția blocului comunist și de re poziționarea geopolitică și geoeconomică a statelor din Europa Centrală și de Est și a celor din Orientul Mijlociu și Africa de Nord. Indiferent de complexul foarte complicat și discutabil de factori care au condus la decizia invadării Kuweitului de către Irak, care-și are, așa cum am arătat, originea în realitățile complexe ale relațiilor regionale din Golful Persic din perioada postcolonială, acțiunea Bagdadului a fost unanim considerată de comunitatea internațională, în primul rând de către ONU, drept un act de agresiune.

Problema daunelor realizate prin acțiunea Irakului, în primul rând în Kuweit, țara direct afectată, dar apoi și la nivelul statelor și a entităților terțe, a fost discutată și formalizată juridic încă din primele luări de poziție ale ONU, în momentele imediat ulterioare invaziei. Rezoluțiile 665, 667 și 670, din 1990 afirmă că Irakul este vinovat de „distrugere ilegală și confiscarea proprietății publice și private, daune de mediu și alte încălcări ale omului, și prin urmare, încalcă dreptul internațional, inclusiv dreptul drepturilor omului, dreptul umanitar și imunități diplomatice”.

Cea mai importantă a fost însă Rezoluția 687 a Consiliului de Securitate al Națiunilor Unite, din 3 aprilie 1991, care a certificat încheierea ostilităților dintre Irak și coaliția internațională și a stabilit restricțiile și obligațiile impuse Irakului, în principal patru: identificarea și eliminarea armelor de distrugere în masă, reglementarea definitivă a relațiilor cu Kuweit – stabilirea frontierelor și recunoașterea oficială a suveranității emiratului, eliberarea cetățenilor kuweitieni și de alte naționalități deținuți încă pe teritoriul irakian și reglementarea obligațiilor financiare ale Irakului și a mecanismelor instituționale prin care acestea

să fie puse în aplicare. În anii care au urmat, din aceste condiții, Irakul a dus la îndeplinire doar cea privind recunoașterea Kuweitului, și aceasta mai ales la presiunile comunității internaționale, în noiembrie 1994.

În ceea ce privește problema *Reparațiilor de Război*, textul rezoluției preciza: „Se reafirmă că Irak, fără a prejudicia datoriile și obligațiile de până la 2 august 1990, care vor fi onorate prin mecanisme obișnuite, este răspunzător conform legii internaționale pentru orice pierderi și distrugerii directe, incluzând distrugerea mediului înconjurător și irosirea resurselor naturale, și pentru vătămarea adusă guvernelor străine, grupări naționale sau corporații, rezultate din invazia ilegală și ocuparea Kuweitului”¹⁹. Tot aici, în paragraful 18, ONU a decis crearea unui fond special și a unei comisii care să se ocupe de gestionarea procesului de compensare a Kuweitului de către Irak: United Nations Compensation Commission (UNCC)²⁰.

Comisia a fost constituită și acționează ca un organ depinzând direct de Consiliul de Securitate al ONU; în perioada următoare, rolul său și cadrul legislativ și de funcționare au fost reglementate prin alte rezoluții ale Consiliului de Securitate, precum 692 (1991), 986 (1995) sau 1483 (2003). Rolul fundamental al Comisiei este de a gestiona procesele privind *reparațiile de război* și plata compensațiilor pentru pierderile și daunele suferite de persoane fizice, guverne, firme, organizații internaționale; ea funcționează nu ca tribunal, ci mai degrabă efectiv ca o structură administrativă. Este formată, în primul rând, dintr-un Consiliu Director, din care fac parte toți membrii Consiliului de Securitate – și are rolul de a coordona activitățile concrete ale Comisiei. În prima fază după înființarea Comisiei și a Consiliului de Guvernare, a fost selectați un număr de Comisari, care au lucrat în paneluri în prima fază, cu funcția de a face

recomandări și de a verifica sumele compensațiilor cerute. O altă structură este Secretariatul, compus dintr-un Secretariat Executiv și un număr de juriști, consultanți, cu rolul de a colecta și verifica numărul masiv de plângeri înaintate către Comisie. Și, în sfârșit, ultima structură a Comisiei, fondul ca atare, cu plățile pentru compensații.

Comisia a stabilit cinci mari categorii de plângeri, în raport cu care s-a dispus plata compensațiilor, de la persoane individuale până la guverne și organizații internaționale²¹.

Prima categorie (A) cuprinde cererile de la persoanele individuale care au fost nevoite să părăsească Kuweitul și Irakul între momentul invaziei și cel al încheierii conflictului; sumele acordate de către Consiliu au fost între 2.500 de dolari de persoană și 5000 de familie. Cererile trebuia să fie înaintate de către guvernele naționale ale celor afectați și trebuia să se încadreze în anumite condiții: prezentarea de dovezi privind faptul că au fost aduse prejudicii și că ele se datorează acțiunii Irakului etc.

A doua categorie (B) cuprindea plângerile provenite de la persoane individuale care au suferit, ei sau membri ai familiei, daune personale serioase; compensațiile au fost aici de 2.500 de dolari de persoană și 10.000 de familie.

A treia categorie (C) cuprindea plângeri de la persoane individuale, partajate în 21 de categorii majore, referitoare la daune fizice, psihice, economice, imobiliare ale celor din Kuweit și din Irak: sumele acordate puteau ajunge până la 100.000 de dolari. Gestionat de către comisari, procesul de reparație a fost, foarte adesea, dificil, căci dovezile erau incerte sau insuficiente.

O a patra categorie (D) cuprindea persoanele fizice aflate în aceleași situații ca și cei din C, dar care au cerut compensații peste 100.000 de dolari – din punct de vedere al formalităților, acestea erau identice ca la C.

O altă categorie (E) cuprindea plângerile de la persoanele juridice de stat sau private afectate de criză și apoi de conflict (în construcții, servicii,

¹⁹ United Nations Security Council, *Resolution 687, Adopted by the Security Council at its 2981st meeting, on 3 April 1991*, paragraph 16, <http://www.un.org/depts/unmovic/documents/687.pdf>, accesat 15.09.2014, t.n.

²⁰ Site-ul oficial al Comisiei pentru Compensare a Organizației Națiunilor Unite, <http://www.uncc.ch/>, accesat 15.09.2014.

²¹ Francis McGovern, „Dispute System Design: The United Nations Compensation Commission”, *Harvard Negotiation Law Review*, Vol. 14, No. 171, pp. 171-193. http://scholarship.law.duke.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2910&context=faculty_scholarship.

industrie petrolieră); o partajare se făcea între cele kuweitiene și cele străine.

În sfârșit, o ultimă categorie (F), avea în vedere plângerile și cererile provenind din partea guvernelor și a organizațiilor internaționale, împărțite în patru subcategorii: F1 – plângeri privind cheltuieli de evacuare, proprietăți pierdute; F2 – plângeri exclusiv pentru Arabia Saudită și Iordania; F3 – plângeri dinspre partea kuweitiană; F4 – plângeri referitoare la afectarea mediului și a situației ecologice.

Având în vedere numărul masiv de cereri, în special în categoriile A și B, Comisia a utilizat o serie de modalități suplimentare de verificare a informațiilor; pentru a facilita rezolvarea cazurilor, în mare măsură, dosarele erau destul de rapid executate și sumele pentru compensații acordate. Situațiile au fost mai complicate la ultimele categorii, unde sumele mari și faptul că erau implicate guverne și mari companii, a necesitat o analiză mai precisă a fiecărui caz.

Într-o manieră concretă, procesul de reparații de război a fost stabilit tot prin Rezoluția 687, la paragraful 19: „...este atribuită Secretarului General sarcina de a dezvolta și prezenta Consiliului de Securitate spre aprobare, nu mai târziu de 30 zile de la adoptarea prezentei rezoluții, recomandări cu privire la fondul pentru îndeplinirea plăților compensatorii stabilite în urma solicitărilor aprobate conform paragrafului 18 de mai sus și pentru îndeplinirea deciziilor stabilite la paragrafele 16, 17 și 18, incluzând: administrarea fondului, mecanisme pentru determinarea nivelului de contribuție al Irakului la fond prin cedarea unui procent din exporturile de petrol și produse petroliere, fără a depăși limita sugerată Consiliului de către Secretarul General, ținând cont de necesitățile poporului irakian, capacitatea de plată a Irakului evaluată împreună cu instituțiile internaționale financiare, raportată la datoria externă și nevoile economiei irakiene; aranjamente pentru asigurarea plății către fond; procesul prin care fondurile sunt alocate și plățile efectuate; proceduri corespunzătoare pentru evaluarea pierderilor, întocmirea listelor de solicitări, verificarea validității și rezolvarea disputelor cu privire la solicitări și răspunderea

atribuită Irakului conform paragrafului 16 de mai sus; compunerea Comisiei desemnate mai sus”.

Astfel, în conformitate cu aceste reglementări, Consiliul de Securitate a delegat Comisiei de Compensare, prin Rezoluția 705 din august 1991, sarcina de a reține 30% din veniturile petroliere ale Irakului, desemnate de a servi drept sursă financiară pentru acțiunile de compensare (ele au fost reduse, mai apoi, la 25% în 2000 și, după 2003, au scăzut la 5%). Restul de 70% din veniturile petroliere au fost desemnate de a fi gestionate, tot de către ONU, în cadrul programului *Petrol contra hrană* („Oil-for-Food”), potrivit aceluiași principiu, adică intrarea fondurilor din vânzarea de petrol într-un cont al ONU, care-și asumă sarcina de a stabili produsele și cumpărarea acestora, pentru a fi utilizate de populația civilă irakiană. Aplicarea imediată a acestor reglementări ale ONU a fost însă blocată de către Saddam, care în primii ani a refuzat să accepte deciziile comunității internaționale care statuau, prin Rezoluția 706, din august 1991, că Irakul are dreptul de a vinde petrol doar în valoare de 1,6 miliarde la fiecare jumătate de an, cu o depozitare a tuturor acestor venituri într-un fond gestionat de ONU. Abia în aprilie 1995 se ajunge la un compromis, odată cu Rezoluția 986 a Consiliului de Securitate, care a instituit programul Oil-for-Food, prin care se autoriza vânzarea de petrol în valoare de 1 miliard pe trimestru – din acest moment 30% din venituri au fost destinate, prin intermediul UNCC, plăților cererilor de compensații.

Așa cum constată mai mulți analiști²², este pentru prima dată când Consiliul de Securitate al ONU pune bazele unui mecanism de compensare, bazat pe crearea unui fond destinat plăților pentru compensare și alimentat prin gestionarea de către ONU a veniturilor petroliere ale Irakului.

UNCC a început să funcționeze încă din 1991: un total de 2.686.131 de plângeri au fost depuse, iar suma totală a acestora era de peste 350 de miliarde de dolari, dar s-a stabilit că suma concretă care trebuia plătită din veniturile

²² Monday Dickson, *Legal Issues in the United Nations Compensation Commission on Iraq*, *Journal of Law, Policy and Globalization*, Vol. 14, 2013, pp. 21-30.

petroliere irakiene era doar de 52 de miliarde. UNCC a privilegiat, încă de la început, cererile provenind de la persoane fizice, într-o logică a unei justiții bazate pe principii umaniste, lăsând situația marilor companii și a guvernelor într-o dimensiune secundă.

Irakul a plătit, de-a lungul anilor, și în perioada Saddam și după, în medie cam un miliard pe semestru. Până în 2014, conform site-ului UNCC, au fost oferite compensații pentru 1,5 milioane de cereri, în valoare de 46,7 miliarde de dolari, dintre care aproape 12 miliarde pentru persoane fizice. În mod previzibil, cererile particulare și oficiale provenind din Kuweit au fost cele mai multe, echivalentul a 37 de miliarde din cele 52 totale. Ceea ce a mai rămas încă de plată, în valoare de 5,7 miliarde, reprezintă contravaloarea pierderilor suferite de compania kuweitiană de petrol.

După căderea regimului Saddam, în 2003, pe fondul crizei economice și sociale profunde ce a caracterizat Irakul, continuare, de altfel, anilor anteriori, au existat mai multe inițiative, în primul rând sub tutela Clubului de la Paris, de a anula datoriile Irakului și mai ales obligațiile sale financiare din cadrul procesului de *reparații de război*.

O mare parte dintre statele implicate au acceptat ștergerea acestora sau găsirea unor noi formule de compensare, cu excepția Arabiei Saudite și a Kuweitolui.

De altfel, Kuweit, care a primit, până în prezent, peste 30 de miliarde de dolari, la nivelul cetățenilor și a diferitelor entități publice și private, continuă încă să persiste în cererea de a se continua compensațiile, și care, după estimările irakiene, trebuie să se încheie în 2015²³.

Concluzii

Ceea ce criza din Golf a adus pentru prima dată ca element cu totul aparte față de situațiile anterioare a fost faptul că problema reparațiilor

sub formă de compensații a fost structural făcută dependentă de Capitolul VII al Cartei Națiunilor Unite (*Acțiunea în caz de amenințări împotriva păcii, de încălcări ale păcii și de acte de agresiune*)²⁴ și implicarea directă a Consiliului de Securitate în gestionarea procesului de compensație. Avem, așadar, de-a face cu o situație care trece dincolo de cazurile clasice în care problema compensațiilor și a *Reparațiilor de Război* ținneau mai degrabă de o poziție bilaterală, între țara agresoare și țara afectată – căreia i se plătesc daunele. În acest caz, Consiliul de Securitate, prin instituția specială pe care a creat-o pentru acest caz, Comisia pentru Compensații a ONU (United Nations Compensation Commission) este nu doar arbitru și agent supranațional însărcinat cu respectarea și aplicarea înțelegerilor dintre actorii implicați în conflict, ci tocmai autoritatea care stabilește regulile și aplicarea acestora în cazul procesului de *reparații de război*.

Mai mult, Irakul, chiar dacă a fost țară agresoare, nu a avut niciun rol în negociere, ci a fost obligat să se supună deciziilor Consiliului de Securitate. În sfârșit, și poate cel mai important și aparte în cazul de față, se asistă, luându-se ca justificare normele capitolului VII din Carta ONU, la o limitare a suveranității irakiene, în măsura în care întreaga economie a Irakului ajunge să fie supusă controlului și unei tutele internaționale. Această supralicitare a rolului Consiliului de Securitate, într-o distanțare vizibilă față de situațiile anterioare, a fost legitimată, în mod oficial, prin ideea că Irakul s-a făcut culpabil de crime internaționale și deci că problematica reglării securității regionale și a compensațiilor depășește clasică situație a relațiilor dintre statul agresat și cel agresor, adică doar Kuweit și Irak.

Pe de altă parte însă, așa cum a devenit vizibil în anii de după instalarea UNCC, această politică de implicare directă a Consiliului de Securitate și de controlare și tutelare a realităților economice și mai ales militare irakiene, depășea simpla problemă a respectării dreptului internațional

²³ AFP, *Iraq to finish Kuwait war reparations in 2015*, *Gulf News*, May 31, 2013, site accesat 15.09.2014, <http://gulfnews.com/news/region/iraq/iraq-to-finish-kuwait-war-reparations-in-2015-1.1190919>

²⁴ Site-ul oficial al Organizației Națiunilor Unite, <http://www.un.org/en/documents/charter/chapter7.shtml>, accesat 15.09.2014.

și a ordinii internaționale. Ea era și rezultatul intenției marilor actori internaționali, în primul rând Statele Unite și Marea Britanie, de a ține sub control Irakul, atât din punct de vedere al potențialului său militar, cât și a celui petrolier. Deceniul al nouălea al secolului trecut, a fost caracterizat de continuarea colaborării petroliere între marile companii internaționale și exportatorii privilegiați ai acestora din Golf, în primul rând Arabia Saudită și Kuweit.

Ca urmare, menținerea unei tutele continue, legitimată tocmai prin mecanismele instituite în 1991 de compensație postconflict, depășea cadrele unei clasice justiții compensatorii. Dimpotrivă, pe măsură ce anii au trecut și embargoul și controlul asupra producției petroliere și limitele strânse impuse importurilor irakiene au condus la agravarea situației economice, sociale, medicale, a unei mari părți din populația irakiană, s-a discutat tot mai mult despre legitimitatea acestui proces care supunea populația civilă la mari suferințe.

Aceleași interogații s-au reluat după 2003, când s-a pus în discuție continuarea plăților încă restante: întrebarea era, acum, în ce măsură un nou regim și mai ales populația civilă pot fi obligate să suporte consecințele unor acțiuni luate de un regim autoritar. Justiția își arată aici larga sa ambiguitate, când este judecată din perspectiva consecințelor umanitare și a dinamicilor sistemelor politice, care condiționează atât de mult, în Orientul Mijlociu, nu doar destinul statelor, ci mai ales al cetățenilor, foarte adesea primele și cele mai importante victime atât pe timp de pace, cât și pe timp de război.

BIBLIOGRAFIE:

1. ALI, Omar, *Crisis in the Arabian Gulf: An Independent Iraqi View*, Praeger Publishers, 1993, p. 86.
2. ALNASRAWI, Abbas, „Oil Dimensions of the Gulf Crisis”, în Ibrahim Ibrahim (coord.), *The Gulf Crisis: background and consequences*, Center for Contemporary Arab Studies, Georgetown University, 1992, p. 49.
3. AMATZIA, Baram, „The Iraqi Invasion

of Kuwait: Decision-making in Bagdad”, în Amatzia Baram, Barry Rubin, *Iraq's Road to War*, St. Martin Press, 1993.

DEGREIFF, Pablo, „Justice and Reparations”, in Pablo de Greiff (ed.), *The Handbook of Reparations*, Oxford University Press, 2006.

4. DICKSON, Monday, „Legal Issues in the United Nations Compensation Commission on Iraq”, *Journal of Law, Policy and Globalization*, Vol. 14, 2013.

5. FASSBENDER, Bardo, „Uncertain Steps into a Post-Cold War World: The Role and Functioning of the UN Security Council after a Decade of Measures against Iraq”, *European Journal of International Law*, Vol. 13, No. 1, <http://www.ejil.org/pdfs/13/1/468.pdf>

6. GILLARD, Emanuela-Chiara, „Reparation for Violations of International Humanitarian Law”, *International Review of the Red Cross*, Vol. 85, No. 851, https://www.icrc.org/eng/assets/files/other/irrc_851_gillard.pdf

7. GRESH, Alain and VIDAL, Dominique, „Golfe: clefs pour une guerre annoncée”, *Le Monde*, 1991.

8. HELMS, Christine M., *Iraq: Eastern Flank of the Arab World*, Brookings Institution Press, 1984.

9. MATTHEWS, Ken, *The Gulf Conflict and International Relations*, Routledge, 1993.

10. MCGOVERN, Francis, „Dispute System Design: The United Nations Compensation Commission”, *Harvard Negotiation Law Review*, Vol. 14, No. 171, pp. 171-193, http://scholarship.law.duke.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2910&context=faculty_scholarship.

11. NOUSCHI, André, *Pétrole et relations internationales depuis 1945*, Armand Colin, 1999.

12. SAINT-PROT, Charles, *Saddam Hussein: un gaullisme arabe?*, Albin Michel, 1987.

13. Site-ul oficial al Comisiei pentru Compensatie a Organizației Națiunilor Unite <http://www.uncc.ch/>, accesat 15.09.2014.

14. Site-ul oficial al Națiunilor Unite – Drepturile Omului, <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/RemedyAndReparation.aspx>, accesat 15.09.2014.

15. Site-ul oficial al Organizației Națiunilor Unite, <http://www.un.org/en/documents/charter/chapter7.shtml>, accesat 15.09.2014.

16. SPRINGBORG, Robert, „The United Nations in the Gulf War”, în Tareq Y. Ismael, Jacqueline S. Ismael (eds.), *The Gulf War and the New World Order: International Relations of the Middle East*.

17. WALID, Khalid, „The Gulf Crisis: Origins and Consequences”, *Journal of Palestine Studies*, Vol. 20, No. 2, 1991.

18. ZEMMALI, apud Ameer, „Reparations for victims of violations of international humanitarian law”, in *Seminar on the Right to Restitution, Compensation, and Rehabilitation for Victims of Gross Violations of Human Rights and Fundamental Freedoms*, Netherlands Institute of Human Rights, Maastricht, 1992, p. 65, <http://www.uu.nl/faculty/leg/nl/organisatie/departementen/departementrechtsgelerdheid/organisatieonderdele/studieeninformatiecentrummensenenrechten/publicaties/simspecials/12/Documents/12-07.pdf>

19. ***, AFP, „Iraq to finish Kuwait war reparations in 2015”, *Gulf News*, May 31, 2013, site accesat 15.09.2014, <http://gulfnews.com/news/region/iraq/iraq-to-finish-kuwait-war-reparations-in-2015-1.1190919>.

20. ***, *Basic Principles and Guidelines on the Right to a Remedy and Reparation for Victims of Gross Violations of International Human Rights Law and Serious Violations of International*

Humanitarian Law, Adopted and proclaimed by General Assembly resolution 60/147 of 16 December 2005.

21. ***, Overseas Development Institute, *The Impact of the Gulf Crisis on Developing Countries*, Briefing Paper, March 19, 1991, <http://www.odi.org/sites/odi.org.uk/files/odi-assets/publications-opinion-files/6770.pdf>, Site-ul oficial al Institutului pentru Dezvoltarea Externă cu sediul la Londra (ODI), accesat 15.09.2014.

22. ***, United Nations Security Council, *Resolution 687, Adopted by the Security Council at its 2981st meeting, on 3 April 1991*, paragraph 16, <http://www.un.org/depts/unmovic/documents/687.pdf>.

Această lucrare a fost posibilă prin sprijinul financiar oferit prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013, cofinanțat prin Fondul Social European, în cadrul proiectului POSDRU/159/1.5/S/138822, cu titlul „Rețea Transnațională de Management Integrat al Cercetării Doctorale și Postdoctorale Inteligente în Domeniile „Științe Militare”, „Securitate și Informații” și „Ordine Publică și Siguranță Națională” - Program de Formare Continuă a Cercetătorilor de Elită –“SmartSPODAS”.”

ROLUL DISCURSULUI ÎN ANALIZA DE INFORMAȚII

*Dr. Ruxandra BULUC**

Analiza de informații este construită și modelată prin discurs. Cutoate acestea, sunt relativ puține studiile care s-au concentrat pe modul în care discursul afectează procesul de analizare a informațiilor. Prezentul articol susține faptul că analiza discursului este un instrument vital pentru analiza informațiilor, din două situații: în primul rând, în descifrarea mecanismelor culturale și ideologice ce interacționează în discursurile pe care analistul le primește de pe teren și, în al doilea rând, în producerea rapoartelor de informații în sine. Articolul se concentrează și pe erorile ce ar putea apărea în producerea acestor rapoarte și identifică două categorii principale în care aceste erori se încadrează: i) cele legate de limitările cognitive ale analiștilor și ii) cele ce aparțin nivelului discursiv propriu-zis. Scopul acestui articol este de a identifica modalități prin care analiza critică a discursului ar putea fi folosită pentru a atenua efectele pe care aceste erori le pot avea asupra procesului de analiză a informațiilor și de a sugera câteva mecanisme și tehnici la dispoziția analiștilor pentru a face față acestor erori.

Cuvinte-cheie: *analiza critică a discursului, context, modele contextuale, ideologie, cultură, mindset-uri, eșecuri discursive, finalizare cognitivă.*

Introducere

Rolul discursului în sine a fost rareori abordat în analiza de informații. Accentul a fost pus mai mult pe mecanismele cognitive care operează și modelează procesul analitic, pe avantajele și limitările lor. Articolul de față se concentrează pe ideea că analiza de informații, asemenea oricărui alt domeniu de studiu, se bazează pe și este modelat de discurs. Scopul acestui articol este să demonstreze faptul că rolul discursului în analiza informațiilor este dublu. În primul rând, analiștii trebuie să interpreteze discursurile pe care le primesc din diferite surse și să identifice componentele ideologice, culturale, politice în jurul cărora aceste discursuri sunt construite. Acestea ar putea să fie în conflict cu cele deținute de către analiști și ar putea cauza blocaje cognitive, reflectarea propriilor valori și atitudini de confirmare anticipativă. În al doilea rând, analiștii trebuie să producă rapoarte de informații și, la acest nivel, se confruntă cu o altă serie de capcane cognitive care pot să afecteze calitatea și exactitatea produselor lor: eroarea narativă, hipersensibilitatea la consecvență, gestionarea incertitudinii, predispoziții în favoarea explicațiilor cauzale, corelații iluzorii și neajunsuri lingvistice. În multe cazuri consemnate în istorie, eșecurile survenite în

* *Dr. Ruxandra BULUC este lector universitar în cadrul Facultății de Securitate și Apărare din Universitatea Națională de Apărare „Carol I”. E-mail: buluc.ruxandra@myunap.net*

analiza de informații au fost cauzate de disfuncții la unul sau ambele niveluri ale discursului (fie de analiză, fie de producție).

Vom analiza în detaliu modurile în care aceste două aspecte ale discursului funcționează în domeniul analizei de informații, începând cu cel al interpretării discursului.

1. Analiza discursului

În analiza de informații, discursul trebuie examinat critic la toate nivelurile, ceea ce presupune o deconstruire pentru a-i identifica componentele culturale și ideologice care influențează modul în care datele sunt mai apoi interpretate și utilizate în rapoarte. Ținând cont de această afirmație, vom argumenta că analiza critică a discursului (ACD), cu accentul pe care îl plasează asupra relațiilor de putere și încărcăturii ideologice a discursului, poate fi cel mai bun instrument pentru analiști când primesc date brute din teren, de la alți agenți sau din surse online. Cu toate acestea, pentru a putea aplica ACD la analiza informațiilor, trebuie selectate anumite aspecte al acestui cadru teoretic care sunt cele mai potrivite pentru acest scop.

După cum precizează Norman Fairclough¹, analiza discursului pornește de la ideea centrală că semioza include toate formele generatoare de sens, începând cu limbajul, dar ținând cont și de imaginile vizuale, limbajul corpului etc. MacNulty² adaugă și o serie de alte elemente care sunt incluse în semioză, făcând în special referire la domeniul *intelligence*. MacNulty susține faptul că toate conversațiile, de orice fel, trebuie ascultate: cele care se desfășoară în e-mailuri, rețelele de telefonie, forumuri, în chat room-uri, pe bloguri, pe YouTube, pe site-urile teroriste, în filme, la canalele de televiziune, precum și conversațiile din viața de zi cu zi din cafenele și piețe. Glumele și caricaturile pot de

asemenea, revela adevăruri despre felul în care oamenii își construiesc lumea prin discurs.

Toate aceste aspecte ale semiozei constituie genuri pe care Fairclough le definește ca fiind „moduri diverse [ale oamenilor – n.n.] de a se comporta, de a produce viață socială într-un mod semiotic”³. Semioza, ca reprezentare și autoreprezentare a practicilor sociale, formează discursuri sau, în cuvintele lui MacNulty⁴, „poveștile” care călăuzesc percepția oamenilor în legătură cu evenimentele ce se desfășoară în jurul lor. Aceste discursuri sunt marcate de perspectiva din care actorii sociali privesc lumea din jurul lor. Analiștii de informații trebuie să fie extrem de conștienți de perspectiva acestor discursuri și să le examineze pentru a determina rolurile pe care actorii sociali le joacă și scopurile lor, dar, în același timp, trebuie să fie conștienți de poziționările intrinseci propriilor practici sociale.

Două aspecte pe care ACD le discută pe larg sunt de o importanță vitală pentru analiza de informații: contextul din care provine informația și ideologia sau aspectele culturale care sunt inculcate în discurs. Aceste două aspecte se definesc unul pe altul în mare măsură, deoarece contextul dictează încărcătura ideologică.

Contextul poate fi definit ca înțeles situațional, ca sumă a factorilor ce acompaniază și modelează limbajul în uz⁵. Cuvintele și înțelesurile lor nu pot exista independent de context, din contră, acesta le dictează întrebuințarea, forma și înțelesurile activate. Contextul ar putea fi văzut, în termeni generali, ca locul de întâlnire a diferiților actori ce intră în diverse relații (dictate de etnie, gen, cultură, istorie, instituții, economie, politică etc.), dar și a limbajului care a existat înainte și după respectivul discurs. Conform lui Van Dijk⁶, acestea sunt modele contextuale care sunt similare în structură cognitivă cu alte

¹ N. Fairclough, Critical discourse analysis as a method in social scientific research. In Wodak, R. și Meyer, M., Methods of Critical Discourse Analysis (pp. 121-138). London: Sage Publications, 2001, p. 122 (t.n.).

² C. MacNulty, Truth, Perception, and Consequences. The Proteus Monograph Series, 2007, p. 8 (t.n.).

³ N. Fairclough, op.cit., p. 123.

⁴ C. MacNulty, op.cit., p. 4.

⁵ J. Gee, An Introduction to Discourse Analysis. London și New York: Routledge, 2005, p. 57, (t.n.)

⁶ T. van Dijk, Multidisciplinary CDA: a plea for diversity. In Wodak, R. și Meyer, M., Methods of Critical Discourse Analysis (pp. 95-120). London și New York: Sage Publications, 2001, p. 109, (t.n.).

modele mentale și care controlează proprietățile producției discursive, alegerea subiectului, înțelesurile locale, coerența, precum și actele de vorbire, stilul și retorica. El sugerează că ar putea fi posibilă clasificarea contextului pe niveluri, iar această clasificare este rafinată de Wodak, care identifică patru niveluri discursive:

1. cel imediat, adică limbajul sau textul;
2. relația intertextuală și interdiscursivă dintre afirmații, texte, genuri și discursuri;
3. variabilele sociale și sociologice extralingvistice și cadrele instituționale pentru un anumit context;
4. contextele socio-politice și istorice mai largi în care practicile discursive sunt incorporate și la care fac referire.⁷

Rolul jucat de context devine mai clar și mai important în lumina acestor patru niveluri. El reprezintă interfața între cunoștințele stocate în mințile oamenilor, ideologiile și cultura pe care le au în comun și înțelesurile construite în discurs prin limbaj și alte mijloace nonlingvistice. După cum explicitează și Van Dijk, contextul este organizat în modele care le permit participanților să nu exprime toată informația pe care o dețin în legătură cu o anumită situație, eveniment sau persoană, deoarece aceste informații sunt împărtășite cu ceilalți participanți în mod implicit. Totuși, acest caracter implicit poate fi și sursa unor eșecuri în analiza informațiilor, deoarece contextul este comun doar membrilor unui grup și nu transpare din discurs în mod direct. Din acest motiv, analiștii pot să nu fie conștienți de acest context. În scopul acestei analize, ne vom referi doar la două niveluri discursive din cele propuse de Wodak: cel imediat, textual, și cel istoric, social și ideologic, mai larg. Astfel, devin evidente două bariere în identificarea înțelesului exact și a implicațiilor unui discurs: prima este cea lingvistică, iar cea de-a doua este ideologică și culturală.

Pentru a depăși bariera lingvistică, analiștii trebuie să cunoască temeinic limba sursă, nu doar la nivel academic, cât, mai ales, la nivelul de

uz curent, inclusiv particularitățile semantice și semiotice, cum ar fi argoul. Dar numai dobândirea acestei competențe lingvistice nu garantează faptul că analistul a internalizat mecanismele culturale, care o sprijină și o ancorează într-un anumit context de comunicare. Din acest motiv, competența ideologică și culturală este, de asemenea, necesară pentru a depăși cea de-a doua barieră și, la acest nivel, cunoștințele necesare sunt mult mai complexe, deoarece infrastructurile culturale și ideologice sunt mult mai abstracte; ele guvernează discursul din spatele cortinei.

În acest punct este important de explicat înțelesul termenilor de cultură și ideologie așa cum vor fi ei folosiți mai departe în acest articol. Cultura este un sistem verificat și general acceptat de valori existente la nivel societal; valorile culturale impregnează societatea, iar societatea este modelată de ele. Spre deosebire de cultură, ideologiile aparțin unor grupuri sociale restrânse care sunt, în general, destul de active și propun noi idei militante. Ideologiile sunt în competiție unele cu altele, creează afinități și animozități, delimitări în cadrul societății. Scopul lor este de a schimba starea de fapt, în timp ce cultura reprezintă această stare de fapt.

Cuvintele și discursul sunt asociate cu modele culturale care pot fi văzute ca teorii sau „povești”, cu un rol explicativ, însă parțial sau chiar complet lipsite de control conștient⁸. Aceste modele culturale sunt, de fapt, expresii ale diverselor ideologii active în discursurile sociale ale unei anumite culturi. Linia narativă nu este omogenă în cadrul unui grup; mai precis, ea poate fi reconstruită fragmentar prin analizarea discursurilor la care membrii acelui grup iau parte. Cu toate acestea, rolul teoriilor culturale ca reprezentări ale ideologiilor este foarte important în discurs, deoarece aceste teorii sunt cele care îi ajută pe membrii unui grup să înțeleagă lumea și evenimentele din jurul lor și, de asemenea, le determină cursul de acțiune. ACD se concentrează pe studiul discursurilor încărcate ideologic și pe modurile în care ele dictează demarcațiile între grupuri sau, în termenii lui Van Dijk⁹, între

⁷ R. Wodak, The discourse-historical approach. In Wodak, R. și M. Meyer, *Methods of Critical Discourse Analysis* (pp. 63-94), London și New York: Sage Publications, 2001, p. 67, (t.n.).

⁸ J. Gee, *op. cit.*, pp. 60-1.

⁹ T. Van Dijk, p. 103.

ingroups și *outgroups*, între noi și ei.

Filosoful Paul Feyerabend insistă asupra faptului că nici un concept, de nici un fel, nu este separat de emoții. Conceptele nu au doar un conținut logic, „ele au de asemenea asocieri care dau naștere emoțiilor, sunt conectate cu imagini. Aceste asocieri, emoții și imagini sunt esențiale pentru modul în care relaționăm cu semenii noștri.”¹⁰ Îndepărtarea lor din orice formă de interpretare poate afecta analiza informațiilor, în special când este vorba de concepte ideologice și culturale a căror componentă emoțională și personală este extrem de puternică, pentru că sunt profund interconectate cu simțul de identitate și afiliere la un grup.

Cultura și ideologia trebuie să fie părți integrante ale analizei de informații. Această sarcină este dublă pentru analiștii de informații în sensul în care ei trebuie să fie conștienți și de convingerile lor inerente apartenenței la o anumită cultură, dar și de convingerile grupurilor pe care le analizează. Dacă nu fac această diferențiere, se poate produce reflectarea valorilor (proiectarea valorilor personale asupra membrilor unui alt grup), o eroare des întâlnită în analiza de informații și extrem de serioasă. După cum exemplifică MacNulty, oamenii ce aparțin culturilor vest-europene și, în special, culturii americane „au tendința de a crede că există un singur adevăr și că alții văd și înțeleg lucrurile la fel ca noi [americani n.n.].”¹¹ Percepția umană asupra evenimentelor în desfășurare în lume este influențată și ghidată de ochelarii prin care privim lumea în care trăim.¹² Oamenii, în general, nu sunt conștienți de distorsiunile produse de lentilele ochelarilor, deoarece ei împărtășesc aceleași percepții cu membrii aceluiași grup și aceste percepții sunt influențate de valorile culturale și ideologice. Dar lentilele ochelarilor pot deveni perceptibile când oamenii se confruntă cu percepțiile altui grup, iar aceasta poate cauza erori interpretative. În acest caz de incongruență, deși valorile deținute pot părea insuficiente

pentru a explica o anumită situație, ele sunt totuși rezistente la schimbare, după cum argumentează Heuer¹³. El este mai puțin optimist decât MacNulty când explică faptul că mindset-urile (construcțiile cognitive fixe bazate pe cultură și ideologie) sunt dificil de depășit sau de contracarat. Mentea caută consecvența și, odată ce a obținut-o prin intermediul unui mindset explicativ, renunță la ea cu greu și doar rareori informația conflictuală este trecută cu vederea sau distorsionată pentru a se potrivi în tipar mai degrabă decât să fie văzută ca un exponent al ideologiei unui alt grup. Hatlebrekke și Smith denumesc acest mecanism „finalizarea cognitivă,”¹⁴ adică incapacitatea de a privi dincolo de percepțiile, credințele și mindset-urile personale și de a accepta că pot exista și altele care nu se potrivesc cu categoriile deja fixate pe care propria cultură și propriile ideologii le promovează.

După părerea acestor autori, limitările cognitive rezultă din faptul că organizațiile de *intelligence* sunt percepute ca fiind separate de restul societății și al lumii¹⁵. În ciuda faptului că această separare se datorează până la un punct constrângerilor de securitate, ea nu este însă completă. Serviciile de informații operează în cadrul societăților cărora le aparțin, iar mințile analiștilor sunt modelate de aceste societăți. Astfel, natura acestor servicii poate apărea paradoxală la prima vedere: necesitatea secretizării și tensiunea rezultată din incertitudine pot conduce cu ușurință la blocaje cognitive, dar membrii acestor servicii trebuie să țină cont de psihologia umană și de restricțiile cognitive, culturale și ideologice pentru a putea evita aceste blocaje. Este o sarcină dificilă, dar este singura modalitate de a preveni eșecurile discursive. Acest termen de finalizare cognitivă este relevant pentru articolul de față deoarece sintetizează un pericol la care este expusă analiza de informații.

¹⁰ P. Feyerabend, *Against method*. London and New York: Verso, 1993, p. 124. (t.n.)

¹¹ C. MacNulty, *op. cit.*, p. 3.

¹² *Idem*, p. 4.

¹³ R. Heuer, *The Psychology of Intelligence Analysis*. Center for the Study of Intelligence, Central Intelligence Agency, 1999, p. 63, (t.n.)

¹⁴ K. Hatlebrekke, și L.R. Smith, *Towards a New Theory of Intelligence Failure? The Impact of Cognitive Closure and Discourse Failure*. *Intelligence and National Security* 25:2, 2010, p. 157, (t.n.)

¹⁵ *Idem*, p.157.

Eșecurile discursive, așa cum sunt definite de Hatlebrekke și Smith¹⁶, se referă la faptul că analiștii pot să treacă cu vederea discursurile pe care nu pot să și le explice, ale căror ideologii le sunt neclare, și astfel limitează sursele pe care le folosesc în rapoartele lor, ceea ce conduce la ignorarea riscurilor și amenințărilor.

Afirmăm aici că eșecurile discursive provin din faptul că analiștii nu au o înțelegere clară a ideologiilor grupurilor pe care le monitorizează și se poate întâmpla să evalueze acțiunile acestor grupuri în lumina unei ideologii diferite, interpretând astfel greșit nu numai interesele grupurilor, dar și intențiile și acțiunile pe care sunt dispuși să le facă pentru a-și satisface acele interese. ACD se concentrează pe susțineri discursive, pornind de la premisa ca există o ideologie în spatele lor și continuă apoi în analiză, în scopul de a înțelege aceste mecanisme ideologice examinând limbajul, contextul și poziționarea socială a participanților. Cu alte cuvinte, ACD îi poate învăța pe analiștii de informații că o abordare de la particular la general, adică cea care reconstruiește ideologia din informațiile descoperite la nivelul discursului, poate fi mai rodnică decât abordarea tradițională de la general la particular, care poate porni de la premisa inconștientă, dar greșită, că oamenii împărtășesc aceleași valori esențiale. Această metodă ar putea preveni o serie de erori în analiza de informații, dar primul pas necesar este identificarea tipurilor de erori care pot apărea pentru a le determina natura și în ce măsură ACD poate să ajute la prevenirea lor.

2. Erori în analiza de informații

Erorile în analiza de informații pot fi împărțite în două categorii principale: cele care derivă din limitările cognitive ale analiștilor și care se regăsesc în toate domeniile care se ocupă de incertitudini și prognoze; și cele care sunt specifice discursului și integrării informației într-un anumit format. Le vom analiza pe rând.

2.1. Erori derivate din limitările cognitive

O serie de erori pot fi asigurate acestei categorii: finalizarea cognitivă, hipersensitivitatea la consecvență, gestionarea incertitudinii, predispoziții în favoarea explicațiilor cauzale.

După cum explică Hatlebrekke și Smith¹⁷, *finalizarea cognitivă* este un mecanism de apărare care protejează oamenii împotriva ambiguității și incertitudinii prin încurajarea ordinii, structurii și stabilității chiar dacă aceasta înseamnă ignorarea anumitor elemente care ar putea să le afecteze. Finalizarea cognitivă încurajează deciziile rapide care elimină ambiguitățile, dar și perspectivele limitate dictate de „reticența de a accepta contestarea cunoștințelor deținute (și nesiguranța ce rezultă din această contestare) de către opinii alternative sau informații discrepante.”¹⁸ Ceea ce nu înseamnă că blocajul cognitiv este un proces complet condamnat; de fapt, fără acest blocaj nu s-ar putea lua nici o decizie. Secretul constă însă în a ști când să lași acest proces să își urmeze cursul firesc și acest punct nu este niciodată la începutul procesului de analiză a informațiilor. Credințele, presupunerile și obiceiurile pe care blocajul cognitiv se bazează ar trebui suspendate în analiza informațiilor, ar trebui să devină ele însele obiectul de investigație, astfel încât procesul să se poată elibera de influența lor pe cât posibil.

Logica situațională¹⁹ este un mod de operare pe care analiștii de informații îl folosesc adesea și care ar putea compensa blocajul cognitiv într-o oarecare măsură. Ea implică generarea și analizarea ipotezelor începând de la elementele concrete ale unui anumit eveniment, indiferent de posibilele similarități cu evenimente din trecut. Aceasta este de fapt abordarea de la particular la general pe care am menționat-o în secțiunea anterioară. Fiecare situație este privită ca fiind unică, cu o logică proprie, iar pentru cauzele individuale sunt identificate posibile efecte. „Analistul identifică obiectivele pe care le urmărește și explică de ce actorii străini consideră că anumite mijloace pot duce la îndeplinirea

¹⁷ Idem, p. 157

¹⁸ Idem, p. 149.

¹⁹ R. Heuer, *op. cit.*, p. 32.

¹⁶ Idem.

anumitor scopuri.”²⁰ Cu toate acestea, logica situațională exhibă o serie de dezavantaje, cel mai important fiind cel discutat în secțiunea anterioară, și anume dificultatea de a înțelege ideologiile și procesele mentale aparținând altor culturi (guverne, conducători, grupuri de activiști etc.). O bună înțelegere a prezumțiilor, credințelor și valorilor acestora este necesară, și în acest punct ACD devine un instrument prețios. Concentrarea pe discursurile alogene ar putea asigura identificarea cadrelor ideologice și conceptuale și să prevină proiectare valorilor analiștilor.

Hipersensitivitatea la consecvență este precursorul blocajului cognitiv și se bazează pe nevoia umană de consecvență, de tipare care să creeze încredere în judecățile personale. După cum precizează Tversky și Kahneman²¹, oamenii pot formula diverse scenarii pentru a explica o situație, dar sunt înclinați să o accepte pe cea care explicitează cea mai mare parte din informațiile aflate la dispoziția lor. Deși mecanismul acesta poate părea inofensiv la prima vedere, în analiza de informații consecvența este adesea înșelătoare, deoarece trebuie luate în calcul și măsurile și tacticile de inducere în eroare ale adversarului, care ar putea inculca un fals sentiment de siguranță doar pentru a ascunde scopurile reale.

Consecvența poate fi înșelătoare și datorită faptului că informația a fost colectată de la un eșantion restrâns de membri ai unui grup restrâns și, de altfel, destul de eterogen, după cum explică Heuer.²²

Astfel se poate crea iluzia consecvenței și a validității, dar baza nu este stabilă. Bazându-se pe „legea numerelor mici” (propusă de Tversky și Kahneman 1974), Heuer argumentează faptul că oamenii nu sunt statisticieni intuitivi buni și nu înțeleg inadecvările inerente utilizării unor eșantioane mici pentru a extrage concluzii generale. Această capcană în analiza de informații poate fi evitată aflând exact care este dimensiunea eșantionului ce a furnizat informația și ținând cont de această dimensiune în analiza ulterioară

pentru a evita suprageneralizarea de dragul consecvenței.

Gestionarea incertitudinii este o altă eroare care își are originile în faptul că mintea umană nu gestionează bine mecanismele complexe de statistică. Această eroare presupune faptul că oamenii au tendința de a asigura valori de acuratețe sau neacuratețe perfectă oricărei informații. Cu ale cuvinte, conform lui Heuer²³, analiștii tind să ia decizii de tipul „da” sau „nu” când sunt puși în fața unor date incerte sau potențial inexacte. Dacă datele sunt acceptate, sunt acceptate pe de-a întregul, iar dacă sunt respinse, sunt respinse complet. Această practică reduce povara incertitudinii, care blochează procesele cognitive de interpretare. În același timp, această practică nu este decât o asumție care conferă certitudine 100% unei informații de care analiștii sunt, de fapt, doar parțial siguri. Odată ce decizia de a considera datele certe a fost luată, finalizarea cognitivă a avut loc și alte informații care ar putea să o contrazică nu mai sunt luate în considerare. Există mai multe consecințe ale acestei erori. În primul rând, s-a demonstrat psihologic că odată ce o informație a fost acceptată ca sigură, cantitatea de informații necesară pentru a o infirma crește în mod exponențial, datorită faptului că mintea umană se agață de consecvență. În al doilea rând, chiar dacă dovezile ulterioare reușesc să o infirme, impresiile pe care le-a format supraviețuiesc și influențează interpretările viitoare. Prin urmare, analiștii ar trebui încurajați să păstreze acel procent de certitudine pe care l-au asignat inițial unor date pentru a putea amâna blocajul cognitiv cât mai mult timp posibil.

O altă eroare extrem de frecventă, care derivă parțial din nevoia de consecvență și care afectează analiza de informații, este *predispoziția în favoare explicațiilor cauzale*, care presupune că oamenii au nevoie să creadă că lucrurile se întâmplă cu un scop, că există tipare de evenimente care pot fi descoperite. Explicațiile cauzale sunt cele mai la îndemână, mai facile și mai căutate. După cum precizează Heuer, „coerența implică ordine, astfel încât oamenii aranjează observațiile în tipare regulate și în relații. Dacă nici un tipar

²⁰ Idem, p. 33.

²¹ A. Tversky și D. Kahneman, *Judgement under Uncertainty: Heuristics and Biases*. Science vol.185, (1974) p. 1124, (t.n.)

²² R. Heuer, op.cit., p. 120.

²³ Ibidem, p. 122.

nu este evident, primul nostru gând este că nu îl înțelegem, nu că avem de-a face cu fenomene aleatorii, care nu au scop sau motiv. Ca ultimă redută, mulți oameni atribuie întâmplările pe care nu le pot înțelege, voinței divine sau sorții.”²⁴ Este dificil a vedea evenimentele ca aleatorii sau incoerente. Dar această predispoziție îi face pe analiști să supraestimeze măsura în care acțiunile altor țări sau grupuri urmează un tipar logic și rațional, sunt orientate spre un scop și sunt astfel predictibile. După părerea noastră, analiștii ignoră faptul că relațiile cauzale, deși ele există în toate culturile, se manifestă diferit în funcție de lentilele ochelarilor prin care acele culturi privesc lumea.

Cauzele pe care membrii culturilor occidentale le pot vedea conducând la un anumit eveniment, în culturile orientale pot avea un cu totul alt rezultat. Cauzalitatea există ca bază a multor procese cognitive, dar actualizările ei sunt influențate și de alți factori. În plus, există tendința de a crede că o cauză economică va avea un efect economic, că o cauză mică va duce la un efect minor ș.a.m.d., mai precis, că există o corelație între natura și dimensiunea cauzei și efectul corespunzător. Oricât de clară și elementară ar putea părea această presupunere, teoria *linchpin* a dovedit că această presupunere este o eroare în multe cazuri, iar Nassim Taleb și-a bazat întreaga „teorie a lebedei negre” pe invaliditatea ei. Evenimentele care au modelat lumea în care trăim azi (fie în bine sau în rău) sunt evenimente care nu au respectat corespondența între natura cauzei și cea a rezultatului.

Acest tip de corelație iluzorie apare și la un alt nivel, atunci când analiștii de informații fac presupuneri de „bun simț” despre modul în care oamenii și guvernele se comportă de obicei. „Problema este că oamenilor le este foarte ușor să invoce «legi de comportare» contradictorii pentru a explica, a prezice sau a justifica diferite acțiuni care au loc în circumstanțe similare. «Graba strică treaba» sau «Cine nu e gata îl iau cu lopata» sunt astfel de exemple.”²⁵ Nevoia umană de cauzalitate, de explicații ar putea

să îi determine pe analiști să presupună că un astfel de tipar există independent de limba sau de cultura unui grup. Această eroare ar putea conduce la supra-interpretarea datelor în lumina unor tipare inexistente. Cu toate acestea, erorile ar putea fi prevenite dacă mai multe perechi de ochi examinează evenimentele separat și ținând cont de diferențele culturale. Dacă rezultatele la care ajung sunt diferite, ar putea însemna că evenimentele sunt aleatorii și ar trebui privite ca atare.

Hatlebrekke și Smith insistă asupra faptului ca eșecul în analiza de informații nu este doar o consecință a aspectelor tehnice ale procesului de *intelligence* (colectarea datelor, exactitatea surselor, indisponibilitatea informațiilor). Mai multă atenție ar trebui acordată proceselor cognitive ale analiștilor, mai precis eșecurilor discursive văzute ca „imposibilitatea de a identifica, a analiza și a accepta că o amenințare semnificativă există.”²⁶ În acest scop, și în lumina recomandărilor filosofice, cei doi cercetători sugerează că modestia și mai puține convingeri de nezdruccinat sunt necesare pentru a înțelege și pentru a respecta faptul că lumea în care trăim este complexă și greu de înțeles. Analiștii ar trebui să fie conștienți atât de propriile limitări metodologice cât și de constrângerile lor cognitive, să le accepte cu modestie și să își îndeplinească sarcinile în conformitate cu această conștientizare. Atacurile surpriză la scară mare, precum cele din Londra 2006, SUA 9/11/2001, Pearl Harbor 1941, pentru a enumera doar câteva, au remodelat discursul analizei de informații și i-au făcut pe analiști extrem de sensibili la posibile amenințări, dar, așa cum explică Taleb²⁷, operatorii au devenit mai vigilenți doar în legătură cu amenințările pe care le cunosc, care respectă tiparele de experiență anterioare. Acesta poate fi un alt impediment, o altă limitare deoarece principala caracteristică a incidentelor de tip „lebadă neagră” este că sunt imprevizibile, că rearanjează tiparele în loc să le respecte. O modalitate posibilă de a face față acestor tipare este de a le examina critic, de a le

²⁴ *Ibidem*, p. 129.

²⁵ *Ibidem*, p. 144.

²⁶ Hatlebrekke și Smith, *op.cit.*, 152.

²⁷ N. Taleb, *The Black Swan. The Impact of the Highly Improbable* (2nd ed.). New York: Random House, 2007.

accepta existența și limitările pe care le stabilesc în încercarea de a le depăși. Susținem că o analiză riguroasă și controlul asupra discursului în sensul propus în prezentul articol îi pot ajuta pe analiști să îndeplinească acest obiectiv.

2.2. Erori la nivel discursiv

Erorile cognitive discutate mai sus conduc la și sunt reflectate de erorile care apar la nivelul discursului. După cum observă Feyerabend, nu există nici o diferență între observarea unui fenomen și încastrarea lui într-o matrice lingvistică. Orice distincție între aceste două niveluri este abstractă și nu servește nici unui scop, deoarece un eveniment nu poate fi analizat dacă nu este asociat unei afirmații descriptive potrivite. După cum explică el, această unitate este rezultatul procesului de învățare a unei limbi în copilărie. „Procedeele de învățare modelează «aparența» sau «fenomenul» și stabilesc o conexiune stabilă cu cuvintele astfel încât, până la urmă, fenomenele par să vorbească fără ajutor sau cunoștințe externe. Astfel, fenomenele sunt doar ceea ce afirmațiile ce le sunt asociate afirmă că sunt. Limbajul pe care îl vorbesc este, bineînțeles, influențat de credințele generațiilor anterioare, care au fost susținute atât de mult timp, încât nu mai par doar principii separate, ci penetrează limbajul de zi cu zi și, după ce procesul de învățare este complet, par să emeargă din lucrurile însele.”²⁸ Lumea nu există în afara sau independent de reprezentările discursive, ci este influențată de credințele pe care oamenii le au, de legile care au fost propuse pentru a o governa, de tradițiile care ajută oamenii să înțeleagă lumea și să o stăpânească. Identitatea între afirmații și lumea pe care o reprezintă poate să încurajeze în mod eronat oamenii să creadă în obiectivitatea afirmațiilor. Așa cum ACD argumentează, toate discursurile exhibă o ideologie, mai mult sau mai puțin explicit, sau cel puțin aspecte ale cadrului cultural în care au fost elaborate. Acesta este un aspect de neevitat, dar ceea ce ar trebui să fie capabili analiștii de informații să facă este să identifice aceste componente ideologice și culturale în discursurile pe care le primesc, după

cum am prezentat anterior, în prima secțiune.

Dar acesta nu este singurul aspect controversat în privința experienței, faptelor și modului în care acestea sunt încorporate în discurs. Discursul reflectă erorile și limitările cognitive în chiar structura sa. Aceste capcane pot fi eliminate, deoarece discursul este controlabil. Cea mai des întâlnită eroare de acest fel este căutarea coerenței discursive, care reflectă nevoia cognitivă de consecvență. Van Dijk explică această relație între coerența globală și locală a discursului văzută nu ca relațiile funcționale dintre părțile textului, ci ca relațiile dintre faptele prezentate în discurs (de exemplu relațiile de tip cauză-efect). El accentuează faptul că coerența nu există doar la nivelul discursului ca interacțiune între faptele prezentate; este mai degrabă atât textuală, cât și meta-textuală sau, în cuvintele lui, coerența rezidă „în modurile în care faptele sunt definite sau interpretate de vorbitori în modelele mentale pe care le dețin. Aceste interpretări sunt personale, subiective, părtinitoare, incomplete sau complet imaginare. Cu alte cuvinte, discursurile sunt interpretate ca fiind coerente doar în raport cu modelele mentale pe care utilizatorii le au în legătură cu evenimentele sau faptele la care se face referire.”²⁹ Din punct de vedere psihologic, utilizatorii limbajului sunt cei care definesc și interpretează faptele și evenimentele pentru a le potrivi în cadrul acestor relații, iar aceste interpretări sunt, în mod inerent, personale, subiective și posibil irelevante. Faptele în sine nu au nici sens, nici coerență. Interpretorii sunt cei care dau coerență faptelor când le introduc în discursurile lor personale. Odată ce sunt încorporate în formele discursive, aceste fapte sunt impregnate de reprezentările, prezumțiile, credințele și experiențele interpretorilor și sunt, de asemenea, modificate de acestea. Este sarcina analiștilor să filtreze prin acest amalgam și să ajungă cât se poate de aproape de fapte, iar în acest scop trebuie să folosească metode analitice și critice.

Două tipuri de erori discursive se remarcă mai mult prin dificultățile de controlare: eroarea narativă și eroarea predispoziției cauză-efect.

²⁸ P. Feyerabend, *op. cit.*, p. 57.

²⁹ T. Van Dijk, *op. cit.*, p. 111.

Prima se referă la faptul că oamenii percep istoria ca pe o poveste, adică într-un mod simplificat, redusă la informațiile care pot fi stăpânite și interpretate. „Această eroare este asociată cu vulnerabilitățile noastre în fața suprainterpretării și cu predilecția noastră pentru narațiunile compacte prin comparație cu purul adevăr. Ea distorsionează mult reprezentările noastre mentale despre lume și este și mai acută când este vorba despre evenimente rare.”³⁰ Analistii au în general de a face cu astfel de evenimente rare sau cu posibilitatea ca ele să aibă loc și de aceea sunt și mai susceptibili să cadă în capcana acestei erori narative. Eroarea izvorăște din faptul că memoria umană are o capacitate de reținere a informațiilor limitată, dacă ele nu sunt integrate într-un tipar explicativ, într-o secvență logică care să le confere sens. Procesul de înțelegere este baza oricărei narațiuni, iar scopul lui este de a genera comprehensiune și de a ajuta memoria.

Informațiile disparate, care nu sunt legate în mod clar, ocupă mai mult spațiu în memorie decât „o serie de simboluri organizate și așezate într-o formă organizată, într-un tipar.”³¹ Heuer explică faptul că nevoia de a identifica relații cauzale între evenimente își are originea în aceeași nevoie de a crea o poveste coerentă pentru a susține toate faptele. Analistul construiește „un scenariu pentru evenimentele anterioare, iar acest scenariu dictează mai apoi posibilele finaluri ale unei povești incomplete.”³² Nevoia de a identifica rezultatele anumitor date poate încuraja analistii să recurgă la narațiuni (care se bazează pe tipare preexistente) în încercarea de a produce o poveste într-o formă logică și coerentă și pe cât se poate de consecventă cu dovezile existente. Heuer atrage atenția asupra faptului că „folosirea coerenței mai degrabă decât a observațiilor științifice drept criteriu pentru a decide asupra adevărului conduce la erori care pot influența toți analistii în mai mică sau mai mare măsură. Judecățile de coerență pot fi influențate de mulți factori externi, iar dacă analistii tind să favorizeze anumite tipuri

de explicații ca fiind mai coerente decât altele, vor fi părținitori în favoarea acelor explicații.”³³ Exact ca toate celelalte tipare, cele narrative și cauzale sunt supuse unor constrângeri culturale și, în consecință, sunt extrem de subiective de la bun început.

Nevoia de coerență nu poate fi, totuși, neglijată. Cantitatea mare de informații cu care se confruntă un analist trebuie să fie redusă și există două modalități foarte bune în acest scop. Ele se bazează pe narativitate și cauzalitate, dar într-un mod pozitiv. Rolul narativității și cauzalității este de a „face timpul să curgă într-o singură direcție”³⁴ și astfel să fie mai ușor de gestionat. Taleb sugerează faptul că primul mod de „a evita erorile narrative este de a favoriza experimentul în fața poveștii, experiența în fața istoriei și cunoștințele clinice în fața teoriilor.”³⁵ Acesta este un îndemn la empirism. Cea de-a doua modalitate este de a îmbrățișa cauzele ca ceea ce sunt și a nu le transforma în povești; ele pot fi speculații îndrăznețe sau rezultatul unor experimente dar trebuie prezentate ca atare. Acest sfat ar trebui luat în considerare de analiști atunci când își redactează rapoartele: faptele trebuie prezentate ca atare, iar deducțiile lor la fel, nu combinate într-o narațiune care ar putea fi dificil de contrazis sau de falsificat. Heuer oferă o soluție la problema narativității, care este într-o oarecare măsură similară cu cea propusă de Taleb: el recomandă cu tărie evitarea expresiilor verbale de incertitudine (de exemplu adverbe de mod, verbe modale, cuantificatori nedeterminați etc.) deoarece acestea nu comunică nimic și încurajează speculațiile și apariția erorilor. În schimb, analistii ar trebui să folosească „limbajul probabilităților numerice sau a proporțiilor”³⁶ care pot ajuta la atenuarea consecințelor cauzalității și erorilor narrative prin concentrarea pe problemele cu impact mare și șanse mici de realizare pe care, în general, narațiunile le ignoră ca fiind improbabile și dificil de introdus în tiparele preexistente.

³⁰ N. Taleb, *op. cit.*, p. 63.

³¹ *Ibidem*, p. 68.

³² R. Heuer, *op. cit.*, pp. 128-9.

³³ *Idem*, pp. 128-9.

³⁴ N. Taleb, *op. cit.*, p. 70.

³⁵ *Ibidem*, p. 84.

³⁶ R. Heuer, *op. cit.*, p. 153.

3. Evitarea erorilor în discurs

În acest punct apare întrebarea: cum poate ACD să ajute la prevenirea unora dintre erorile din analiza informațiilor? Răspunsul este dublu: în primul rând, prin faptul că ACD oferă modalități de a descoperi poziționările ideologice din discursuri; în al doilea rând, prin faptul că ACD are instrumentele necesare pentru a produce rapoarte de informații mai precise, autentice și sigure. Le vom analiza pe rând.

În ceea ce privește discursurile cu încărcătură ideologică, Margaret Jäger introduce conceptul de poziție discursivă pentru a se referi la „o localizare discursivă specifică a unei persoane sau medium.” Ea definește categoria de poziție discursivă ca fiind „amplasarea ideologică din care rezultă participarea la discurs și evaluarea discursului de către indivizi și/sau grupuri și instituții.” (M. Jäger, 1996: 47) citată în Jäger.³⁷ Acest concept este foarte util deoarece combină noțiunile de context și de încărcătură ideologică și deoarece se referă și ajută la identificarea circumstanțelor discursive și implicării la care sunt expuși indivizii și care îi determină să accepte sau să preia anumite poziții ideologice. Acest concept este util în analiza de informații în două moduri: cel mai evident este dictat de faptul că analiștii trebuie să identifice în mod corect pozițiile discursive ale membrilor grupurilor țintă pentru a înțelege clar care sunt procesele lor cognitive, intențiile, obiectivele și mijloacele pe care sunt dispuși să le folosească pentru a le atinge. Nivelul mai puțin evident este cel al analiștilor care trebuie să își identifice propriile poziții discursive și ideologiile pe care acestea le presupun, pentru a fi cât mai puțin influențați de acestea atunci când analizează pozițiile grupului țintă.

ACD ajută la scoaterea la lumină nu doar a ideologiilor, dar și a conceptelor culturale care pot fi considerate de la sine înțelese și a căror influență asupra acțiunilor unor anumite

grupuri poate fi trecută cu vederea. Feyerabend explică nevoia de a aduce chiar și cele mai vagi concepte la lumină, dacă se urmărește înțelegerea completă a unei situații. Observațiile lui aparțin domeniului descoperirilor științifice, dar pot fi exportate cu succes în analiza informațiilor, unde noi ipoteze trebuie generate. El postulează faptul că procedura obișnuită este de a aborda fiecare enunț de observare, pe rând, pentru a-i analiza conținutul. Deși această tehnică nu conduce la identificarea conceptelor care sunt ascunse în spatele acestor afirmații și care nu se revelează atât de ușor. „Conceptele, ca și preceptele, sunt ambigue și depind de fundal. În plus, conținutul unui concept este determinat și de modul în care el este legat de percepție.”³⁸ Există o circularitate care poate fi dificil de evitat, deoarece părți ale conceptului sunt folosite în încercarea de a-i prinde sensul, la fel cum și cuvintele sunt folosite pentru a defini alte cuvinte. Feyerabend sugerează că există o metodă mai bună de a scăpa de această circularitate și aceasta este introducerea unei „măsuri externe de comparație, inclusiv a noi modalități de relatare a conceptelor și preceptelor”³⁹ sau cu alte cuvinte, introducerea unui nou limbaj de observație. O mișcare similară este sugerată de Gee⁴⁰ când explică faptul că noi ansamble de concepte și înțelesuri sunt necesare pentru contexte noi și că acesta este modul de a produce schimbarea în discursul propriu-zis, astfel încât să se coreleze cu noile circumstanțe.

Pentru ca acest punct să devină relevant și util în analiza de informații, el trebuie să fie rafinat și adaptat; un nou limbaj, indiferent de natura lui, nu poate fi introdus, dar ceea ce se poate face este să se accepte, să se internalizeze și să se utilizeze limbajul grupului țintă. Aceasta ar implica și detașarea de propriile ideologii implicate în limbaj precum și o acceptare și înțelegere mai facilă a conceptelor și ideologiilor celui alt grup. Limbajul este vehiculul unor precepte ideologice, uneori inconștiente, și cel mai bun mod de a le identifica este de a deveni familiar cu acest vehicul.

³⁷ S. Jäger, Discourse and knowledge: theoretical and methodological aspects of a critical discourse and dispositive analysis. in R. Wodak, și M. Meyer, *Methods of Critical Discourse Analysis*, London: Sage Publications, 2001, p. 49, (t.n.)

³⁸ P. Feyerabend, *op. cit.*, p. 60.

³⁹ *Ibidem*, p. 61.

⁴⁰ J. Gee, *op. cit.*, pp. 64-5.

Când se discută discursul propriu-zis, o serie de aspecte trebuie luate în considerare: autenticitatea, acuratețea și precizia care trebuie folosite pentru a determina dacă datele primite sunt credibile sau nu. David T. Moore propune o serie de întrebări care s-ar putea dovedi utile, precum: „Sunt datele ceea ce par să fie?”, „Există vreo discrepanță între sursa informației și natura informației?”, „Alte modalități de culegere a informației ar produce rezultate diferite?”⁴¹ Aceleași probleme legate de analiza de informații sunt discutate și de Hatlebrekke și Smith⁴², dar accentul lor cade mai mult pe estimările din rapoartele de informații, pe care cei doi cercetători nu le consideră a fi mai mult decât inferențe informate, deoarece nu pot fi vreodată clare sau certe dincolo de orice dubiu. După cum explică ei, „producția de *intelligence* implică o serie de metode complexe care trebuie urmate într-un mediu complex și colecții și analiștii adesea își îndeplinesc sarcinile într-un fel de izolare intelectuală”⁴³ și astfel, pericolul de a cădea pradă blocajelor cognitive este mult mai mare. Constrângerile de timp, termenele fixe, presiunile exercitate asupra lor pentru a produce un raport astfel încât să se poată stabili un curs de acțiune, toți acești factori întăresc în mod negativ nevoia cognitivă de certitudine, de eliminare a ambiguității care ar putea conduce la estimări eronate.

Moore⁴⁴, Hatlebrekke și Smith⁴⁵ oferă aceeași soluție pentru această situație: gândirea critică. Karl Popper⁴⁶ a aplicat metoda la procesul de descoperire științifică și a propus conceptul de falsificabilitate a teoriilor științifice, pe care îl considera a fi cel mai bun criteriu de demarcație. În esență, propunerea lui este că o teorie trebuie testată nu pentru a fi confirmată, ci pentru a vedea dacă există vreo afirmație care să o falsifice. Cu cât o teorie trece cu bine de mai multe încercări

de falsificare, cu atât devine mai puternică. Această abordare critică a teoriilor poate fi transpusă cu ușurință la domeniul analizei de informații, unde este dificil și practic imposibil să se confirme complet o ipoteză, dar o singură dată solidă poate să o infirme. Prin urmare, analiștii trebuie să pună la îndoială, în mod continuu, informațiile pe care le primesc pe măsură ce le încorporează în estimările lor. Dacă datele noi nu falsifică ipotezele lor de lucru, atunci pot fi pe calea cea bună. În plus, în lumina faptului că inamicul poate face uz de tehnici de inducere în eroare și de faptul că informațiile pot fi contradictorii ocazional, analiștii trebuie să facă uz de o altă metodă a gândirii critice, care pune la îndoială însăși ipoteza de lucru și care este cel mai bine rezumată într-o întrebare: dacă opusul ar fi să fie adevărat, ce dovezi m-aș aștepta să am în fața mea acum? Întrebarea aceasta, împreună cu conștientizarea limitărilor cognitive și prejudecăților în privința prognozelor ar putea genera o bază solidă pentru descoperirea preconcepțiilor și ideologiilor implicite. Gândirea critică îi poate proteja pe analiști de finalizările cognitive după cum argumentează și Hatlebrekke și Smith când sugerează folosirea teoriei lui Popper în analiza informațiilor: „Nimic nu trebuie acceptat ca atare, totul trebuie să suporte testul falsificării deoarece progresul este în mâinile noastre, depinde de atenția noastră, de eforturile noastre, de claritatea scopurilor noastre și de realismul alegerilor.”⁴⁷ Dacă analiștii de informații s-ar baza mai mult pe autoexaminare și gândire critică, ideologiile implicite și limitările cognitive ar putea avea un impact mai mic asupra estimărilor care ar deveni mai relevante și de încredere. Acestea sunt instrumentele pe care ACD le propune pentru examinarea discursului social și cele pe care noi le propunem ca fiind potrivite pentru analiza de informații.

Concluzii

Scopul acestui articol a fost să demonstreze faptul că rolul discursului în analiza de informații nu poate fi neglijat. El dictează nu numai ce

⁴¹ D. Moore, *Critical Thinking and Intelligence Analysis*. Washington D.C.: National Defense Intelligence College, 2009, pp. 51-7, (t.n.)

⁴² Hatlebrekke și Smith, *op.cit.*, p. 160.

⁴³ *Ibidem*, p. 160.

⁴⁴ D. Moore, D., *op. cit.*

⁴⁵ Hatlebrekke și Smith, *op. cit.*

⁴⁶ K. Popper, *The Logic of Scientific Discovery*. London and New York: Routledge, 2002.

⁴⁷ Hatlebrekke și Smith, *op. cit.*, p. 176.

acțiuni vor fi întreprinse, dar și ce roluri vor juca participanții, ce ideologii și culturi reprezintă ei și modul în care îi formează. Lumea nu există în afara discursurilor pe care le creăm pentru a o stăpâni și a o înțelege. Devine evident că ACD, cu interesul său pentru examinarea critică a discursului în scopul de a înțelege sursele de putere care îl alimentează, este o abordare utilă pentru analiza de informații. Rolul gândirii critice în acest domeniu a fost subliniat de mulți cercetători, dar noi susținem că ACD poate acum să ofere instrumentele necesare pentru aplicarea acestora în mod concret la informațiile primite din diverse surse, precum și la discursul din produsele de informații. Obiectivul este de a întări exactitatea acestor rapoarte și estimări, de a regla gradul de conștientizare al analiștilor în privința ideologiilor și culturilor (atât ale lor, cât și ale grupurilor țintă) și de a produce materiale mai clare și mai precise care să împiedice viitoarele amenințări să devină incidente propriu-zise.

BIBLIOGRAFIE:

1. FAIRCLOUGH, N., Critical discourse analysis as a method in social scientific research, in Wodak, R. și Meyer, M., *Methods of Critical Discourse Analysis*, 2001, London: Sage Publications.
2. FEYERABEND, P., *Against method*. London and New York: Verso, 1993.
3. GEE, J., *An Introduction to Discourse Analysis*. London și New York: Routledge, 2005.
4. HATLEBREKKE, K. și SMITH L.R., Towards a New Theory of Intelligence Failure? The Impact of Cognitive Closure and Discourse Failure. *Intelligence and National Security* 25:2, 147-182, 2010.
5. HEUER, R., *The Psychology of Intelligence Analysis*. Center for the Study of Intelligence, Central Intelligence Agency, 1999.
6. JÄGER, S., Discourse and knowledge: theoretical and methodological aspects of a

critical discourse and dispositive analysis. In Wodak, R. și Meyer, M., *Methods of Critical Discourse Analysis*. London: Sage Publications, 2001.

7. C. MacNULTY, *Truth, Perception, and Consequences*. The Proteus Monograph Series, 2007.

8. MOORE, D., *Critical Thinking and Intelligence Analysis*. Washington D.C.: National Defense Intelligence College, 2009.

9. POPPER, K., *The Logic of Scientific Discovery*. London and New York: Routledge, 2002.

10. TALEB, N., *The Black Swan. The Impact of the Highly Improbable* (2nd edition), New York, Random House, 2007.

11. TVERSKY, A. și. KAHNEMAN, D., Judgement under Uncertainty: Heuristics and Biases. *Science* vol.185, 1124-1131, 1974.

12. DIJK, T. Van, Multidisciplinary CDA: a plea for diversity. In Wodak, R. și Meyer, M., *Methods of Critical Discourse Analysis* (pp. 95-120). London și New York: Sage Publications, 2001.

13. WODAK, R., The discourse-historical approach, in WODAK, R. și MEYER, M., *Methods of Critical Discourse Analysis* (pp. 63-94), London și New York: Sage Publications, 2001.

Această lucrare a fost posibilă prin sprijinul financiar oferit prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013, cofinanțat prin Fondul Social European, în cadrul proiectului POSDRU/159/1.5/S/138822, cu titlul „Rețea Transnațională de Management Integrat al Cercetării Doctorale și Postdoctorale Inteligente în Domeniile „Științe Militare”, „Securitate și Informații” și „Ordine Publică și Siguranță Națională” - Program de Formare Continuă a Cercetătorilor de Elită – “SmartSPODAS”.”

OBSERVAȚII PRIVIND ACTUALITATEA RĂZBOIULUI HIBRID. STUDIU DE CAZ: UCRAINA

*Alba Iulia Catrinel POPESCU**

În Ucraina se desfășoară un război atipic, hibrid, în care una dintre tabere nu poartă însemne de apartenență, dar stăpânește perfect arta militară, este susținută de un aparat de propagandă sistematizat și de o rețea de natură politico-economico-financiară suficient de puternică și de extinsă, încât să limiteze reacțiile coparticipanților din sistemul politic internațional.

Asistăm, fără îndoială, la o schimbare de paradigmă în relațiile politico-militare dintre Federația Rusă și aliații NATO, relaxarea specifică perioadei post Război Rece fiind înlocuită, treptat, de necesitatea adaptării la realitatea din teren, unde războiul hibrid este în plină desfășurare¹. *Igitur qvi desiderat pacem, paeparet bellum*² – cei care doresc pacea, să se pregătească de război.

Cuvinte-cheie: război hibrid, război total, amenințări hibride, strategie de securitate națională, concept strategic.

¹ Constantin Duțu, „Șeful NATO: Rusia a aruncat peste bord toate angajamentele internaționale”, *Cotidianul*, 20.08.2014, <http://www.cotidianul.ro/seful-nato-rusia-a-aruncat-peste-bord-toate-angajamentele-internationale-245714/>, accesat la data de 20.08.2014.

² Aforism aparținând scriitorului latin Publius Flavius Vegetius Renatus, <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/624659/Vegetius>, accesat la data de 20.08.2014.

Aspecte introductive

La granița estică a României, se desfășoară un război hibrid – Federația Rusă atacă Ucraina utilizând metode de tip politico-militar, economico-financiar, imagologico-propagandistic, psihologic, informatic, prin intermediul unităților paramilitare și militare, serviciilor secrete, partidelor politice afiliate, instituțiilor media subordonate, organismelor economice și financiare.

Deși guvernul rus respinge orice acuzație privind implicarea sa activă în războiul aflat în desfășurare în Ucraina, tot comportamentul politic, economic, militar, propagandistic și imagologic al Federației Ruse față de statul ucrainean denotă contrariul, respectiv o acțiune agresivă, complexă, multifactorială care are drept scop întoarcerea forțată a Ucrainei în sfera de influență și de control rusească și, după cum a afirmat chiar președintele rus în exercițiu, Vladimir Putin, refacerea Uniunii Sovietice (URSS)³.

Acest discurs revizionist și revanșard al

³ Oliver Bullough, „Vladimir Putin: The rebuilding of ‘Soviet’ Russia”, *BBC News Magazine*, 27.03.2014, <http://www.bbc.com/news/magazine-26769481>, accesat la data de 20.08.2014.

* *Alba Iulia Catrinel POPESCU, medic, este doctorand în Securitate Națională și Informații la Universitatea Națională de Apărare „Carol I” din București. E-mail: albatanasescu@hotmail.com*

președintelui Putin are la bază propriile temeri legate de o eventuală „revoluție portocalie” în Rusia, care ar duce la eliminarea sa de la putere. Motivațiile extrem de pragmatice ale lui Putin sunt îmbrăcate în haina îngrijorării față de o eventuală „încercuire” a Rusiei de către NATO, în condițiile în care NATO a dezvoltat în ultimii 25 de ani o politică de „catifea” în relația cu Federația Rusă, acceptând și înțelegând frustrările rușilor legate de pierderea statutului de superputere și chiar făcând pasul înapoi în 2008 când, la Summitul NATO de la București, s-a încercat deschiderea procedurilor de aderare la Alianța ale Ucrainei și Georgiei⁴.

Anexarea Crimeei la Federația Rusă reprezintă rezultatul *de jure* al invaziei unui stat suveran, membru al ONU. Mișcările secesioniste din estul Ucrainei sunt pasul următor spre dezmembrarea acestei țări. Modalitățile complexe prin care se execută atacurile, precum și natura civilo-militară a acestora demonstrează hibridizarea conflictului armat.

Cum se definește războiul hibrid? Care sunt deosebirile dintre războiul hibrid, războiul compozit și războiul limitat? Cât de extins este spectrul amenințărilor de tip hibrid? Cât de actual este războiul hibrid în Ucraina? Cât de actuale sunt amenințările hibride în Europa? Sunt câteva întrebări care așteaptă, încă, răspunsuri.

Ce este războiul hibrid?

Războiul hibrid reprezintă cea mai recentă, mai complexă și, probabil, cea mai extinsă în viitor, expresie a războiului modern, care amalgamează elemente ale conflictului armat convențional cu cel neconvențional de tip psihologic, informațional, propagandistic, imagologic, îmbrăcând atât forma clasică a confruntărilor armate, cât și elementele specifice terorismului, războiului de gherilă, insurgenței și insurecției, ale conflictului armat simetric și asimetric.

Criteriile definitorii ale războiului, în accepțiunea clasică, sunt: caracterul *colectiv* –

prin implicarea marilor colectivități, a națiunilor; caracterul *organizat* – prin existența unui centru de comandă, confruntările fiind sistematizate; caracterul *juridic* – chiar dacă a fost declarat ilegal printr-o serie de tratate și documente internaționale⁵, războiul rămâne o modalitate de interacțiune între state, normat de *jus ad bellum* – legile războiului; caracterul de *luptă armată* – în absența implicării componentelor de tip *hard power*, este improprie folosirea termenului „război”.

Conceptul *război absolut* aparține lui von Clausewitz⁶, care a diferențiat războiul „just”, limitat ca scop, spațiu și durată, de cel nelimitat, fără *spații neutre* și necombatanți, care urmărește *înfrângerea completă a inamicului și aliaților lui*, scop pentru care absolut toate resursele națiunii sunt puse în joc, sub comanda factorului politic, considerat fundamental.

O sută de ani mai târziu, în plin militarism prusac, generalul Erich von Luddendorff a subordonat factorul politic comenzii militare, transformând paradigma *războiului absolut* în aceea a *războiului total*, încununat de victoria finală.

În viziunea politologului și sociologului francez Raymond Aron, *războiul total* prezintă obiective nelimitate în timp și spațiu, presupune utilizarea nelimitată a resurselor naționale și a forței militare, refuzul compromisului și pacea impusă⁷.

În opinia lui Aron, apariția acestei noi forme de luptă este consecința dezvoltării societății industriale și tehnologice, precum și a impactului massmediei asupra opiniei publice, care facilitează mobilizarea generală și creează unitatea națională în fața amenințărilor de război.

⁵ Este vorba despre Pactul Kellogg-Briand (1928) care declară ilegal războiul ca formă de soluționare a diferendelor dintre state, Carta de la Londra (1945) care introduce „crima împotriva păcii” în dreptul penal internațional și Carta ONU (1945) care îngrădește dreptul statelor de a recurge la forță în afara aprobării Consiliului de Securitate, cu excepția dreptului la apărare în fața unei agresiuni din partea unui alt stat.

⁶ Carl Phillip Gottlieb von Clausewitz, *Despre Război*, Editura Antet, București, 2001.

⁷ Raymond Aron, *The Century of Total War*, Garden City, Doubleday and Company, 1954, pp. 9-32.

⁴ Paul Gallis, *The NATO Summit in Bucharest, 2008, CRS Report for Congress*, <http://www.fas.org/sgp/crs/row/RS22847.pdf>, accesat la data de 20.08.2014.

Pe fond, *războiul hibrid* este derivat din paradigma războiului total, reprezentând o etapă mai complexă și extrem de eterogenă a acestuia, în deplin acord cu progresul tehnologic și informațional actual. Războiul hibrid nu este o totală noutate, tactici hibride au fost aplicate și în trecut. Diferența actuală este determinată de potențialul distructiv de mare amploare, de eterogenitatea mijloacelor, de extinderea fenomenului la scară planetară, subsecvent globalizării și interconectării sistemelor economico-financiar, de comunicații, de transport, precum și de riscul declanșării unei conflagrații nucleare, fapt care limitează opțiunile de tip *hard power* în favoarea celor de tip *soft power* și *smart power*. Deși, pe fond, din perspectiva dreptului internațional, discutăm despre un război de tip simetric, expresia acestuia comportă, în principal, aspecte asimetrice, greu de gestionat și de contracarat.

În Strategia Națională de Apărare a SUA⁸ (National Defence Strategy – NDS) din anul 2005, a fost identificat un spectru de provocări la adresa securității naționale americane, care include amenințări tradiționale, neconvenționale, teroriste, distructive, de tip *hi-tech*. Totodată, NDS a evidențiat vulnerabilitatea SUA în fața acestor noi tipuri de amenințări, precum și necesitatea ajustării strategiei naționale de apărare la noile coordonate de securitate. Unul dintre autorii NDS, considerat printre creatorii conceptului de război hibrid, este analistul Nathan Freier⁹.

Printre promotorii conceptului de război hibrid se numără jurnalistul și cercetătorul american pe probleme de apărare Frank G. Hoffman¹⁰. Acesta a publicat în revista *Small Wars Journal* articolul¹¹

intitulat „Hybrid Warfare and Challenges” (Războiul și provocările de tip hibrid), în care a pledat în favoarea utilizării acestui concept, care permite descrierea punctuală a caracterului fluid, multivalent al războiului actual, aflat la intersecția dintre insurgență, terorism și război convențional. În opinia sa, conflictele actuale se caracterizează prin „convergența dintre fizic și psihic, cinetic și non-cinetic, combatanți și necombatanți, (...) forțe militare și comunitatea agențiilor de informații, actori statali și nonstatali și capacitățile acestora de operare”. Hoffman face, totodată, distincția între conceptele *război compozit* (compound war) și *război hibrid*.

Războiul compozit reprezintă războiul de mare anvergură care combină forțe regulate și neregulate, coordonate strategic de o comandă unică. Un exemplu clasic, oferit de Hoffman, este cel al Războiului de Independență American, în care trupele conduse de George Washington aveau caracteristicile unei armate regulate, iar forțele care acționau în statul Carolina de Sud erau, în cea mai mare măsură, miliții locale. Combinația armată – partizani/miliții a fost citată și în cazul Războaielor Napoleonice, a Războiului Civil American, a Războiului din Vietnam.

În cazul războiului hibrid, această combinație devine mult mai complexă, variantele de operare fiind intricate, convergente. Dacă războaiele compozite presupun sinergia la nivel strategic, nu și operativ și tactic, forțele neregulate fiind utilizate mai mult ca adjuvante ale celor regulate, separate operațional, în cazul războiului hibrid, asistăm la o *sinergie pe toate planurile*, strategic, tactic și operațional, cu un grad înalt de amalgamare a actorilor, tacticilor, modurilor de operare. „Acele războaie hibride combină caracterul letal al conflictelor interstatale cu fanatismul și fervoarea nesfârșită a războiului asimetric. În aceste conflicte, viitori adversari (state, grupări finanțate de entități statale sau actori care se auto-finanțează) vor exploata accesul către capacitățile militare moderne, inclusiv sistemele de comandă criptate (...) și alte sisteme letale moderne iar, pe de altă parte, vor promova și vor susține insurgențe care utilizează ambuscade, dispozitive explozibile improvizate

⁸ *The National Defense Strategy of The United States of America*, March 2005, <http://www.defense.gov/news/mar2005/d20050318nds1.pdf>, accesat la data de 23.10.2014.

⁹ Nathan Freier, Center for Strategic&International Studies, la acea dată angajat al *Office of the Secretary of Defense* <http://csis.org/expert/nathan-freier>, accesat la data de 23.10.2014.

¹⁰ Frank G. Hoffman, Foreign Policy Research Institute, <http://www.fpri.org/taxonomy/term/413/0>, accesat la data de 23.10.2014.

¹¹ Frank G. Hoffman, *Hybrid Warfare and Challenges*, Joint Force Quarterly (JFQ), Issue 52, First Quarter 2009.

și asasinate la comandă. Acestea ar putea include state care amestecă înalte tehnologii militare de tipul armelor anti-satelit cu terorismul și războiul cibernetic orientat împotriva intereselor financiare”¹².

Wess Mitchell¹³ afirmă, într-un interviu,¹⁴ că războiul limitat este menit să chestioneze *status-quo*-ul sistemului internațional, fiind un fel de testare a capacității de reacție politico-diplomatică, economică și militară a polilor de putere. Există opinii conform cărora războiul hibrid ar fi de fapt un război limitat, cu riscuri și costuri reduse, premergător războiului total. Nimic mai fals. Războiul hibrid nu este un război limitat, dar un război limitat poate fi un război hibrid. Războiul hibrid poate interesa spații globale, poate îmbrăca forme extrem de diverse: militare și nonmilitare, convenționale, neconvenționale, poate fi extrem de costisitor și devastator și se poate prelungi atât timp cât puterea este interesată să îl perpetueze. Din aceste motive, nu este un război limitat. În fapt, puterea care conduce războiul hibrid îi poate conferi acestuia un caracter limitat sau nelimitat, în funcție de gradul de îndeplinire a obiectivelor urmărite inițial.

Care sunt amenințările de tip hibrid?

Într-un articol¹⁵ publicat în 2009 în *Small Wars Journal*, Nathan Freier a observat că, la ora actuală, structurile de securitate se confruntă tot mai mult cu amenințări de tip nonmilitar, față de care capabilitățile și planurile operaționale se află într-o combinație unică de componente diferite și incongruente, abordarea din perspectivă pur militară nemaiputând acoperi întreaga gamă de

provocări pe care le presupune paradigma unui război hibrid.

Faptul că amenințarea este non-militară nu exclude caracterul violent sau devastator al acesteia, mijloacele de tip soft-power putând induce mari dezechilibre sociale, economice, politice în statul țintă, mai ales atunci când sunt combinate elemente aparținând războiului de gherilă, terorismului, criminalității organizate, insubordonării civice și insurgenței. În opinia autorului, amenințările de tip non-militar se referă la amenințări care „nu sunt generate sau nu implică forțe armate care poartă uniforme și au însemnele de armă și de țară ale statelor inamice”, având caracter violent și destabilizator.

În acest context, Freier a identificat și noi amenințări militare hibride, denumite *high-end asymmetric threats (HEAT)*, de tip tradițional, neconvențional, specific terorismului catastrofic și disruptiv hi-tech. Referitor la sursele acestor amenințări, analistul american citează un oficial al *Departamentului american al Apărării* (DoD) care afirmă că HEAT sunt generate de „puteri regionale în plină afirmare” și de „state sau entități de tip statal care sponsorizează terorismul, aflate în afara principiilor statului de drept și a normelor internaționale”¹⁶ care utilizează tehnologii foarte sofisticate pentru a împiedica accesul la resurse și exprimarea puterii de către un stat competitor. Același autor amintește că, întrucât amenințările hibride sunt extrem de diverse și potențialul lor destabilizator și distructiv este remarcabil, este nepotrivit a le cataloga drept majore sau minore, atrăgând atenția că structurile responsabile de elaborarea politicilor de securitate ar trebui să se concentreze, în principal, asupra acestor noi provocări la adresa securității și stabilității internaționale.

Mai mult, Freier susține că o definiție valabilă acestui tip de amenințări ar fi aceea de „provocări relevante la adresa securității ale căror origine,

¹² „These hybrid wars blend the lethality of state conflict with the fanatical and protracted fervor of irregular warfare” – Frank G. Hoffman, *op.cit.*

¹³ Președintele Center for European Policy Analysis, <http://www.cepa.org/>, accesat la data de 23.10.2014.

¹⁴ Octavian Manea, *Războiul limitat al Moscovei și efectele asupra României*, Revista 22, 16.09.2014, <http://www.revista22.ro/articol.php?id=47568>, accesat la data de 23.10.2014.

¹⁵ Nathan Freier, „Hybrid Threats and Challenges: Describe... Don't Define”, *Small Wars Journal*, www.smallwarsjournal.com, 09.12.2009, accesat la 16.08.2014.

¹⁶ Nathan Freier, *op.cit.*, apud Michele A. Flournoy, *Rebalancing the Force: Major Issues for QDR 2010*, Federal News Service, April 27, 2009, remarks delivered at the Center for Strategic and International Studies, Available from http://policy.defense.gov/sections/public-statements/speeches/usdp/flournoy/2009/April_27_2009.pdf, Accessed December 29th, 2009, p. 7.

caracter, modalitate de acțiune și domeniu țintă sunt dificil de identificat și clasificat”care necesită un răspuns militar extins, caracterul hibrid al acestor amenințări fiind dat de eterogenitatea elementelor care concură la definirea lor, iar caracterul relevant la adresa securității este conferit de faptul că, deși nu sunt în exclusivitate de ordin militar, ele vizează capacitatea de apărare a statului și exced conceptele standard de atac, apărare, victorie, înfrângere, vulnerabilitate, risc și amenințare.

În opinia lui Freier, procesul de hibridizare nu se limitează doar la spectrul amenințărilor și a modului de purtare a războiului, ci interesează și alte componente ale activităților militare. În cel mai recent concept pentru operații întrunite, (la momentul scrierii articolului), intitulat „*Capstone Concept for Joint Operations*” (CCJO), lupta armată reprezintă doar una dintre cele patru categorii de bază ale activității militare, celelalte trei fiind furnizarea de securitate, angajamentul, precum și stoparea conflictelor și reconstrucția post conflict, doctrine militare americane relativ recente fiind croite pe principiul operațiunilor extinse, care implică „ofensiva, apărarea, stabilitatea și susținerea activităților civile”¹⁷.

De asemenea, Freier consideră că ¹⁸ răspunsul în fața unei amenințări hibride ar trebui să fie unul hibrid, un complex hibrid de reacții de tip politic, militar, economic, informațional, care să combine mijloace specifice de tip *hard power* și *soft power*, militar și civil, totodată atrăgând atenția că, la nivelul anului 2010, la nivelul guvernului american au existat lacune în privința capacității și capabilităților care ar fi putut fi antrenate în cazul unui atac hibrid. Problema identificată de cercetătorul american a fost legată de *aspectul dublu de tip civilo-militar al amenințărilor* și necesitatea creării unei sinergii a forțelor implicate în contracarare și subordonarea lor unui centru unic de comandă. Comentând o schiță a unui proiect operațional al DoD¹⁹, Freier a

observat absența din lista ipoteticelor amenințări tocmai a celor tradiționale, iar lista celorlate cazuri era limitată la câteva dintre posibilele scenarii, precum intervenția contra insurgențelor finanțate extern, războiului civil și insurecțiilor, operațiuni de menținere ale stabilității și păcii, suportul militar acordat autorităților civile în cazul catastrofelor, asistență umanitară, atac cibernetice și utilizarea în cazuri specifice a *Marine Corps/Forțelor Navale* (MCO).

Orice tip de amenințare este amplificată de vulnerabilitățile țintei. Spre deosebire de celelalte tipuri de amenințări, cele hibride sunt extrem de eterogene și, subsecvent, flexibile în raport cu natura vulnerabilității adversarului. Anumite vulnerabilități interne cresc potențialul amenințărilor hibride, precum coeziunea socio-politică internă slabă, frecvente crize economico-financiare, sociale, politice, instituționale, sistemul plutocratic represiv și absența statului de drept, prezența structurilor de crimă organizată, care subordonează sau infiltrează instituțiile de forță ale statului, relativa izolare diplomatică, profilul de pivot geostrategic sau de stat tampon.

În aceste condiții, aplicarea simultană a formulelor de tip *hard-power* și *soft-power*, de tip statal și non-statal, simetric și asimetric copleșesc adversarul, obligându-l să aloce resurse dintre cele mai diverse în toate domeniile de operații care au drept scop epuizarea și înfrângerea lui.

Spre deosebire de amenințările asimetrice, cele hibride sunt orchestrate de actori de tip statal, care utilizează serviciile unor actori nonstatali, gen grupări teroriste și de crimă organizată, formațiuni de gherilă, organizații anarhiste, organizații non-guvernamentale, companii mass-media sau comerciale transnaționale, partide politice.

Cât de actual este războiul hibrid la granița de est a României?

Într-un interviu acordat cotidianului german *Die Welt*, comandantul Forțelor Aliate NATO în Europa, generalul Philip Breedlove, a avertizat asupra unei posibile amenințări la adresa securității statelor est-europene *venite din partea Federației Ruse, care a folosit deja tactici de tip hibrid în cadrul procesului*

¹⁷ Nathan Freier, *op.cit.* (09.12.2009).

¹⁸ *Ibidem.*

¹⁹ Este vorba despre „Headquarters, United States Army Training and Doctrine Command, Army Capstone Concept Draft Version 2.7: Operating Under Conditions of Uncertainty and Complexity in an Era of Persistent Conflict, 21 September 2009”, Available from <http://smallwarsjournal.com/blog/doc/Army%20Capstone%20Concept%20V%202%207.2.pdf>, Accessed December 14th, 2009, pp. 8-9 în Nathan Freier, *op. cit.*, (09.12.2009).

de destabilizare și anexare a Crimeei. Într-o formulă concisă, generalul american a descris etapele premergătoare declanșării unui focar de instabilitate prin „organizarea populației” în vederea insubordonării civice și insurgenței urmată de utilizarea „omuleților verzi”, respectiv a militarilor fără însemne naționale²⁰. De altfel, Rusia nu este la prima operațiune de acest gen, știută fiind implicarea structurilor sale de securitate în declanșarea și menținerea conflictelor înghețate din spațiul fostei URSS sau utilizarea companiei *Gazprom* ca armă energetică.

În luna mai 2014 a izbucnit un scandal în Parlamentul European legat de eurodeputatul Bela Kovacs, reprezentant al partidului Jobbik, acuzat că spionează în favoarea Rusiei²¹. La o primă vedere, pare un caz izolat de spionaj, privind în profunzime constatăm o legătură între mișcările extremiste, xenofobe și eurosceptice și personaje afiliate Kremlinului. Partidul Jobbik reprezintă a doua forță politică din Ungaria, cu 21% din opțiunile de vot ale cetățenilor maghiari. În perioada campaniei electorale pentru alegerile parlamentare din aprilie 2014, Jobbik a surprins contracandidații prin posibilități financiare inexplicabile pentru un partid de nișă.

La începutul lunii martie 2014, Vona Gabor, președintele Jobbik, împreună cu Bela Kovacs și cu deputatul Jobbik Marton Gyöngyösi au vizitat Moscova, unde s-au întâlnit cu oficiali ruși din domeniul energiei și cu geopoliticianul Aleksandr Dughin, promotorul eurasianismului²² și al unui proiect de țară pentru o Românie dezoccidentalizată, care ar include Republica Moldova (fără teritoriile românești din Ucraina)²³.

²⁰ *NATO would respond militarily to Crimea-style infiltration: general*, 17.08.2014, <http://www.reuters.com/article/2014/08/17/us-ukraine-crisis-breedlove-idUSKBN0GH0JF20140817>, accesat la 18.08.2014.

²¹ *Eurodeputatul Jobbik acuzat de spionaj avea contacte permanente cu serviciile secrete ruse*, 19.05.2014, <http://jurnalul.ro/stiri/externe/eurodeputatul-jobbik-acuzat-de-spionaj-avea-contacte-permanente-cu-serviciile-secrete-ruse-668514.html>, accesat la 22.08.2014.

²² *Eurasianismul – o ideologie rusească cu vechi rădăcini*, Radio Europa Liberă, <http://www.europalibera.org/content/article/25299115.html>, accesat la 04.09.2014.

²³ *Viitorul României în viziunea lui Alexandr Dughin, ideologul lui Vladimir Putin: Prin integrarea în cadrul Comunității Eurasiatice această țară își va putea*

la schimb cu teritoriile intracarpătice, care ar urma să aparțină Ungariei. Se pare că unele scânteii ale acestei viziuni pot fi întrezărite în direcțiile politice interne din ultimii 20 de ani. Cu această ocazie, liderul Jobbik a declarat că „Transcarpatia aparține legal Ungariei”, iar „Uniunea Europeană este o organizație perfidă”.

În Letonia, la alegerile parlamentare din 2011, partidul minorității ruse, Centrul Armoniei, a obținut 30% din voturi, devenind principala forță politică a țării, susținută de ONG-uri și instituții de mass-media create sau finanțate de Moscova²⁴.

În Bulgaria, partidul ATAKA reprezintă fătis interesele rusești îndeosebi în contextul actual, în care occidentalii au cerut blocarea construcției gazoductului *South Stream*. De altfel, în data de 31 mai 2014, lideri ai Partidului Libertății din Austria, Frontului Național din Franța și ATAKA s-au întâlnit cu același Dughin la Viena, în cadrul unui eveniment organizat de oligarhul rus Konstantin Malofeev sub pretextul celebrării a 200 de ani de la crearea Sfintei Alianțe. Malofeev are conexiuni cu serviciile de securitate rusești fiind acuzat de finanțarea și organizarea forțelor pro-ruse implicate în mișcările separatiste din Donetk, estul Ucrainei²⁵. Încrângătura este mult mai complexă. La întâlnirea de la Viena au participat diverse personaje influente din lumea politică și a afacerilor europene, precum prințul Sixtus Henry de Bourbon-Parma, Serge de Pahlen, soțul Margheritei Agnelli, moștenitoarea imperiului Fiat și reprezentantul unei grupări financiare din Geneva, naționaliști croați, georgieni, flamanzi,

rezolva problemele economice și teritoriale, Revista 22, 12.03.2014, <http://www.revista22.ro/viitorul-romaniei-in-viziunea-lui-alexandr-dughin-ideologul-lui-vladimir-putin-prin-integrarea-in-cadrul-comunitatii-eurasiatice-aceasta-tara-isi-va-putea-rezolva-problemele-economice-si-teritoriale-39209.html>, accesat la 22.08.2014.

²⁴ Moise Marinescu, „Partidul minorității ruse a câștigat alegerile din Letonia”, *România Liberă*, 18.09.2011, <http://www.romanialibera.ro/actualitate/international/partidul-minoritatii-ruse-a-castigat-alegerile-din-letonia-238004>, accesat la 22.08.2014.

²⁵ Courtney Weaver, „Malofeev: the Russian billionaire linking Moscow to the rebels”, *Financial Times*, 24.07.2014, <http://www.ft.com/cms/s/0/84481538-1103-11e4-94f3-00144feabdc0.html#axzz3Avdtws wx>, accesat la 20.08.2014.

austrieci, maghiari, bulgari, un călugăr catolic a cărui identitate nu a fost dezvăluită precum și eurodeputatul francez Aymeric Chauprade, consilierul pe politică externă al președintei Frontului Național Marine Le Pen și membru al unei ONG pro-ruse care activează pe teritoriul Belgiei, numită *Observatorul Eurasiatic pentru Alegeri și Democrație*²⁶, din care mai fac parte reprezentanții ai Jobbik, ai partidului naționaliștilor flamanzi Vlaams Belang din Belgia, ai Partidului Libertății din Austria (FPÖ)²⁷. Există și alte formațiuni politice europene, cu discurs populist și extremist, care reprezintă curentul eurosceptic și împărtășesc viziuni comune cu Kremlinul: Liga Nordului din Italia, formațiunile politice de extremă stângă din Grecia, Germania, Marea Britanie²⁸, din Polonia, Cehia și Slovacia.

Recentele alegeri europarlamentare (din 2014) au demonstrat eficiența rețelei de influență rusești care, în contextul actualei crize economice, a avut ca rezultat victoria fără precedent a partidelor xenofobe, eurosceptice și populiste, un pas important către fărâmițarea din interior a construcției europene. De altfel, eficiența aceleași rețele se poate întrezări și din tonul rezervat al oficialilor europeni față de agresiunea rusească în desfășurare în Ucraina. De exemplu, premierul ungar Viktor Orban, a declarat, la o întâlnire cu corpul diplomatic UE acreditat la Budapesta, că „Uniunea Europeană se îndepărtează tot mai mult de Rusia, cu fiecare zi. Nu este rău doar pentru Ungaria, ci și pentru restul UE (...) Vom căuta sprijinul statelor membre ale UE care vor oprirea procesului de separare de Rusia”²⁹ apreciind că politica europeană

de sancționare economică a Federației Ruse este contraproductivă. Lipsa unei reacții ferme și unitare este legată atât de influența politică a grupărilor mai sus amintite cât și de extinderea prezenței capitalului rusesc în majoritatea sectoarelor vieții sociale și economice europene. „Capitaliștii ne vor vinde funia cu care îi vom spânzura” afirma la începutul secolului al XX-lea ideologul comunismului, Vladimir Ilyich Lenin³⁰. Iată că, entuziasmul și laxitatea cu care europenii au primit ofertele financiare ale rușilor se răsfâng acum asupra capacității lor de reacție în astfel de situații, care pun în discuție stabilitatea sistemului internațional.

Lipsa unității europene în privința relației cu Rusia și rațiunile care stau la baza comportamentului politic al statelor UE erau bine-cunoscute încă din anul 2007. În data de 7 noiembrie 2007, think-tankul „Consiliul European pentru Afaceri Externe” (ECFR)³¹ a dat publicității un raport intitulat „Audit al distribuției puterii în relațiile bilaterale dintre Rusia și Statele Europene” (Power Audit on Bilateral EU-Russia Relations)³² –, în care s-a atras atenția asupra faptului că, deși Europa este mult mai puternică decât Rusia sub aspect economic (de 15 ori), al cheltuielilor destinate apărării (de 7 ori), al populației (de 3 ori), Rusia este cea care stabilește agenda în cadrul relațiilor bilaterale, iar modul în care o face depășește regulile jocului. În acest sens, fostul ministru de externe german și co-președinte al ECFR, Joschka Fischer, a amintit că lipsa de unitate în plan decizional a europenilor a permis Rusiei să își dezvolte influența în sânul UE prin tactici de tip *divide et impera*, de tipul acordurilor preferențiale bilaterale în domeniul energetic, prin utilizarea precedentului reprezentat de Kosovo în planul negocierilor politice sau prin amenințări cu retragerea din acordurile de neproliferare nucleară. În opinia analiștilor ECFR, explicația pentru această lipsă de unitate ar sta în existența la nivel comunitar

²⁶ EODE – Eurasian Observatory for Democracy & Elections, <http://www.eode.org/contact/>, accesat la 20.08.2014

²⁷ Odenhal von Bernhard, „Gipfeltreffen mit Putins fünfter Kolonne”, *Tages Anzeiger*, 03.06.2014, <http://www.tagesanzeiger.ch/ausland/europa/Gipfeltreffen-mit-Putins-fuenfter-Kolonne/story/30542701>, accesat la 20.08.2014.

²⁸ „Russia’s friends in black, Why Europe’s populists and radicals admire Vladimir Putin”, *The Economist*, 19.04.2014, <http://www.economist.com/news/europe/21601004-why-europes-populists-and-radicals-admire-vladimir-putin-russias-friends-black>, accesat la 20.08.2014.

²⁹ George Avram, „Premierul Ungariei, avocatul lui Putin la UE”, *Expres Magazin*, 25.08.2014, <http://www.expresmagazin.ro/premierul-ungariei-avocatul-lui-putin-la-ue/>, accesat la 25.08.2014.

³⁰ http://quotes.liberty-tree.ca/quote_blog/Vladimir.Lenin.Quote.068C, accesat la 25.08.2014.

³¹ „European Council on Foreign Relations”, <http://www.ecfr.eu/>, accesat la 25.08.2014.

³² „Analysis reveals that EU disunity allows Moscow to dominate”, *European Council on Foreign Relations*, 07.11.2007, http://www.ecfr.eu/article/commentary_pr_russia_power_audit/, accesat la 25.08.2014.

a două categorii de abordări politice ale relației cu Rusia. Astfel, prima abordare percepe Rusia ca pe o amenințare și pledează pentru îndiguierea vecinului răsăritean. Cealaltă abordare susține necesitatea parteneriatului și avantajele integrării economice dintre spațiul european și cel rusesc. Din perspectiva comportamentului politic față de Rusia, analiștii ECFR au inclus statele europene în cinci categorii distincte:

1. *Caii troieni* – Grecia și Cipru, state dispuse să utilizeze dreptul de *veto* în cadrul UE, pentru a apăra interesele rusești;

2. *Partenerii strategici* – Germania, Franța, Spania și Italia, state cu relații economice bilaterale speciale cu Rusia, care au venit uneori în contradicție cu interesele comune europene, cum ar fi dosarul energetic sau al politicii de vecinătate;

3. *Pragmaticii prietenoși* – Austria, Belgia, Bulgaria, Finlanda, Luxemburg, Malta, Slovacia, Slovenia și Portugalia, state având relații economice importante cu Rusia, care le impun o atitudine politică mai rezervată;

4. *Pragmaticii neprietenoși* – Cehia, Danemarca, România, Estonia, Letonia, Irlanda, Marea Britanie, Olanda, Suedia, state care au relații economice cu Rusia, dar nu au renunțat la o poziție politică intransigentă în situații care reclamă o astfel de atitudine;

5. *Noii războinici reci* – Polonia și Lituania, state având relații înghețate cu Rusia, gata oricând să utilizeze dreptul de *veto* față de inițiative comunitare care ar favoriza Rusia.

Concluziile acestui raport susțin necesitatea unității europene în jurul unor interese strategice pe termen lung, care să răstoarne dependența asimetrică din relația cu Rusia, precum:

- Exercițarea de presiuni pentru ca Rusia să implementeze acordurile și standardele internaționale la care este parte;

- Condiționarea participării Rusiei în cadrul G8 de gradul de implementare a acordurilor comune;

- Introducerea principiilor bilateralismului principal de către guvernele europene în relația cu Rusia, mai ales în politicile energetice;

- Eficientizarea politicii de vecinătate

europene, mai ales înspre frontiera estică a UE;

- Sprijin politic acordat Comisiei Europene, în vederea instituirii unei politici comune energetice;

- Sprijin pentru Turcia, Moldova și Ucraina pentru implementarea acquis-ului comunitar.

În volumul „Gazprom, Noua armă a Rusiei” autorii descriu filozofia creării gigantului economic ca „*până și atunci când ar veni un prost la conducere, să nu îl poată distruge*” precum și procesul de extindere și dezvoltare a rețelei de conducte spre vestul Europei și crearea dependenței europenilor de livrările de gaz rusec care, la nivelul anului 2006 variaua de la 100% în Finlanda, Ucraina și statele baltice, 90% în Bulgaria și Slovacia, 75% în Austria, la 45% în Germania și 25% în Italia și Franța³³.

Autorii amintesc, printre altele, patru nume³⁴ cu rezonanță în mediul politic și de afaceri german:

- fostul cancelar Gerhard Schroeder care a acordat companiei rusești garanții în valoare de 900 de milioane de euro la *KfW Bankengruppe* și la *Deutsche Bank* în vederea construirii *North Stream*, permițând obținerea de către ruși a *creditelor cu dobânzi mai mici, garantate de statul german*. În schimbul acestei decizii, Schroeder a obținut un post bine plătit, în calitate de reprezentant al *Gazprom*, în conducerea consorțiului ruso-german *North European Gas Pipeline Company* NEGPC³⁵, care administrează proiectul;

- Matthias Warnig, directorul filialei rusești a *Dresden Bank*, devenit director general al NEGPC, fost ofițer Stasi³⁶ și contact al lui Putin din perioada în care acesta din urmă era agent al spionajului sovietic în Dresda;

³³ Valerij Panyshkin, Mikhail Zygar (2008), *Gazprom Noua armă a Rusiei*, Editura Curtea Veche, București, p. 247.

³⁴ Valerij Panyshkin, Mikhail Zygar (2008), *op.cit.*, pp. 244-251.

³⁵ Françoise Thom, *La naissance de l'énergocratie russe*, European Security&Defence, http://www.european-security.com/n_index.php?id=5667, accesat la 20.09.2014; *Nord Stream Gas Pipeline (NSGP), Russia-Germany*, <http://www.hydrocarbons-technology.com/projects/negp/>, accesat la 04.09.2010.

³⁶ Stasi - *Ministerium für Staatssicherheit* – Ministerul Securității Statului al Republicii Democrate Germane.

- Hans-Uwe Kreier, director de personal la *Gazprom Germania*, fost informator Stasi sub numele de cod „Hartman” sau „Roland Schreder”;

- Felix Strehober, director financiar a *Gazprom Germania*, fost informator Stasi.

În data de 16 iunie 2014, în plină criză ucrainiană, Gazprom a anunțat decizia de a sista complet furnizarea de gaze naturale Ucrainei în urma expirării ultimatumului dat guvernului de la Kiev privind achitarea datoriilor către compania rusă³⁷. Refuzul părții ruse de a reeșalona plățile și ignorarea consecințelor economice pe care le produce întreruperea furnizării gazelor, atât asupra Ucrainei, cât și asupra partenerilor europeni, denotă transformarea Gazprom într-o armă energetică cu impact economic și social major. Mai mult, în cursul lunii septembrie 2014, sub pretextul unor lucrări de mentenanță, Rusia a redus cu 24% debitul de gaz către Polonia, fără anunț prealabil, forțând astfel statul polonez să diminueze considerabil furnizarea de gaze către Ucraina³⁸. În cursul lunii octombrie 2014, în cadrul unei conferințe de presă la Belgrad, președintele Putin a avertizat UE că va sista furnizarea de gaz către Europa, dacă Ucraina va fura din gazoductele Gazprom care îi tranzitează teritoriul³⁹. Întrucât furtul de gaz din conducte trebuie probat, iar acest proces cere timp și o instanță care să îl certifice, aceste acuzații devin instrumente de presiune care pot fi utilizate oricând de către ruși dacă europenii devin mult prea refractari față de recente evenimente din Ucraina. Prin urmare, afirmația lui Putin reprezintă un avertisment dat europenilor că evenimentele din iarna anului 2009, când furnizarea de gaze naturale a fost sistată pentru 2 săptămâni⁴⁰, s-ar putea repeta.

³⁷ „Ukraine crisis: Russia halts gas supplies to Kiev”, *BBC News Europe*, 16.06.2014, <http://www.bbc.com/news/world-europe-27862849>, accesat la 30.10.2014.

³⁸ Terry Macalister, „Russia stokes tensions with the west by cutting gas exports to Poland”, *The Guardian*, 10.09.2014, <http://www.theguardian.com/world/2014/sep/10/poland-russia-gas-supply-cut-gazprom-tensions-ukraine>, accesat la 30.10.2014.

³⁹ Ilya Arkhipov, Elena Mazneva, „Putin Warns Europe Russia to Cut Gas if Ukraine Steals Supplies”, 16.10.2014, *Bloomberg*, <http://www.bloomberg.com/news/2014-10-16/putin-warns-europe-russia-to-cut-gas-if-ukraine-steals-supplies.html> accesat la 30.10.2014.

⁴⁰ *Russia shuts off gas to Ukraine*, BBC NEWS, 01.01.2009, <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/7806870.stm>, accesat la

Prezența rusă în Europa nu se rezumă nicidecum la rețelele *Gazprom*. Ea vizează structuri bancare, rețele de producție și distribuție de combustibil, diverse companii specializate în IT, comunicații și telefonie, mari echipe sportive, rețele hoteliere, societăți de asigurări etc.

O investigație a jurnaliștilor de la *Rise Project*⁴¹ și *The Organized Crime and Corruption Reporting Project* (OCCRP)⁴², preluată în media internațională⁴³, a prezentat o rețea de spălare de bani controlată de Igor Putin, vărul actualului președinte al Federației Ruse⁴⁴. În perioada 2010 – 2014 politicieni ruși în colaborare cu o rețea de criminalitate transfrontalieră au „albit” 20 de miliarde USD. Rețeaua criminală a inclus pe lângă factorul politic, *companii off-shore*, *bănci din Rusia, Moldova, Letonia*, *90 de firme rusești aflate în legătură cu ofițeri FSB*⁴⁵, *lideri interlopi și judecători din R. Moldova*. Rolul judecătorilor moldoveni a fost acela de a „legaliza” prin decizii judecătorești încasarea plății de 20 de miliarde de USD în contul unor datorii fictive de către lanțul de companii *off-shore*. Tehnica de spălare a banilor a respectat un traseu standard: o companie (de multe ori cu sediul în Marea Britanie) care are conturi deschise în insulele Belize semnează un contract de împrumut fictiv cu o altă companie, datoria fiind garantată de o firmă rusească, în a cărei conducere există un cetățean moldovean, care face legătura cu instanțele judecătorești din R. Moldova. Deoarece debitorul nu poate

30.10.2014.

⁴¹ Site RISEProject, <http://www.riseproject.ro/>, accesat la 26.08.2014.

⁴² *The Organized Crime and Corruption Reporting Project* (OCCRP), <https://reportingproject.net/occrp/index.php/en/about-us/about-us>, accesat la 26.08.2014.

⁴³ Aaron Eglitis, Andra Timu, *Bankers Targeted in \$20 Billion Moldovan Laundering Case*, Bloomberg, 30.09.2014, <http://www.bloomberg.com/news/2014-09-30/bankers-targeted-in-20-billion-moldovan-laundering-case.html>, accesat la 26.10.2014.

⁴⁴ *Investigație marca RISE Project Un văr al lui Putin, implicat într-o uriașă operațiune de spălare de bani*, 22.08.2014, <http://www.cotidianul.ro/un-var-al-lui-putin-implicat-intr-o-uriasa-operatiune-de-spalare-de-bani-245742/>, accesat la 26.08.2014.

⁴⁵ Федеральная служба безопасности (ФСБ) Российской Федерации; transliterat Federal’naia Slujba Bezopasnosti (FSB) Rossiiskoi Federații - Serviciul Federal de Securitate al Federației Ruse.

achita datoria către creditor, garantul este obligat de instanța judecătorească să încheie litigiul și să transfere banii murdari într-un cont aparținând creditorului. Traseul banilor a inclus obligatoriu *Russkiy Zemelny Bank*, *Moldindconbank* și banca letonă *Trasta Komercbanka*. *Russkiy Zemelny Bank* este condusă de Aleksandr Grigoriev apropiat de Igor Putin și de serviciul secret rus FSB⁴⁶, cu care a colaborat în compania de construcții *SU-888* și în *Promsberbank* unde primul era acționar majoritar iar Putin membru în consiliul de administrație. În data de 18 martie 2014, *Banca Centrală a Rusiei* a decis revocarea licenței de funcționare a *Russkiy Zemelny Bank* pentru încălcarea legislației care împiedică spălarea banilor, fără a oferi alte detalii.

Această investigație a scos la iveală doar o parte a procesului de albire a banilor proveniți din activități criminale de pe teritoriul Federației Ruse. Există voci care afirmă că volumul implicat ar depăși 60 de miliarde de USD trimestrial. Este foarte interesantă conexiunea dintre conducerea politică, FSB, interlopi, sistem bancar, sistem judecătoresc și efectul potențial asupra pieței financiare țintă. Faptul că persoane apropiate actualului președinte rus, având legături cu FSB, patronează o rețea transfrontalieră de criminalitate organizată care poate viza, în ultimă instanță, echilibrul monetar european se poate încadra în categoria operațiunilor de tip hibrid.

Într-un articol⁴⁷ recent, publicat de *Deutsche Welle*, se afirmă că Federația Rusă acționează în R. Moldova prin intermediul banilor și al „virusilor mediatici”, cu scopul de a obține o majoritate favorabilă intereselor rusești la alegerile parlamentare. Articolul afirmă că mass media aservită Moscovei susține o campanie de manipulare și dezinformare a opiniei publice privind avantajele aderării la UE și riscurile declanșării unui nou „maidan” la Chișinău⁴⁸.

⁴⁶ *The Russian Banks and Putin's Cousin*, OCCRP, 22.08.2014, <https://reportingproject.net/the-russian-laundromat/the-russian-banks-and-putins-cousin.php>, accesat la 26.08.2014.

⁴⁷ *Deutsche Welle: Rusia a invadat Republica Moldova cu virusi mediatici. Vor un alegător speriat și românofob*, 20.08.2014, [jurnalul.ro, http://jurnalul.ro/stiri/externe/deutsche-welle-rusia-a-invadat-republica-moldova-cu-virusi-mediatici-vor-un-alegator-speriat-si-romanofob-675858.html](http://jurnalul.ro/stiri/externe/deutsche-welle-rusia-a-invadat-republica-moldova-cu-virusi-mediatici-vor-un-alegator-speriat-si-romanofob-675858.html), accesat la 26.08.2014.

⁴⁸ Două dintre posturile TV cu orientare pro-occidentală, EURO TV și Alt TV au fost cumpărate de magnatul

Raportul „Outlook 2020: Bulgaria and NATO in European defence”⁴⁹, recent întocmit de oficiali ai Ministerului Apărării din Bulgaria, afirmă că „Bulgaria este una din zonele cu cea mai mare concentrare a riscului și amenințărilor din comunitatea Euro-Atlantică” întrucât face obiectul unui război informatic, informațional și propagandistic rusesc, susținut cu ajutorul entităților de mass media, factorilor politici și economici locali. „Propaganda activă și totală a politicilor rusești, mai ales prin intermediul entităților politice și economice bulgărești, prin intermediul mass mediei și ONG-urilor, este un război informațional deschis, subminând integritatea instituțiilor și statului și atacând direct valorile democratice, spiritul și voința națională”, se afirmă în raportul amintit⁵⁰.

La începutul lunii august 2014 a apărut în presa internațională un anunț privitor la un atac cibernetic care a purtat numele de cod *Epic Turla*, generat de vorbitori de limba rusă, care a vizat documente clasificate din sfera siguranței naționale și transatlantice precum și politica energetică europeană⁵¹. De remarcat este faptul că în România, printre altele, au fost vizate site-uri civile și religioase din Transilvania și un site care se ocupă cu antreprenariat rural în regiunile de la granița estică. Atacurile cibernetice sunt un fenomen frecvent în contextul computerizării vieții civile și militare, diferența dintre simpla infraționalitate cibernetică și atacul cibernetic stând în natura ținutelor alese și a informațiilor

Ilan Shor, apropiat de Kremlin, proprietarul Unibank și președintele consiliului de administrație al Băncii de Economii a R. Moldova. *O altă mână a Moscovei în spațiul informațional al Republicii Moldova. Cine sunt pionii?* 04.06.2014 <http://www.rbnpress.info/wp/o-alta-mana-a-moscovei-in-spatiul-informatiional-al-r-moldova-cine-sunt-pionii/>, accesat la 04.09.2014.

⁴⁹ „Sofia este veriga slabă a NATO în războiul informațional cu Rusia Raport oficial: Bulgaria, invadată de propaganda rusă”, *Cotidianul*, 27.08.2014, <http://www.cotidianul.ro/raport-oficial-bulgaria-invadata-de-propaganda-rusa-246042/>, accesat la 28.08.2014.

⁵⁰ *Ibidem*.

⁵¹ Octavian Palade O., *Cel mai mare atac informatic de spionaj lovește și România. Hackerii vin de pe filieră rusă. SRI confirmă incidentul*, 07.08.2014, http://adevarul.ro/news/eveniment/sri-mai-multe-institutii-statului-vizate-atac-cibernetice-grupari-extremist-teroriste-1_53e3781e0d133766a81625da/index.html, accesat la 26.08.2014.

urmărite. În cazul de față, au fost vizate servere departamentale și informații clasificate laolaltă cu *site*-uri civile și informații nesecrete. Surse autorizate apreciază această campanie de spionaj cibernetic drept cea mai sofisticată din câte au fost descoperite până în prezent.

În anul 2011, o altă campanie de spionaj cibernetic cu originea în Rusia, purtând numele de *Dragonfly/Energetic Bear*, a vizat informații din domeniul aviației și apărării din SUA și Canada⁵² pentru ca, în cursul anului 2013, *Energetic Bear* să se orienteze asupra producției și furnizării de energie, fiind atacate ținte din SUA, Franța, Italia, Germania, Polonia, Turcia, România și din alte state⁵³.

O altă campanie de spionaj cibernetic provenită din Rusia, denumită *Sandworm*, a fost identificată în 2009, a devenit activă în decembrie 2013 și a atins apogeul în anul 2014, după cum se poate observa în raportul *Russian Cyber Espionage Campaign – Sandworm Team* publicat de Washington Post⁵⁴. Țintele acestei campanii au fost reprezentate de servere aparținând NATO, unor agenții guvernamentale vest-europene, unor companii poloneze implicate în afaceri cu energie, unor firme de telecomunicații din Franța, guvernului Ucrainei - în special pe perioada Summitului NATO din Wales, unele companii nord-americane etc.

⁵² *Emerging Threat: Dragonfly / Energetic Bear – APT Group*, Cyber Security Group, 08.07.2014, <http://www.symantec.com/connect/blogs/emerging-threat-dragonfly-energetic-bear-apt-group>, accesat la 26.08.2014.

⁵³ Pierluigi Paganini, *Kaspersky report on Energetic Bear – Crouching Yeti APT campaign*, 02.08.2014, <http://securityaffairs.co/wordpress/27224/cyber-crime/kaspersky-report-energetic-bear.html>, accesat la 26.08.2014.

⁵⁴ *Russian Cyber Espionage Campaign – Sandworm Team* Microsoft Windows Zero-day –Targeting NATO, EU, Telecom and Energy Sectors CVE –2014 -4114 An iSIGHT Partners Overview, <http://www.washingtonpost.com/r/2010-2019/WashingtonPost/2014/10/14/National-Security/Graphics/briefing2.pdf>, in Ellen Nakashima, *Russian hackers use ‘zero-day’ to hack NATO, Ukraine in cyber-spy campaign*, The Washington Post, 13.10.2014, http://www.washingtonpost.com/world/national-security/russian-hackers-use-zero-day-to-hack-nato-ukraine-in-cyber-spy-campaign/2014/10/13/f2452976-52f9-11e4-892e-602188e70e9c_story.html, accesat la 30.10.2014.

În cursul lunii octombrie 2014, Casa Albă, sediul administrației prezidențiale a SUA, a fost ținta unui atac de tip spionaj cibernetic provenit din Rusia și bănuieț a fi fost comandat de Kremlin⁵⁵.

În cursul zilei de 22 august 2014, Secretarul General al NATO la acel moment, Anders Fogh Rasmussen a acuzat direct Federația Rusă de implicare în confruntările armate din estul Ucrainei prin bombardarea pozițiilor armatei ucrainiene implicată în operațiuni de contraterorism în estul statului. Pătrunderea pe teritoriul Ucrainei a convoiului umanitar rus⁵⁶, în vara anului 2014, suspectat că ar furniza armament rebelilor, a coincis cu intensificarea focurilor de artilerie rusești executate atât din Rusia cât și din Ucraina, cu transferul de armament greu către rebeli precum și cu o mobilizare semnificativă de forțe terestre și aeriene rusești la graniță⁵⁷.

Cu ocazia sărbătoririi independenței de stat a Ucrainei, la Donețk a avut loc o „paradă a prizonierilor de război”⁵⁸ care amintea de acele șiruri nesfârșite de prizonieri germani din timpul celui de-al Doilea Război Mondial, utilizate din plin de propaganda rusească pentru a arăta invincibilitatea Armatei Roșii. Mesajul conținut de această „paradă” este identic, efectul psihologic

⁵⁵ Ellen Nakashima, „Hackers breach some White House computers”, *The Washington Post*, 28.10.2014, http://www.washingtonpost.com/world/national-security/hackers-breach-some-white-house-computers/2014/10/28/2ddf2fa0-5ef7-11e4-91f7-5d89b5e8c251_story.html, accesat la 30.10.2014.

⁵⁶ A fost urmat de numeroase alte convoaie „umanitare” acuzate de către autoritățile ucrainiene ca au aprovizionat rebelii cu armament și echipamente militare.

⁵⁷ George Avram, *NATO: Artileria rusă a lansat obuze în Ucraina. Armata rusă este implicată în confruntările militare din estul Ucrainei. Trimiterea convoiului, o încălcare a angajamentelor internaționale*, 22.08.2014, <http://www.expresmagazin.ro/nato-artileria-rusa-a-lansat-obuze-in-ucraina-armata-rusa-este-implicata-in-confruntarile-militare-din-estul-ucrainei-trimiterea-convoiului-o-incalcare-a-angajamentelor-internationale/>, accesat la 26.08.2014.

⁵⁸ Adriana Matcovschi, „Parada prizonierilor de război” din Donețk „nu are nimic umilitor”, *consideră Lavrov*, AGERPRES, 25.08.2014 <http://www.agerpres.ro/externe/2014/08/25/-parada-prizonierilor-de-razboi-din-donetk-nu-are-nimic-umilitor-considera-lavrov-galerie-foto--13-34-33>, accesat la 26.08.2014.

scontat este acela de fracturare a încrederii ucrainenilor în victorie. În acest context, este reprezentativă afirmația președintelui Putin precum că trupele rusești ar fi ocupat Kievul în două săptămâni și, în două zile, alte cinci capitale ale unor state NATO, dacă s-ar fi dorit cu adevărat așa ceva⁵⁹.

Din datele prezentate anterior, se observă diversitatea modalităților de acțiune ale Federației Ruse în cazul Ucrainei, atât direct cât și indirect, prin rețelele politico-economice și mediatice dezvoltate în statele europene. În Ucraina s-au identificat:

- tactici specifice războiului neregulat – declanșarea unor focare de instabilitate în estul Ucrainei prin „organizarea populației” în vederea insubordonării civice și insurgenței, urmată de utilizarea „omuleților verzi”, respectiv a militarilor fără însemne naționale;

- tactici specifice războiului convențional – implicare militară directă în confruntările armate din estul Ucrainei prin bombardarea pozițiilor armatei ucrainiene, furnizare de armament rebelilor prin „convoaie umanitare” și mobilizare semnificativă de forțe terestre și aeriene rusești la granița cu Ucraina;

- tactici specifice războiului psihologic și imagologic – „defilarea” prizonierilor ucraineni de ziua națională a Ucrainei în scopul umilirii și subminării încrederii ucrainenilor în victorie;

- tactici specifice războiului economic – specularea dependenței energetice și a celei economice a Ucrainei de Rusia;

- tactici specifice războiului cibernetic – campanii de spionaj cibernetic care au vizat servere aparținând guvernului ucrainian.

La nivelul UE, Rusia a acționat pe multiple planuri:

- politic – sponsorizarea mișcărilor și partidelor politice eurosceptice, extremiste și revanșarde, unele dintre acestea reprezentate

în Parlamentul European; divizarea Uniunii Europene în privința politicii față de Federația Rusă prin intermediul unor lideri cu vederi pro-ruse; specularea diferendelor istorice dintre statele est-europene în scopul destabilizării regiunilor de la granița estică a UE;

- economic – creșterea dependenței europenilor față de gazul rusesc prin dezvoltarea rețelilor de transport către utilizatorii europeni ai gazului, în paralel cu subminarea proiectelor energetice alternative; investiții în variate domenii economice de la sistem bancar la rețele de hoteluri, cluburi sportive sau industrie IT;

- mediatic – investiții în trusturi de presă care servesc intereselor Moscovei;

- cibernetic – campanii de spionaj care vizează servere civile și militare ale statelor UE și NATO;

- social – sponsorizarea unor organizații non-guvernamentale, asociații și institute de cercetare, promovarea unor lideri de opinie care servesc interesele rusești;

- financiar – dezvoltarea unor rețele transfrontaliere de spălare de bani care cuprind politicieni, ofițeri FSB, judecători, instituții bancare și interlopi care au acționat în state UE sau din fostul URSS.

Caracterul hibrid al războiului purtat de Rusia în Ucraina este certificat de faptul că:

- în spatele tuturor operațiunilor amintite anterior se află statul rus;

- sunt asociate elementele specifice conflictului militar simetric convențional cu cele caracteristice războiului de gherilă și insurgenței,

- sunt desfășurate atacuri tipice războiului cibernetic;

- sunt desfășurate operațiuni specifice războiului economic, imagologic și psihologic;

- infiltrarea rusească în interiorul politicii, economiei și societății europene limitează, scindează și distorsionează capacitatea de răspuns a decidenților politici.

Dezvoltarea și eficiența rețelilor politice, economice, mediatice și sociale rusești care operează în statele UE demonstrează existența unei strategii pe termen lung a Moscovei, care a vizat sectoare multiple ale societății occidentale, a crescut dependența economico-financiară și

⁵⁹ Will Steward, „Moscow troops could be in five NATO capitals in two days, boasts Putin: Leader boasted to Ukrainian president about Russian power”, *Daily Mail*, 18.09.2014, <http://www.dailymail.co.uk/news/article-2761195/Moscow-troops-five-NATO-capitals-two-days-boasts-Putin-Leader-boasted-Ukrainian-president-Russian-power.html>, accesat la data de 20.10.2014.

energetică a europenilor și a șubrezit din interior construcția europeană.

Concluzii

Așa cum am afirmat la început, la granița estică a României se desfășoară un război hibrid, Federația Rusă atacă Ucraina utilizând metodele specifice insurgenței și gherilei, cărora li se adaugă suportul unor partide politice, instituții media, organisme economice, precum și unități militare. Anexarea Crimeei la Federația Rusă reprezintă rezultatul *de jure* al invaziei unui stat suveran, membru al ONU. Mișcările secesioniste din estul Ucrainei sunt pasul următor spre dezmembrarea acestei țări. Modalitățile complexe prin care se execută atacurile precum și natura civilo-militară a acestora demonstrează hibridizarea conflictului armat. Rețeaua rusească de interese economice și politice, construită în Europa în ultimii 20 de ani, limitează fermitatea și unitatea răspunsului aliat și amenință construcția europeană prin susținerea și finanțarea mișcărilor eurosceptice, extremiste, xenofobe, rasiste. Reacțiile liderilor europeni alcătuiesc un cor pe mai multe voci, unele disonante, amintind de inconsistența pe care antecesorii lor au afișat-o față de militarismul tot mai agresiv al Germaniei naziste, din anii 30. În acest context, Summitul NATO din toamna anului 2014 a fost vital pentru armonizarea și regândirea strategiei pe termen lung a alianței. Nathan Freier s-a întrebat, pe bună dreptate, „unde începe conflictul hibrid și unde vorbim despre război? Sau cum știm în ce fel de război ne aflăm? Cum și în ce fel poate interveni departamentul pentru Apărare al SUA în cazul unor amenințări non-militare, în condițiile în care acestea fac obiectul activității altor structuri?”⁶⁰ afirmând totodată că, dacă instituția continuă să abordeze problematica războiului hibrid mai mult ca pe o problemă a structurilor specializate în contraterorism și mai puțin ca pe o realitate de ordin militar, va rămâne surprins în momentul în care un nou 11 septembrie se va produce.

Amenințările hibride sunt create și susținute logistic de un stat adversar prin intermediul vectorilor non-statali și statali deopotrivă. Prin urmare, în teren pot acționa simultan unități militare, miliții, formațiuni de gherilă, organizații

teroriste și anarhiste, clanuri și formațiuni de crimă organizată, precum și partide politice, instituții de mass-media, agenți economici și organizații neguvernamentale, instituții financiare și servicii secrete. Modalitățile de acțiune ale acestor vectori acoperă o plajă foarte diversă, foarte flexibilă, de multe ori aleatorie, în funcție de vulnerabilitățile țintei. *Impactul destabilizator este remarcabil, întrucât eterogenitatea vectorilor determină epuizarea rapidă a resurselor statului țintă, obligat să contracareze atacuri dintre cele mai diverse.*

Ce se întâmplă, însă, în cazul în care o putere străină „pregătește populația unui stat NATO pentru venirea omuleților verzi”⁶¹? Ce se întâmplă în cazul în care o putere străină în colaborare sau nu cu un stat NATO utilizează grupuri etnice, religioase sau politice pentru a destabiliza un alt stat NATO? În ce categorii se înscriu aceste cazuri? Cum se încadrează atacurile cibernetice și celelalte forme potențiale de război hibrid de tip geo-tectonic, meteorologic, biologic sau utilizând alte tipuri de „arme murdare”, executate de o putere statală?

Sunt voci care afirmă că schimbarea actualului concept strategic al NATO ar însemna întoarcerea la Războiul Rece. Realitatea este alta. Europa este pusă în fața unui război hibrid foarte fierbinte, amenințările de tip hibrid vizează statele din estul Europei, unde vulnerabilitățile specifice facilitează destabilizarea și dezmembrarea statală. Construcția europeană este amenințată din interior de către formațiuni politice extremiste, revizioniste și xenofobe, alimentate financiar și logistic de capitalul unei puteri interesate să destabilizeze și să fractureze unitatea aliaților.

Aceste realități nu pot fi oculte. De altfel, și premierul britanic David Cameron a atras atenția că atitudinea lipsită de fermitate a aliaților ar putea permite Rusiei să destabilizeze state NATO precum țările baltice și România⁶². Evident, un nou concept strategic, adaptat noului context strategic și noilor tipuri de amenințări hibride

⁶¹ „NATO would respond militarily to Crimea-style infiltration: general”, *Reuters*, 17.08.2014.

⁶² Mihai Drăghici, „Cameron: Rusia ar putea destabiliza țări precum România în lipsa unei atitudini ferme a UE și SUA”, *Mediafax*, 30.07.2014, <http://www.mediafax.ro/externe/cameron-rusia-ar-putea-destabiliza-tari-precum-romania-in-lipsa-unei-atitudini-ferme-a-ue-si-sua-13006125>, accesat la data de 26.08.2014.

⁶⁰ Nathan Freier, *op.cit.*, 09.12.2009.

este cât se poate de necesar.

Desigur că, la nivelul NATO, există protocoale stabilite și incluse în ceea ce se numește Abordarea comprehensivă (Comprehensive Approach) (chiar dacă amenințările hibride nu sunt deocamdată incluse în rândul amenințărilor prevăzute de Conceptul Strategic din 2010). Dar, nu trebuie să uităm că implementarea acestora este locală și eficiența lor depinde în exclusivitate de instituțiile care operează la nivel local.

Complexitatea problematicei impuse de amenințările hibride impune o abordare eficace, unitară, operativă, fiind necesare alocări de resurse umane și financiare, implementarea programelor de înzestrare a complexului militaro-civil cu echipamente performante, adecvate scopului urmărit, crearea structurilor unitare de comandă și de control capabile să se adapteze situațiilor operative diverse impuse de specificul hibrid al amenințărilor.

În concluzie, diversele situații de luptă, de la conflictul clasic la cel neconvențional sau cu întrebuintarea ADM, până la cele din categoria înaltelor tehnologii, contrainsurgență și antiterorism necesită pregătire specifică, planificare strategică, protocoale prestabilite cu celelalte instituții ale statului și, mai ales, o viziune strategică, adaptată mediului de securitate actual.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ:

1. ARON, Raymond, *The Century of Total War*, Garden City, Doubleday and Company, 1954.
2. Von CLAUSEWITZ, Carl Phillip Gotlieb, *Despre Război*, Editura Antet, București, 2001.
3. FREIER, Nathan, „Hybrid Threats and Challenges: Describe... Don't Define”, *Small Wars Journal*, 09.12.2009, www.smallwarsjournal.com
3. HOFFMAN, Frank G., Hybrid Warfare and Challenges, Joint Force Quarterly (JFQ), Issue 52, First Quarter 2009.
4. Michele A. FLOURNOY, „Rebalancing the Force: Major Issues for QDR 2010”, *Federal News Service*, April 27, 2009, remarks delivered

at the Center for Strategic and International Studies, http://policy.defense.gov/sections/public_statements/speeches/usdp/flournoy/2009/April_27_2009.pdf, 2009..

5. NAKASHIMA, Ellen, *Hackers breach some White House computers*, 28.10.2014, http://www.washingtonpost.com/world/national-security/hackers-breach-some-white-house-computers/2014/10/28/2ddf2fa0-5ef7-11e4-91f7-5d89b5e8c251_story.html

6. NAKASHIMA, Ellen, *Russian hackers use 'zero-day' to hack NATO, Ukraine in cyber-spy campaign*, 13.10.2014, The Washington Post, http://www.washingtonpost.com/world/national-security/russian-hackers-use-zero-day-to-hack-nato-ukraine-in-cyber-spy-campaign/2014/10/13/f2452976-52f9-11e4-892e-602188e70e9c_story.html

7. PAGANINI, Pierluigi, *Kaspersky report on Energetic Bear – Crouching Yeti APT campaign*, 02.08.2014, <http://securityaffairs.co/wordpress/27224/cyber-crime/kaspersky-report-energetic-bear.html>

PANYSHKIN, Valerij; ZYGAR, Mikhail, *Gazprom - Noua armă a Rusiei*, Editura Curtea Veche, București, 2008.

8. THOM, Françoise, *La naissance de l'énergocratie russe*, European Security&Defence, http://www.european-security.com/n_index.php?id=5667

9. Site-ul Center for European Policy Analysis, <http://www.cepa.org/>

10. Site-ul Center for Strategic & International Studies, <http://csis.org/expert/nathan-freier>

11. Site-ul EODE – Eurasian Observatory for Democracy & Elections, <http://www.eode.org/contact/>

12. Site-ul Foreign Policy Research Institute, <http://www.fpri.org/taxonomy/term/413/0>

13. ***, „Russian Cyber Espionage Campaign” – Sandworm Team Microsoft Windows Zero-day – Targeting NATO, EU, Telecom and Energy Sectors CVE – 2014 – 4114, An iSIGHT Partners Overview, *The Washington Post*, <http://www.washingtonpost.com/r/2010-2019/WashingtonPost/2014/10/14/National-Security/Graphics/briefing2.pdf>

14. ***, *Emerging Threat: Dragonfly / Energetic Bear – APT Group*, Cyber Security Group, 08.07.2014, <http://www.symantec.com/connect/blogs/emerging-threat-dragonfly-energetic-bear-apt-group>

15. ***, *Eurasianismul – o ideologie rusească cu vechi rădăcini*, Radio Europa Liberă, <http://www.europalibera.org/content/article/25299115.html>

16. ***, *Investigație marca RISE Project: „Un văr al lui Putin, implicat într-o uriașă operațiune de spălare de bani”*, *Cotidianul*, 22.08.2014, <http://www.cotidianul.ro/un-var-al-lui-putin-implicat-intr-o-uriasa-operatiune-de-spalare-de-bani-245742/>

17. ***, *The National Defense Strategy of The United States of America*, March 2005, <http://www.defense.gov/news/mar2005/d20050318nds1.pdf>

18. ***, *The Russian Banks and Putin's Cousin*, OCCRP, 22.08.2014, <https://reportingproject.net/the-russian-laundromat/the-russian-banks-and-putins-cousin.php>

Această lucrare a fost posibilă prin sprijinul financiar oferit prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013, cofinanțat prin Fondul Social European, în cadrul proiectului POSDRU/159/1.5/S/138822, cu titlul „Rețea Transnațională de Management Integrat al Cercetării Doctorale și Postdoctorale Inteligente în Domeniile “Științe Militare”, “Securitate și Informații” și “Ordine Publică și Siguranță Națională” - Program de Formare Continuă a Cercetătorilor de Elită – “SmartSPODAS”.”

ULTIMA MISIUNE

Daniela RĂPAN

Cartea pe care am ales să o prezint în acest număr cititorilor noștri este *Ultima misiune* a domnului contraamiral de flotilă (r) dr. Ion Dumitrașcu, tipărită în 2014 la Editura Luxlibris din Brașov.

Sub acest titlu de impact, autorul realizează o mărturie a anilor (2009-2013) petrecuți sub steagul Alianței, într-o funcție relevantă la SHAPE¹, aceea de locuitor al șefului Diviziei de cooperare militară².

Fără a fi o lucrare riguros științifică sau un manual despre cum funcționează NATO, volumul

prezintă, în cele 304 pagini, un poliptic al celor „aproape 1500 de zile și nopți, dimineți și amiezi”³ petrecute în *comunitatea șeipiană*⁴ – un „Babilon modern care sfârșește prin a fi inteligibil”.

Cartea este o premieră din mai multe puncte de vedere. Pe de o parte, domnul Dumitrașcu este primul român dintre cei câțiva cu funcții de vârf în ierarhia NATO care a decis să aștearnă pe hârtie și să publice experiența dobândită pe durata misiunii.

Pe de altă parte, originalitatea lucrării constă în stilul în care este scrisă, îmbinând de o manieră extrem de plăcută și atractivă componenta cazonă cu aceea literar-artistică. Cartea aduce laolaltă elemente legate de mecanismele și logica de funcționare a NATO, de geopolitică, episoade de istorie trăită, cu lecții de comunicare interculturală și reflecții despre viață pline de sensibilitate, înțelepciune și emoție, prilejuite de diferite întâmplări.

Tomul este structurat în zece capitole, cu titluri scurte, simplu formulate, ce ne duc cu gândul la o carte de beletristică: *Începutul; Despre frumusețea pribegiei; Despre mândrie și alte sentimente; Despre războaie; Despre putere și întâmplări nefericite; NATO, pe dinăuntru; Cutreierând lumea; Viața, altfel; Întâlniri aproape miraculoase; Sfârșitul*. Subtitlurile reprezintă metafore pline de (sub)înțeles. Dintre ele, spicuiesc: *Sărbători sugrumate; Epoleți transatlantici; Răni în convalescență; Patria numelui sau numele patriei; Despre botezuri „operaționale”; Apărarea, meniu comun; Prin butoiul cu*

¹ Comandamentul Suprem al Forțelor Aliate din Europa / Supreme Headquarters Allied Powers Europe

² N.N. Este vorba despre cooperarea NATO cu statele din afara Alianței.

³ Ion Dumitrașcu, *Ultima misiune*, Editura Luxlibris, Brașov, 2014, p. 301.

⁴ N.N. Termen provenit din acronimul SHAPE.

pulbere al Balcanilor; Prietenii în mișcare.

Volumul include cele trei componente ale vieții oricăruia dintre noi: cea legată de muncă, timpul liber și planul mental/reflexii.

În ceea ce privește componenta de lucru – muncă de birou și activități de reprezentare – întâmplările sunt povestite nu „doar de dragul de a fi povestite”, ci prin prisma lecțiilor învățate, ce pot fi utile și cititorului. Autorul, modest și sincer, ne împărtășește nu doar succesele, ci și micile eșecuri/greșeli.

Prin intermediul lecturii, suntem introduși în *casta analiștilor* și cea a decidenților NATO, în labirintul decizional și birocratic, în limbajul specific al Alianței, pe parcursul capitolelor dezvăluindu-ni-se aspecte referitoare la modul în care au fost luate o parte din deciziile care, într-o oarecare măsură, ne-au afectat și pe noi, românii⁵. Ținând cont de nivelul strategic al misiunii, remarcăm echilibrul pe care autorul reușește să îl mențină între ce se poate și ce nu se poate spune, dar și abilitatea sa de a induce subînțelesuri⁵. Aflăm, astfel, elemente de protocol Aliat, dar și aspecte din culisele decizionale...

Participăm, de asemenea, la evenimente socio-culturale din viața *șeipiană*, suntem martori ai întâlnirilor autorului cu reprezentanți de rang înalt fie din NATO, fie din statele membre sau cele partenere, aparținând mediului militar sau civil, inclusiv reprezentanți ai unor case regale. Totodată, oficialii ni se arată și la evenimente sociale informale, precum competiții sportive, petreceri cu aer cosmopolit, precum *Open House*, ziua mondială a copiilor, carnavalul belgian din luna martie și altele.

Pasajele de reflexie au, la rândul lor, inflexiuni diferite: unele sunt melancolice, cu dor de-acasă, altele sunt adevăruri sau chiar lecții de viață. Citind cartea, care din păcate nu este accesibilă într-un tiraj mare, dar poate fi lecturată în format online pe site-ul unei biblioteci virtuale, am pus mai multe semne în dreptul unor astfel de pasaje memorabile. Dintre acestea, citez doar unul:

Am învățat că nu toate adevărurile sunt rostite de generali, că umiliința nu contravine mărimii epoletului, că prietenia nu poartă grade și n-are vârstă. Am învățat de la cei din jur, dar mai ales din propriile greșeli, că viața e prea scurtă s-o irosim în nefericiri, că ziua de azi e unică, că mâine e deja prea târziu.

Sfârșitul cărții are o notă nostalgică, ușor auto-critică, din perspectiva unui autor cu „spirit cutezător, implicat și dornic de depășire a obstacolelor care împiedică soluția optimă și rapidă”⁶.

Dacă ar fi să pun o etichetă acestei lucrări ca aparținând unui gen, aş spune că este un *bildungsroman* pentru militari dar și o *carte-caleidoscop*, a cărei lecturi nu este doar utilă, ci și deosebit de plăcută, la final cititorul bucurându-se că a făcut cunoștință cu acest bun Român și Militar și simțindu-se mai bogat spiritual. Așadar, cartea nu este recomandată doar viitorilor diplomați, ci oricărui militar și om care își defășoară activitatea în mediul cazon.

Toate acestea fiind spuse, vă invit să îl însoțiți, la rândul-vă, pe domnul contraamiral în această misiune cu adevărat unică.

⁵ Prezentare succintă a cărții pe site-ul SMFN, <http://m.navy.ro/texte/03071401.html>

⁶ Așa cum consemnează în prefața cărții domnului general maior (r) Iordache Olaru.

CONFERINȚA ȘTIINȚIFICĂ INTERNAȚIONALĂ STRATEGII XXI ORGANIZATĂ DE CENTRUL DE STUDII STRATEGICE DE APĂRARE ȘI SECURITATE DIN UNIVERSITATEA NAȚIONALĂ DE APĂRARE „CAROL I”

**– Complexitatea și dinamismul mediului de securitate –
25-26 noiembrie 2014**

Importanța conferinței și obiectivele urmărite

Seria conferințelor științifice internaționale STRATEGII XXI reprezintă un element cu tradiție nu numai în viața academică a Universității Naționale de Apărare „Carol I”, ci pentru întreaga comunitate academică românească. Interesul pentru problemele de securitate și apărare nu mai reprezintă de multă vreme doar o caracteristică a sistemului de învățământ militar, ci observăm o orientare din ce în ce mai pregnantă a universităților civile spre analiza acestor aspecte, precum Universitatea din București, Universitatea „Alma Mater” din Sibiu, Universitatea Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca, Școala Națională de Studii Politice și Administrative, Universitatea „Spiru Haret”, Universitatea Creștină „Dimitrie Cantemir”, Universitatea din Craiova, dar și Universitatea din Basel, de pildă.

De asemenea, au participat la conferință și reprezentanți ai Președinției României, Guvernului României, Academiei Române, Agenției Naționale Antidrog, Inspectoratului pentru Situații de Urgență, Serviciului Român de Informații, Academiei de Poliție „Alexandru Ioan Cuza”, Academiei Naționale de Informații „Mihai Viteazul”, Institutului Diplomatic Român, Institutului de Studii Politice de Apărare și Istorie Militară, Centrului Morgenthau, Asociației Centrul de Prevenire a Conflictelor și Early Warning, Baroului București ș.a.m.d.

Ediția 2014 a Conferinței cu tema „Complexitatea și dinamismul mediului de securitate” este cea de-a 12-a organizată de Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate. Principalul scop al acestui eveniment științific este de a aduce la aceeași masă a dezbaterilor specialiști militari și civili pentru a analiza cu obiectivitate și într-o manieră interdisciplinară cele mai noi evenimente și tendințe ale mediului internațional de securitate.

Dincolo de acest caracter interdisciplinar al conferinței, dorim să subliniem caracterul internațional. La această ediție, ne bucurăm de prezența partenerilor noștri din Ungaria, Republica Cehă și Republica Moldova, cu care avem o lungă și fructuoasă relație de colaborare.

Așadar, speranțele noastre în atingerea obiectivelor acestui eveniment științific au fost circumscrise necesității de cooptare în efortul de cercetare a unor specialiști și practicieni în domeniul securității și apărării, apreciind că tematica abordată în conferință este esențială pentru înțelegerea fenomenului securității contemporane.

Noutatea acestei ediții, cea de-a 12-a, s-a manifestat pe două direcții. În primul rând, este vorba despre subiectele dezbătute – evenimente de ultimă oră și abordări teoretice dintre cele mai novatoare.

În al doilea rând, dar nu cel din urmă, este vorba despre integrarea acestei serii de conferințe într-un proiect de maximă importanță pentru Universitatea noastră, intitulat „Rețea transnațională de management integrat al cercetării doctorale și postdoctorale inteligente în domeniile *Științe militare, Securitate și informații și Ordine publică și siguranță națională* – Program de formare continuă a cercetătorilor de elită – SmartSPODAS”, derulat de UNAp în parteneriat cu Academia de Poliție „Alexandru Ioan Cuza”, Asociația Centrul de Prevenire a Conflictelor și Early Warning și Institutul Regal de Studii Strategice – CRISMART din Suedia, ce este cofinanțat din Fondul Social European prin Programul Operațional Sectorial pentru Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013. Din acest punct de vedere, Conferința se bucură de participarea cercetătorilor doctorali și postdoctorali ai UNAp și partenerilor săi.

Concluzii în urma dezbaterilor

Remarcăm numărul din ce în ce mai mare al tinerilor interesați de acest domeniu, dar nu numai atât, ci și pregătirea lor de nivel înalt.

Abordările partenerilor externi din Republica Cehă și Ungaria, referitoare la parcursul acestor țări în NATO au reflectat procese transformatorii specifice, dar și elementele comune ce pot fi identificate în parcursul integrării Armatei României în NATO.

Aspectele de strictă actualitate, precum situația din Ucraina, influența actorilor non-statali asupra mediului de securitate internațional având ca exemplu ISIL, au suscitât vii dezbateri și abordări dintre cele mai diverse.

Nu au fost omise nici preocupările în demersul explorării științifice a unor concepte precum războiul hibrid, dreptul de intervenție sau intervenția umanitară.

În acest context, dialogul și dezbaterile generate pe parcursul conferinței au contribuit, cu siguranță, la efortul de înțelegere și cunoaștere și la diseminarea unor idei și opinii constructive. Au fost prezente argumente logice, dar și accente polemice, inerente unei dezbateri științifice, ce au adus un plus de originalitate, fiind înțelese ca tot atâtea încercări de a sugera câmpuri problematice de reflexie pentru viitor.

ACTIVITĂȚI ALE CENTRULUI DE STUDII STRATEGICE DE APĂRARE ȘI SECURITATE

OCTOMBRIE - DECEMBRIE 2014

În această perioadă, în cadrul Centrului de Studii Strategice de Apărare și Securitate au fost finalizate și publicate o serie de studii: „Avantaje și dezavantaje ale politicilor NATO și UE privind dezvoltarea și utilizarea în comun a capacităților militare destinate dislocării și susținerii forțelor armate și implicațiile asupra securității regionale și globale” (dr. Mirela Atanasiu, dr. Mihai Zodian, dr. Florian Cîrciumaru); „Analiza comparativă a obiectivelor militare strategice ale statelor membre NATO și ale celor membre CSI/CSTO” (dr. Alexandra Sarcinschi); „Terorismul – răul din umbră al începutului de secol” (dr. Mirela Atanasiu, dr. Lucian Stăncilă) și „Posibile consecințe ale limitării accesului la resurse în spațiul european” (dr. Cristian Băhnăreanu, dr. Alexandra Sarcinschi).

De asemenea, dorim să aducem la cunoștința cititorilor noștri că, începând cu acest an universitar, CSSAS organizează lunar prelegeri publice la Cercul Militar Național. La aceste activități, cercetătorii din cadrul Centrului susțin lucrări pe diverse teme de interes și actualitate, urmate de întrebări și discuții. Aceste activități sunt menite a fi interactive, bazate pe dezbateri și schimb de opinii între persoanele cu preocupări în domeniul securității și apărării, precum și al relațiilor internaționale.

În perioada la care ne referim, au fost organizate primele două prelegeri, pe următoarea tematică: „Asimetria acțiunilor teroriste”, susținută de doamna cercetător științific dr. Mirela ATANASIU și „Crimeea 2014 - între șoc strategic și surprindere strategică”, realizată de domnul Colonel dr. Stan ANTON, directorul Centrului de Studii Strategice de Apărare și Securitate.

Intrată în tradiție, Conferința științifică internațională *STRATEGII XXI* cu tema: *Complexitatea și dinamismul mediului de securitate*, **s-a desfășurat în perioada 25-26 noiembrie**. În cadrul conferinței, au susținut comunicări reprezentanți din conducerea Universității Naționale de Apărare „Carol I”, Administrația prezidențială, Ministerul Apărării Naționale, reprezentanți ai Centrului de Studii de Securitate și Strategii Militare de la Universitatea de Apărare din Brno (Cehia), de la Centrul de Studii Strategice și de Apărare din Budapesta (Ungaria) și de la Academia Militară „Alexandru cel Bun” din Chișinău (Republica Moldova). Alături de aceștia, la activitate au mai prezentat comunicări științifice reprezentanți din Ministerul Afacerilor Interne, Serviciul Român de Informații, institute de cercetare și universități civile din țară.

Mai multe detalii, puteți afla lecturând rubrica Eveniment științific. Principalele aspecte care au fost abordate prin comunicările prezentate sunt cele referitoare la rolul actorilor nonstatali în configurația relațiilor de putere ale secolului XXI, la transformarea securității, a evoluțiilor în teoria și practica strategică, la modernizarea organizației militare și confruntarea cibernetică. Au fost dezbătute probleme privind noile elemente în evoluția mediului de securitate internațional, echilibrul de putere în contextul evoluțiilor relațiilor internaționale, riscuri și amenințări potențiale pentru mediul de securitate, perspective ale cooperării multinaționale în domeniul apărării. Prezentările au suscitat ample dezbateri în rândul participanților, care au contribuit la efortul de înțelegere, cunoaștere, cât și la diseminarea unor idei și opinii constructive.

Pe agenda CSSAS pentru anul 2015 se află organizarea a două ateliere de lucru: în 26 martie, Atelierul de lucru pentru tinerii strategii, cu tema „Neproliferare și dezarmare” și în 8 octombrie, un altul, cu tema „Modernizarea Armatei României. Capabilități, tactici, strategie”. Pentru luna decembrie 2015, Centrul are în vedere organizarea un simpozion cu tema „Conflictele atipice ale secolului XXI”.

Cea mai amplă activitate științifică, Conferința științifică internațională *STRATEGII XXI* cu tema: *Complexitatea și dinamismul mediului de securitate* **se va desfășura în perioada 11-12 iunie 2015. Persoanele interesate să participe sunt așteptate să se înscrie la această activitate. Informații detaliate se regăsesc pe site-ul Conferinței, la adresa** <http://www.strategii21.ro/index.php/ro/conferinte-strategii-xxi/centrul-de-studii-strategice-de-aparare-si-securitate> sau al CSSAS, la adresa <http://cssas.unap.ro>.

Irina TĂTARU

Irina TĂTARU este expert în Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate din Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, București. E-mail: tataru.irina@unap.ro

GHID PENTRU AUTORI

Le mulțumim celor interesați să publice în revista științifică bilingvă *Impact strategic* și le supunem atenției, totodată, aspectele pe care trebuie să le aibă în vedere la redactarea articolelor.

DIMENSIUNILE ARTICOLULUI pot varia între minim 6 – maxim 12 pagini (inclusiv notele de subsol, bibliografia și imaginile). Setări pagină: margini 2 cm, format A 4.

Articolul se va scrie cu **font Times New Roman, dimensiune corp 12, spațiere la 1 rând, cu diacritice**. Salvarea se va face ca document Word 2003 (.doc). Titlul fișierului în limba română trebuie să conțină numele autorului și nu se scrie cu diacritice.

STRUCTURA ARTICOLULUI

- Titlul articolului (centrat, scris cu majuscule, bold)
- O succintă prezentare de autor, care să cuprindă următoarele elemente (după caz): grad militar, titlu didactic / cercetare, titlu științific, prenume, nume, funcția deținută la principala afiliere instituțională, în cazul doctoranzilor – domeniul cercetării, universitatea–, orașul, țara de reședință, e-mail.

- Un rezumat relevant, de circa 150 de cuvinte (caractere italice)
- 6 - 8 cuvinte-cheie (caractere italice)
- Introducere / Considerații preliminare
- Două-patru capitole, eventual sub-capitole
- Concluzii
- Tabelele/graficele / imaginile se trimit și separat, în format .jpeg / png / .tiff. Dedesubt se scrie, „**Tabelul / Figura nr. 1:** titlu”, menționându-se sursa (dacă este cazul).
- NOTE DE SUBSOL: toate sursele bibliografice citate se indică în limba în care au fost consultate; (prenume, nume autor) (la notele de subsol se indică și nr. paginii/paginilor).

Exemplu de carte: Joshua S. GOLDSTEIN, Jon C. PEVENHOUSE, *Relații internaționale*, Iași, Editura Polirom, 2007, pp. 37 - 45.

Exemplu de articol: Gheorghe CALOPĂREANU, „Securitate prin educație și instruire în UE”, în *Impact Strategic* nr. 2 /2013, București, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, p. 15.

- **BIBLIOGRAFIE:** se vor menționa toate lucrările studiate. Sursele se ordonează alfabetic, după numele autorului (NUME, prenume autor), și se numerotează.

Exemplu de carte: GOLDSTEIN, Joshua S.; PEVENHOUSE, Jon C., *Relații internaționale*, Iași, Editura Polirom, 2007.

Exemplu de articol: CALOPĂREANU, Gheorghe, „Securitate prin educație și instruire în UE” în *Impact Strategic* nr. 2 /2013, București, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”.

Sursele electronice se citează cu link-ul întreg, menționând titlul cărții/articolului (între ghilimele) și numele publicației (la notele de subsol se indică și data la care a fost accesată).

Exemplu: John N. NIELSEN, „Strategic Shock in North Africa”, în *Grand strategy: the View from Oregon*, disponibil la <http://geopoliticaticus.wordpress.com/2011/03/03/strategic-shock-in-north-africa/>, accesat la 10.03.2013.

CRITERIILE DE selecție a articolelor sunt următoarele: circumscrierea în aria tematică a revistei: actualitatea politico-militară; tendințe și perspective din domeniile securitate,

apărare, geopolitică și geostrategie, relații internaționale, societatea informațională; valoarea conținutului științific; originalitatea; caracterul de noutate - să nu mai fi fost publicat anterior; o bibliografie relevantă, care să cuprindă lucrări de prestigiu și surse recente; limba română și limba engleză să corespundă standardelor academice; adecvarea la normele editoriale adoptate de revistă.

EVALUAREA ȘTIINȚIFICĂ a articolelor se realizează conform procesului *double blind peer review*, de către cadre didactice universitare și cercetători științifici specialiști în domeniul în care se circumscrie articolul. Identitatea autorilor nu este cunoscută de evaluatori, iar numele evaluatorilor nu este dezvăluit autorilor. Concluziile raportului de evaluare sunt aduse la cunoștința autorilor, ele reprezentând argumentul pentru acceptarea / respingerea articolelor. În urma evaluării, există trei posibilități: a) acceptarea articolului spre publicare ca atare sau cu modificări minore; b) acceptarea articolului spre publicare, cu modificări / completări de substanță sau c) respingerea articolului. Aducem la cunoștința autorilor că, anterior evaluării, articolele sunt supuse unui proces de *analiză antiplagiat* (www.sistemantiplagiat.ro).

TERMENE DE PREDARE: articolele vor fi trimise în format electronic la adresa de e-mail a redacției, impactstrategic@unap.ro, până la: 15 decembrie (nr. 1); 15 martie (nr. 2); 15 iunie (nr. 3) și 15 septembrie (nr. 4).

NOTA BENE: Redacția își rezervă dreptul de a face sau de a solicita autorilor modificări ce se impun pe text.

Versiunea în limba engleză a articolului se predă redacției în termen de 10 zile de la agrearea versiunii finale în limba română. Traducerea în limba engleză (British English sau American English, respectând principiul consecvenței) trebuie să fie completă și corectă, corespunzătoare standardelor academice, întrucât ediția în limba engleză este indexată în prestigioase baze de date internaționale și difuzată comunității științifice internaționale. Citatele din lucrări/documente oficiale (legi, tratate etc.) și din declarațiile existente în limba engleză ale unor personalități trebuie preluate ca atare din original. Ghilimelele se notează în limba română „...”, iar în limba engleză astfel: “...”.

Materialele nu vor conține informații clasificate. Personalul militar și civil angajat al MAPN va trimite materialele destinate publicării însoțite de avizul structurii de securitate al unității în care este încadrat autorul/sunt încadrați autorii.

Responsabilitatea privind conținutul articolelor revine în totalitate autorilor, în conformitate cu *Legea nr. 206 din 27 mai 2004 privind buna conduită în cercetarea științifică, dezvoltarea tehnologică și inovare*.

Articolele publicate sunt supuse legii copyright. Toate drepturile sunt rezervate Universității Naționale de Apărare „Carol I”, indiferent dacă se are în vedere întregul material sau o parte a acestuia, în special drepturile privind traducerea, retipărirea, reutilizarea ilustrațiilor, citatele, difuzarea prin mass-media, reproducerea pe microfilme sau orice alt mod și stocarea în baze de date. Sunt autorizate orice reproduceri, fără perceperea taxelor aferente, dacă este precizată sursa.

Nerespectarea acestor instrucțiuni va atrage respingerea articolului. Trimiterea articolului către redacție presupune acordul autorului în privința celor expuse mai sus.

Pentru mai multe detalii despre publicație, puteți accesa site-ul nostru, <http://impactstrategic.unap.ro/index.html>, sau puteți contacta redacția la adresa e-mail: impactstrategic@unap.ro.

FUNDAȚIA SFÂNTUL MARE MUCENIC GHEORGHE, PURTĂTORUL DE BIRUINȚĂ

Împreună suntem mai puternici!

SCOP

Fundația se adresează personalului militar și civil din Armata României, precum și familiilor acestora, acordând sprijin pentru rezolvarea problemelor medicale și sociale deosebite.

PROGRAME

- Speranță pentru fiecare
- Mereu împreună
- Zâmbet de copil
- Sfânta Elena
- Tradiții militare
- Eroii au fost, eroii sunt încă
- Caminul - spital "Sfântul Gheorghe"
- Cel mai bun dintre cei mai buni
- "2% este al tău"
- "Mediul trebuie protejat"
- "Împreună suntem mai puternici"
- "Implică - te" - program de recrutare voluntari

Utilizăm cu folos banii tăi!

În perioada mai 2008-iunie 2013 fundația s-a implicat în rezolvarea unui număr de 170 cazuri sociale și medicale, utilizând fonduri în valoare de peste 850.000 RON.

www.fundatiasfantulgheorghe2008.ro

Cont bancar: RO20BRDE410SV09902144100 – LEI

Cod de înregistrare fiscală: 23860519

e-mail: fundatiasfantulgheorghe2008@yahoo.com

Telefon: 0722223781

Fax: 0213137246

EDITURA UNIVERSITĂȚII NAȚIONALE DE APĂRARE „CAROL I”

Director: Colonel lector univ. dr. Alexandru STOICA

Procesare text: Liliana ILIE

Corector: Mariana MOLDOVEANU

Lucrarea conține 148 de pagini.

Tipografia Universității Naționale de apărare „Carol I”

Șoseaua Panduri, nr. 68-72, sector 5, București

e-mail editura@unap.ro

Tel: 021/319.40.80/453

Fax: 021/319.59.69

425/2014

C. 292/2014